

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**İÇERİDEN YA DA DIŞARIDAN OLMAK: MEKÂN OLARAK
KARAMAN'DA "CEZAEVLERİ" NİN SOSYAL ANLAMI**

Hazırlayan

Arife Aslı DEMİRCİ

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer ÖZTÜRK AYKAÇ

KARAMAN-2021

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**İÇERİDEN YA DA DIŞARIDAN OLMAK: MEKÂN OLARAK
KARAMAN'DA "CEZAEVLERİ" NİN SOSYAL ANLAMI**

Hazırlayan

Arife Aslı DEMİRCİ

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer ÖZTÜRK AYKAÇ

KARAMAN - 2021

	TEZ ONAY SAYFASI FORMU	Doküman No	FR-285
		İlk Yayın Tarihi	05.02.2018
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa No	1/1

**İÇERİDEN YA DA DIŞARIDAN OLMAK: MEKÂN OLARAK
KARAMAN'DA "CEZAEVLERİ" NİN SOSYAL ANLAMI**

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 14. / 06 / 2021

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 27/05/2021 tarih ve 20/393 sayılı kararında belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Hazırlayan

Kalite Sistem Onayı

ÖN SÖZ

Bu çalışma lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca yaşamış olduğum Karaman'da kamuya kapalı bir kurum olan cezaevi mekânına yönelik çalışma isteğim çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında ilgisini, yardımlarını, sabrını ve samimiyetini esirgemeyen değerli hocam, tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer ÖZTÜRK AYKAÇ ve eşi Dr. Öğr. Üyesi Onur AYKAÇ'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimim ve tez dönemim boyunca her zaman yanımda olan, daima desteğini ve dostluğunu hissettiren Cemil KÜLAHCİ arkadaşşıma özel teşekkürümü sunarım. Karaman'da saha çalışması için katılımcılara ulaşmak konusunda bana sunmuş olduğu katkı ve yardımlarından dolayı Muhammed Ali CELAL arkadaşşıma çok teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca her daim desteğini hissettiğim babam Ramazan DEMİRCİ'ye teşekkürü borç bilirim. Çalışmaya dair yorumları ve destekleri ile her zaman yanımda olan ve benim için özel bir yerleri olan ablam Zülal YAR ve abim Gökhan YAR'a çok teşekkür ederim.

Alan çalışması sırasında kendileriyle görüşme yaptığım ve samimiyetle sorularıma cevap veren tüm katılımcılara bana vakit ayırdıkları için teşekkür ederim.

Arife Aslı DEMİRCİ

ÖZET

Toplumumuzda suç işleyen bireylerin çeşitli cezalara çarptırılması söz konusudur. Suçlu kişiye verilen cezalardan biri de kapatılma, haptir. Kültürümüzde bu hapis cezası cezaevi mekânlarında varlığını sürdürmektedir. Cezaevi mekânlarının fiziksel boyutunun yanında toplumsal boyutu da söz konusudur. Cezaevleri fiziki bir mekân olmanın ötesinde çeşitli insan ilişkilerinin ve etkileşimlerinin sürdürüldüğü, toplumsallığı olan ortamlardır. Bu çalışma, Karaman'da cezaevi mekânlarının sosyal anlamına odaklanmaktadır. Çalışma infaz koruma memurları, cezaevine girip çıkmış hükümlüler, cezaevi deneyimi olmayan- dışardakiler- ve sadece polis nezarethanesinde kalmış bireylerin görüşleri esas alınarak hazırlanmıştır. Çalışmada toplam 22 kişi ile görüşme yapılmış, bu görüşmeler neticesinde veri doygunluğuna ulaşılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler derinlemesine analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karaman, suç, sapma, sapkınlık, ceza, hücre, idam, cezaevi, mekân.

ABSTRACT

In our society, individuals who commit crimes are punished with various punishments. One of the punishments given to the guilty person is closure and imprisonment. In our culture, this prison sentence continues to exist in prison spaces. In addition to the physical dimension of prison spaces, there is also a social dimension. Beyond being a physical space, prisons are social environments where various human relationships and interactions are maintained. This study focuses on the social meaning of prison places in Karaman. The study was prepared on the basis of the opinions of prison guards, convicts who were in and out of prison, those who did not have prison experience - outsiders - and those who only stayed in police custody. A total of 22 interviewees were reached in the study, and data saturation was reached as a result of these interviews. Data gathered via these interviews were analyzed and interpreted in detail.

Key Words: Karaman, crime, deviation, heresy, punishment, cell, execution, prison, place.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR	viii
ŞEKİLLER VE TABLOLAR	ix
GİRİŞ	1
I. BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1. SUÇ ÜZERİNE TEMEL KAVRAMLAR VE TEORİLER	6
1.1.1. Kavramsal Olarak Kültürel Yapı ve Toplumsallaşma	6
1.1.2. Kavramsal Olarak “Suç” ve “Sapma”	10
1.1.3. “Suç” ve “Sapma” Üzerine Kuramlar	12
1.1.3.1. İşlevselci Kuramlar	13
1.1.3.2. Etkileşimci Kuramlar.....	19
1.1.3.3. Çatışma Kuramları.....	21
1.1.3.4. Kontrol Kuramları	23
1.2. CEZANIN VE CEZAEVLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	24
1.2.1. Kavramsal Olarak “Ceza”	24
1.2.2. Tarihsel Olarak Ceza Uygulamaları ve Cezaevi Sistemleri	25
1.2.3. Mekân Bağlamında İçeride ya da Dışarıda Olmak	30
1.2.3.1. Hapishane	35
1.2.3.2. Cezaevi	35
1.2.3.3. Gözetimevi.....	36
1.2.3.4. İslahevi.....	36

1.2.4. Ceza İnfaz Kurumları Unsurları	37
1.2.4.1. Kurum Personelleri (İnfaz Koruma Memuru)	37
1.2.4.2. Mahkûm	37
II. İKİNCİ BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN DESENİ	38
2.1. Araştırmanın Konusu	38
2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	39
2.3. Araştırma Soruları	40
2.4. Araştırmanın Yöntemi	41
2.4.1. Araştırmanın Modeli	42
2.4.2. Evren ve Örneklem	43
2.4.3. Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi	44
2.5. Katılımcıların Demografik Özellikleri	46
2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Zorlukları	48
2.7. Araştırma Takvimi	51
2.8. Literatür Özeti	51
2.9. Karaman İline Dair Suç İstatistikleri	55
III. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE ANALİZ	60
3.1. “Suç”, “Sapma” ve “Sapkınlık” Kavramlarına Yönelik Düşünceler	60
3.1.2. Fiziksel Görünüm ve Karakter Açısından “Suçlu” Tipleri	65
3.1.3. Birey, Toplum ve “Suçluluk”	68
3.1.4. Suç mu, Değil mi? : Toplumsal Bir Analiz	73
3.1.5. Suçlu mu? “Kader Mahkûmu” mu?	78
3.2. “Küçük Teksas”: Karaman	81
3.2.1. Karaman’da İşlenen Suçlar ve Suç Olaylarının Fazla Olduğu Mahalleler	84

3.2.1.1. Uyuşturucu: “Karaman Bu İşin Piri Oldu”	85
3.2.1.2. “Mafyatik Suçlar”: Cinayet, Bıçaklı kavga, Yaralama, Gasp ve Diğerleri .	85
3.2.1.3. Karaman’da Suç Olaylarının Fazla Olduğu Mahalleler	87
3.3. Cezaya Yönelik Düşünceler: “Bedel Ödeme”	92
3.3.1. Suç Türlerine Göre Cezalar: “Tecavüze İdam Cezası”	95
3.3.2. İdam Cezası Hakkında Düşünceler	101
3.3.3. Hücre Cezası Hakkında Düşünceler: “Ceza İçinde Ceza”	104
3.3.4. Eski Ceza Uygulamaları ve Günümüz Ceza Uygulamaları	110
3.3.5. Suç ve Ceza Çerçevesinde Adalet-Pişmanlık ve Özgürlüğe Dair Düşünceler.	115
3.4. İçeride ve Dışarıda Olmak	123
3.4.1. Cezaevi Kuralları.....	128
3.4.1.1. Koşuş Mümessili.....	130
3.4.1.2. “Meydancı Sigarası” ve “Ortacı”	134
3.4.2. Kurum İçerisinde Giyilen Kıyafetler: Sınırlı Sayıda.....	135
3.4.3. Ziyaretler	137
3.4.4. Nesnelere ve Olaylara Yüklenen Anlamlar.....	139
3.4.4.1. Cezaevinde Üretim ve Ticaret: Boncuktan Kuşlar	139
3.4.4.2. “Cezaevi Dövmesi”	144
3.4.4.3. M Tipi Cezaevinin Güvercini: Piller	145
3.4.4.4. Bir Mahkûm Davranışı: “Volta Atma”	147
3.4.5. Kurumda Aşağılanma.....	148
3.4.5.1. Bir Aşağılama Aracı Olarak “Mazgal” Kullanımı	150
3.4.5.2. Bir Aşağılanma Biçimi: Cinsel Taciz.....	151
3.4.5.3. Yıpratılmış Mahkûm: “Eskitme”	153

3.4.5.4. Şiddetin Mekânsal Tezahürü: “Yıkım Ekibi”	154
3.4.6. Kurumda Yasak Tatminler	157
3.4.7. Kurumda “Çalışma”	160
3.4.8. Kuruma İlk Giriş: Kabul Töreni- Şakalar ve Ayak Bastı Parası	162
3.4.9. Cezaevinin Mekân Olarak Tanımlanması	167
3.4.10. Kurumda Mekânsal Birimler.....	174
3.4.10.1. Koğuş Sistemi.....	175
3.4.10.2. Pembe Oda.....	176
3.4.10.3. Yumuşak Oda	177
3.4.11. Farklı Cezaevi Tipleri ve “Karaman Cezaevleri”	178
3.5. Kurumda Toplumsal İlişkiler	181
3.5.1. Hasım Yazdırma.....	186
3.5.2. Kurum İçerisinde Mahkumlar ve Birbirleriyle Olan Etkileşimleri	188
3.5.3. Kurum İçerisinde Personeller ve Mahkumlar ile Etkileşimleri.....	191
3.5.4. Üst Kurum Olarak İktidar	201
3.6. Hükümlü Sınıfının Toplumdaki Görünümleri: “Dördüncü Sınıf Vatandaş Grubu”	207
3.7. Covid-19 Pandemi Sürecinin Cezaevi Kurumuna Etkileri.....	214
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	219
KAYNAKÇA.....	234
EKLER	240
EK- 1: DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SORULARI	240
EK-2: FOTOĞRAFLAR.....	251
EK-3: ETİK KURUL İZİN BELGESİ	257

KISALTMALAR

İ.K.M-K	: İnfaz Koruma Memuru Katılımcı
G-Ç-H-K	: Cezaevine Girip Çıkmış Hükümlü Katılımcı
D.O.D-K	: Cezaevi Deneyimi Olmayan Katılımcı
P.N.K-K	: Polis Nezarethanesinde Kalmış Katılımcı
H-K	: Hemşire Katılımcı
vb.	: Ve Benzer
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
GBT	: Genel Bilgi Toplama Sistemi
çev.	: Çeviren
haz.	: Hazırlayan
TCK	: Türk Ceza Kanunu
CİMER	: Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
İBBS	: Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması

ŒEKİLLER VE TABLOLAR

Œekil 1: İBBS 3. düzeye göre ceza mahkemelerine açılan davalardaki suç sayısı, 2019
(devam)

Œekil 2: Ceza infaz kurumuna giren hükümlüler, Karaman

Œekil 3: Türkiye güvenlik grafiği, 2019

Œekil 4: Adli Tıp Kurumu Œube müdürlüklerinin iş durumu, 2019 (devam)

Œekil 5: Suçun Türü ve Suçun İşlendiği Yere Göre Ceza İnfaz Kurumuna Giren
Hükümlüler, Karaman, 2013

GİRİŞ

“Dışarıda bırakılmak, içeri kapatılmakla aynı şeydir.”

Michel Foucault

Toplumsal yaşamı düzenlediği varsayılan norm ve kuralların ihlal edilmesi suç kavramına işaret etmektedir. Sosyolojide söz konusu ihlaller “sapma” olarak ifade edilmiştir. Yasakları çiğneyen ve bu doğrultuda cezaların ve yaptırımların uygulandığı kamusal bir otoritenin müdahalesini gerektiren eylemler suç kabul edilmiştir. Literatürde suç olgusunun tanımının zamana, mekâna ve topluma göre farklı anlamlar taşıdığı vurgulanmıştır. Buna göre: “herhangi bir zamanda suç olarak tanımlanmayan bir davranış farklı bir zaman diliminde, farklı bir mekânda ya da farklı bir toplumda suç olarak tanımlanabilmektedir” (Burkay, 2008: 2). Bu bağlamda literatürde çeşitli suç ve suçluluk tanımları yer almaktadır. Ancak suçun genel bir tanımını yapmanın oldukça güç olduğu vurgulanmıştır.

Sosyolojik teoriler genel olarak suçun sosyal boyutlarına vurgu yapılmıştır. Örneğin, işlevselci teoriler suç olgusunun toplumsal düzen için gerekli olduğunu vurgulamıştır. Etkili isimlerden biri olan Durkheim, suçun olmadığı bir toplumun düşünülmemeyeceğini suçun bir toplumda zorunlu ve normal olduğunu, çünkü işlevsel olduğunu vurgulamıştır. Bazı bireylerin neden sapma davranışı gösterdiğini açıklayan gerilim teorileri, suçun nedenini toplumun sosyal organizasyonuna bağlamaktadırlar. Örneğin, Robert Merton, Durkheim’in anomi kavramını geliştirerek bu kavramı değişken olarak kullanmış ve suçu birey ürünü değil, içinde bulunulan toplumsal koşulların ürünü olarak görmüştür. Dolayısıyla suçun oluşumunda bireysel, psikolojik, sosyo-ekonomik vb. birçok faktörün etkili olduğu görülmüştür.

Suç olgusuna karşı uygulanan yaptırımlar ise tarihi süreç içerisinde değerlendirildiğinde; öldürme, sürgün etme, bedensel işkence verme toplumdan ayırma suretiyle hapsedme şekillerinde uygulanmıştır. Foucault'a göre, modern hukuk sistemlerinin devreye sokulması ile birlikte, azap çektirme ortadan kalkmıştır. 18. ve 19. yüzyıl başında, cezayı karanlık bir şenlik haline getiren uygulamalar yok olmaya başlamıştır. Azap çektirilen, parçalanan, organları kopartılan, bedenine simgesel damga basılan, seyirlik unsur haline getirilen beden yok olmuştur. Ceza artık seyirlik bir unsur olmaktan çıkmıştır. Adalet artık şiddeti halkın önünde üstlenmekten vazgeçmiştir. Ceza uygulamaları genel olarak edepli hale gelmiştir. Modern cezalandırma sisteminde hapisane, içeri kapatma, zorla çalıştırma, kürek, ikamet yasağı gibi fizik cezalar olsa da azap çektirmeye yönelik olanlarla aynı değildir. Bu cezaların bireyi kapatarak ve çalıştırarak bedene müdahale etmesinin nedeni bireyin hem hak hem de mal varlığı olarak kabul edilen özgürlüğünden mahrum bırakmaktır (Foucault, 2019). Foucault bu çerçevede hapisanelerin tarihsel olarak oluşumlarını değerlendirmektedir.

Hapis cezaları, hapis mekânlarında varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla literatürdeki mekâna yönelik kaynaklar, cezaevi mekânlarının yorumlanması konusunda çalışmaya katkı sağlamıştır. Toplumsal bir mekân olan cezaevlerinin anlamlandırılması ve kavramsallaştırılması için Henri Lefebvre'in mekân kuramı önemli bir yer tutmaktadır. Lefebvre, mekânın toplumsal değerler ve anlamlara dayalı olan ve mekânsal algı ve uygulamaları belirleyen bir toplumsal ürün olduğunu ileri sürmektedir. Bu çerçevede mekân dediğimiz olgu, ideoloji ya da siyasetten arındırılmış bir nesne olarak düşünülemez. Dolayısıyla cezaevi mekânı fiziki bir yer olmanın ötesinde toplumsal ilişkileri, sosyal faaliyetleri ve etkileşimleri içermektedir.

Bunların yanında literatürde hapis mekânları, iktidar kurumlarından biri olmakla beraber alışkanlık haline gelmiş pratiklerin görüldüğü yerler olarak da ifade edilmektedir. Hapishaneler nasıl kurulmuş olursa olsunlar “iktidarın mikro- fiziği” olarak tanımlanmaktadır (Bentham, 2016). Buna göre, bu iktidarın kurumları bireyi dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla çalışmada “*Panoptikon*”, teorik veriler sunması neticesinde önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.

Cezaevlerinin toplumsal bir ürün olması bağlamında; Goffman kapatılmış kişilerin toplumsal durumunu total kurumların özelliklerini ele alarak açıklamaktadır. Kapatılmış bireylerin bazı rollerini kaybedip kaybetmeme durumu, kapatılmış kişiler ve personeller arasındaki ilişkiler, total kurumlarda kapatılmış kişilere yönelik hizmet durumu, grup halinde yaşama, karşılıklı temaslar, olayların kapatılmış kişinin varlığındaki sembolik anlamı, total kurumlardaki kurallar, bu kurumlardaki hiyerarşi, total kurumların sivil hayattan farkı vb. birçok toplumsal olgu total kurumların içerisinde birçok toplumsallığa yer verdiğini göstermektedir (Goffman, 2016). Bu bağlamda yapılan çalışmada total kurum olarak cezaevi üzerine incelemeler yapılmıştır ve kapatılmış kişilerin rolleri, performansları ve benlikleri ile ilgili analizler Goffman bağlamında yapılmıştır.

Bu çalışma Karaman özelinde bir mekân olan “Karaman Cezaevleri”ne yönelik mekânsal bir analiz yapılarak farklı yaşantı ve tecrübelere sahip bireylerin düşüncelerinin ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. Hukuk, psikoloji, tarih, sosyoloji gibi birçok disiplinde cezaevleri üzerine çalışmalar yapılsa da cezaevlerinin sosyolojik perspektif ile mekânsal anlamı üzerine yeteri kadar odaklanılmadığı görülmektedir. Genellikle çalışmalar, hükümlülerin psikolojik ve sosyal sorunları, meselenin cinsiyet boyutu, sosyal ihtiyaçlar vb. üzerine yoğunlaşmaktadır. Ancak bu çalışmada cezaevinden çıkmış

hükümlüler, infaz koruma memurları, polis nezaretinde bulunmuş bireyler ve hiç cezaevi deneyimi olmayan bireyler için Karaman cezaevi mekânlarının anlamı karşılaştırılmalı olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, bireylerin mekânsal deneyimleri üzerinden çeşitli anlamların ortaya çıkarılması ile literatüre yapacağı katkı bakımından önemlidir.

Bu çalışmada genel olarak bir kapatılma mekânı olan Karaman Cezaevlerinin mekânsal ifadeleri konu edilmiştir. Araştırılan konu hakkında katılımcıların bakış açılarını, anlam dünyalarını yakalamak ve keşfetmek amacıyla, bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veriler derinlemesine görüşme ve gözlem tekniği ile toplanmıştır. Bu çerçevede araştırmada Karaman'da dört örneklem grubu (infaz koruma memurları, cezaevine girip çıkmış bireyler, polis nezaretinde kalmış bireyler, cezaevi deneyimi olmayan bireyler) ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. İçerde ve dışarda olmanın anlamının ortaya çıkarılabilmesi için belirlenen dört grup cezaevi mekanını deneyimlemiş ve deneyimlememiş bireyler olarak seçilmiştir. Cezaevi kurumunun bu bireyler için ne ifade ettiği toplanan veriler ve yapılan literatür taramasında elde edilen bilgilere göre analiz edilmiştir. Bu bağlamda; Karaman'da suç olgusunda yönelik düşünceler ve Karaman'ın suç olayları ile ilişkisi, ceza olgusuna yönelik düşünceler, içeride ve dışarıda olmaya yönelik Karaman Cezaevleri mekanlarının içerisindeki toplumsal ilişkiler, cezaevine girip çıkmış hükümlülerin topluma tekrar uyum sağlama süreci ve pandeminin cezaevi kurumlarına etkisi incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde konuyla ilgili teorik bir çerçeve sunulmaktadır. Bu bölümde suç üzerine temel kavramlar ve teoriler, cezanın ve cezaevlerinin tarihsel gelişimi, mekân bağlamında içeride ve dışarıda olmak Giddens, Goffman, Lefebvre ve Foucault çerçevesinde tartışılmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde araştırma desenine yer verilmiştir. Bu bölümde araştırmanın konusu, araştırmanın amacı ve önemi, araştırma soruları, araştırmanın yöntemi, araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama süreci, verilerin analizi, katılımcıların demografik özellikleri, araştırmanın sınırlılıkları, zorlukları ve araştırma takvimi konusunda bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde saha araştırmasına ilişkin verilerin analizi yapılmıştır. Araştırma verileri genel olarak; suç, sapma ve sapkınlık kavramlarına yönelik düşünceler, küçük Teksas: Karaman, cezaya yönelik düşünceler, içerde ve dışarda olmak, kurumdaki toplumsal ilişkiler, hükümlü sıfatının toplumdaki görünümü: “dördüncü sınıf vatandaş grubu” ve pandemi sürecinin cezaevi kurumlarına etkileri gibi başlıklar altında incelenmiştir.

I. BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. SUÇ ÜZERİNE TEMEL KAVRAMLAR VE TEORİLER

1.1.1. Kavramsal Olarak Kültürel Yapı ve Toplumsallaşma

İnsani varoluşumuzun biyolojik olarak; sindirim sistemi, vücut ağırlığı, uzunluğu vb. özellikleri bulunmaktadır. Bunun yanında kültürel boyut olarak insanların toplum içinde yaşayabilme özellikleri söz konusudur. Bireyin içinde bulunduğu toplumun normları çerçevesinde öğrendiği yeme-içme, giyim ve inançlara kadar olan sistem kültüre vurgu yapmaktadır. İnsanın doğuştan, kalıtım yoluyla getirdiği çeşitli özellikleri doğal olarak kabul görürken, gündelik yaşamında çeşitli etkileşimler sonucu sonradan kazandığı özellikleri kültürel alanına tekabül etmektedir. Kişinin üyesi olduğu toplumun ahlak, sanat, dil, din vb. yeti ve alışkanlıklarını içine alan kültür karmaşık bir bütün olmakla beraber “öğrenilen” davranışlara işaret etmektedir.

Bu çerçevede “insanı anlamak” için toplumların kültürel yapısına değinmek yerinde olacaktır. Kültürü ele alan bilim alanı ise antropoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Marcel Mauss, sosyoloji ve antropolojinin birbiriyle ilişkili olduğunu, biyolojinin insan ile ilgili olduğu gibi sosyolojinin de insan yaşamı ile ilgili olduğunu vurgulamaktadır. “...sosyoloji de biyolojinin antropoloji dediğimiz bölümünün bir parçasıdır ki, antropoloji, yaşayan, bilinç sahibi ve sosyalleşebilir bir varlık olarak insanı ele alan bütün bilimleri ifade eder” (Mauss, 2013: 409). O halde bireylerin ve toplumların birbirleriyle olan ilişkileri, mücadeleleri, toplumsallaşma süreçleri antropolojinin ve sosyolojinin alanına tekabül etmektedir. Antropoloji, insanların doğal olmayıp sonradan kazandıkları yönleri hakkındaki bilgiyi ifade eden kültür üzerine yoğunlaşmaktadır. İnsanı biyolojik bir varlık olarak ve sosyal/kültürel varlık olarak ele alan antropoloji disiplini “insan hakkında bilmek” anlamına gelmektedir (Eriksen, 2018). Bu çerçevede insanı

sosyal bir varlık olarak incelemek için toplumların kültürel yapısının göz önünde bulundurulması gerekir. Geertz'in "Kültürlerin Yorumlanması" eserinde belirttiğine göre Kluckhohn kültüre dair birçok tanımlama yapmıştır. Bu bağlamda Kluckhohn'un kültüre yaptığı "(1)'Bir halkın yaşam biçiminin tamamı', (8) 'öğrenilmiş davranış', (9) 'davranışın düzgüsel düzenlenişi için bir mekanizma', (10) 'hem dış çevreye hem de diğer insanlara uyum sağlamak için bir teknikler seti'" (Geertz, 2010: 19) tanımlamaları insanın toplumsallığına gönderme yapmaktadır diyebiliriz. Geertz, kültür kavramının göstergebilimsel bir kavram olduğunu belirterek Max Weber'in yorumlayıcı yaklaşımına vurgu yapmaktadır. "Max Weber gibi ben de insanın kendi ördüğü anlamlılık ağında oturan bir hayvan olduğu görüşüne inanarak, kültürü bu ağların kendisi biçiminde algılıyorum; bu nedenle de kültür analizi bir yasa arayan deneysel bir bilim değil, anlam arayan yorumsal bir bilim. Benim peşinde olduğum şey, açıklığa kavuşturmak, yüzeysel anlaşmazlıkları karşısında toplumsal ifadeleri anlamlı kılmak." (Geertz, 2010: 19). Weber'in yaklaşımına göre; bireylerin toplumsal davranışlarını yorumlayarak anlamak ve bu eylemleri nedensel olarak açıklamak sosyoloji biliminin konusudur. Geertz, Weber'in sosyolojik yaklaşımına bağlı kalarak kültürü anlam arayan yorumsal bir bilim olarak görmektedir. Bu bakımdan insanı anlamak için; insanların olaylara, nesnelere yükledikleri anlamların ortaya çıkarılmasının önemine dikkat çekmek gerekir.

Bu çerçevede, bireyin davranışlarının doğuştan kalıtım yoluyla değil, yaşadığı sosyal çerçevesinde "öğrenilmiş" eylemler olduğunu söyleyebiliriz. Bütün davranışlarımız; yeme-içme, iletişim kurma, mimiklerimiz, yüz ifadelerimiz sosyallik içerisinde şekillenmektedir. İnsanlar, toplum denilen sosyal çevre içerisinde yaşamaktadır. Toplumun diğer fertleri ve diğer toplumlarla ilişkiler kurmaktadır. Bireyin toplumsal rollerin gerekleri yerine getirerek toplumdaki norm ve değerleri içselleştirmesiyle toplumun bir

üyesi haline gelmesi toplumsallaşmadır. Toplumsallaşma sürecinde aile, din, eğitim, arkadaş grupları önemli bir rol oynamaktadırlar. Giddens, bireyin sosyal çevresinden öğrendiği davranışları “toplumsallaşma” kavramı ile açıklamaktadır. Ona göre, “...toplumsallaşma, yardıma gereksinimi olan bebeğin, yavaş yavaş içerisinde doğduğu kültür için geçerli olan becerileri edinerek kendi bilincinde olan, bilgili bir kişi haline gelmesi sürecidir. Toplumsallaşma sırasında, özellikle yaşamın ilk yıllarında, çocuklar yaşlıların davranış biçimlerini öğrenirler; bu yolla da onların değerlerini, normlarını ve toplumsal pratiklerini sürdürürler” (Giddens, 2012: 201). O halde bireyin yaşam süreci sosyal çevresi ile kurduğu iletişim ve etkileşimleri içermektedir ve öğrendiği davranış kalıpları, inançları, toplumsal pratikleri vb. birçok olgunun toplumsallaşma süreci içerisinde gerçekleştiği söylenebilir. Giddens, toplumsallaşma meselesinde toplumsallaşma eyleyenlerinden de bahsetmektedir. Buna göre, toplumsallaşma eyleyenleri iki kategori içermektedir. Birincil toplumsallaşma olarak bahsettiği bebeklik ve çocukluğun ilk dönemlerini içermektedir. Çocuklar bu dönemde dil ve davranış kalıplarını öğrenmektedirler. İkincil toplumsallaşma ise; çocukluğun sonraki dönemini ve olgunluk dönemini içermektedir. “Bu bağlamlardaki etkileşimler insanlara, kendi kültürlerinin kalıplarını oluşturan değerler, normlar ve inançları öğrenmede yardımcı olur” (Giddens, 2012: 205). Toplumsallaşma süreci, toplumun mevcut değerleri ve normlarının bireye öğretilmesi olarak değerlendirilebilir. Böylece birey içerisinde yaşadığı toplumda nasıl davranması gerektiğini öğrenmektedir ve toplumun bir parçası haline gelmektedir.

Toplum ve birey arasındaki bu ilişki “toplumsal ilişkiler” olarak da tanımlanmaktadır. Weber’e göre; “...toplumsal eylemlerden ortaya çıkan iki temel toplumsal ilişki türü vardır: bireylerin birbirleri hakkındaki duyguları tarafından biçimlendirilen, duygusal veya geleneksel eylemlere dayalı duygular içeren *umumi* ilişki

ve araçsal veya değer-rasyonel bir temele dayalı *birlikse* ilişki” (Turner, Beeghley, Powers, 2010: 222). Söz konusu toplumsal ilişkiler, Weber’in “meşru düzenler” kavramıyla ilişkili durumdadır. Çünkü toplumsal ilişkiler her zaman düzen ile bağlantılı görünmektedir. “Bu tür düzenler eylemler ve toplumsal ilişkilerin ‘ilkeler’ veya kurallara göre sürdürülmesini temin ederler, her birinin ihlali onlarla ilişkili yükümlülüklerini yerine getirmeyenler üzerinde olumsuz yaptırımlar uygulanmasına yol açmaktadır” (Turner ve diğ., 2010: 222). Birey ve toplum arasındaki bahsedilen “toplumsal ilişki” dayanışma ya da çatışma şeklinde ortaya çıktığından sosyal ilişkiler ancak belirli kurallar çerçevesinde sürdürülmektedir. Sosyal yaşam bireylere yapılması- ve yapılmaması gerekenleri kurallar halinde sunmaktadır. Eriksen, her sosyal sistemin, yapılmasına izin verilen ve verilmeyen şeyleri ifade eden kuralların varlığına ihtiyaç duyduğuna vurgu yapmaktadır. Toplumsal yaşamda “kaos” denilen düzensizlik ve çatışma halinin ortaya çıkmaması için toplumsal kuralların gerekliliği söz konusudur. Bu bağlamda bireylerin ve toplumun yaşama biçimini şekillendiren, toplumsal düzeni sağlayan yazılı ya da yazılı olmayan-sözlü- kurallardan bahsedilebilir. Bu kurallar, açıkça ya da üstü kapalı olarak kabul edilir ve normlar olarak adlandırılırlar. Nitekim toplumsal normlar, toplumda çeşitli olaylar ve durumlar karşısında gerekli görülen davranış biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar toplumda belirlenmiş olan bu kurallara göre eylemlerde bulunurlar. İnsanlar yaşamları boyunca kendileri için kararlar alırlar. Ancak bunu yaparken kültürel olarak öğrenilen “yapılacaklar” ve “yapılmayacaklar” sistemine atıfta bulunurlar. Eriksen bu sistemi oluşturan şeyin “normlar” olduğuna dikkat çekmektedir (Eriksen, 2018). Normlar toplumlara göre, normal olan ya da normal olmayan davranış kurallarını ifade etmektedir. Bireyler yapabilecekleri ya da yapamayacakları davranışların bilincinde olarak eylemlerde bulunurlar, bu davranışlar doğrultusunda toplumda kabul görebilirler. Bu çerçevede

Giddens, toplumsallaşmanın bir sonucu olarak alışmış olduğumuz davranışları yani toplumsal normları izlediğimizi ifade etmektedir. “Dayatma” olarak tanımladığı kavram ise; bireye ya da bir gruba o toplumun belirli bir norma uyum göstermesi için gösterdiği bir tepkiyi ifade etmektedir (Giddens, 2012). Dolayısıyla toplumsal normların uyum gözetdiği, uyumsuzluğa karşı ise önlemler aldığı ifade edilebilir.

1.1.2. Kavramsal Olarak “Suç” ve “Sapma”

İnsanlar, toplumlar ve kültürler farklılık göstermektedirler. Her toplumun kendine ait dil, din, sanat, ahlak, değerler, beceri ve alışkanlıkları söz konusudur. Bu sebeple herhangi bir olguya toplumlar farklı yorumlamalar getirebilir. “Biz kulaklarımızı süs için deleriz; Yunanlılarda ise bu, kölelik belirtisiydi. Biz karılarımızla gizli gizli sevişiriz; Amerika yerlileriye bu işi ulu orta yaparlarmış. İskitler yabancıları tapınaklarında kesip kurban ederlermiş; başka kavimlerde ise tapınağa girene dokunulmaz.” (Montaigne, 2017: 137) Bilindiği üzere bir eylem, farklı toplumlarda farklı anlamlar bulabilmektedir. Yani bir eylemin anlamlandırılması duruma ve sosyal bağlamına göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, bazı ülkelerde içki yasağı söz konusuken bazı ülkelerde serbest olabilmektedir. Bazı ülkelerde kadının başı açık dolanması yasak iken; bazı ülkelerde serbesttir. Toplumsal yaşam denilen olgu toplumların kuralları, normları çerçevesinde mümkündür. Farklı toplum ve farklı zamanda değişim gösterebilen ve toplumsal yaşamı düzenlediği varsayılan bu kuralların ihlali suç ve sapma kavramlarına işaret etmektedir.

Suç ve sapma kavramlarının ne ifade ettiğine bakacak olursak öncelikle bu iki kavramın toplumsal birer olgu olduklarını belirtmek gerekir. İki kavram birbiriyle bağlantılı ancak; birbirine aynı durumda değildir. Giddens, sapkınlık ve suç kavramlarının örtüşse de aynı şey olmadıklarına değinmektedir. “Sapkınlık, bir topluluk ya da toplumda,

önemli sayıda insan tarafından kabul edilen belirli bir normlar kümesine uyum göstermeme olarak tanımlanabilir” (Giddens, 2012: 842). Sapkınlık kavramı, bireyin içerisinde bulunduğu toplumun belirlediği normlara uymaması ile ilişkilendirilmektedir. Ona göre, suç kavramı “bir yasayı çiğneyen uyumsuz davranış”a göndermede bulunarak sapkınlık kavramından ayrılmaktadır. Sosyolojik olarak suç, “kişisel alanı aşır kamusal alana giren ve yasak olan kural ya da yasaları çiğneyen, buna bağlı olarak meşru cezaların ya da yaptırımların uygulandığı ve kamusal bir otoritenin müdahalesini gerektiren fiillerdir” (Marshall, 2005: 702). Buna göre suç, hukuksal bir nitelikte olmakla beraber daha çok yasaların ihlal edilmesi ve karşılığında bir yaptırım uygulanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani bir ülkenin toplumsal normlarının yanında resmi olarak yasalarda kabul görmüş durumları ifade etmektedir. Sapkınlık bir toplumdaki toplumsal normlara uyum sağlamama olarak nitelendirilirken, suç; kanun ve yasaya uymama durumu olarak değerlendirilmektedir. Suç ve sapma kavramları doğrudan insan hakları ile ilgili olduğundan tüm toplumu ilgilendirmektedir. Ayrıca her iki kavramda da yaptırım sözü konusu olabilmektedir. Eklemek gerekirse her suç bir sapkınlığı ifade edebilir, ancak her sapma suçu ifade etmeyebilir. Örneğin, toplumsal normlarımızda eşcinsellik pek uygun görülmemektedir. Toplum eşcinselliği sapkınlık olarak nitelendirebilir. Ancak eşcinsellik resmi olarak yasalarda kabul görmüş bir suç değildir. Dolayısıyla, suç ve sapma kavramları birbirleriyle bağlantılıdır; ancak aynı şeyler değildir diyebiliriz.

Konuyla ilgili olarak Howard S. Becker ise, kuralları ihlal eden kişilere “hariciler” tanımlamasını yapmaktadır. “Toplumsal kurallar, durumları ve bu durumlara uygun davranışları tanımlarlar: bazı davranışları ‘doğru’ olarak kabul edip onaylarlar, bazılarını ise ‘yanlış’ olarak kabul edip yasaklarlar. Dayatılan herhangi bir kuralın ihlalcisi varsayılan kişi; özel bir kişilik türüne sahip olarak görülebilir; ya da toplumsal grubun biat

ettiği kurallar çerçevesinde yaşamak konusunda güvenilemeyecek biri olarak değerlendirilir. Kuralı ihlal eden kişi, ‘harici’ olarak algılanır” (Becker, 2015: 21). Becker, toplumsal grupların kurallar, koyarak koydukları bu kuralları dayatmaya çalıştıklarından bahseder. Toplumsal olarak belirlenmiş olan doğru ya da yanlış davranış kuralları söz konusudur. Kişi bu kuralları kabul etmeyebilir ve kuralları ihlal edebilir. Becker, bu kişilere “hariciler” adını vermektedir. Ancak “harici” kavramı çift taraflı anlam kazanabilir. Kendisine dayatılan kuralları kabul etmeyerek ihlal eden kişi de kendisine bu kuralları dayatanları “harici” olarak görebilir.

1.1.3. “Suç” ve “Sapma” Üzerine Kuramlar

“Sapkınlık ve suç” kavramlarını ayrıntılı incelemesinde “İnsanlar neden suç işler? Sorusu karşımıza çıkmaktadır. Konuyla ilgili olarak Giddens, yüz yıl önce çoğu kişinin, insanların yalnızca “biyolojik” suçlu olduğuna inandığından bahseder ve ayrıca Lombrosso’nun 1870’lerde suçlu tiplerinin belirli anatomik özelliklerle belirlenebileceğine inandığını belirtmektedir. Buna göre, Lombrosso suçluların görünüşleri ve fiziksel özelliklerini inceleyerek insan evriminin önceki aşamalarından kalan özellikler sergileyenlerin “suçlu” olarak görüldüğü kanaatine varmıştır. Ona göre, suçlu bireyler biyolojik gelişimlerini tamamlayamamış, suçlu olmayan bireylere göre daha aşağı düzeyde yer almışlardır ve suç olgusu bu nedenle gerçekleşmiştir (Gökulu, 2019). Lombrosso, kafatası, alının biçimi, çene büyüklüğü ve kol uzunluğu gibi fiziksel özellikleri inceleyerek suçun biyolojik açıklamasını yapmıştır. Ancak Giddens’a göre artık Lombrosso’nun bu fikirleri dikkate alınmamaktadır. Bundan sonraki bir kurama göre, üç tip insanın beden yapısı ayırt edilmiş ve bunlardan kaslı, etken tipin suça daha fazla eğilim gösterdiği belirtilmiştir. Giddens, bu durumda biyolojik yaklaşımların kriminolojiye yanıt veremediğini ifade ederek ruhbilimsel yaklaşımları ele almıştır. Ruhbilimsel yaklaşımlar

ise sapkının açıklamasını toplum yerine bireyde aramışlardır. Ruhbilimsel yaklaşımlar, kişilik tiplerine odaklanmışlardır. Bu nedenle suç hakkındaki ruhbilimsel kuramlar suçun bazı yönlerini açıklayabilmişlerdir. Suçluluğa yönelik biyolojik ve kriminolojik yaklaşımlar sapkının toplumda değil, bireyde “yanlış” olan bir şeylerden kaynaklandığını ifade etmektedirler (Giddens, 2012). Giddens, bu sebeple ruhbilimsel ve biyolojik kuramları niteliksel olarak “pozitivist” görmektedir.

“Sapkınlık sosyolojisi”nde etkili olmuş dört sosyolojik yaklaşım söz konusudur. Bunlar: işlevselci kuramlar, etkileşimci kuramlar, çatışma kuramları ve kontrol kuramlarıdır.

1.1.3.1. İşlevselci Kuramlar

Yapısal-İşlevselci kuramında sapma, suça dair görüşleri ele almadan önce bu yaklaşımın toplum hakkındaki varsayımlarına kısaca değinmek gerekir. Bu kurama göre toplum karmaşık bir yapıdadır. Her bir parçası birbiriyle uyum ve dayanışma içindedir. Yani toplumun uyumlu ve dengeli yapısı söz konusudur. Bu kuramda önemli olan kavramlar düzen, uyum, dayanışma, bütünleşme, denge sosyal yapıdır. “İşlevselci kuramlar suç ile sapkını yapısal gerilimlerden ve toplumdaki bir ahlaki düzenleme yokluğundan kaynaklanıyor diye görmektedir. Eğer toplumdaki bireyler ve grupların hedefleri eldeki ödüllerle çakışmıyorsa, istekler ile gerçekleştirenler arasındaki bu uyumsuzluk, kimi üyelerin kendilerini sapkın güdülenmeler içinde hissetmelerine yol açacaktır” (Giddens, 2012: 844). Yani işlevselci kuramlar, fizyolojik özellikleri inceleyerek suçun biyolojik açıklamasını yapan kuramlara karşı çevresel faktörlere dikkat çekme yönünden önemli görünmektedir. Mevcut toplumsal düzenin sapma üzerindeki etkisi vurgulanmaktadır.

İşlevsel kuramlarda etkili isimlerden bir tanesi Emile Durkheim'dır. Durkheim'in toplumsal bütünleşme, toplumsal iş bölümü, toplumsal uyum, toplumsal düzensizlik, toplumsal kontrol, organik dayanışma, mekanik dayanışma, ahlaki sözleşme, anomie ve kolektif bilinç kavramları çerçevesinde sapma ve suça bakışına değinilebilir. Durkheim, organizmanın işlevsel işleyişinden hareketle toplumu bir bütün olarak görmüştür. Ona göre toplumun aile, siyasal düzen, ekonomi gibi düzeneklerini bir arada tutan değerler sistemi ve normlar söz konusudur. Bu normlar toplumsal düzenin sağlanması için gereklidir. Çünkü bu normlar toplumda ahlaki bir dengeye olanak sağlamaktadır (Bal, 2016). Bu bağlamda suç üzerine yapılan çalışmalarda Durkheim'in en önemli katkısı, "anomie" kavramını kullanması olarak görülmektedir. "Anomie, toplumsal denge ve dayanışmanın olmadığı bir durumdur. Durkheim'e göre suç, toplumsal yapı ve işleyiş için sağlıklı ve hyl normal bir olgudur. Çünkü suçun ve suçluluğun olmadığı hiçbir toplum yoktur" (Durkheim, aktaran Yüksel ve diğ.,2019: 12). Nitekim Durkheim, suç olgusunu sosyal çevresel koşullar ve sosyal yapı ekseninde incelemiştir diyebiliriz. Suç ve suçluluğun her toplumda olduğuna vurgu yapılarak suçun evrensel bir olgu olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Durkheim'in düşüncelerine göre suç zorunlu ve normal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. "Durkheim'in terminolojisinin anomie, patoloji gibi kavramları toplumun hasta-rahatsız hallerini, değer erezyonunun ve toplumsal bağların gevşemesinin yol açabileceği dağılma-parçalanma risklerini ifade eder" (Ünsaldı ve Geçgin,2015: 120). Yani Durkheim'in "toplumsal bütünleşme"yi de hedeflediği açıktır.

Durkheim "toplumun mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçiş sürecinde ortaya çıkan" durumu "anomie" olarak tanımlamaktadır (Can, 2004). Durkheim'in "*Toplumsal İşbölümü*" adlı eseri onun suç ve sapma kavramlarına bakışını ortaya koymaktadır. Bu eserde mekanik ve organik dayanışma kavramlarına yer vererek

suç ve sapmaya ilişkin fikirler sunmaktadır. Mekanik dayanışma ile organik dayanışmanın hukuki ve ahlaki açıdan ayrı bir dizgeye sahip olduğunu belirtmiştir. Durkheim, mekanik dayanışmada bastırıcı, cezalandırıcı hukukun hâkim olduğunu ifade ederken, organik dayanışmada onarıcı, iş birliğine dayalı hukukun geçerli olduğunu belirtmiştir (Can, 2004). İnsanda “sınırsız arzu ve isteklerin oluşturduğu ilkel benlik ve toplumla kurulan ilişkide meydana gelen toplumsal benlik” söz konusudur. Durkheim bu nedenle insanı “çifte insan” olarak tanımlamaktadır. Durkheim’ın mekanik dayanışma olarak tanımladığı sanayi öncesi toplumları ayakta tutan durumun toplumun ortak ahlak değerleri ve normları olduğu ifade edilmektedir. Diğer tarafta ise; organik dayanışma olarak tanımladığı modern toplumlar söz konusudur. Organik dayanışma toplumlarını bir arada tutan durum ise “güçlü ortak değerler ve normlardan ziyade uzmanlaşmaya dayalı iş bölümü” olarak vurgulanmaktadır (Yüksel ve diğ., 2019).

Toplumsal uyum, gerilim ve işlevselcilik perspektifi ile sapma ve suç olgusuna yaklaşan önemli isimlerden birisi de Robert K. Merton olarak karşımıza çıkmaktadır. Merton genel olarak suçu bireyin değil, içinde bulunulan toplumsal koşulların bir ürünü olarak görmektedir. Bu nedenle suç üzerinde etkili olan birçok faktörden de bahsetmektedir. Örneğin;

“Amerikan toplumunda ve bir ölçüye kadar öteki sanayi toplumlarında genel olarak benimsenen değerler, maddi başarıyı vurgulamaktadır ve başarıya ulaşma araçlarının disiplin ile çok çalışma olduğu varsayılır. Dolayısıyla, gerçekten de çok çalışan insanlar, yaşama hangi noktada başlamış olurlarsa olsunlar başarıya ulaşırlar. Bu düşünce gerçekte doğru değildir, çünkü üstünlükleri olmayanların çoğunluğu, geleneksel ilerleme fırsatlarını ya yalnızca sınırlı ölçüde elde edebilirler ya da böyle fırsatlar ellerine hiç geçmez. Yine de başarılı olamayanların çoğunluğu kendilerini, maddi ilerleme sağlamakta ki apaçık olan yeteneksizlikleriyle lanetlenmiş olarak görürler. Merton’a göre, dolayısıyla sapkınlık ekonomik eşitsizliklerin bir yan ürünüdür” (Giddens, 2012: 845).

Burada belirtilen nokta aslında; bireylerin ulaşmak istedikleri hedeflere her zaman yasal olarak erişememesine “fırsat eşitsizliği” sebebiyet vermektedir. İnsanlar hedeflerine ulaşmak için de alternatif olanaklara ve sapkın davranışlara yönelebilirler. Merton, toplumsal hedefler ve bunları gerçekleştirmek için gerekli araçların uyumsuzluğunu açıklamak için “gerinim” kavramına vurgu yapmaktadır. O halde Merton’un anomi olarak değerlendirdiği durum, kültürel amaçlar ile kurumsallaşmış araçlar arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanan bir gerilim olarak düşünülebilir. Merton’ un gerinim teorisine göre, para kazanmak toplumsal olarak kabul görmüş kültürel bir değerdir. Uyuşturucu satarak para kazanmak ise, belirlenen kurumsallaşmış araçların reddi niteliği taşımaktadır (Güven, 2018). Merton, toplumdaki hedefler, amaçlar, çıkarlardan yola çıkarak “kültür hedefleri”nden ve kurumsallaşmış araçlardan bahsederek toplumsal ve kültürel yapının iki faktörüne değinmektedir. Kurumsallaşmış araçlar ise, toplumsal hedeflerin kabul edilebilir olarak nasıl başarılacağına dikkat çekmektedir (Yüksel ve diğ.,2019). Nitekim suçlu davranışa giren ya da girmeyenler arasındaki farklılaşma konusunda etken olarak fırsatların olmayışı gösterilmektedir.

Merton, bireylerin kültürel amaçlar ile kurumsallaşmış normlar arasında beş çeşit uyum tipinin olduğuna dikkat çekmektedir. Bunlar; uyumluluk, yenilikçilik, şekilcilik, geri çekilme ve isyandır. “Uyumluluk, kültürel amaçlara uygun araçlara sahip olmayı ve ona uygun şekilde davranmayı işaret etmektedir. Yenilikçilikte, kültürel amaçların kabul edildiği ancak bunları gerçekleştirecek uygun araçlardan yoksunluk durumunda bireyin gösterdiği uyum mekanizması hâkimdir” (Merton, aktaran Geçgin, 2019: 34). Merton, alt-kültürdeki sapma ve çeteleşmenin bu çerçevede değerlendirilebileceğini vurgulamaktadır. Şekilcilik ise, yenilikçiliğe zıt olmakla beraber amaçların ve kültürel normların reddi ya da ihmalinde kurumsallaşmış yolların

uygulanışını içermektedir. Amaçlardan ve araçlardan tamamen geri çekilme, kendini izole etme davranışları geri çekilmede egemendir. Bu durumda bireyler kendilerini toplumsal sistemin dışında konumlandırmaktadırlar. Merton, kronik madde bağımlılığı yaşayan bireyleri bu tipe örnek olarak göstermektedir. İsyan tipinde ise, toplumsal sistemdeki araçlar ve amaçların reddedilerek toplumsal düzene bir eleştiri ve düzeni değiştirme eğilimi olduğundan bahsetmektedir.

Durkheim anomi kavramına bağlı olarak, bir geçiş sürecinden bahsetmektedir. Bu mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçiş sürecidir. Merton ise bir geçiş dönemi sorunundan bahsetmez. Ona göre anomi bir geçiş süreci sorunu olmaktan ziyade, kültürel değerlerin ve toplumsal yapının baskılarının sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. “Durkheim’in perspektifinden hareketle, bu baskılamanın her zaman için uyum sonucu çıkarmayabileceğini, bilakis bireylerin olumsuz reaksiyonlarda bulunabileceğini dile getirmiştir. Dolayısıyla uyumluluk ya da uyumsuzluğun sosyal ortama göre değişebileceğini, sabit bir doğası olmadığını öne sürmüştür” (Merton, aktaran Geçgin, 2019: 33). Bu çerçevede Merton, farklı toplumsal yapılardan yola çıkarak sapma olarak adlandırılan davranışın değişim gösterebileceğinin altını çizmektedir. O halde herhangi bir davranış bir toplum için suç ya da sapma davranışı olarak değerlendirilirken, farklı bir toplumda ya da farklı bir zaman diliminde sapma, suç olarak değerlendirilmeyebilir. Örnek olarak; kişi, bir kişiyi öldürünce “katil” olarak görülürken, bir savaş ortamında binlerce kişiyi öldürünce “kahraman” olarak görülebilir. Dolayısıyla bir eylemin suç veya sapma olarak değerlendirilmesi kişinin içinde bulunduğu topluma, zamana ve mekâna, kültürel değerlere göre de değişkenlik gösterebilir. Kısacası Merton’un suç ve sapmaya bakışı bireysel özelliklerde değil, toplumsal yapının kültürel koşulları üzerinde olmuştur.

Merton işlevlerin toplumsal uyum veya uyumsuzluktaki rolü üzerinde durmuş ve toplumsal sonuçlar açısından tipleştirmeler yapmıştır. Bunlar; “açık işlev”, “gizli-örtük işlev”, “bozuk işlev” ve “işlevsel alternatifler” olarak belirlenmiştir. Açık işlev, gözlemlenebilmekte, gizli işlev ise gözlemlenememektedir. Bununla birlikte toplumsal dengenin ve sistemin devamlılığını sağlamaya yönelik sonuçlar doğuran durumlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Dolayısıyla Merton, sistemin işleyişinde her zaman olumlu işlevlerin olmayabileceğine de dikkat çekmektedir.

Durkheim gibi işlevselci bir bakışa sahip olsa da ondan farklılaşmış olan Bronislaw Malinowski, suç kavramlarını ve toplumsal birlikteliğin yasalarını ‘yabanıl’ toplumlarda inceleyerek antropoloji alanından katkı vermiş bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Malinowski, Malenezya topluluğu üzerine yaptığı araştırma çerçevesinde elde ettiği bulgulardan yola çıkarak “*karşılıklılık ilkesi*” kavramına değinmektedir. “Onun keşfettiği yasa yabanıl toplumların “karşılıklılık ilkesi” temelinde yükümlülükler dayalı uyumdur. Bu uyum da kendiliğindencilik yoktur. Karşılıklı yükümlülükler sisteminin ekonomik, sosyal, kültürel, ahlaki ilkeler bütünü olduğunu, bağlayıcılığının bulunduğunu, ancak buna dayalı yasaların çiğnenmesinde kolektif bir cezalandırmanın bulunmadığını belirtmiştir. Karşılıklılık ilkesinde üzerinde durduğu nokta, bunu ihlal eden bireyin topluluğu tarafından gösterilebilecek tepki ile doğrudan bağlantılı olmasıdır” (Geçgin, 2019: 31). Malinowski, kabile yaşantısında herhangi bir başarısızlık durumunda ceza uygulanmadığını ve herhangi bir görevin gereğinden iyi yapılması durumunda ise ödül verilmediğine vurgu yapmaktadır. Malinowski’nin çalışması ve bulguları çerçevesinde, araştırma yaptığı topluluklarda sosyal kontrolün sağlanmış olduğunu ve doğrudan bir cezalandırma sisteminin görülmediğini söyleyebiliriz.

1.1.3.2. Etkileşimci Kuramlar

Etkileşimci kuramlar genel olarak “sapkın” olan davranışı toplumsal olarak kurulmuş bir olgu niteliğinde ele almaktadırlar. Bunun için davranışların “sapkın” olarak tanımlanmasının nasıl olduğu üzerinde durmaktadırlar. Bu çerçevede suçluluğun anlaşılmasına yönelik “yaftalama kuramı”na değinmek yerinde olacaktır. “Yaftalama kuramcıları sapkınlık durumunu, sapkınlar ile sapkın olmayanlar arasındaki bir etkileşim süreci olarak yorumlamışlardır. Yaftalama kuramcıları neden bazı insanların “sapkın” olarak nitelendirildiği üzerinde durmuşlardır. Bu kuram birazda suç ve sapkınlık sonucu toplumun verdiği tepkiye yöneliktir denilebilir. Örneğin; pek çok çocuğun başkalarının bahçesine girip meyve çalar, okuldan kaçar. Ancak önemli nokta şudur, bu olay yoksul bölgelerde gerçekleşiyorsa “hırsızlık” eğilimi olarak görülebilir. Eğer ki varlıklı bir semtte ise, bu olay masum çocuk oyunları olarak değerlendirilebilir. Aslında iki durumda yapılanlar aynıdır, fakat davranışlara yüklenen anlamlar farklı görünmektedir (Giddens, 2012). Etkileşime ve etiketlenmeye dayalı perspektifler, kategorikleştirmeleri ve tipleştirmeleri içermektedir. Toplumsal alandaki mikro ilişkileri iletişim ve etkileşim biçimleri gibi kavramlar üzerinden inceleyen ve çözümlemeye çalışanlara göre suç ve sapma sosyal etkileşimin ürünü olarak görülmektedir. Bu konuda önemli olan isimlerden birisi Edwin M. Lemert olarak karşımıza çıkmaktadır. Lemert, birincil ve ikincil sapma kavramları ile suç ve sapma konusuna katkıda bulunmaktadır.

“Birincil sapma kavramıyla sosyal normun ilk ihlal sürecini anlatmak istemiştir. Kavram ihlalde bulunan kişinin bu davranışı kısa süreliğine yaptığını ve bu süreçten çok az etkilendiğine gönderme yapar. İkincil sapma ise, ihlalde bulunan kişinin artık yeni bir benlik ve kimlik inşasına girdiği, sosyal çevrenin buna tepki gösterdiği veya yaptırımında bulunmaya başladığı etkileşim sürecine işaret eder. İkincil sapmada kişi artık geniş sosyal çevre tarafından “sapkın” olarak etiketlenmekte, yaptırıma maruz kalabilmekte, bu yaptırımların şiddeti ve yoğunluğu arttıkça reddetme tepkisi geliştirebilmekte ve nihayetinde sapkın rolüne bürünerek

kendisi gibi olanlarla etkileşime geçmekte, sapkın görülen alt-kültür veya grup örüntüleri ile sosyalleşme sürecine dâhil olmaktadır” (Geçgin, 2019: 57-58).

Buna örnek verecek olursak; genç bir erkek arkadaşlarıyla beraber alkol kullandığında bu eylemi yanlış olarak görmemektedir. Çünkü diğerleri ile birlikte bu eylemi gerçekleştirmektedir. Bu durum birincil sapmayı gösterir. Topluluk genç erkekten alkolü bırakmasını isterse, genç erkek buna uymazsa topluluk genç erkeği cezalandırılacaktır. Genç ceza sonrasında alkolü bırakmazsa bu durum ikincil sapmayı göstermektedir. Yani ikincil sapmada, kişi sapkın birisi olarak etiketlenmiştir fakat sapma davranışına devam etmektedir. “Başlangıçtaki sınırları aşma davranışı” birincil sapkınlık, “bireyin yaftayı kabullenerek kendisini sapkın olarak görmesi” de ikincil sapkınlık olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, bir cumartesi gecesini arkadaşlarıyla kentte eğlenirken bir dükkânın camını kıran bir kişinin taşkın davranışı kaza ile ortaya çıkmış olarak görülebilir. Bir uyarı ve para cezası ile kurtulabilir. Bu durumda birincil sapkınlık düzeyinde kalır. Eğer bu kişi cezaya çarptırılır ve toplumsal hizmeti yerine getirmeye zorlanırsa olay ikincil sapkınlığın ilk aşamasını göstermektedir (Giddens, 2012). Buna göre “birincil sapma” sosyal normun ilk ihlal süreci, “ikincil sapma” ise ihlalde bulunan kişinin yaptığı eylemi kişiliğinin bir parçası haline getirmesidir. Önemli olan nokta ise, kişinin sapkınlık sürecine başkalarıyla olan sosyalleşme ve etkileşim durumuyla dâhil olmasıdır.

Ancak yaftalama kuramlarına sapkın diye tanımlanan eylemlere yol açan süreçleri göz ardı ettiklerinden dolayı eleştiriler getirilmektedir. Nitekim yoksul çocukların dükkân hırsızlığı yapma olasılığı zengin çocuklarıkinden fazla görünmektedir. Diğer bir eleştiri ise, yaftalanmanın sapkın davranışı artırması yönündeki fikirlere olmuştur. Çünkü yaftalanmanın böyle bir etkisinin olup olmadığı o kadar açık değildir (Giddens, 2012). Bunun yanında yaftalanmanın sapkınlığı artırma gibi bir etkisi olduğu ya da sapkın davranışı düzeltereği varsayılan hapisane, akıl hastaneleri gibi kurumların sapkın olmayı

öğrenme sürecini güçlendirip güçlendirmeyeceğini bilemeyiz. Çünkü Giddens’ın da belirttiği gibi, böyle bir etkisinin olduğu tam olarak belli değildir.

1.1.3.3. Çatışma Kuramları

Çatışma kuramlarına göz attığımızda, daha önceki sapkınlık kuramlarından ayrıldığı görülmektedir. Giddens, bu ayrılmanın başlangıç noktası olarak Taylor, Walton ve Young’ın “*Yeni Kriminoloji*” adlı eserinin basımını görmektedir. Ona göre eserin yazarları sapkınlığın isteyerek seçilen politik bir olgu olduğunu iddia etmektedirler. Bu nedenle de Marxçı düşünceye atıfta bulunmaktadır. Giddens’ın belirttiğine göre bu yazarlar sapkınlığın biyoloji, kişilik, anomi, toplumsal düzensizlik ya da yaftalama gibi durumlar tarafından belirlendiği görüşlerini yok saymışlardır. “Bunun yerine, bireylerin etkin bir biçimde, kapitalist sistemin eşitsizliklerine bir tepki olarak sapkın davranışlar içine girmeyi seçtiklerini ileri sürmüşlerdir” (Giddens, 2012: 851). Buna göre suçun tanımlanması, toplum yapısı ve egemenlerin güç ilişkilerine göre yapılmaktadır diyebiliriz. Çatışma kurumları genel olarak “neyin ve kimin suçlu olup olmayacağını tanımlanması ve belirlenmesinin politik olduğunu ve toplumsal eşitsizliği ekonomik koşullara, kapitalist düzenin toplumsal dayanışmayı bozan karakterinde suçun yeniden üretimini aramıştır” (Geçgin, 2019: 74). Çatışma kuramcıları, yasaların tarafsız olduğu ve herkese eşit şekilde uygulandığı düşüncesini yok sayarak Marksist düşüncelerin bir kısmına dayanmaktadırlar. Bunun yanında suçun genellikle en yoksul bireyler ve topluluklar üzerindeki gerçek etkilerini de vurgulamaktadırlar.

Bu kurama göre suçluluk, kapitalist toplumun oluşturduğu koşullara bir tepki olarak görülmektedir (Kaner, 1992). Çatışma kuramları toplumun ögeleri arasındaki çatışmanın ortaya çıkardığı zıt güçlerin dengelenmesi ile birlikte toplumsal bütünlüğün meydana geldiği açıklamaktadır. Dolayısıyla toplum, birbiriyle çatışan öğelerden

oluşmaktadır. Çatışan bu ögelerin itici gücüyle değişme ortaya çıkmaktadır. Çatışma kavramları genel olarak çatışmanın nedenlerini ikiye ayırmaktadır;

- a- Bireysel nedenli çatışmalar: bireyin bir özelliğidir ve içgüdüselidir.
- b- Toplumsal nedenli çatışmalar: farklı grupların çıkarlarının çatışması söz konusudur.

Bu bağlamda Karl Marx, kapitalist toplumlarda ortaya çıkan burjuva ve proleterya sınıfı kapsamında çatışmayı açıklamıştır. Toplumdaki kaynakların azlığı ve bu kaynakların güç dağılımındaki eşitsizlikleri işçi sınıfı ve burjuva arasında çatışmayı meydana getirmektedir. “Bonger’e göre kapitalist ekonomik sistem bireyleri açgözlü ve bencil olmaya itmektedir. Suç alt sınıflarda yoğunlaşmaktadır çünkü adalet sistemi fakir olan bireyleri suçlu hale getirirken zengin olan bireylerin kendi bencil isteklerine ulaşabilmeleri için yasal olanakları onlara sunmaktadır” (Vold, Bernard, Spinerakt. Burkay, 2008: 12-13). Buna göre suç davranışı ekonomik olgular çerçevesinde sınıflar ve sınıflar arasındaki ekonomik farklılıklar doğrultusunda açıklanmaktadır.

Marx, çatışmayı kapitalist toplumda ortaya çıkan iki ayrı sınıfı ele alarak açıklamıştır. Ancak suçluluk ve suç olgusuna dair pek fazla açıklama yapmamıştır. Buna rağmen birçok suç açıklamasında Marx’ın getirdiği toplum modelinden faydalanılmıştır. Dolayısıyla suçluluğun açıklanmasında sanayileşme ile beraber ortaya çıkan toplumsal sınıflar ve bu sınıflar arasındaki ekonomik farklılıkların doğurduğu olumsuzluklar söz konusudur (Akpınar, 2018).

Bu bağlamda kapitalist sistem, işsizlik, yoksulluk, sınıflar arasındaki çatışma ve ekonomik eşitsizliklerden meydana gelen olumsuzlukların suçluluğu ortaya çıkardığı dikkat çekmektedir. Ancak suç olgusunun kapitalist yapının neden olduğu sınıfsal çatışmalar bağlamında açıklamak yetersizdir. Çünkü suçun bütün türlerini bu kapsamda

açıklamak olanaksız olacaktır. Bu doğrultuda çatışma kuramlarında suç ve suçluluğun makro boyutta toplumsal yapı ile ele alındığı söylenebilir (Açıkgöz, 2015). Toplumsal çatışmalar güç üzerinde yoğunlaşarak suç davranışı gösteren bireylerin özelliklerini betimlememişlerdir.

1.1.3.4. Kontrol Kuramları

“Sosyal Kontrol Kuramları” bireylerin neden ve nasıl uyum sağladıklarına vurgu yapmaktadırlar. Bireylerin suç işleme nedenlerine değil, suç işlememe nedenlerine dikkat çekmektedirler. Suç işlemlerinde etkili olan toplumsal faktörlere dikkat çekmektedirler. Bu nedenle kontrol araçlarına daha çok odaklanmışlardır diyebiliriz (Geçgin, 2019). “Kontrol kuramı, suç etkinliğine yönelik uyarılar ile onu engelleyen toplumsal ya da fiziksel kontroller arasındaki bir dengesizliğin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Yaklaşım, bireylerin suç işlerkenki güdüleriyle daha az ilgilenmektedir; bunun yerine, insanların ussal biçimde davrandıkları ve fırsat verildiğinde, herkesin sapkın davranışlar içine gireceği varsayılmaktadır. Suçun pek çok biçiminin, ‘durumsal kararların’ sonuçları olduğu- bir kişi bir fırsat görür ve eyleme geçmeye güdülenir- ileri sürülmektedir” (Giddens, 2012: 854). O halde bu yaklaşımda bireylerin toplumsal değer ve normlara ne kadar bağlılık gösterdiğinin öneminin vurgulanması gerekmektedir. Kişinin; ailesine, okuluna, çevresine, arkadaşlarına vb. olan bağlılık düzeyi “suçluluk” konusunda engelleyici olabilmektedir diyebiliriz. Bireylerin toplumsal norm ve değerlere olan bağlılık düzeyi bu kuramda “uyum” kavramını karşımıza çıkarmaktadır. Bununla birlikte bireylerin normlara ve değerlere bağlılık süreci sosyalleşme ile ilişkili durumdadır. Dolayısıyla kontrol kuramlarında “uyum” ve “sosyalleşme” kavramlarının önemli olduğu dikkat çekmektedir. Bu kurama göre, bireylerin toplumsal yaşamda aile, arkadaş, okul gibi ortamlarda çatışan rolleri suç ya da sapma eyleminde bulunmalarına neden olabilmektedir

(Kızmaz, 2005). Kontrol teorilerinin genel sorusu insanların çoğunun neden kurallara uyduğu şeklindedir. Bireylerin suç işlemesine mâni olan birtakım olgular kişideki suç işleme dürtüsünün önüne geçebilmektedir (Demirel, 2017). Böylece kontrol kuramları “insanlar neden suç işlemezler” sorusunu bireyleri suç işlemekten alıkoyan bazı unsurların varlığı ile açıklamaktadırlar.

Genel olarak ele aldığımız kuramlardan yola çıkarak aslında suçun çok fazla çeşitlerinin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle suç davranışının bütün biçimlerini dikkate alabilen tek bir kuram ortaya koyabilmenin zor olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir.

1.2. CEZANIN VE CEZAEVLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.2.1. Kavramsal Olarak “Ceza”

Suç ve ceza terimleri insanlık tarihi boyunca var olmuştur. Sözlü ya da yazılı kurallar, bireylerin ve toplumun yaşama biçimini şekillendirmekte ve toplumsal düzeni sağlamaktadır. Bu kurallara uyulmaması ve yerine getirilmemesi “suç” olarak kabul edilmektedir. Kurallara uygun olmayan, topluma zarar verdiği kabul edilen eylemlere karşı öngörülen yaptırım ise “ceza” kavramını açıklamaktadır. “Ceza yaptırımını, suç olarak isimlendirilen ve esasen teknik olmanın ötesinde, ‘toplumsal olarak’ tanımlanmış bir davranış tipine karşı, iktidar odağının önceden belirlenmiş bir departmanının, yine önceden belirlenmiş bir prosedüre göre gösterdiği reel ve rasyonel tepkidir” (Sarıtış, 2013: 1051). Suç işleyerek toplumun düzenini bozacak eylemlerde bulunan kişilere uygulanan yaptırımlar ceza kavramını açıklamaktadır. Toplum ya da yasalar bireye birtakım yapılması gereken ve yapılmaması gereken davranışlar sunmaktadır. Bireyler böylece yapabilecekleri ya da yapamayacakları davranış biçimlerine göre eylemde bulunmaktadır. Uygunsuz davranışlarda bulunan bireylere uygulanan yaptırımlar ceza

kavramını açıklamaktadır. Bu yaptırımlar suç işleyen kimsenin yaşantısına, özgürlüğüne, mallarına karşı yasaların ya da toplumun öngördüğü sınırlamaları ifade etmektedir.

1.2.2. Tarihsel Olarak Ceza Uygulamaları ve Cezaevi Sistemleri

Tarihsel süreçte ceza uygulamalarını incelediğimizde bedensel cezaların 16. yüzyıla kadar uygulandığını; 16. yüzyıl sonrasında ise; günümüz ceza sistemlerinin temellerini oluşturan modern ceza sisteminin uygulanmaya başladığı görülmektedir. Modern ceza sisteminde daha çok bireyin özgürlüğünü kısıtlamaya yönelik cezalar hapisane, cezaevleri vb. kapatılma yerlerinde gerçekleştirilmektedir. İlk cezaevi 1595’de Amsterdam’da inşa edilmiştir. Bu cezaevi 1588’de hırsızlık suçu işleyen bir kişinin idam cezası ile cezalandırılması yerine devlet tarafından iyileştirilmesi amacıyla inşa edilmiştir (Ayhan, 2020). Bu durum modern ceza sisteminin başlangıcı olarak düşünülebilir. Bireyi topluma geri kazandırmak düşüncesi bu dönemde şekillenmeye başlamış olabilir.

Avrupa’da hapis cezalarının tarihi gelişimi genel olarak iki başlık altında değerlendirilmektedir. Bunlar; cezaevlerinden önceki dönem ve cezaevlerinden sonraki dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Cezaevlerinden önceki dönemde genel olarak sürgün, toplumdaki kovulma, kısas, intikam vb. uygulamalar söz konusu olmuştur. Bu dönemi genel olarak incelediğimizde, İran ve Asurlularda cezanın bedene yönelik uygulamalara dayandığını söyleyebiliriz. Buna göre ceza olarak bedenin bir uzvunun kesilmesi örnek verilebilir. Eski Yunan’da genelde suçlu kabul edilen kişiye “kamuya açık alanlarda rezil etme”, “sürgün”, “dayak ile bedeni terbiye etme cezası”, “zehirleyerek, ipele asarak, yakarak, boğarak öldürme cezası” verilmekteydi. Roma hukukunda suçlu kişiye genelde para cezası verilmekteydi. Roma hukukunda mahkûmları topluma faydalı ağır işlerde – madende- çalıştırma da söz konusu olmuştur (Ayhan, 2020). Cezaevlerinden sonraki dönemde ise; cezalandırmanın amacı konusunda meydana gelen değişimlerle bedene

yönelik cezaların yerini özgürlüğün kısıtlandığı cezalar almıştır diyebiliriz. Artık hapis cezalarının amacı suçlu kabul edilen bireyin topluma yeniden kazandırılması ve ıslah edilmesi olmuştur. Fransız İhtilali sonucunda özgürlük önemli bir değer olarak anlaşılmıştır. Dolayısıyla hapis cezaları cezalandırma yönteminin asıl haline gelmiştir.

Tarihsel süreçte ceza anlayışındaki değişimle beraber cezaevlerinin fiziki dönüşümü de söz konusu olmuştur. Belli dönemlerde farklı ülkelerde uygulanmış çeşitli sistemler vardır. Bunlar genel olarak; *“Pensilvanya Cezaevi Sistemi, Auburn Cezaevi Sistemi, Dereceli Cezaevi Sistemi, Panoptikon Cezaevi Sistemi ve Modern Cezaevi Sistemleri”*dir. Bunlardan kısaca bahsedecek olursak; öncelikle hapis etmenin çeşitli sakıncaları dikkate alındıktan sonra mahkûmların birlikte bulundurulmaması gerektiği düşünülmüştür ve hücre sistemi de denilen Pensilvanya sistemine geçilmiştir. Kaynaklara göre 1790 yılında Pensilvanya’da Franklin tarafından kurulan bir hücre cezaevi inşa edilmesi bu sisteme adını veren unsur olmuştur. Uygulanan bu sistemde suçlu kabul edilen kişi gece- gündüz tek başına bir hücreye konulmaktaydı. Böylelikle hem mahkûm hücrelerinde işlediği suçu düşünecektir, hem de mahkûmun diğer mahkûmlarla teması engellenecektir. Bu sisteme göre “suçlu” hücrelerinde ıslah edilecektir. Ancak tek kişilik hücrelerden oluşan sisteme bakıldığında ölümler ve akıl hastalıklarına neden olduğu görülmüştür. Sistemin olumlu ve olumsuz sonuçları değerlendirilmiş ve sisteme yönelik eleştiriler yeni bir sistemin gerekliliğine neden olmuştur (Ayhan, 2020). 1823’ te New York eyaletinin Auburn bölgesinde yeni bir cezaevi inşa edilmiştir. Bu sistem Pensilvanya’nın “yalnızlaştırma” sistemine karşılık Auburn’da “sessizlik” sistemi olmuştur. Mahkûmlar geceleri tek kişilik hücrelerde bırakılmış, gündüz ise az bir ücret karşılığında atölyelerde çalıştırılmıştır. Ancak mahkûmların birbirleriyle konuşmalarına izin verilmemiştir. Mahkûmlar sadece yemek saatlerinde ve çalışma saatlerinde birbirlerini

görebilmişlerdir. Bu süreçte ise konuşma yasağı olmuştur. Mahkûmlar sadece izin verilen durumlarda gardiyanlar ile kısık sesle konuşabilmişlerdir. Dereceli cezaevi sisteminde, mahkûm önce gece-gündüz yalnız hapsedilmiş, bir süre sonra Auburn sistemi uygulanmıştır. Geceleri hücrede yalnız, gündüzleri ise konuşma yasağı ile diğer mahkûmlarla çalıştırılmıştır. Bu süreçte iyi hali tespit edilen mahkûmlara daha yumuşak uygulamalar söz konusu olmuştur. Sistemde hücre devresi, çalışma devresi, koşullu salıverme devresi söz konusu olmuştur. Bu nedenle uzun süreli hapis cezalarında uygulanabilecek bir sistem olarak görülmüştür. Çünkü derecelendirmelerin aşamaları uzun süreler gerektirmektedir. Dereceli sisteme Walter Crofton tarafından İrlanda’da uygulandığından “İrlanda Sistemi” de denilmektedir. Panoptikon Sistemi, hapishanelerin ne şekilde yapılmasını açıklayan Bentham’ın tavsiye ettiği hapishane sistemidir. Sisteme göre, yapılacak olan hapishane daire şeklinde ve dairenin merkezinde müdür olup, bütün hücreleri gözetleyebilecek ve denetim altında tutabilecektir (Artuk ve Alşahin, 2015). Dolayısıyla böyle bir sistem toplu kaçış ve kalabalık bir ortamın oluşmasına engel olacak niteliktedir. Genel olarak cezaevi sisteminde bireye yönelik acı ve ıstırap düşüncesi terk edilmiş görünmektedir. Suçlu olarak nitelendirilmiş birey uzman kontrolünde belirli kurumlarda iyileştirilmesi hedeflenmiştir.

20. yüzyılın önemli düşünürlerinden M. Foucault, “*Hapishanenin Doğuşu*” isimli eserinde genel olarak modern hapishane ile gözetime dayalı modern iktidar sistemi arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır. Eser, disiplin ile kurulan iktidarın, hapishanelerin, kapatılmanın tarihi bir anlatımı niteliğindedir. Foucault, gerçeğin cezaların kamuya açık infazı içindeki fiili ve görkemli dışavurumunun, 18. yüzyılda birçok çehreye büründüğünü ifade etmektedir. Buna göre: “Önce suçluyu kendi mahkûmiyetinin habercisi haline getirmek. Mahkûm kendisine yöneltilen suçlamayı teyit etme yükümlülüğü altına

sokulmaktadır. Sokaklarda dolaştırma, kararı hatırlatmak üzere sırtına, göğsüne ve kafasına yapııştırılan yafta, çeşitli kavşaklarda duraklama, mahkûmiyet ilanının okunması, kiliselerin kapılarında suçun herkesin önünde itiraf edilmesi, suçlu suçunu bu arada törensel bir şekilde kabul etmektedir” (Foucault, 2019: 86). Foucault, azap çektirilen kişiyi izleyen seyircilerdeki merakın aslında çekilen azabın öte dünyayı düşündürmesi olduğunu ifade etmektedir. Foucault, eski ceza uygulamalarının içinde azap çektirme ekonomisini “canavarlık” olarak tanımlamaktadır. “Aydınlanma çağı onların “canavarlık”larını ilan ederek, azap çektirmeye yönelik uygulamaları küçük düşürmekte gecikmeyecektir” demektedir (Foucault, 2019: 102). Ona göre, bir suçun canavarlığı, aynı zamanda hükümdara meydan okumanın şiddetini ifade etmektedir. Dolayısıyla klasik çağın hukukunda bir suç sadece kurbanına değil, hükümdara karşı da işlenmiş demektir. “Ona kişisel olarak saldırmaktadır. Çünkü yasa hükümdarın iradesi olarak geçerlidir. Ona fizik olarak saldırmaktadır, çünkü yasanın gücü hükümdarın gücüdür” (Foucault, 2019: 91). O halde azap çektirmenin hukuki ya da siyasal bir boyutu olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla Foucault, hem seyirci olarak gelen hem de korkması gereken halkın rolünü ikircikli bulmaktadır.

“Seyirci olarak çağırılmıştır: gösterilere, suçun herkesin önünde itiraf edilmesine davetlidir; kazıklar, darağaçları, idam direkleri meydanlarda veya yol kenarlarında kurulmaktadır; işkenceden geçenlerin cesetlerinin, büyük bir olasılıkla suçu işledikleri yer olan noktalarda günlerce bırakıldığı olmaktadır. İnsanların bilmeleri yetmez, gözleriyle de görmeleri gerekir. Çünkü korkmaları gerekir; ama aynı zamanda, cezalandırmanın kefilleri olarak tanık olmaları ve çünkü belli bir noktaya kadar bu işe katılmaları gerekir. Tanık olmak, onların sahip oldukları ve üstlendikleri bir haktır” (Foucault, 2019: 105-106).

Bu bağlamda klasik ceza hukukundaki “tiyatro gösterisi” gibi halkın önünde yapılan azap çektirmeler aslında halkın korkmasına yöneliktir diyebiliriz. Bu durum yasanın iradesi kabul edilen hükümdarın gücünü korumaya yardımcı olmaktadır.

Foucault, “*Hapishanenin Doğuşu*” adlı eserinde “Azap” bölümünün başında Damians adlı bir mahkûmun cezasının infazını ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Bu çerçevede modern hukuk sistemlerinin devreye sokulması ile ceza hukukunda yeni bir çağın başladığını ifade etmektedir. “Azap çektirilen, parçalanan, organları kopartılan, yüzüne ve omzuna simgesel damga basılan, canlı veya ölü olarak teşhir edilen, seyirlik unsur haline getirilen beden birkaç on yıl içinde ortadan yok olmuştur. Beden, ceza ile yıldırmanın ana hedefi olmaktan çıkmıştır” (Foucault, 2019: 39). Buna göre modern ceza hukukundan önce yapılan cezalandırma uygulamaları suçlu kabul edilen kişinin bedenine yönelik olmakla beraber seyirlik bir unsur durumundadır. Ona göre “mahkûmun bir toprak kalburun içinde sürüklendiği, karnının deşilerek, ateşe atıldıklarını kendi gözleriyle görmesi için bağırsaklarının aceleyle çıkartıldığı; nihayet kafasının kesildiği ve vücudunun parçalara ayrıldığı azaplar” artık söz konusu değildir. Azap çektirmenin ortadan kalkmasını seyirlik unsurun silinmesi; aynı zamanda bedenin tutuklanması olarak değerlendirmektedir. Ona göre, ceza uygulamaları genel olarak edepi hale gelmişlerdir (Foucault, 2019). “Demek ki cezalandırma, ceza sürecinin en gizli parçası olma eğilimine girecektir. Suç işlemekten vazgeçirtecek unsur artık sahneye konulan iğrenç tiyatro değil de bu durum olacaktır (Foucault, 2019: 41). Belirtilenlere göre, azap çektirme 1830-1848 arasında tamamen ortadan kalkmaktadır. Ayrıca, yasayı ihlal eden bireyin eylem sırasında delilik durumunda olmasının kişide suç ya da kabahat bulunmadığını ifade ettiğini belirtmiştir. Yani bir bireyin aynı anda hem suçlu hem de “deli” olarak ilan edilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmektedir.

Foucault, eserinin “Ceza” bölümünde belirttiğine göre; 18. yüzyılda halk kesimlerinin artık bu ceza uygulamalarına tahammül edememiş, dolayısıyla cezalar arasında toplumsal sınıflara göre fark olmasına karşı çalkantılar oluşmaya başlamıştır.

Azap çektirmelere karşı olan itirazlar ise 18.yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Foucault'a göre, katillerin en beterine bile ceza verilirken, onda en azından bir şeye karşı saygı duyulması gerekmektedir. “19. yy’da bir gün gelecek suçlunun içinde keşfedilen bu ‘insan’ müdahalenin hedefi, düzelttiğini ve dönüştürdüğünü iddia ettiği nesnesi, bir sürü garip bilim ve uygulamanın alanı ‘-cezaevleri bilimi’, ‘suçbilim’- haline gelecektir” (2019: 127). Bu bağlamda, suçlu artık hukuken paradoksal bir varlık olarak ortaya çıkmaktadır. “Anlaşmayı bozmuştur, demek ki bütün toplumun düşmanıdır ama kendi üzerinde uygulanan cezaya katılmaktadır. En küçük suç bile toplumun tümüne saldırıdır” (Foucault, 2019: 147). Klasik ceza hukukunda suçlunun kabahati bizzat hükümdara karşı yapılmış sayılırken artık, yasa ihlalinin bireyi toplumla karşı karşıya getirdiği görünmektedir. Cezalandırma artık hükümdarın intikamı değil, toplumun savunulması haline gelmiştir. Foucault, cezanın artık suçta değil tekrarlanışının işlevinde hesaplandığını, geçmiş değil gelecekteki düzensizliği hedeflediğini belirtmektedir. Böylece suçlunun yeniden başlaması ve onu taklit edeceklerin ortaya çıkmasının engellenmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

1.2.3. Mekân Bağlamında İçeride ya da Dışarıda Olmak

Bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için en temel ihtiyaçları olan barınma gereksinimleri sadece fiziksel çevre ile ilişkili değildir. Fiziksel çevre anlam kavramı ile birlikte biçim kazanır. Çeşitli yaşantıların izlerini anlamaya çalışmak mekâna yüklenen gizli anlamların yorumlanması ile ilişkilidir. Dolayısıyla mekânın kullanıcısı ile mekân üzerinde kurduğu deneyimsel ilişkiler önemli görünmektedir.

Türk Dil Kurumu “mekân” tanımına göre; “yer, bulunulan yer, ev, yurt ve uzay” mekânı ifade etmektedir. “Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân” ise “yer” tanımını ifade etmektedir. Buna göre mekân, “boş bir form” olarak nitelendirilmiştir diyebiliriz. Ancak sosyolojik olarak incelendiğinde mekân

ve mekânın yeniden üretimi, toplumun yeniden üretilmiş mekânlardan nasıl etkilendiği ve nasıl bir hayat sürdürdüğü söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda Lefebvre'in "mekânın üretimi" kavramı karşımıza çıkmaktadır. Ona göre mekân dediğimiz olgu, toplumsal değerler ve anlamlara dayalı olmakla birlikte toplumsal bir üründür. "Mekân! Daha birkaç yıl öncesine dek bu terim geometrik bir kavramdan, boş bir ortam kavramından başka bir şeyi çağrıştırmıyordu. Her eğitilmiş kişi de kavrama derhal bilgiççe bir terim ekliyor, örneğin 'öklidçi mekân' ya da 'izotrop' veya 'sonsuz' kelimesiyle birlikte anıyordu. Mekân kavramının matematikten, üstelik yalnızca bu bilimden kaynaklandığı genel bir kanıydı. Peki ya toplumsal mekân? Bu kelimeler ise şaşırtırdı" (Lefebvre, 2014: 33). Bu bağlamda mekânın yakın tarihe kadar *geometrik* bir şey olarak anlaşıldığı düşüncesi söz konusudur. Mekân, "boş alan" düşüncesine yönelik bir kavram olarak algılanmaktadır. Lefebvre, mekâna ilişkin algıların ve düşüncelerin dönüm noktasının *Kartezyen mekân anlayışı* olduğunu ileri sürmektedir. "Aristotelesçi geleneğe göre, hissedilir olguları adlandırmayı ve sınıflandırmayı mekân ve zaman sağlıyordu, fakat statüleri belirsiz kalıyordu; bu anlamda, bunlar, ya bu hissedilir olguları sınıflandırmanın ampirik tarzları olarak ya da bedendeki organların verilerinden üstün, yüksek genellemeler olarak kabul ediliyordu. Kartezyen akılla birlikte, mekân mutlak olanın alanına girer. Özne karşısında Nesne'dir; 'rescogitans'ın karşısında 'rextensa'dır, onda bulunandır, duyuları ve bedeni içerdiği için hâkim olandır" (Lefebvre, 2014: 33). Lefebvre, mekân konusundaki tartışmaların Descartes'ten sonra da devam ettiğinin altını çizmiştir. Descartes'ten sonra mekân konusundaki Kartezyen düşüncenin tamamlanmasını Kant'ın mekân anlayışının oluşturduğunu ifade etmektedir. "Descartes'in ardından gelen filozoflar –Spinoza, Leibniz, Newtoncular- mekân sorununu ortaya koydu. Ta ki Kant eski kategori mefhumunu- değiştirerek- yeniden ele alana dek...Bilginin aracı, fenomenlerin sınıflanması olan nispi

mekân, (zaman ile beraber) ampirik olandan yine ayrıdır; Kant'a göre, ('özne'nin) bilincin(in) a priori'sine, içsel ve ideal, dolayısıyla aşkın, dolayısıyla kendi içinde kavranılmaz yapısına bağlıdır" (Lefebvre, 2014: 34). Kant'ın, Aristoteles'in kategori kavramını yeniden canlandırarak onu yeni bir form ile ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Zaman ve mekânın hem kategori olmadığını hem de duyu verilerinin verdiği şeyler olmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda zaman ve mekân hem ussal değil hem de tamamen emirik değildir diyebiliriz. Zaman ve mekânın, "a priori" yani önsel oluşumlar olduğu vurgulanmaktadır. Lefebvre'in belirttiğine göre toplumun ve bireylerin mekâna anlam yüklemesiyle beraber mekân artık boş bir form olarak görülmekten çıkmıştır. Kaynaklara göre Lefebvre, zaman ve mekân arasındaki ilişkiyi kabul etmiştir, mekânı öne çıkararak farklı bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşıma göre mekân, üretim biçimine aittir. Lefebvre, mekânın üretiminin iki biçimine dikkat çekmiştir. Mekânın *toplumsal* üretimi ve *zihinsel* üretimidir (Lefebvre, 2014). "Toplumsal ilişkiler, somut soyutlamalar, ancak mekânın içinde ve mekân aracılığıyla gerçek bir varlık bulur. *Onların dayanakları mekânsaldır*. 'Dayanak-ilişki' bağlantısı, her vakanın analizini gerektirir; bir içerim-açıklama içerir: bir yaratılış, mekânı dönüştürmüş olan kurumların, ikamelerin, nakillerin, metaforlaşmaların, ön-yinelemelerin vb. eleştirisini içerir" (Lefebvre, 2014: 402). O halde mekân dediğimiz olgu, toplumsal değerler ve anlamlara dayalı olmakla birlikte toplumsal bir üründür; toplumsal ilişkiler, sosyal faaliyetler, etkileşimler ve mekân birbirine bağlı unsurlardır diyebiliriz. "İnsan gruplarının sosyal ilişki ağları içinde mekân da sosyal bir içerik kazanır. Her toplumda mekâna yüklenen anlam, rol, işlev birbirinden farklıdır" (Bal, 2015: 253). Bu bağlamda mekânın öncelikle kendisini fiziksel olarak sunduğunu, ancak mekâna anlam kazandıran şeyin ise insan ilişkileri, bu ilişkilerle bağlantılı ekonomik-sosyal-kültürel değerler sistemi olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda mekânı

anlamak için kurulan tüm ilişkilerin temelinde deneyim olduğu söylenebilir. Bireyler deneyim kurarken bedenle, nesneyle ya da mekân ile iletişim halinde olabilir. Bu süreçte kurulan diyalog sadece karşılıklı duran birey ya da bireyler arasında değildir. Bu bireylerin nerede ve nasıl oldukları ile ilişkili durumdadır. İnsanların hayatları mekânlarda şekillenir. Dolayısıyla bireylerin yaşanmışlıklarına ve deneyimlerine anlam veren olgulardan bir tanesi de mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bireylerin “içeriden ya da dışarıdan” olarak konumlarının mekân olgusu çerçevesinde tartışılması yerinde olacaktır.

20. yüzyılda Amerikan sosyolojisinin etkili isimlerinden olan Erving Goffman, “sembolik etkileşimcilik” yaklaşımının da önemli isimlerindedir. Goffman’ın “*Akıl Hastaları ve Kapatılmış Diğer Kişilerin Toplumsal Durumu Üzerine Denemeler*” eserinde bir hastanede gerçekleştirdiği araştırmasını ele almış ve hastanede yaptığı gözlemlere dayanarak farklı kapatılma mekânlarını ortak bir kavram bağlamında “total kurum” kavramsallaştırmasıyla değerlendirmiştir. Goffman, araştırmasında genel olarak total kurumlarla ilgilenmektedir. Total kurumlara getirdiği tanım ise şu şekildedir; “Toplumun genelinden uzunca bir süre için koparılmış ve benzer durumda olan çok sayıda bireyin, kurum tarafından kuşatılmış ve resmi surette düzenlenmiş bir yaşam döngüsü sürdürdüğü bir ikamet ve çalışma yeri” (Goffman, 2016: 11). Bireylerin tüm hayatını ve zamanını düzenleyen bürokratik kurumlar “total kurumlar”ı ifade etmektedir. Total kurumlara verilebilecek iki önemli örnek ise; hapishaneler ve tımarhanelerdir. Goffman sivil hayat adını verdiğimiz yaşama biçimini sürdürdüğümüz mekânı “dışarı” olarak tanımlamaktadır. Dışarıda otoritenin yargısı pek çok faaliyette uzak tutulmaktadır. Yaşam alanları arasındaki ayrımları ortadan kaldıracak bir otorite söz konusu değildir. Örneğin dışarıda bir birey istediği saatte yemek yiyebilir, günün istediği saatinde uyuyup uyanabilir. Kişilerin yaşam etkinlikleri bürokratik araçlarla sınırlandırılmamıştır. Dolayısıyla “dışarı”dan farklı olarak

total kurumlarda bireylerin günlük faaliyetlerinin insanların bürokratik örgütlenmesi ile idare edilmesi söz konusudur. Bu çerçevede cezaevi mekânı içerisinde olmak “içeri”, cezaevi mekânında olmamak “dışarı” kavramına uygun görünmektedir. “Günümüzde total kurumlar, disiplinler arası bir yaklaşımla ‘kapatılma’ ortak paydasında ele alınmaktadır” (Bayır, 2018: 46). Goffman, kapatılma mekânlarını mikro-sosyolojik bir yaklaşımla ele almış, kapatılan kişilerin zamanla geliştirdikleri kapatılma mekânlarına uyum sürecine, total kurumların işlevine, uygulamalarına vurgu yapmıştır.

Total kurumların çeşitli hedefleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları yetersiz kılma, cezalandırma, caydırma ve ıslah etmektir (Goffman, 2016). Örneğin cezaevleri suç işlemiş bireyleri cezalandırmak, caydırmak ve ıslah etmek amacıyla kurulmuş kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu total kurumlardan birini anlayabilmek için diğer kurumlarında değerlendirilmesi gerekmektedir. Total kurumlar için genel bir tanım yapmak güç olsa da ortak özellikleri bizlere kullanışlı bir çerçeve sunmaktadır. Total kurumların ortak özellikleri olması amaç ve hedeflerinin ortak olmasını ifade etmektedir.

M. Foucault, “*Klasik Çağda Deliliğin Tarihi*” adlı eserinde Paris’te inşa edilen bir hastaneye 1662 yılında Paris nüfusunun %1’inin kapatıldığına dikkat çekmiştir. Bu olaya “büyük kapatılma” adını vermiştir (Foucault, 2000). “Michel Foucault, hapisaneler başta olmak üzere bireyleri dış dünyadan uzun bir süre boyunca tecrit edildikleri kurumlar üzerinde önemle durmuştur” (Bayır, 2018: 51). Foucault, Goffman’ın “total kurumlar” adını verdiği mekânları “disipliner kurum” olarak nitelendirmiştir. Buna göre, hapisanelerin diğer kapatılma mekânlarından ayırıcı bir özelliği kapatılanların davranışları üzerinde yüksek denetim kurulmasıdır.

Goffman’ın “total kurum” kavramı ve Foucault’un “disipliner kurum” kavramı çerçevesinde düşünüldüğünde “içeri” adını verdiğimiz mekânların bireylerin davranış

şekilleri ve temel ihtiyaçlarını giderme biçimlerine kadar -cezaevindeki giyim, yemek saatleri, her sabah akşam yapılan sayımlar, uyuma saatleri, TV kanalları, iletişim araçları, havalandırma vb.- bürokratik denetim altında oldukları söylenebilir. “İçeri”de belirli bir otorite olduğu ve bu otoritenin hazırlamış olduğu kurallar çerçevesinde hareket edilebildiği ancak sivil hayatta -dışarıda- bireylerin kişisel faaliyetlerinde otoritenin bu derece etkili olmadığı ifade edilebilir.

“İçeri” kavramıyla ilişkili olarak karşımıza çıkan kapatılma mekânlarından bazıları şunlardır: hapishaneler, cezaevleri, gözetimevi ve ıslahevleri.

1.2.3.1. Hapishane

Bilindiği üzere toplumumuzda suç işleyenlerin çeşitli cezalara çarptırılması söz konusudur. Suçlu kişiye verilen cezalardan biri de hapistir. Gordon Marshall bu çerçevede hapsedme kavramını şu şekilde açıklamaktadır: “İnsanları, hapishane, akıl hastanesi, çocuk suçları merkezi ya da onları toplumdan dışlamak üzere kurulmuş başka bir hapsedme kurumuna kapatma süreci” (Marshall, 2005: 294). Kültürümüzde bu hapis cezaları hapis mekânlarında varlığını sürdürmektedir. Genel olarak hapishane, ceza işlevini yerine getirmek için yapılandırılmış, hapis cezalarına çarptırılmış kişilerin ceza süreci boyunca kapatıldıkları yerdir.

1.2.3.2. Cezaevi

Cezaevi, suçun engellenmesi ya da kontrol altına alınmasında öne çıkan kurumlar içerisinde yer almaktadır. “Hükümlülerin içinde tutuldukları yapı, hapishane, mahpus, mahpushane, mapus, dam, kodes, mahbes” gibi anlamları içermektedir (TDK). Cezaevi olarak tanımlanan mekânlar hürriyeti bağlayıcı cezaların oluşumuyla beraber görülmeye başlanmıştır. Kapatma uygulamaları cezaevleri kurulmadan önce kuyular, kaleler, mahzenler vb. yerlerde gerçekleşmiştir. “Önceleri ‘kale’, ‘hücre’, ‘zindan’ gibi isimler alan

ceza infaz kurumları, bugün yurdumuzda kanun diliyle ‘Cezaevi’ adı altında sosyal bir kurum haline gelmiş, zindancılık zihniyeti tamamen terk edilmiştir” (Akın, 2010; 14). Tarihsel olarak kapatılma sadece suçlulara uygulanmamış; akıl hastaları, evsiz çocuklar, evsiz yetişkinler ve işsizlere de uygulanmıştır. Zamanla evsiz çocuklar ıslahevine, hastalar hastaneye ve suçlular da cezaevine gönderilmiştir. Bu nedenle kapatılmanın azap çektirme ve bedene yönelik cezalara karşı bir yenilik olduğu söylenebilir. Bir hapis mekânı olarak karşımıza çıkan cezaevi kurumu suçlu kabul edilen kişilerin kapatılma yoluyla cezalandırılmalarını sağlamaktadır. Bu nedenle cezaevlerinin önemli bir özelliği cezalandırmada kurumsal bir işlevselliğe sahip olmasıdır diyebiliriz.

1.2.3.3. Gözetimevi

Bir hapis mekânı olarak gözaltına alınanların konuldukları yer gözetim evi kavramını açıklamaktadır. “Panoptikon” ya da gözetim-evi, merkezi bir gözetleme kulesi etrafında birçok hücreden oluşan, bir gardiyanın birçok mahkûmu aynı anda denetleyebildiği büyük dairesel yapı olarak J.Bentham’ın yaratıcılığının bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Bentham, 2016). Dairesel olarak tasarlanmış bir bina, mahkûmlar dairesel binadaki hücrelerinde, gardiyanlar merkezde yer almaktadır. Gardiyanlar mahkûmların görmeyeceği şekilde gizlenmektedir ve bir çeşit “heryerdelik” hissi oluşturulmaktadır.

1.2.3.4. İslahevi

İslahevi kavramı 18 yaşından küçük, suç işleyen genç ve çocukları ıslah etmek ve topluma geri kazandırmak amacıyla yapılandırılmış kurumları ifade etmektedir. “Suç işleyen çocukları ıslah etmek, eğitmek ve topluma kazandırmak amacıyla açılmış kurum, ıslahane” (TDK). İslahevi de ceza işlevini yerine getiren bir kurum olmasına rağmen yaş

faktörü dolayısıyla cezaevi, hapisane gibi kurumlardan farklı olarak yapılandırılmış bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.4. Ceza İnfaz Kurumları Unsurları

Ceza işlevini yerine getirmek için kurulan kurumlar genel olarak iki unsurdan oluşmaktadır: kurum personelleri ve mahkûmlar.

1.2.4.1. Kurum Personelleri (İnfaz Koruma Memuru)

İnfaz koruma memurları cezaevi mekânlarında bulunur ve kurumdaki düzeni, mahkûmların yasalara uygun şekilde davranmalarını sağlamakla görevlidir. Bunun yanında mahkûmların ihtiyaçlarını sağlamak ve güvenliği sağlamak da cezaevi personellerinin- infaz koruma memurları- görevleri arasında yer almaktadır. Cezaevi mekânında personel olarak sadece infaz koruma memurları çalışmamaktadır. Sağlık çalışanları, psikologlar vb. görevliler de bulunmaktadır. Ancak mahkûmlar ile sürekli iletişim ve etkileşim halinde bulunan grup infaz koruma memurlarıdır.

1.2.4.2. Mahkûm

İşlemiş olduğu suç karşısında mahkemede yapılan yargılama ile hakkında verilmiş olan mahkûmiyet hükmü netleşen kişiler “mahkûm” ya da “hükümlü” olarak kabul edilmektedir. “Mahkûm”, herhangi bir suçtan dolayı hakkında ceza kararı alınmış ve cezası onaylanmış kişilerdir. Suçlu bulunmuş ve hapsedilmiş kişiler mahkûm olarak adlandırılmaktadır.

II. İKİNCİ BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN DESENİ

Tezin bu bölümünde gerçekleştirilen saha araştırmasına ilişkin metodolojik veriler ortaya konmuştur. Genel olarak araştırmanın konusu, ne amaçla yapıldığı, önemi, araştırma yapılırken tercih edilen yöntemler ve teknikler ile araştırma sürecinde karşılaşılan güçlükler ele alınmıştır.

2.1. Araştırmanın Konusu

Toplumsal yaşam denilen olgu, toplumların kuralları ve normları ile sürdürülmektedir. Toplumların sözlü ya da yazılı kuralları toplumun yaşama biçimi şekillendirmekle beraber toplumsal düzeni de sağlamaktadır. Toplumun ya da yasaların belirlediği kurallara uyulmaması ve yerine getirilmemesi genel olarak “suç”, “sapma”, “sapkınlık” olarak nitelendirilmektedir. Belirlenmiş kurallara uygun olmayan eylemlere karşı öngörülen yaptırım ise, “ceza” kavramını açıklamaktadır. Suç olarak kabul edilmiş bir davranış türüne karşı, iktidarın önceden belirlenmiş yöntemlere göre göstermiş olduğu reaksiyonu “ceza yaptırımı” olarak düşünebiliriz.

Suç ve ceza kavramlarının insanlık tarihi boyunca söz konusu olduğu bilinmektedir. Tarihsel süreç içerisinde suç davranışına yönelik verilen ceza yaptırımları değişiklikler göstermiştir. 16. yüzyıla kadar uygulanan ceza yaptırımları genellikle bedensel, fiziki işkencelere dayanırken; 16.yüzyıl sonrasında modern ceza sistemleri olarak adlandırdığımız “kapatılma” durumu söz konusu olmuştur. Eski ceza uygulamalarında suçlu ilan edilen kişilerin; bir toprak kalburun içinde sürüklendiği, karnının deşilerek ateşe atıldığı, kendi gözleriyle görmesi için bağırsaklarının aceleyle çıkartıldığı, kafasının kesildiği azaplar söz konusuydu. 16. yüzyıl sonrasında bedene yönelik işkenceyi içeren fiziki cezaların yerine modern ceza sistemleri çerçevesinde kapatılma mekânları olarak hapisaneler, cezaevleri oluşmaya başlamıştır. Artık suçlu kabul edilen bireye fiziki

cezalar uygulanarak sadece cezalandırmaktan ziyade; suçlu ilan edilen bireyin topluma geri kazandırılması düşüncesiyle hapisane ve cezaevi mekânlarına mahkûm edilmesi söz konusu olmuştur. Ceza anlayışındaki değişimle birlikte zamanla cezaevleri, hapisanelerin çeşitli ülkelere göre değişimleri söz konusu olmuştur.

Günümüzde suç işlediği kabul edilen bireylere çeşitli ceza yaptırımları-para cezası, hapis cezası vb.- uygulanmaktadır. Suçlu kabul edilen bireye verilen cezalardan bir tanesi haptir ve toplumumuzda bu hapis cezası hapis mekânlarında varlığını sürdürmektedir. Suçlu kabul edilen kişi işlediği suçun ağırlığına göre verilen süre içerisinde yaşamını bu hapis mekânında devam ettirmektedir.

Yapılan çalışmada meseleye genel olarak cezaevleri “Karaman Cezaevleri” mekânı özelinde bakılarak cezaevlerinin bireyler için ne anlam ifade ettiğinin sosyolojik olarak değerlendirilmesini konu almaktadır.

2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Hukuk, psikoloji, sosyoloji ve tarih gibi birçok disiplinde cezaevleri üzerine çalışmalar yapılsa da cezaevlerinin sosyolojik perspektif ile mekânsal anlamı üzerine yeteri kadar odaklanmadığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar genellikle hükümlülerin psikolojik ve sosyal sorunları, meselenin cinsiyet boyutu, sosyal ihtiyaçlar vb. üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, bireylerin mekânsal deneyimleri üzerinden çeşitli anlamların ortaya çıkarılması ile literatüre yapacağı katkı bakımından önemlidir. Sosyolojik düşünme, sosyal gerçekliklerin en geniş haliyle ve bütün boyutlarıyla ele alınmasını amaçlamaktadır. Sosyolojik düşünme becerisi, bireyin kendi yaşamının anlamını ve kendi toplumsal koşullarını kavrayabilmesini sağladığı gibi; bu koşullar da yaşayan diğer insanları da anlama bilincine sahip olmada etkilidir. “Sosyolojik düşünmek çevremizdeki insanları, onların hasletlerini ve düşlerini, kaygılarını ve acılarını biraz daha

iyi anlamamızı amaçlar” (Bauman, 2016: 26). Bu çalışma vasıtasıyla sosyolojik düşünme becerisi cezaevi mekânı üzerinden gösterilmeye çalışılmıştır.

Mekân çerçevesinde “Karaman Cezaevleri”nin sosyolojik olarak incelenmesi, cezaevi deneyimi olan ya da olmayan bireylerin cezaevlerine dair düşüncelerini anlamayı sağlamaktadır. Bu bağlamda sosyolojik düşünmenin zaman ve mekânsal açıdan bireylerin deneyimleri doğrultusunda duygudaşlık kurma yeteneğini de geliştirdiği söylenebilir. Mekân dediğimiz olgu; çeşitli insan ilişkilerini, etkileşimlerini, sosyal faaliyetleri içerisinde barındıran toplumsal değer ve anlamların yüklendiği ortamlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum; cezaevlerinin mekân ile ilişkisi bağlamında incelenmesini, toplumsal bir ürün olan mekân olgusunun bireyler için ne anlam ifade ettiğinin araştırılmasını gerekli kılmaktadır. Çalışmada genel olarak dışarıda ya da içerde olmanın mekânsal farklılıklarını ortaya koyabilmek için cezaevi mekânı ve ne anlam ifade ettiği üzerinde durulmuştur.

2.3. Araştırma Soruları

Bu çalışmanın en temel sorunsalı; cezaevine girip çıkmış hükümlüler, cezaevi deneyimi olmayan-dışarıdakiler, infaz koruma memurları ile sadece polis nezarethanesinde kalmış bireyler için cezaevi mekanının ne anlam ifade ettiğinin ortaya konmasıdır. Bu çerçevede çalışmada, hapis cezalarının gerçekleştirildiği bir mekân olarak Karaman özelinde “Karaman Cezaevleri” hakkındaki düşünceler incelenmiştir. Dolayısıyla çalışmanın temel problematiğini, cezaevinin mekânsal boyutu ve anlamı oluşturmaktadır. Çalışmanın temel araştırma sorusu şu şekildedir;

Karaman’da cezaevi mekânı farklı yaşantı ve deneyimlere sahip bireyler için ne anlama gelmektedir?

Çalışmada temel araştırma sorusu etrafında şu alt araştırma sorularına yanıt aranmaktadır;

1. Cezaevi bireyler için sadece somut bir mekân mıdır; yoksa içerisinde çeşitli toplumsal ilişkileri, etkileşimleri ve anlamları barındıran sosyal bir alan olarak mı algılanmaktadır?

2. Cezaevi kurumunda yaşamayı deneyimlemiş bireyler -girip çıkmış hükümlüler, infaz koruma memurları- ve deneyimlememiş bireylerin -dışardakiler, sadece polis nezarethanesinde kalmış bireyler- düşünceleri arasında farklılıklar var mıdır? Sebepleri nelerdir?

3. Cezaevi kurumunda yaşamayı deneyimlemiş bireyler -girip çıkmış hükümlüler, infaz koruma memurları- ve deneyimlememiş bireylerin -dışardakiler, sadece polis nezarethanesinde kalmış bireyler- suç, sapma, ceza, adalet, pişmanlık, özgürlük kavramları hakkındaki düşünceleri nelerdir?

4. Cezaevi kurumunda yaşamayı deneyimlemiş bireyler -girip çıkmış hükümlüler, infaz koruma memurları- ve deneyimlememiş bireylerin -dışardakiler, sadece polis nezarethanesinde kalmış bireyler- içeride ve dışarıda olmak hakkındaki düşünceleri nelerdir?

Çalışmada dört ayrı kategoriye -infaz koruma memurları, cezaevine girip çıkmış hükümlüler, sadece polis nezarethanesinde kalmış bireyler, cezaevi deneyimi olmayan dışardakiler- çoğunluğu aynı olmakla beraber farklı sorular hazırlanmıştır.

2.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın bu kısmında araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, verilerin toplanması, çözümlenmesi ve yorumlanmasına yönelik bilgilere yer verilmiştir.

2.4.1. Araştırmanın Modeli

Bir nitel araştırmanın dünyaya dair yorumlayıcı yaklaşımı vardır. Nitel araştırma bireylerin olaylara yüklediği anlamları yorumlamayı içermektedir. Nitel araştırmacı ise alan notları, mülakatlar, konuşmalar, fotoğraflar, kayıtlar ile bireylerin olaylara, olgulara yükledikleri anlamları tespit edebilir. “Belirli evren ve örneklem için, kısmi ya da yetersiz teoriler olduğunda veya mevcut teoriler, incelenen problemin karmaşıklığını yansıtmada yetersiz kaldığında, teori geliştirmek için nitel araştırma kullanılır” (Creswell, 2013: 48). Yapılan çalışmada farklı yaşantı ve deneyime sahip bireylerin cezaevi mekânına ne tür anlamlar yüklediklerini keşfedebilmek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu sayede bireylerle yapılan yüz yüze mülakatlarda jest ve mimikler, ses tonlarının yükselip alçalması gibi birçok durum da cezaevi mekânına yüklenen anlamların ortaya çıkarılabilmesinde veri niteliği taşımaktadır. Nitel araştırma yöntemine uygun tekniklerin kullanıldığı bu çalışmada, derinlemesine görüşmelere ek olarak ortam gözlemi de yapılmış ve cezaevi mekânına ilişkin araştırmacı olarak katılımcı bir süreç deneyimlenmiştir. Bu çalışmada Türkiye’deki cezaevlerinden seçilen “Karaman M Tipi cezaevi” ve “Karaman Açık Ceza İnfaz Kurumu” na ilişkin, cezaevine girip çıkmış hükümlüler, cezaevi deneyimi olmayan-dışardakiler, infaz koruma memurları ve sadece polis nezarethanesinde kalmış bireylerin algıları incelenmiştir. Çalışmada betimsel araştırma tekniklerine yer verilmiştir. Çalışmada Karaman ve Karaman Cezaevleri çerçevesinde suç olgusuna dair düşünceler, ceza olgusuna dair düşünceler, içeride ve dışarıda olmak, hükümlü sıfatının toplumdaki görünümleri ve pandemi sürecinin cezaevi kurumuna etkileri temaları incelenmiştir. Karaman’da suç ve cezaya ilişkin düşünceler dahilinde mekân olarak cezaevinin tezahürlerine yönelik veriler elde edilmiştir.

2.4.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Karaman’da yaşayan bireyler oluşturmaktadır. Karaman’da cezaevine girip çıkmış hükümlüler, cezaevi deneyimi olmayan-dışardakiler, infaz koruma memurları ve sadece polis nezarethanesinde kalmış bireyler ise araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Seçilen örneklem gruplarının deneyimlerine temsil oluşturması bakımından Karaman’da bulunan; “Karaman M Tipi Kapalı Cezaevi” ve “Karaman Açık Ceza İnfaz Kurumu” ise araştırmada temsil mekanları olarak seçilmiştir. Bunun yanında birkaç cezaevi mekanını görme imkânı bulan bir katılımcının deneyimlerinden hareketle bir katılımcı özelinde farklı cezaevi mekanlarına ilişkin veriler de elde edilmiş ve seçilen temsil mekanları ile karşılaştırma olanağı açığa çıkmıştır.

Bu çalışmada kotalı ve amaçlı örneklem seçimi kullanılmıştır. “Kotalı örneklemede, bir araştırmacı önce ilgili insan kategorilerini belirler, sonra kategoriye kaç kişi gireceğini belirler. Böylece örneklemin çeşitli kategorilerindeki insanların sayıları sabit olur” (Neuman, 2017: 322). Çalışmada cezaevine girip çıkmış hükümlüler, cezaevi deneyimi olmayan-dışardakiler, infaz koruma memurları ve sadece polis nezarethanesinde kalmış bireyler olarak dört kategori belirlenmiştir. Sonrasında bu kategorilerde beşer kişi olacağı belirlenmiştir. Dolayısıyla belirlenen dört kategoriye ilişkin amaçlı bir örneklem tekniği de kullanılmıştır. Amaçlı örneklem olasılık temelli olmamakla birlikte, araştırmanın amacına bağlı olarak belirli durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak sağlar. Amaçlı örneklem, seçilen durumlar çerçevesinde olaylar ve olguların anlaşılmasına, bunlar arasındaki ilişkinin keşfedilerek yorumlanmasına katkı sunmaktadır (Koç Başaran, 2017). Çalışmada görüşme yapılan kaynak kişiler aracılığıyla farklı kaynak kişilere ulaşma fırsatı yakalanmış, örneklem kategorilerinde belirlenen sayılarda artış olmuş ve kartopu tekniğine göre örneklem genişlemiştir. Bu sayede kaynak

kişilerle yapılan görüşmelerde veri doygunluğu gözetilmiştir. Dört kategorinin tamamı ile derinlemesine görüşmeler ve gözlemler yapılmıştır.

2.4.3. Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi

Bu çalışma, Karaman'da cezaevlerinin mekânsal anlamını analiz etmek için yapılmış toplumsal ve bilimsel bir araştırma niteliğindedir. “Toplumsal araştırma, bir yöntemler topluluğu olmasına ek olarak bir bilgi üretim sürecidir.” (Neuman, 2017; 3) Dolayısıyla toplumsal araştırmanın, toplumsal dünya hakkında bilimsel temel ile bilgi üretmek için uygulanan sistematik yöntemler ve yöntembilimlerden oluştuğu söylenebilir. Bunun yanında belirli hedefler bağlamında ve belirli aşamalar ile veri toplamak, toplanan verileri analiz etmek bilimsel bir araştırma olarak tanımlanabilir.

Çalışma sürecinde öncelikli olarak araştırma konusuna dair birikmiş bilgilerin gözden geçirilmesi için, geniş çapta literatür ve kaynak taraması yapılmıştır. Bu çerçevede içeriden ya da dışarıdan olmanın değerlendirilmesinde mekân olarak “Karaman Cezaevleri”nin sosyal anlamı incelenmeye çalışılmıştır. Literatür ve kaynak taraması genel olarak; suç, ceza, cezaevi mekanları, hapisanenin tarihi ve diğer kapatılma mekanları üzerine yapılmıştır. Literatür taraması sonucu elde edilen bilgilerden yararlanarak belirli temalar oluşturulmuş ve görüşmeler yapılmadan önce kaynak kişilere yöneltilecek derinlemesine görüşme soruları hazırlanmıştır. Soruların açık, anlaşılır ve sade olmasına dikkat edilmiştir. Derinlemesine görüşme soruları ile beraber sahada veri alabilmek, kaynak kişilerle görüşmeler yapabilmek için Sosyal Bilimler Enstitüsü aracılığıyla üniversitenin Etik Kurul Birimi'ne ulaşılmış ve “Etik Kurul İzni” alınmıştır. Dört grubun “Karaman Cezaevleri” hakkındaki düşüncelerini ve algılarını öğrenebilmek için yirmi dört farklı kaynak kişi belirlenmiştir. Bu görüşmelerden ikisinde yaşanan çeşitli sorunlar nedeniyle görüşmeler tamamlanamamış ve sağlıklı veri temini sağlanamamıştır.

Dolayısıyla bu katılımcılar ilgili kategorilere dahil edilmemiş, çalışma 22 katılımcı üzerinden şekillendirilmiştir.

Çalışmada katılımlı gözlem ve derinlemesine görüşme teknikleri ile beraber, verilerin toplanması ve analiz edilmesinde uygun yöntem olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel saha çalışmasında; “duygusuz matematik ya da karmaşık istatistikler, soyut tümdengelimli hipotezler yoktur. Bunun yerine, doğal bir ortamda, ‘gerçek insanlarla’ doğrudan, yüz yüze toplumsal etkileşim vardır.” (Neuman, 2017: 541) Bu bağlamda çalışmada seçilen dört gruba yönelik katılımlı gözlem ve derinlemesine yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sırasında kaynak kişilere yöneltilen soruların sohbet havası içerisinde olmasına, kaynak kişinin güven ve samimiyetinin kazanılmasına dikkat edilmiştir. Görüşmeler esnasında kaynak kişilerin izni doğrultusunda ses kayıt cihazı ve telefon kullanılarak bilgiler kayıt altına alınmıştır.

2.5. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 1: 1. Grup: İnfaz Koruma Memurları

İsim	Cinsiyet	Meslek	Medeni Durumu
İ.K.M-K.1	Erkek	İnfaz Koruma Memuru	Bekâr
İ.K.M-K.2	Erkek	İnfaz Koruma Memuru	Bekâr
İ.K.M-K.3	Erkek	İnfaz Koruma Memuru	Bekâr
İ.K.M-K.4	Kadın	İnfaz Koruma Memuru	Bekâr
İ.K.M-K.5	Erkek	İnfaz Koruma Memuru	Bekâr
H-K.6	Kadın	Hemşire	Bekâr

Tablo 2: 2. Grup Cezaevi Deneyimi Olmayan-Dışardakiler

İsim	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Medeni Durumu
D.O.D-K.1	Erkek	22	Çiftçi	Bekâr
D.O.D-K.2	Erkek	40	Terzi	Bekâr
D.O.D-K.3	Kadın	32	Ev Kadını	Evli
D.O.D-K.4	Kadın	25	Öğrenci	Bekâr
D.O.D-K.5	Erkek	28	Öğrenci	Bekâr

Tablo 3: 3. Grup: Cezaevine Girip Çıkmış Hükümlüler

İsim	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Medeni Durumu	Kaldıkları Cezaevi	Cezaevinde Kaç Yıl Kaldıkları	Cezaevine Girme Nedeni
G.Ç.H-K.1	Erkek	48	Öğretmen	Boşanmış	Karaman M Tipi Cezaevi	6 Ay	Borç
G.Ç.H-K.2	Erkek	26	İşsiz	Bekâr	Karaman M Tipi Cezaevi	1 Yıdan Fazla	Uyuşturucu
G.Ç.H-K.3	Erkek	38	Özel İşletmeci	Evli	Karaman M Tipi Cezaevi	8 Yıl	Cinayet
G.Ç.H-K.4	Erkek	26	İşçi	Evli	Karaman Açık Ceza ve İnfaz Kurumu	1 Yıdan Fazla	Kavga
G.Ç.H-K.5	Erkek	51	Kuaför	Boşanmış	Karaman M Tipi Cezaevi	1 Yıdan Fazla	Kavga
G.Ç.H-K.6	Erkek	43	İşsiz	Evli	Karaman M Tipi Cezaevi	18 Yıl	Cinayet

Tablo 4: 4. Grup: Sadece Polis Nezarethanesinde Kalmış Bireyler

İsim	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Medeni Durumu	Polis Nezarethanesinde Kalma Durumu
P.N.K-K.1	Erkek	28	Tekvando Milli Sporcusu	Bekâr	Evet
P.N.K-K.2	Erkek	40	Çağrı Merkezi İşletmecisi	Evli	Evet
P.N.K-K.3	Erkek	35	Otopark İşletmecisi	Bekâr	Evet
P.N.K-K.4	Erkek	27	İşsiz	Bekâr	Evet
P.N.K-K.5	Erkek	32	İşçi	Evli	Evet

2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Zorlukları

Araştırma için gerçekleştirilen saha çalışmasında belirlenmiş olan kategorilerden cezaevi deneyimi olmayan-dışardakiler kategorisine rahatlıkla ulaşılmıştır. Ancak cezaevine girmiş çıkmış hükümlüler kategorisine ulaşmada güçlükler yaşanmıştır. Araştırmanın daha zengin verilerle sürdürülmesi için kapalı ya da açık cezaevi kurumuna girip gözlemler yapmak için Adalet Bakanlığı'na dilekçe yazılmış, fakat olumlu ya da olumsuz bir dönüş alınamamıştır. Bu nedenle cezaevine girerek gözlem yapabilme olanağı bulunamamıştır. Bunun yanında tüm dünyayı saran Covid-19 pandemi süreci kaynak kişilerle görüşmeler yapılmasında ve cezaevine girerek gözlem yapılması hususunda büyük engel teşkil etmiştir. Covid-19 nedeniyle izinli olan hükümlülerden bir tanesi ile ön

görüşmeler yapılmıştır, ancak izni bittikten sonra tekrar cezaevine girdiği için asıl görüşmeyi yapma fırsatı bulunamamıştır. Cezaevi kurumunda çalışan infaz koruma memurlarına ulaşma konusunda da birtakım güçlükler ortaya çıktı. İnfaz koruma memurlarının cezaevi kurumu hakkında konuşmalarının yasak olduğu doğrultusunda oluşan söylentiler, kaynak kişilere ulaşmakta engel niteliğindedir. Çalışmanın konusu “cezaevleri” olduğundan dolayı, kaynak kişilerin ses kaydı alınırken çekinerek cevap verdikleri ve ses kaydını kapattıktan sonra bazı durumları, olayları daha rahat bir şekilde anlattıkları gözlemlendi. Yine ses kayıt cihazının bir etkisi olarak: kaynak kişilerden bir tanesi ön görüşmeler sırasında sorulara uzun ve rahat bir şekilde cevap verirken; asıl görüşme sırasında ses kaydının etkisiyle soruları cevapsız bırakmış ve konuşurken ses tonunu da düşürdüğü gözlemlenmiştir. Cezaevi hakkında sorulan sorulara bazen doğru cevap verilmediği gözlemlendi. Örneğin: cezaevine girip çıkmış bir hükümlü ile görüşme yapılırken, cezaevinde şiddet olayları ile karşılaşılıyor mu sorusuna “karşılaşmadım” cevabı alınırken; başka bir soruya cevap verdiği sırada farkında olmadan cezaevinde karşılaştığı bir şiddet olayından bahsettiği gözlemlenmiştir.

Konu itibariyle “cezaevleri” tamamen kamuya kapalı mekanlar olduğundan cezaevine girip çıkmış hükümlüler görüşme sırasında bazı noktaları anlatmakta kararsız kalmışlardır. Cezaevinde çok uzun süre kalmış bir kaynak kişi ile yapılan görüşme altı saat sürmüştür. Çünkü kaynak kişi cezaevi deneyimlerini anlatmakta güçlük yaşamış, zaman zaman ağlamış, zaman zaman sanki o anları hala yaşıyormuş gibi tepkiler vermiştir. Kaynak kişilerden bir hukukçu ile görüşme yapılırken kaynak kişi olaya tamamen hukuk çerçevesinde bakarak görüşmenin seyrini büyük ölçüde değiştirdiğinden dolayı görüşme yarım bırakılmıştır.

Araştırmanın zorlukları çerçevesinde cezaevine girip çıkmış hükümlü kadın katılımcıya ve sadece polis nezarethanesinde kalmış bir kadın katılımcıya hiçbir şekilde ulaşılamamıştır. İnfaz koruma memurlarından ise bir kadın katılımcıyla görüşme fırsatı yakalanmıştır. Ancak verilerin doygunluğa ulaşması için cezaevi mekânında infaz koruma memuru olmayan ama sağlık personeli olarak çalışan bir kadın katılımcı ile de görüşme yapılmıştır. Cezaevi deneyimi olmayan- dışardakiler- bireyler kategorinde kadın katılımcılara kolaylıkla ulaşılmıştır. Araştırmacının kadın kimliği olması nedeniyle de araştırma sürecinde zorluklar yaşanmıştır. Bir kadın araştırmacı ve cezaevi mekânı ikilisinin birlikte olamayacağını düşünen katılımcılar samimiyetsiz ve küfürlü cevaplar vermiştir. Başka bir katılımcı ise araştırma sürecinde cezaevi mekânına dair cinsel taciz konusu açıldığında utanarak, çekinerek konuşmuş ve araştırmacının yüzüne bakmakta güçlükler yaşamıştır. Bunun yanında bazı erkek katılımcılar tarafından araştırma süreci sonrası rahatsız edici durumlarla karşılaşmıştır.

Araştırma sürecinde araştırma konusunun cezaevi mekânı olması nedeniyle cezaevi ile ilişkili bireylerin yakınları tarafından tehditlere ve küçük düşürücü sözlere de maruz kalınmıştır. Araştırma yapmak için enstitüden alınan etik kurul izni olmasına rağmen infaz koruma memurları ile görüşmeler yapılmasının doğru olmadığını ifade eden bireylerle de karşılaşmıştır.

Dolayısıyla araştırma konusunun “cezaevleri” olması ve içerisinde bulunduğumuz sürecin Covid-19 pandemi süreci olması nedeniyle yapılan çalışmada çeşitli güçlükler söz konusu olmuştur. Fakat bunlara rağmen görüşmeler başarılı bir şekilde tamamlanmış, yeterli veriler elde edilmiştir.

2.7. Araştırma Takvimi

Araştırmada öncelikle geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen veriler ışığında konuya ilişkin temalar ve derinlemesine görüşme soruları hazırlanmıştır. Bu süreç Eylül 2020 ve Ocak 2021 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Oluşturulan sorularla saha araştırmasında derinlemesine görüşmeler yapma ve elde edilen verilerin deşifre edilme süreci şubat 2021- Mart 2021 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Saha araştırmasının geç yapılmasının sebebi ise pandemi ve salgın sürecinde zaman zaman kapanmalar yaşanmasıdır. Derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerin yorumlaması ve analiz edilmesi Nisan 2021- Haziran 2021 tarihleri arasında gerçekleşmiştir.

Derinlemesine görüşme için seçilen mekânlar kafeler, kaynak kişilerin evleri, kaynak kişilerin iş yerleri ve dersane olmuştur. Pandemi sürecinde oluşan yasaklar nedeni ile bir kaynak kişi ile görüntülü görüşme yapılmıştır. Görüşmeler ortalama bir-iki saat arasında gerçekleşmiştir.

2.8. Literatür Özeti

Çalışmada içeride ve dışarıda olmanın anlamının ortaya çıkarılması için cezaevi kurumlarının mekânsal boyutu üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda yapılan literatür çalışmasında öncelikle suç sosyolojisi üzerine araştırmalar yapılmıştır. Suç sosyolojisi alanında yapılan çalışmalar arasında Hüseyin Bal'ın "*Suç Sosyolojisi*" adlı eseri suça dair oluşturulan kuramları içermektedir. İdris Güçlü ve Halil Akbaş'ın *Suç Sosyolojisi*" adlı eserinde suç olgusuna yönelik sosyolojik yaklaşımlar ve temel kavramlar ele alınmıştır. Giddens'in "*Sosyoloji*" adlı eserinde suç ve sapma üzerine işlevselci kuramlar, etkileşimci kuramlar, çatışmacı kuramlar ve kontrol kuramları ele alınmıştır. Toplumsal yaşamı düzenlediği varsayılan norm ve kuralların ihlal edilmesi suç kavramına işaret etmektedir. Sosyolojide söz konusu ihlaller "sapma" olarak ifade edilmektedir.

Yasak olan kuralların çiğneyen ve bu doğrultuda cezaların ve yaptırımların uygulandığı kamusal bir otoritenin müdahalesini gerektiren eylemler suç kabul edilmektedir. Konuyla ilgili olarak Howard S. Becker ise “*Hariciler*” adlı eserinde kuralları ihlal eden kişilere “hariciler” tanımlamasını yapmıştır. 20.yüzyılda Amerikan sosyolojisinin etkili isimlerinden olan Erving Goffman’ın “*Damga*” adlı eserinde bir ilişki türü olan damgalanma ele alınmıştır. Damgalanma olumsuz inançları barındırmaktadır. Toplumsal olarak beklentilerden uzak olma davranışlarını sergileyen bireylerin damgalanmış bireyler olduğu açıklanmıştır. Ercan Geçgin’in derleme eseri olan “*Kenardakiler*” genel olarak alan araştırmalarının, haber analizlerinin, dizi ve film incelemelerinin suç ve sapmaya dair sosyolojik bir analizi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserde, kenarda yaşamının, toplumda sınıfsal, etnik ve kültürel olarak toplumsal sınırların dışında yaşayan insanların ve bu insanların yaşama biçimlerinin suç ve sapmayla ilgili bağlantısı çözümlenmeye çalışılmıştır. Literatürde suç olgusunun tanımının zamana, mekâna ve topluma göre farklı anlamlar taşıdığı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda literatürde çeşitli suç ve suçluluk tanımları yer almaktadır. Ancak suçun genel bir tanımını yapmanın oldukça güç olduğu vurgulanmaktadır.

20. yüzyılın önemli düşünürlerinden M. Foucault’ un “*Hapishanenin Doğuşu*” adlı eserinde tarihi süreç içerisinde suçlu kabul edilen bireye verilen cezaların öldürme, sürgün etme, bedensel işkence verme toplumdaki ayırma gibi işkenceyi içeren fiziki cezaların olduğundan bahsedilmiştir. 18.yüzyılda batı toplumlarında iktidarın şiddete dayalı ve baskıcı işleyişinin azalarak, disipline edici ve düzenleyici bir şekilde işlediği ele alınmıştır. Genel olarak iktidar sisteminin tarihine değinmektedir. Modern hapishane ile gözetime dayalı modern iktidar sistemi arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır. Eser, disiplin ile kurulan iktidarın, hapishanelerin, kapatılmanın tarihi bir anlatımı niteliğindedir.

M. Foucault' un "*Büyük Kapatılma*" adlı eserinde 17. yüzyıldan itibaren tüm Avrupa'yı etkisi altına alan büyük bir değişimin nedenleri ve sonuçları tartışılmıştır. Mehmet Emin Artuk ve Mehmet Emin Alşahin'in 2015 yılında hazırladığı "*Hapis Cezalarının ve Cezaevlerinin Tarihi Gelişimi*" adlı makalede cezaevlerinin doğuşundan önceki süre, cezaevlerinin doğuşu ve gelişimi değerlendirilmiştir. Mehmet Murat Akın'ın 2010 yılında hazırladığı "*Uluslararası İnsan Hakları Mevzuatı Açısından Türkiye'deki Cezaevi Uygulamaları*" adlı yüksek lisans tezinde Türkiye' cezaevlerindeki var olan uygulamalar mahkûm ve personeller ile yapılan anket verilerinden yola çıkarak bütün süreç değerlendirilmiştir.

Literatürde hapis mekânları, iktidar kurumlarından biri olmakla beraber alışkanlık haline gelmiş pratiklerin görüldüğü yerler olarak ifade edilmiştir. Jeremy Bentham'ın "*Gözün İktidarı*" adlı eseri modern iktidarın anlaşılması bağlamında önemli bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserde, tarihsel olarak "göz" Tanrı ya da Tanrı kralların, kutsal olan iktidarların toplumsal denetiminin bir göstergesi olarak açıklanmıştır. Kutsal olmayan, dindışı iktidarın yeni biçiminin ise "panoptikon" ile oluştuğu vurgulanmıştır. Toplumun denetiminin göstergesi olarak "göz" üzerinde fazlasıyla durulmuştur. Çünkü "göz" ün ifade ettiği anlam "görünmeden gören iktidar"ı, toplum bilincini "göz"ün baskısıyla tahakküm altına almayı içermektedir. Bu nedenle çalışmada gözün bir iktidar organına dönüştüğü ifade edilmiştir. Erhan Berat Fındıklı'nın "*Cezaevinde Mahkûm bedeninin Disipliner Örgütlenmesi: Biyopolitik Mekân, Duyumsama, Kural ve İhlal*" adlı makalesinde cezaevi kurumunun bedene yönelik öngördüğü disiplinler uygulamalar ile yaşanan durumlar arasındaki fark fiziksel, psişik, sosyal ve kültürel olarak analiz edilmiştir.

Hapis cezaları, hapis mekânlarında varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla literatürde Henri Lefebvre'in "*Mekânın Üretimi*" adlı eseri incelenmiştir. Toplumsal bir mekân olan cezaevlerinin anlamlandırılması ve kavramsallaştırılması için Henri Lefebvre'in mekân kuramı önemli bir yer tutmaktadır. Lefebvre, mekânın toplumsal değerler ve anlamlara dayalı olan ve mekânsal algı ve uygulamaları belirleyen bir toplumsal ürün olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre klasik kent planlaması mekânın toplumsal olarak üretildiği gerçeğini göz ardı etmektedir. Lefebvre, klasik kent planlamasının mekânı, "saf, nesnel, yansız ve bilimsel bir çalışma nesnesi" olarak görmesini eleştirmiştir. Hüseyin Bal'ın "*Kent Sosyolojisi*" adlı eseri kentteki çeşitli sosyal gruplara, kurumlara, ilişkilere ve toplumsallaşmış mekânlara dair sosyolojik çalışmaları kapsamaktadır.

Erving Goffman'ın "*Tımarhaneler*" adlı çalışması sosyolojik bir araştırma niteliğindedir. Gözlemlere dayanan dört ayrı makaleden oluşmaktadır. Goffman, araştırmasında genel olarak total kurumlarla ilgilenmektedir ve bireyin kapatılma sürecine, bunun toplumsal altyapısına dikkat çekmektedir. Bireylerin farklı gerekçelerle kapatılarak, toplumsal ilişkilerin ve kuralların bir otorite tarafından belirlendiği, kontrol edildiği kurumlarda birey ve toplum arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır.

Literatürde cezaevi mekanına ilişkin yaklaşık 80-100 kadar çalışma yer almaktadır. Bunlar mimarlık, din, psikoloji, turizm, hukuk, sosyal hizmetler, antropoloji ve sosyoloji alanlarında yapılmış çalışmalardır. Cezaevlerine yönelik yapılan çalışmalar genel olarak cinsiyet, mimarlık tasarımı, psikoloji ve hukuk çerçevesinde şekillenmiştir. Genellikle hükümlülerin psikolojik ve sosyal sorunları, meselenin cinsiyet boyutu, sosyal ihtiyaçlar vb. üzerine yoğunlaşmaktadır. Ancak literatürde cezaevi kurumunun mekânsal boyutunun sosyolojik olarak değerlendirilmesi yetersiz durumdadır. Bu doğrultuda yapılan

çalışma, bireylerin mekânsal deneyimleri üzerinden çeşitli anlamların ortaya çıkarılması ile literatüre yapacağı katkı bakımından önemlidir.

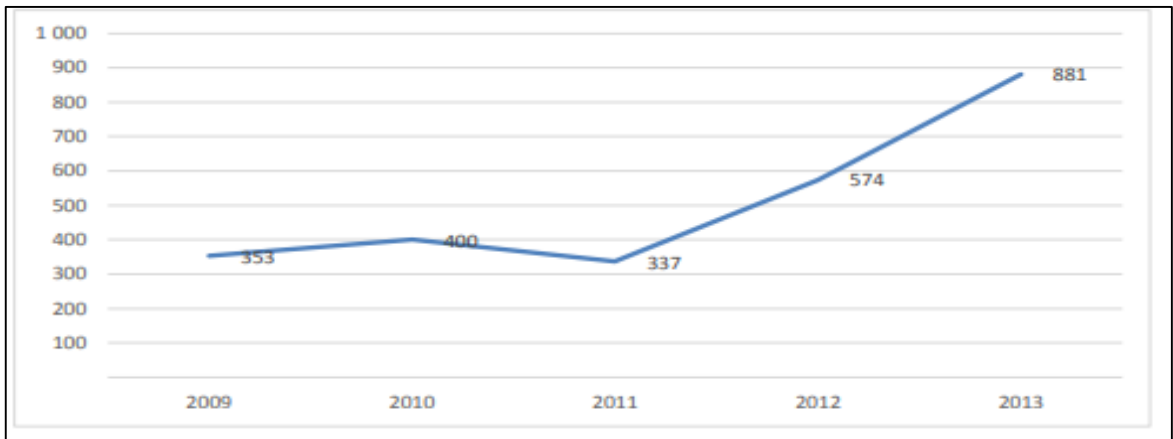
2.9. Karaman İline Dair Suç İstatistikleri

Yapılan çalışmada Karaman iline dair en güncel suç oranlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler şu şekildedir:

IBBS 3 SR 3	Toplam suç sayısı Total number of offences	Gerçek kişi - Real person			Tüzel kişi Juridical person
		Erkek Males	Kadın Females	Bilinmeyen ⁽¹⁾ Unknown ⁽¹⁾	
TR522 Karaman	11 079	9 992	998	-	89

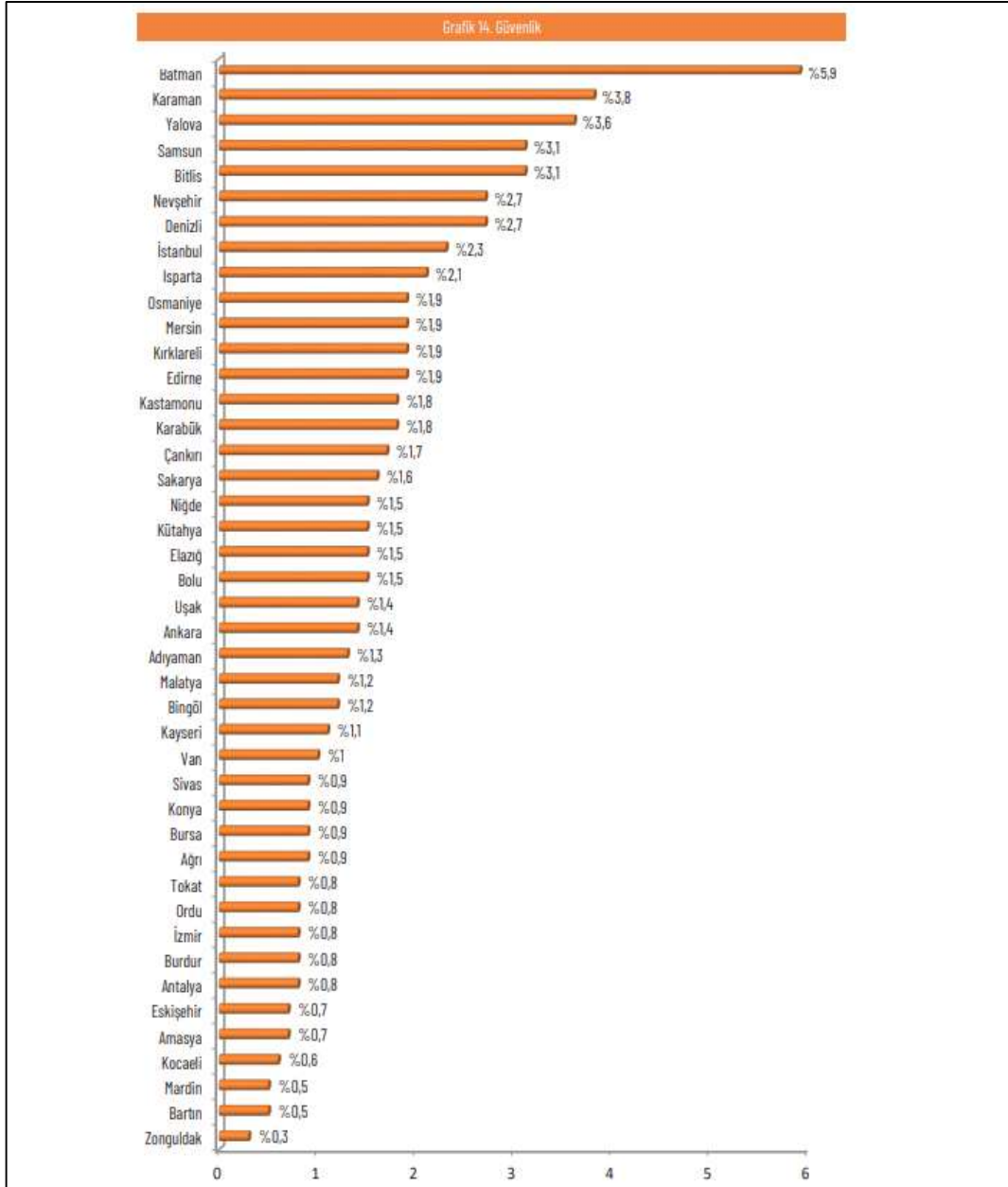
Şekil 1: İBBS 3. düzeye göre ceza mahkemelerine açılan davalardaki suç sayısı, 2019
(devam)

Karaman ilinin 2019 genel nüfusu 251.913 iken; Adalet Bakanlığı'nın 2019 verilerine göre Karaman ilinin ceza mahkemelerine açılan davalardaki toplam suç sayısı 11.079'dur. Bu oranın 9.992'lik kısmını erkekler, 998'lik kısmını ise kadınlar oluşturmaktadır. Buna göre Karaman ilinde nüfusa oranla kişiye düşen suç sayısının yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 2: Ceza infaz kurumuna giren hükümlüler, Karaman

Türkiye İstatistik Kurumunun 2014 verilerine göre Karaman ilinde 2009 yılında ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı 353'iken, 2013 yılında 881 kişiye ulaşmıştır. Dolayısıyla Karaman'da hükümlü sayısının 2009 yılından 2013 yılına kadar artış gösterdiği ifade edilebilir. Özellikle 2011 yılından sonra Karaman'daki hükümlü sayılarında önemli bir artış olduğu görülmektedir.

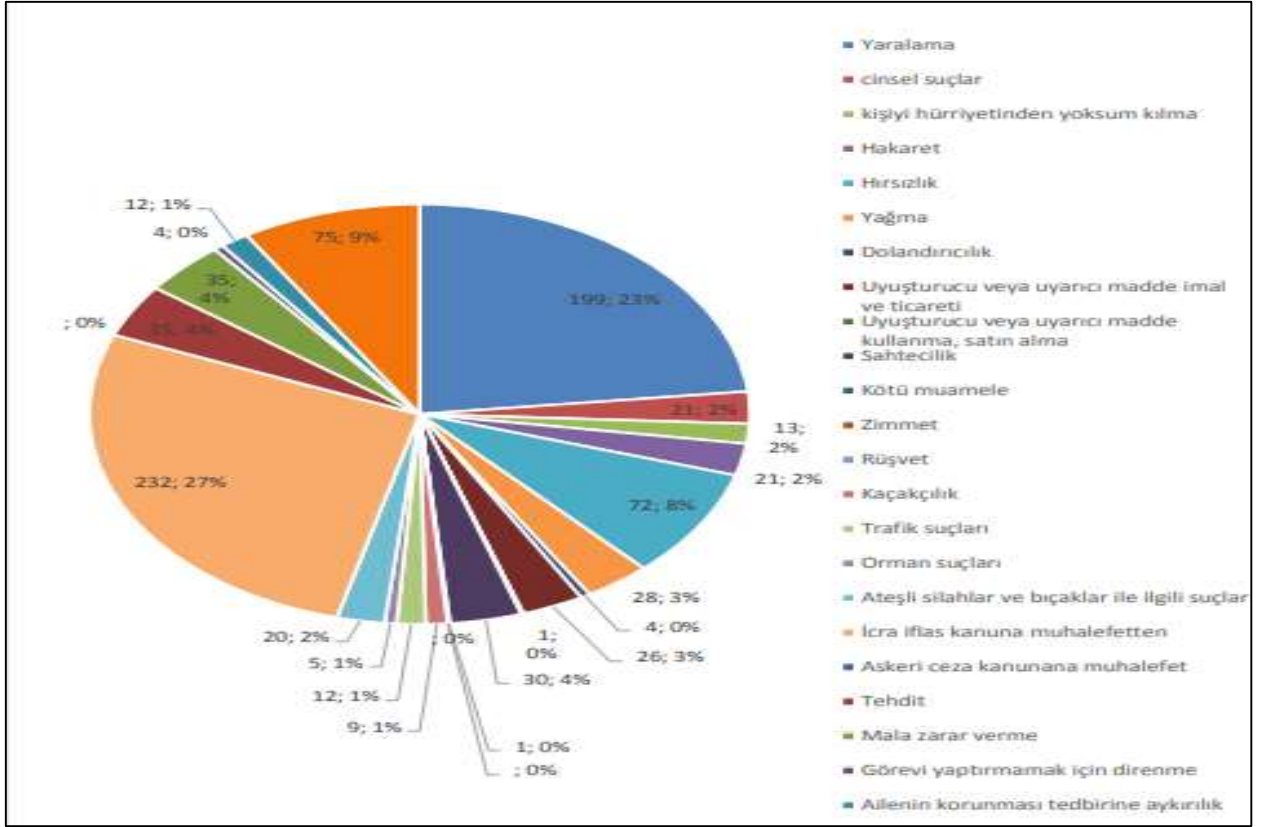
Şekil 3: Türkiye güvenlik grafiği, 2019

2019 yılında Türkiye genelinde kentsel sorunlara dair yapılan bir araştırma raporuna göre Karaman'ın güvenlik sorununun öne çıktığı görülmektedir. “Belediyelerin kontrol ve koordine ettiği alanların ve mekânların güvenlik sorununa ilişkin çözüm üretilmesi talebi özellikle Batman, Karaman ve Yalova gibi illerde öne çıkmaktadır” (Sunar, Helvacı ve Doğan: 2019). Verilere göre Batman ve Yalova şehirlerinde zararlı madde kullanımı öne çıkarken, Karaman ilinde madde kullanımının yanında adli vakalar da söz konusudur. Karaman adli ve uyuşturucu sorunlar içinde ikinci sırada yer almaktadır.

Muayene türü - Type of examination	Kahraman- maraş	Karabük	Karaman	Kars	Kastamonu	Kayseri	Kırıkkale
Toplam - Total	1 510	748	902	1 112	1 224	4 219	748
Adli muayeneler - Judicial examinations	1 358	680	788	1 023	1 126	3 707	586
TCK 86, 87, 89 Vücut dokunulmazlığına karşı işlenen suçlar TCL 86, 87, 89 Acts against personal immunity	834	358	261	818	841	2 595	167
Ateşli silah yaralanması - Gunshot injuries	41	12	20	110	41	54	26
Kesici, delici, ezici alet yaralanması - Incisive, penetrative injuries	161	18	34	118	73	119	24
Künt travmatik yaralanmalar - Obtuse traumatic injuries	483	304	127	452	565	2 102	73
Trafik kazasına bağlı yaralanmalar - Road accident injuries	146	22	65	76	140	285	36
İş kazasına bağlı yaralanmalar - Occupational injuries	11	2	9	24	11	29	6
Yüksekten düşme sonucu oluşan yaralanmalar Injuries from falling from a height	5	-	3	10	5	16	1
Yanık sonucu oluşan yaralanmalar - Burns	3	-	2	4	4	7	1
Elektrik çarpması sonucu oluşan yaralanmalar - Electrical stroke	4	-	-	6	-	-	-
Hayvan ısırmasına bağlı yaralanmalar - Animal bites	-	-	1	3	2	3	-
Birden fazla nedeni yaralanmalar Injuries caused by more than one reason	-	-	-	15	-	-	-
İşkence ve eziyet - Torture and torment	-	-	-	-	-	-	-
Yaş tesbiti - Age assessment	2	11	-	4	1	-	1
Maluliyet tesbiti - Disability assessment	-	-	-	-	-	-	-
Ceza ehliyeti - Criminal capacity	324	77	67	32	11	102	163
Hukuki ehliyet - Legal capacity	-	-	1	4	-	-	-
Madde kullanımı ile ilgili suçlar - Crimes about substance use	-	-	-	8	-	160	7
Aile hukuku ile ilgili konular - Matters about family law	-	-	-	2	-	-	-
Cinsel dokunulmazlığına karşı işlenen suçlar Acts against sexual immunity	31	38	-	12	4	62	4

Şekil 4: Adli Tıp Kurumu şube müdürlüklerinin iş durumu, 2019 (devam)

Adalet Bakanlığı'nın 2019 verilerine göre Adli Tıp Kurumu şube müdürlüklerinin iş durumunda Karaman ilinde totalde 902 muayene görülmektedir. Bunlardan 788'ini adli muayeneler oluşturmakla beraber 261'i vücut dokunulmazlığına karşı işlenen suçlar nedeniyle gerçekleşmiştir. Muayene türlerinde ateşli silah yaralanması 20, kesici, delici, ezici alet yaralanması 34'ü göstermektedir.

Şekil 5: Suçun Türü ve Suçun İşlendiği Yere Göre Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlüler, Karaman, 2013

TÜİK 2014 verileri çerçevesinde suç türlerine göre hükümlüleri sınıflandırdığımızda Karaman’da 232 hükümlü %27’lik bir oranla icra ve iflas kanununa muhalefet suçu ilk sırada yer almaktadır. %23’lük bir oran ile yaralama suçunun mali suçu takip ettiği de görülmektedir.

Yapılan çalışmada Karaman iline dair en güncel istatistiki verilere ulaşmak için yetkili kurumlara gerekli resmî başvurular yapılmıştır. Söz konusu başvurulara olumlu geri dönüş alınmış, ancak güvenlik gerekçesiyle tarafımıza detaylı veri temini sağlanamamıştır. Bununla birlikte, Karaman ilinin suçla ilişkisine dair bazı güncel veriler sözlü olarak paylaşılmıştır. Buna göre Karaman’da 2021 yılının 7. ayına kadar öne çıkan suçlarda “iş kazası” gibi suçların yer aldığı “Takibi Gereken Olaylar” ilk sırada yer almaktadır. Bunu,

“kasten yaralama, taksirle yaralama, hakaret, tehdit” gibi suçların içinde bulunduğu “Kişiyeye Karşı İşlenen Suçlar” takip etmekte; “açıktan hırsızlık, evden hırsızlık ve dolandırıcılık” gibi “Malvarlığına Karşı İşlenen Suçlar” ise üçüncü sırada bulunmaktadır. Diğer grup suçlar arasında yer alan, “görevi yaptırmamak için direnme (görevli memura mukavemet)” suçunun dahil olduğu “Toplumaya Karşı Suçlar” ile “Aile İçi Şiddet” vakalarının yukarıdaki suç türlerinin gerisinde bulunduğu görülmüştür. Resmî kurumlara intikal eden ve kayıtlara geçen suçlar ile toplumun muhayyilesinde bulunan suç algısı arasında farklılıklar olduğu anlaşılmakta, bu durum Karaman kentinin dinamikleriyle açıklanabilmektedir. Ancak doğrudan tez konusuyla ilgisi bulunmadığı için bu durum detaylı olarak analizlere dahil edilmemiştir.

III. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE ANALİZ

Bu bölüm genel olarak Karaman’da yaşayan bireylerden; infaz koruma memurları, cezaevine girip çıkmış hükümlüler, cezaevi deneyimi olmayan- dışardakiler ve sadece polis nezaretinde kalmış bireylerin karşılaştırmalı olarak suç, ceza, mekân çerçevesinde “Karaman Cezaevleri”ne yönelik düşüncelerinin değerlendirildiği bölümdür. Bu grupların “Karaman Cezaevleri”ne yönelik düşünceleri; suç, sapma, sapkınlık kavramlarının tanımlanması, toplumsal yapının suç üzerindeki etkileri, ceza, adalet, pişmanlık, özgürlük kavramlarının tanımlanması, eski ceza uygulamaları ile günümüz ceza uygulamalarının karşılaştırılması, içeride ve dışarıda olmanın anlamı, toplumun kapatılmış kişilere- kapatılmış kişilerin topluma bakış açısı ve beklentileri, kurum içerisinde ve personel-mahkum ve etkileşimleri, kurum içerisinde mahkumların mahkumlar ile etkileşimleri, cezaevinde mekânsal birimler ve hiyerarşik düzen, iktidar bağlamında hapis mekanları, cezaevi ve şiddet, Covid-19 pandemi sürecinin cezaevi mekanına etkileri konuları bağlamında tartışılmıştır. Bu çerçevede toplamda 22 kişiyle gerçekleştirilen görüşme sonuçlarından elde edilen verilerle mahkumların, personellerin ve toplumun cezaevlerini mekân açısından nasıl tanımladıkları değerlendirilmiştir.

3.1. “Suç”, “Sapma” ve “Sapkınlık” Kavramlarına Yönelik Düşünceler

Toplumların varlığını sürdürebilmek ve toplumsal yaşamı sağlayabilmek için yazılı ya da yazısız belirli kuralları söz konusudur. Bu kuralların ihlali ise suç, sapma ve sapkınlık kavramlarına işaret etmektedir. Bu kavramlar toplumsal birer olgu olmanın yanında birbirleri ile ilişkili durumdadır. Suç kavramı, bir ülkede var olan yazılı-resmi kurallar, kanun ve yasalar bağlamında hukuksal bir nitelik taşımaktadır. Sapma ve sapkınlık kavramları, bireylerin içerisinde bulunduğu toplumun normlarına uymaması ile ilişkilendirilmektedir.

Yapılan çalışmada infaz koruma memurları, genel olarak suç kavramını devletin ya da toplumun belirlemiş olduğu kurallara uyulmaması durumu olarak tanımlamıştır. Sapma kavramını “belirli bir yöne doğru farklılaşma ve bunun sonucunda bu davranışı alışkanlık, tabu haline getirme” olarak tanımlanmıştır. Sapkınlık kavramını ise; bireyin geçmişinde yaşadığı psikolojik sıkıntılar ve travmaların ileri yaşlarda bilinçdışında açığa çıkması olarak görülmektedir.

“...Bir ahlaki suç vardır, bir de resmi suç vardır. Ahlaki töreye, geleneklere uyulmayan suçlar var. Bir de devletin koyduğu suçlar vardır. Bunlar genelde birbirine bağlantılıdır zaten. Sapma ise, düzgün yolda ilerlerken yanlışlara girmek, yoldan sapmaktır. Sapkınlık saplantı gibi bir şeydir. Bu insanların psikolojik destek alması gerekiyor. Bir insan bir trajedi yaşamıştır, oradan gelebilir bu sapkınlığın nedeni (İ.K.M-K.5).”

“...Suç kavramı deyince, toplumun genel olarak kabul görmemiş birtakım olayların, davranışların yapılmasıdır yani. Sapma kavramı, toplumun kültür olarak gördüğü, yaşayış biçimi olarak gördüğü bazı genel işleyişlerden dışarı çıkararak bu olayların tabu haline getirilmesi. Sapkınlık, daha çok bireyseldir. Mahkumlar üzerinden anlatacak olursam daha çok çocukluk dönemine yaşadığı travmalardan dolayı kişinin içinde kalıp daha sonradan ergenliğinde veya ergenlikten sonra işte bunu dışarıya vurmasıdır. Bazı duygularında veya davranışlarında ileriye aşırıya kaçması gibi yorumluyorum (İ.K.M-K.3).”

Sosyal etkileşim geleneğinin önemli isimlerinden olan Becker, sokaktaki insanların sapkınlık hakkında bilmek istediği şeylerin “neden bu davranışı yaptıkları” olduğunu açıklamaktadır. Ona göre, birçok bilimsel çalışma bu soruya yanıt olarak toplumsal kuralları çiğneyen davranışlarda “içsel bir sapkınlık” olduğu üzerine bir görüşü

kabul etmişlerdir. “Bilim insanları belli davranışlara ya da kişilere vurulan “sapkın” etiketini sorgulamazlar; aksine verili kabul ederler. Bunu yaparak da yargıda bulunan grubun değerlerini ikrar etmiş olurlar” (Becker, 2015: 24). Becker bu bağlamda, toplumsal kuralları ihlal eden kişilerin davranışlarının “içsel bir sapkınlık” davranışı olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır. Ona göre, farklı gruplar farklı durumları, şeyleri sapkın olarak 22adlandırabilir. Becker, bir sapkınlık tanımı yapmadan önce bilim insanlarının sapkınlığa dair yapmış olduğu birkaç tanımlamaya yer vermektedir. Sapkınlığa ilişkin en basit yaklaşım, “ortalamadan aşırı derecede sapan her şey” olarak görülmektedir. Buna örnek olarak “solak ya da kızıl saçlı olmak” verilmiştir. Bu durumda solak ya da kızıl saçlı olanlar sapkın olarak kabul edilir. Bu yaklaşıma göre önemli olan “bir davranışın ortalama ile olan mesafesi”dir. Becker, sapkınlığa ilişkin diğer bir yaklaşımda; sapkınlığın, özünde bir “hastalığı” barındıran bir durum olarak kabul edildiğini açıklamaktadır. Ona göre, sapkınlığı akıl hastalığı olarak gören insanlar bu yaklaşımı doğrudan kullanmış olurlar. Becker sapkınlığa ilişkin geliştirilen tanımlamalar arasına şunu da eklemektedir: “toplumun istikrarını olumsuz etkileme”. Bu tanım işlevselci yaklaşımların tanımlarına uygun görünmektedir. Bu nedenle Becker, işlevselci yaklaşıma eleştiride bulunarak sapkınlığın siyasi boyutunun göz ardı edildiğini ifade etmektedir. Becker, kendi sapkınlık tanımına en yakın olan tanımdan bahsetmektedir. “Grup kurallarını ihlal etme”. Bu tanım Becker için yetersiz görünmektedir (Becker, 2015). “Bir toplumda, her biri kendi kurallarına sahip pek çok grup vardır ve insanlar aynı anda pek çok grubun üyesidirler. Bir kişi, bizatihi bir grubun kurallarına uyduğu için bir başka grubun kurallarını ihlal ediyor olabilir. O zaman bu kişi sapkın mıdır?” (Becker, 2015: 28). Becker, bu çerçevede bir davranışın, başkalarının belirli durumlarda “sapkın” olarak yaftalaması sonucu ortaya çıktığını açıklamaktadır.

Yapılan çalışmada infaz koruma memurları, meslek tecrübelerinden yola çıkarak sapkınlık kavramının bireysel ve psikolojik bir durum olduğunu ifade ederken; sadece polis nezarethanesinde kalmış bireylerden bir tanesi sapkınlığın toplumsal bir olgu olduğuna dikkat çekmektedir.

“...Sapkınlık kavramını kesinlikle toplumsal olarak algılıyorum. Toplumun kurallarının sizin nezdinizde, sizin düşüncenizde aşırılmış ya da toplumda çok fazla sıkıntılı ve problemlili durumlar söz konusuysa sapkınlık olarak algılanabiliyor (P.N.K-K.1).”

Becker’in genel kanısına göre; “toplumsal gruplar ihlal edilmesi sapkınlık olarak tanımlanan kurallar koyarak sapkınlığı yaratırlar. Bu kuralları belli kişilere uygularlar ve bu kişileri de hariciler olarak etiketlerler. Bu açıdan bakıldığında sapkınlık, kişinin gerçekleştirdiği davranışa içkin bir nitelik değil, daha ziyade kuralların ve yasakların başkaları tarafından bir “suçluya” uygulanmasının ortaya çıkardığı bir sonuçtur.” (Becker, 2015: 29). Buna göre kural ihlalinde bulunmuş bireyler ve sapkın olarak nitelendirilmiş olan bireylerin ortak noktasının “harici etiketi yemiş olma deneyimleri” olduğu da belirtilebilir. Ona göre “hariciler”, birileri tarafından sapkın olarak nitelendirilmiş ve grubun “normal” olarak kabul edilen üyeleri dışında kalan bireylere atıfta bulunmaktadır. “Becker, kurallara uyan “itaatkâr davranış”, kuralları çiğneyen ve sapkın olarak algılanan “pür sapkın”, gerçekliği olmasa da uygunsuz davranış yapmakla suçlanan “mesnetsiz suçlanan”, uygun görülmeyen bir davranış olmakla birlikte bunun pek kimsenin farkında olmadığı “gizli sapkın” şeklinde bir sınıflandırma yapmıştır” (Geçgin, 2019: 60). O halde Becker, belirli davranışların “yaftalanma”sı ile ilgilenmiştir diyebiliriz. Kendiliğinden sapkın bir davranışın olmadığı üzerinde durarak sapmanın toplumun eylemlere verdiği tepkiler olduğunu ifade etmektedir.

Katılımcıların cevaplarının çoğunda, sapkınlığın ahlaki bir suç olduğuna dair yorumlamalar söz konusu olmuştur.

“...Sapkınlık dediğim yasal suçlar değil de insanların kendi arasında. Mesela birisi mini etek giyer. Bizimkiler der ki; şu sapkınlığa bak (P.N.K- K.2).”

“...Sapkınlık, çığıırından çıkmaktır (D.O.D-K-2).”

“...Sapkınlık, sapıklıktır (P.N.K-K.3).”

Aşırılışmış, önüne geçilemeyen ahlaki bir suç olarak değerlendirilen sapkınlık kavramı, cinsel önyargıların temelini oluşturacak şekilde ifade edilmektedir. Katılımcıların birçoğundan alınan cevaplarda, cinselliğe yönelik eylemlerle sapkınlığın ilişkilendirildiği görülmüştür.

Cezaevine girip çıkmış bir hükümlü, suç kavramına dair düşüncelerinde “cezaı gerektiren bir eylem” olduğundan bahsetmektedir. Cezaevi deneyimi olmayan kişiler suçu genellikle “kural ihlali” olarak ifade ederken, cezaevi deneyimi olan bir hükümlü mekânsal tecrübesi neticesinde suç davranışını “cezaı ehliyeti ve yaptırımı olan bir eylem” olarak tanımlamaktadır.

“...Suç deyince, bir insanın cezaı gerektiren bir eylemi yapması diyebilirim. Sapma deyince; hani bir yol düşünün, o yoldan dışarı çıkma diye düşünebiliriz. Sapkınlık hani biraz böyle hani azmışlık veya bir olayı abartmışlık gibi bir şey denilebilir (G.Ç.H-K.1).”

Katılımcılar suç kavramını genel olarak; “kişilerin yasal olmayan bazı eylemleri gerçekleştirdiklerinde ortaya çıkan norm dışı eylemler, toplumdaki bireylerin birlik, beraberlik ve düzen içinde yaşaması için gerekli kuralların ihlali, topluma ve kişiye zarar veren eylem ve davranışlar” olarak ifade etmektedirler. Bunun yanında “...kavga, dolandırıcılık, avrat pazarlama (P.N.K-K.3).” tanımlaması da dikkat çekmektedir.

Dolayısıyla “suç” un resmi ve toplumsal iki boyutu öne çıkmıştır. Sapma kavramı ise; “belirli bir yöne doğru farklılaşma” olarak ifade edilmektedir. Sapkınlık kavramı ahlak kurallarına aykırı, aşırılışmış, önüne geçilemeyen, toplumsal ya da bireysel davranışlar olarak açıklanmaktadır.

3.1.2. Fiziksel Görünüm ve Karakter Açısından “Suçlu” Tipleri

Suç, sapma ve sapkınlık kavramları bağlamında “insanların neden suç işlediği” ve “suçluluğa neden olan durumlar” merak konusu olabilmektedir. Giddens’in belirttiğine göre; tarihsel süreç içerisinde belirli bir dönemde insanların çoğu bireylerin “biyolojik” suçlu olduğuna inanmışlardır. Biyolojik suçluluk ise, bireylerin görünüşleri ve fiziksel özelliklerine göre “suçlu tipleri” nin belirlenmesiyle ilişkilidir (Giddens, 2012). Yapılan çalışmada katılımcıların konuyla ilgili düşüncelerini öğrenmek açısından, suçlu deyince zihinlerinde oluşan tiplerin neler olduğu sorulmuştur. Katılımcılardan iki tane infaz koruma memuru suçlu deyince zihinlerinde oluşan suçlu tipinin vücudunda “dövme” olduğunu şöyle ifade etmektedir:

“...Bir kere şu parmaklarında dövme olan insan psikopattır, suçludur. Net. Yani parmaklarında dövme olup da herhangi bir suç işlemeyen, psikopat olmayan insan yoktur. Bu kesin psikolojide kanıtlanmış bir şeydir. Artı, yani suçlularda genel bir profil vardır. Canım anam dövmesi, gül dövmesi bu geneldir. Jilet. Saçlarının şu kısımlar, yanlar sıfır üstü şey misal. Böyle ortalama bir adamın tipine bakınca biraz konuşma şeklinden bu yorumları elde edebiliyorum (İ.K.M.-K.1).”

“...Benim için mesela dövmeli jiletli veya façalı kişiler, onlar daha meyilli oluyor. Ya da özentili oluyor. (İ.K.M.-K.2)”

Bu verilerden elde edilen bilgilere göre; katılımcılar, vücudunda “canım anam dövmesi, gül dövmesi, jilet izi vb.” şekiller bulunan bireylerin diğer insanlara göre suça daha çok meyilli olduklarını düşünmektedirler. Katılımcıların bahsettiği dövmelelerdeki sembolik anlamlar bireyin suçlu potansiyeli olduğuna dikkat çekmektedir. Yapılan çalışmada katılımcılar genel olarak; vücudunun belirli yerlerinde belirli anlamlar taşıyan dövmeleleri olan bireylerin, saçlarının üst kısımları daha uzun yan tarafları daha kısa olan erkeklerin, kıyafet temizliği olmayan, yüzünde yara izleri olan, zayıf, ten rengi esmer, göz altları morarmış, kollarını yanlarına doğru kaldırıp yürüyen insanların suça meyilli ya da “suçlu” kişiler olabileceğini düşünmektedirler. Bunun yanında takım elbiseli ve iyi giyinmiş insanların da suçlu olabileceğini ifade eden katılımcılar söz konusudur. Bu bireylerin aslında suçlu olup, toplum içerisinde suçlarını gizleyebilen kişiler olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla bireylerin fiziksel görünümleri ile suç davranışına meyilli olmaları ilişkilendirilmektedir.

İnsanların fiziksel özelliklerinin yanı sıra, kişilik özelliklerinin de suçluluk konusunda etkili olduğu şu şekilde ifade edilmektedir;

“...Fiziksel olarak bir şey diyemeyeceğim. Yani ama bazen insanların bakışları suçlu olabileceğini gösteriyor. Fiziksel olarak iri yarı insanlar bir suçluluk gösterir, zayıf olanlar masumdur diye bir şey çıkartılamaz. Yalan söyleyen, dürüst olmayan insanlarda her an bir suça meyillilik olacağını düşünüyorum (G.Ç.H-K.1).”

“...Konuşma tarzı, hal ve hareketleri insanlara karşı yaklaşımları anormal olan kişiler. Normal bir insandan farklı olan kişiler (D.O.D-K.3).”

Çalışmada toplum tarafından bireylerin hem fiziksel hem karakter özellikleri suçlu kategorisine yerleştirilmelerinde önemli görülmektedir. Giddens, tarihsel süreç

içerisinde bir yüz yıl önce insanların birçoğunun bireylerin “biyolojik suçlu” olduğuna inandığını ifade etmektedir (Giddens, 2012). Ancak yapılan çalışmada günümüzde de bireylerin fiziksel özelliklerine göre suçlu kategorisine yerleştirilebildikleri anlaşılmaktadır. Bunun yanında, bir kişinin suçlu olduğu ya da olmadığına fiziksel özelliklerine göre ve kişisel özelliklerine göre belirlenemeyeceğini, her insan da bir suçluluk potansiyeli olduğunu ifade eden katılımcılar da söz konusu olmuştur.

“...Her insanda bir suçlu potansiyeli vardır. 10 yaşındaki çocukta olsa, 50 yaşındaki adamda olsa bir suçlu potansiyeli vardır. Ben suç işlemeden ölen bir insan olduğuna inanmıyorum, muhakkak bir suç işlemiştir (G.Ç.H-K.4).”

“...Onu öyle bilemeyiz de. O insanın iç yapısıyla alakalı bir şey. Dış görünüşü her zaman yanıltır ama. Herkes olabilir. Herkesin suçlu potansiyeli olabilir (D.O.D-K.2).”

Katılımcılar toplumun her tabakasından, her bireyin suç potansiyeli taşıdığını ifade etmektedirler. Bunun yanında her insanın engelli olabileceği gibi, suçlu olabileceği de belirtilmektedir. Cezaevinde çalışan bir kadın sağlık personeli, zihnindeki suçlu profilinin “erkek” olduğunu şu şekilde ifade etmektedir;

“...Erkekler. Bu da daha çok yapmış olduğum meslektan kaynaklanabilir. Çünkü kadın mahkumlardan, ziyade erkek mahkumları gördüğümünden dolayı erkekler biraz daha canlanıyor. Ama kızları ve kadınları ayırt edemeyebilirim (H-K.6).”

Buna göre katılımcıların zihinlerindeki suçlu tipinin cinsiyet, yaşadıkları toplum, çevre, meslek, yaş vb. birçok değişkene göre şekillendiği ifade edilebilir. Cezaevinde çalışan kadın katılımcının sürekli erkek mahkumlarla karşılaştığı için zihnindeki suçlu profiline “erkek” i yerleştirdiği görünmektedir.

3.1.3. Birey, Toplum ve “Suçluluk”

Suç denilen olgu, bir yandan kontrol edilmeye çalışılırken, bir yandan da sosyolojik, psikolojik, biyolojik nedenleri araştırılmaktadır. Tarih boyunca suç davranışı incelenmiş, konuyla ilgili olarak birçok kuram ortaya atılmıştır. Hiçbir kuram tek başına yeterli olamamıştır. Çünkü insanları suç işlemeye iten birçok neden olabilir. Literatürde de birçok etkenin suç üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir. Bu çerçevede yapılan çalışmada, katılımcılara suçluluğun neden kaynaklandığı ve insanların neden suç davranışı gösterdikleri üzerine sorular yöneltilmiştir. Alınan cevaplar şu şekildedir;

“...Aile yapısına bağlıdır. Kişinin ailesi suça uzak ise kişide suçtan uzak durur. Ama kişinin ailesi de suç işliyor, suçun içinde yetişmişse ve o yolda ilerliyorsa arkadan gelen nesil de o yolda ilerliyor. Aile geçekten önemli, aile nasıl yetiştiriyorsa öyle yetişiyor. (İ.K.M.-K.5).”

“...Suçluluğun temel kaynağını ben her zaman okul öncesi ve ilköğretimdeki eğitime bağlıyorum. İnsan ailesinde ne görürse, çevresinde ne görürse büyüyünce bunların ortaya çıktığını düşünüyorum (İ.K.M-K.1).”

“...Toplum itebilir. Anne baba ayrı yaşıyor geneli sahipsizler o yüzden olabilir. (İ.K.M-K.2).”

“...Çevresel faktörler çok etkilidir bence. Benim meslek hayatımda gördüğüm kadarıyla ailesi ve çevresi çok fazla etkiliyor diyebilirim. Temiz bir aileye sahip olmak bazı şeyleri engeller (İ.K.M-K.4).”

“...Tabi ki, bir insanı aslında suçlu yapan başka bir insandır. Normalde hiçbir insan doğuştan suçlu değildir. Suçlu doğmaz. Suçlu olmakta istemez. Karşısındaki insan veya insanlar, insanları suça ve suçluluğa meyil ediyorlar (D.O.D-K.1).”

Katılımcılar, aile, çevre, devlet, ekonomik nedenlerin suç üzerinde etkili bir rolü olduğunu öne sürmektedirler. Dolayısıyla öncelikle bireye çocukluğunda aile tarafından verilen eğitim kişinin suç davranışı göstermesinde önemli görünmektedir. Bireylerin, aile içerisindeki olumsuz tutumları benimsemesi, ailenin o bireyi reddetmesi ya da destek olmaması suç riskini artırmaktadır diyebiliriz. “Kriminoloji bilimi çocuk ve yetişkin suçluluğunda ailenin önemi üzerine vurgu yapmaktadır. Ailelerin, bireylere agresif, antisosyal ve şiddet davranışını öğretmede güçlü bir model olduğu ifade edilmektedir. Yine ebeveynlerden birinin ya da ikisinin yokluğu kişinin suç davranışı için risk oluşturmaktadır” (Hansom ve diğ, aktaran Görgülü ve Cankurtaran Öntaş, 2013: 62). Sosyal kontrol yetersizliği bağlamında suçu ele alan bir isim Albert J. Reiss olarak karşımıza çıkmaktadır. Reiss’e göre, en güçlü toplumsal kontrol mekanizması “*aile*”dir. Ailenin ve sosyal çevrenin suçu engellemedeki rolüne vurgu yapan bir başka isim de Jackson Toby olmuştur. Ona göre kaybedecek bir şeyi olmayan ve bağlılık değerlerinden yoksun bireyler diğerlerine göre daha fazla risk alabilmekte ve sapma davranışı gösterebilmektedir (Geçgin, 2019). Suçun yetersiz kontrolden kaynaklandığını öne süren bir diğer isim F. Ivan Nye olmuştur. “Ailesi tarafından dışlanan, az ilgiyle büyüyen, sosyalleşme süreçlerinde yakın iletişim içinde olmayan çocuk ve gençlerin suça daha fazla meyilli olabildiğini ileri sürmüştür. Üç tip kontrol mekanizmasından söz etmiştir; ilki, suç işlediğinde resmi veya gayri resmi olarak yaptırıma maruz kalma hallerini içeren ‘doğrudan-direkt’ kontroldür. İkincisi, sosyalleşme sürecinde toplumsal değerleri benimsediği, uyum gösterdiği, vicdan yoluyla kabullenilmiş ‘içsel kontrol’dür. Üçüncüsü ise sosyal bağlar açısından yakın ve samimi bağların kurulduğu ama mekânsal olarak yakın olma şartı bulunmayan, yakın aile bağları gibi suç işlemeyi de engelleyebilen ‘dolaylı

kontrol ‘dür’ (Geçgin, 2019: 41). Bunların yanında aşırı kontrolünde suç üzerinde etkili olabileceği söz konusudur.

Cezaevine girip çıkmış iki hükümlü katılımcı ise, yaşanan olumsuz çevre koşullarının suçluluk üzerindeki etkisinden bahsetmektedir.

“...Maddi ve manevi zorlamalarla, yaşam şartları, geçim sıkıntısı, çoğunlukla devletin ve toplumun yönlendirmesi ve iteklemesiyle bence (G.Ç.H.-K.1).”

“...Ben mesela tekel bayii de alkol satıyorum. Bir ayda alkole dört kere zam koydular. Bu ne yapıyor? İnsanları uyuşturucuya yönlendiriyor. Devlet suça teşvik ediyor, başka kimse değil. Eğer ki benim sattığım alkölü bir ay dört liraya satsam, emin olun uyuşturucu kullananların sayısı %60 düşer. Örneğin 70 liraya bir jilet hap alırsın bir hafta kafasını yaşarsın, ama 70 liraya iki bira alırsın iki gün kafasını yaşarsın. Bizleri suça devlet sürüklüyor (G.Ç.H-K.4).”

Verilen bilgilere göre, ekonomik sorunların suç davranışı ile ilişkisi söz konusudur. Cezaevine girip çıkmış ve şu an tekel bayide çalışan hükümlü, aslında devletin kişiyi suça teşvik ettiğini iddia etmektedir. Alkol satışlarına getirilen zamların, fiyatı daha hesaplı olması nedeniyle bireyleri uyuşturucuya yönlendirdiğini ifade etmektedir. Ekonomik sorunların suç davranışı üzerinde etkisi olduğunu vurgulayan birçok kuram söz konusudur. Çatışma kuramlarına göre, bireyler yaşanan toplumsal eşitsizliklere, ekonomik koşullara bir tepki olarak suç davranışının içine girmeyi tercih etmektedirler (Giddens, 2012). Cezaevine girip çıkmış iki hükümlünün cevabı da tam bu noktaya değinmekte, ekonomik koşulların suç davranışına etki ettiğine dikkat çekmektedir.

Giddens, konuyla ilgili olarak suçun kontrolüne değinmektedir. Bazı kuramcılar tarafından suçun artışının modern toplumda suç hedeflerinin sayısının ve suç fırsatlarının artışının neden olduğuna vurgu yapmaktadır. Nüfus zenginledikçe insanların

sahip olduğu mallarda artmaktadır. Buna göre daha fazla kadın ev dışında çalıştıkça, suç işlemeye yönelmiş olanlar için uygun hedefler artmakta ve bu hedefler arasında seçim yapabilmektedirler. Giddens, suçun önlenmesi için suç fırsatlarının ortaya çıkışının azaltılmasına yönelik resmi yaklaşımların olduğuna dikkat çekmektedir. Giddens bu duruma “hedefin zorlaştırılması” adını vermektedir. Örnek olarak, yeni arabaların direksiyon kilitlerinin olmasının zorunluluğu, araba hırsızları için fırsatları azaltma amacı taşımaktadır. Giddens, kontrol kuramcılarının suçluyu değiştirmek yerine suçlunun suç işleme yeteneğini kontrol edecek önlemler alınmasını öne sürdüklerini ifade etmektedir. “Hedefin zorlaştırılması teknikleri” ile beraber “sıfır hoşgörülü polislik” kavramlarından bahsetmektedir. Bu iki kavramın “kırık pencereler kuramı” diye bilinen bir yaklaşıma dayandığını ifade etmektedir (Giddens, 2012). “Kuram, 1960’larda Amerikan sosyal psikoloğu Philip Zimbardo tarafından yapılan bir çalışmaya dayanmaktadır. Zimbardo, plakaları sökülmüş ve kaputları açık bırakılmış iki arabayı iki ayrı ortama bırakmıştı: California’da Palo Alto’daki zenginlerin yaşadığı bir mahalleye ve New York’ta, Bronx’ta yoksulların yaşadığı bir mahalleye. Her iki yerde de yoldan geçenler, hangi sınıftan ya da ırktan olduğu fark etmiyordu arabaların terkedildiğini ve ‘hiç kimsenin umurunda olmadığını’ hisseder hissetmez, arabalar kırılıp dökülmüştü” (Giddens, 2012: 857). Giddens, bu kuramdan yola çıkan kuramcılarının bir topluluktaki toplumsal düzensizliğe işaret eden bir işaretin daha ciddi suçun artmasına yol açtığını ileri sürdüklerini belirtmektedir.

Bu çalışmada katılımcılar suç davranışının sebeplerini ifade ederken arkadaş ilişkilerinin de etkili olduğunu belirtmişlerdir.

“...Arkadaş seçimiyle alakalı. Bazen diyoruz ya “üzüm üzümüne baka baka kararır misali” bazen kötü çevreye giren bir çocuk alkolü bir ortama girdiyse

mecburen alkol almak zorunda hissediyor kendisini. Yani o çevre iyi bir çevreye girerse belki o kötüye saptıktan kendini koruyabilir. Yani, o çevre seçimi ile alakalı bir şey diye düşünüyorum (G.Ç.H-K.1).”

“...Arkadaş ortamı, o ortamına göre değişir. Eğer “isle gezen is kokar, misle gezen mis kokar”. Eğer isle geziyorsa tabi suça eğilimlidir (D.O.D-K.2).”

Bireylerin suç davranışı göstermesinde olumsuz arkadaş ilişkileri ön plana çıkmaktadır. Katılımcılar, bireylerin arkadaş çevresinde suç davranışı gösteriliyorsa, kişinin suç davranışını yapmayı bir mecburiyet olarak gördüğünü ifade etmektedirler. Bu nedenle, olumsuz arkadaş çevresinin suçluluk konusunda yönlendirici olduğu ifade edilebilir. Bu durum tamamen kişinin arkadaş çevresine bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Giddens, en iyi kontrol kuramcılarında biri olarak gördüğü Travis Hirschi'nin düşüncelerine vurgu yapmaktadır. Hirschi'nin “*Suçun Nedenleri*” adlı eserinde insanları topluma bağlayan dört tür bağ olduğundan bahsetmektedir. Bunlar; bağlanma, adama, içerilme ve inanç. “Yeterince güçlü olduklarında, bu bileşenler insanların kuralları çiğneme özgürlüklerini ellerinden alarak toplumsal kontrol ve uyumun sürmesine yardımcı olur. Ancak eğer toplumla olan bu bağlar zayıfsa, suçluluk ve sapkınlık ortaya çıkabilir” (Giddens, 2012: 854). Hirschi'nin yaklaşımına göre bireylerin suçluluğu, ev ya da okuldaki toplumsallaşmalarının yetersizliğinin sonucu olarak görülebilir.

Yapılan çalışmada, suçluluğa neden olan durumlarda hem toplumun etkili olabileceğini hem de bireyin kendisinin suça meyilli olabileceğini ifade eden katılımcılar olmuştur.

“...Şöyle anlatıyım. Bir olay anlatıyım cezaevinde karşılaştığım. Mesela çok yani benim görüşüme göre çok masum bir abimiz vardı. Atıyorum bunun bir ekmek fırını varmış herhalde. Bir tane cezaevinden çıkan bir çocuk gelip

atıyorum şey istemiş ne denir ona haraç istemiş mesela. Mesela burada haraç vermek istememiş hatta şeye başvurmuş savcılığa. Böyle benden gelip rahatsız etti, benden haraç istedi diye. Fakat savcılık buna bir şey yapmamış. Ertesi gün geldiğinde çocuk bıçak çektiği için, bıçakla yürüdüğünden dolayı bu da bıçak çekmiş. Neticede bir arbedede şey karşı tarafa zarar vermiş ve yani kötü bir yerine geldiğinden dolayı bu fırıncı abimiz katil olmuş. Yani şimdi burada bu abinin bir suçu var mı dersen bana göre bir suçu yok. Yani toplum da bazen insanları suça itebiliyor. Ha mesela benim arabamın camını kıran çocukta ise sürekli bir şeyler çalma, araklama şeyi var. Olgusu var. O da mesela karakterine oturmuş, adam hırsızlık yapmadan duramıyor. Buda bireyin kendi karakteristik özelliği. İkisi de aslında iç içe geçmiş durumda yani ikisini ayırt edemiyoruz (G.Ç.H.K-1).”

Cezaevine girip çıkmış bir hükümlü katılımcı, burada iki örnek üzerinden kişiyi suç işlemeye toplumun itebileceğini ve kişinin kendisinin de suça meyilli olabileceğini açıklamıştır. Dolayısıyla bireyi suç işlemeye toplum da itebilir, bireyin kendisi de suç işlemeye meyilli olabilir diyebiliriz. Bireyi suç işlemeye teşvik eden birçok neden olabilir. Bu nedenle konuyla ilgili olarak bir genelleme yapılması uygun olmaz. Kişinin ailesine, çevresine, okuluna, arkadaşlarına olan bağlılığı suçluluk konusunda hem engelleyici hem de yönlendirici olabilmektedir. Bu durum kişiden kişiye göre farklılık gösterebilmektedir.

3.1.4. Suç mu, Değil mi? : Toplumsal Bir Analiz

Genel olarak yasaların ihlal edilmesi ve mevcut sosyal düzen içerisinde sorunlar oluşturabilecek davranışlar suç kabul edilmektedir. Ancak, “suç” olgusu sabit değil, değişim gösterebilmektedir. Suç olgusuna işlevselci bir perspektif ile yaklaşan

Robert K. Merton suçu toplumsal bir ürün olarak görmekte ve farklı toplumsal yapılarda “suç” algısının farklı olabileceğini belirtmektedir.

Suç olgusunun toplumlara, olaylara, durumlara göre değişim gösterdiği söylenebilir. Örnek olarak; can almak bütün öğretilerde suç kabul edilmektedir. Ancak kişi bir kişiyi öldürünce “katil”, savaş ortamında binlerce kişiyi öldürünce “kahraman” olarak değerlendirilmektedir. Yapılan çalışmada katılımcılar bu konuyu değerlendirirken genel olarak; savaş ortamında vatan ve millet müdafaasının ön planda olduğunu belirtmişlerdir.

“...Savaşta vatan, toprak, ülken için yapıyorsun. Ama diğerinde tam tersi, kendi ülkenden birini öldürüyorsun. Aslında ne için yaptığın önemli (İ.K.M-K.4).”

“...Bir insan başka bir insan hayatı için bir insanı öldürüyorsa hani bu katil olarak anılmaması gerekiyor. Gidip de keyfi, kendi nefsi ile alakalı, nefesine istidadan bir insanın canına kast ediyorsa tamamıyla katil olarak nitelendirilebilir. Savaşlarda insanlar toprak savunuyorlar, vatan savunuyorlar. Bunun yanında namus, ırz dediğimiz kavramlarda oluyor. Mecburen o onu öldürmezse çünkü o onu öldürecek. Böyle bir durum var. Çünkü savaş yani (D.O.D-K.1).”

“...Nefsi müdafaa. Ya da vatani müdafaa. Kendisini ve sevdiklerinin korunması söz konusu olduğu zaman konunun ucunun nereye gideceği belli olmaz. İlla birinin ölüp öldürmesi olarak bakmıyorum. Korunma ve koruma içgüdüğü ile yapılan bir durumda bu bence daha da anlaşılır olabiliyor. Siz toprak fethetmek için gidip oradakileri öldürüyorsanız benim gözümde bu da katildir (P.N.K-K.1).”

Katılımcılardan alınan cevaplara göre, bir kişi başka bir kişiyi kendi nefsi doğrultusunda öldürünce “suç” davranışı olarak görülmektedir. Ancak savaş ortamında nefsi müdafaa ve vatan, millet, toprak müdafaası söz konusu olduğu için bu davranış “suç” olarak kabul edilmemektedir. Toplumumuzda ve inanç sistemimizde vatan ve millet korunması gereken bir olgu olarak görülmektedir. Bu nedenle vatana ya da millete karşı oluşabilecek herhangi bir tehdit durumunda “savaş ve cihat” söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla, kişinin başka birini öldürmesine sebep olan durum davranışın “suç” kabul edilmesi bakımından önemli görünmektedir.

“...Savaşta öldürürsün, savunmanın gereken şeyler vardır. Bireysel olarak öldürürsün, kendi dininden, kendi ırkıdan, kendi cinsinden husumet araştırılmadan o zaman katil ilan edilirsin. Bir kişiyi öldürmek, tüm insanlığı öldürmek gibidir. Bizim dinimizde böyle de bir laf vardır. Ama savaş anında cihat kabul edilir. Şöyle; öldürmenin sebebi sonuçla ilişkilendirilir. Öldürürsün, ama sebep ve sonuç ilişkisi vardır. İster 50 kişiyi öldürmek, ister 1000 kişiyi öldür, ister 1 kişiyi öldür. Ne için öldürdüğün, sonucunu belirler (G.Ç.H-K.3).”

“...Maalesef öyle. Ama insanlık oldu olalı böyle bir şey var. Askeriyeler kuruldu kurulalı devletimizi korumak zorundayız. Şimdi bu durumda şuna dikkat etmek lazım; Hakikaten yaşadığımız ülke tehdit altında mı? Saldırıya mı uğruyoruz? Saldırı neticesinde halkı ve vatandaşı korumak zorunda mıyız? Savaşta insan ölür. En büyük etkisi odur, insanlar ölür. Birileri yaşıyor, birileri ölüyor. Hayvanlar aleminde nasıl bir hayvan yaşamak için ava çıkıp da bir yavru ceylanı öldürüyorsa, yaşamak için askeriye de bir nevi öyle görmek lazım (P.N.K-K.2).”

Bu çerçevede bir kişiyi öldürmenin gerekçeleri, yapılan davranışın “suç” kabul edilip edilmediğini belirlediği ortaya çıkmaktadır. Katılımcılardan alınan cevaplara göre, vatan-ı müdafaa için başka birini öldürmek tarih boyunca var olmuştur. Katılımcılar, geçmişten günümüze kadar insanlık savaşlarının olduğunu belirtmektedirler. Ülke tehdit altında ve saldırıya uğramışsa savaşmak zorunda kalındığı, aksi takdirde “*sen onu öldürmezsen, o seni öldürecek*” gibi bir durumun ortaya çıkacağını ifade etmişlerdir. Bunun yanında savaşmak ve savaş ortamında öldürmenin dini boyutuna da değinilmektedir. Ayrıca insanlar gibi hayvanlarda da yaşamak için öldürmenin gerekli olduğunun altı çizilmektedir. Dolayısıyla da “*yaşamak için öldür*” felsefesinden hareketle savaşla gündelik hayattaki kişi öldürmelerinin arasında fark olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda bir eylemin suç olarak tanımlanması kişinin içinde bulunduğu toplumun yapısı, inanç sistemi, zaman, mekân, kültürel değerlerine göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Bir davranışın suç kabul edilip edilmemesi toplum yapısına göre değiştiği gibi, kişinin akli dengesinin yerinde olup olmamasına göre de değişkenlik gösterebilmektedir. Yapılan çalışmada bir kişinin aynı anda hem suçlu hem de “deli” olarak ilan edilme durumunun mümkün olmaması konusunda katılımcıların görüşleri alınmıştır. Katılımcıların birçoğu, bu kişilerin yaptığı davranışlarda bilinç olmadığını ifade etmişlerdir. Akıl sağlığı yerinde olmayan insanların eylemlerinde mantık aranmadığı, dolayısıyla bu insanların yaptıklarının suç kategorisine girmediği belirtilmiştir. Yapılan davranışın “suç” kabul edilmesi için bu davranışın kasten, bilinçli bir şekilde yapılması gerektiğine değinilmiştir. “Akıl hastalığının cezai ehliyeti kaldırıcı veya zayıflatıcı bir etki yapmasının nedeni, akli melekelerde bulunması gereken niteliklerin gelişmesini durdurması veya bunların bozulmasına ve eksilmesine neden olmasıdır. Bu nedenler akli melekelerin gelişmesini durduran, gerekse geliştikten sonra gerilemesine yol açan bütün akıl

hastalıkları cezai ehliyeti etkiler” (Kuyu, 1996: 62). Dolayısıyla algılama ve irade yeteneğinin bulunmamasını ifade eden akıl hastalıklarının ceza ehliyetini azaltıcı ve kaldırıcı bir etkisi olduğu söylenebilir. Yapılan çalışmada katılımcılardan birkaç tanesi akli dengesi yerinde olmayan kişilerin bu durumuna da “*kırk altılık*” adı verildiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların bir kısmı yasayı ihlal eden kişinin eylem sırasında cezai ehliyet durumunda olmaması konusunda bu eylemin kabahat ya da suç olarak görülmesi gerektiğini ifade ederken, bir kısmı da kabahat olarak görülmemesi gerektiği ifade etmiştir. Buna ek olarak “*delidir ne yapsa yeridir*” gibi söylemlerde karşımıza çıkmaktadır.

“...Bu kişinin davranışlarını ayırt edememe durumudur. 46’lık dediğimiz olay. Bir insanın algıları yerindeyse eğer, bilinç kavramı oluşuyor. Bilinç kavramı oluştuğu zaman ise, direkt suç kavramı ortaya çıkıyor. Yani bilinçli bir insan, otomatik olarak suç işlediğinin farkında oluyor. Ama algı kavramı yerinde olmadığı zaman veya kişideki bilinç yetersizliği meydana geliyor. O yüzden de suç kavramı oluşmuyor. Yani yasal olarak suçlu konumuna koyulmuyor. Hasta olarak nitelendiriliyor (İ.K.M-K.3).”

“...Deli yani, ne yapsa yeridir derler. Yani bu bir atasözüdür. Ama deli diye ayırt etmek toplumsal bir sapkınlıktır. Sorumsuzluk yani (G.Ç.H-K.2).”

“...Suç olduğunu kabul ediyorlar ama cezası farklı oluyor. Bu insan tedavi görmek zorunda oluyor. Bu insanı tedavi ettirmek zorundasın. Bu tartışılacak bir konu. Bana göre akli dengesi hakikaten yerinde olmayan birisi, kişiliği bozuk insanlar, iki kişilikli insanlar, hakikaten psikolojik ya da zihinsel engeli olan insanların yaptığı suç değil. Çünkü yaptığının suç olduğunu algılayamıyor. Bilinçdışı bir şey oluyor. Adam bilmiyor. Mesela bir Down sendromlu eline bıçağı alır, anasına saplayıverir. Ama bu değil. Çünkü o ne

yaptığını bilmiyor. Ne yaptığını bilmiyor. Bıçakla ne yapılacağını bilmiyor. Zarar verdiğini bilmiyor. Ama neticesinde bu kişi bu davranıştan dolayı ölebilir mi? Ölebilir değil mi? Şimdi sen bu kişiyi alıp da hapse atamazsın. Atamazsın, çünkü ne yaptığını bilmiyor (P.N.K-K.2).”

Katılımcılardan alınan cevaplara göre; yaptığı eylem sırasında algılama ve irade yeteneklerinin bulunmaması nedeni ile cezai ehliyeti olmayan bireyler tedavi edilmeli, tedavi edilmediği takdirde bu vatandaş bir suç işlediyse, kendisinden ziyade devlet suçludur. Bilindiği üzere günümüzde ceza hukukunun bir kuralı da akıl hastası bireylerin yapmış oldukları suç davranışının cezalandırılmamasıdır. “Suç ile ceza arasında bulunması gereken adil orana uygun tedbirler suçlu üzerinde en az tahribi doğurduğu gibi, toplumda da olumlu etki edecektir” (Kuyu, 1996: 5). Dolayısıyla devletin gücünü ve imkanlarını kullanarak bu bireyleri tedavi altına alması gerektiği, bu bireylere sahip çıkması gerektiği ve toplumu bu şekilde koruma altına alabileceği ifade edilmektedir.

3.1.5. Suçlu mu? “Kader Mahkûmu” mu?

Bir eylemin suç olarak tanımlanması kişinin içinde bulunduğu toplumun yapısı, inanç sistemi, zaman, mekân, kültürel değerlerine göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu durum aynı zamanda kişinin akli dengesinin yerinde olup olmaması ile de ilişkilendirilmiştir. Bu çerçevede yapılan çalışmada cezaevine girip çıkmış hükümlülere “cezaevine girmelerine neden olan davranışı suç olarak görüp-görmedikleri” sorulmuştur. Altı katılımcıdan sadece bir tanesi cezaevine girmesine neden olan davranışı suç olarak gördüğünü ifade etmektedir. Cezaevine girip çıkmış bir hükümlü cezaevine girmesine neden olan davranışı suç olarak görmemesinin sebebini şu şekilde açıklamaktadır;

“...İşin gerçeği benimki çok komedi. Ben bu noktada hukuk sistemimizi hakikaten eleştiriyorum. Neden? Yani benim cezaevine girme sebebim, bir

borcumu ödeyemememdi. Ama borç ödeyemeden kasıt şu; ben öderim dediğim için cezaevine girdim. Ödemem deseyseniz cezaevine girmeyecektim. Hâlbuki yani iyi niyetimin ben kurbanı oldum. Bir şey imzaladık. Borcumu inkâr etmeyip, ben borcumu öderim diye bir şeyi imzaladım ve onu imzaladığımdan dolayı içeri girdim. Eğer o şeyi imzalamasaydım ve belki de ödemem deseyseniz şu an o cezaevine girmeyecektim. Yani çok saçma sapan bir şeyden ben cezaevine girdim. Maalesef işte böyle bir kanunumuz var. Pek adil değil ama. (G.Ç.H-K.1).”

Katılımcı cezaevine girmesinin nedeninin borcunu ödeyememesi olduğunu ifade etti. Ancak borcunu ödeyebileceğini ifade edip ödememesi durumunda cezaevine girmiş olmasını “iyi niyetinin kurbanı olması”, “saçma sapan bir şey”, “adil olmayan bir durum” olarak ifade etmektedir. Yapılan görüşme sırasında bu katılımcının yaptığı davranışı suç olarak görmediği, kendisini cezaevindeki mahkumlardan tamamen farklı gördüğü gözlemlenmiştir.

Cezaevine girip çıkmış hükümlülerden diğer katılımcılardan alınan cevaplara göre “kader mahkûmu” kavramı ortaya çıkmıştır. Mahkûm, yaptığı davranıştan ötürü cezası kesinleşmiş ve hakkında ceza alınmış kişiye denilmektedir. Yapılan çalışmaya göre “kader mahkûmu” kavramı, bilmeden, istemeden, farkında olmadan ya da kazayla suç işlemiş bireylere yönelik kullanılmaktadır. Katılımcılar “kader mahkûmu” dedikleri olguya adaletsizliğin sebebiyet verdiğini de açıklamaktadırlar.

“...Şöyle düşünün; savaşta ölen insanlara şehit deniliyor ya, ama hepsinin şehit olmaması gibi. Şehit olmanın da kuralları var. Bunun gibi cezaevinde yatarsın. Ne için yattın? Orada da iş devlete düşüyor. Adaletin olmadığı yerde adaletten bahsedemezsiniz. Bizim kanunlarımız, maddelerimiz hiçbiri geçerli

değil. Ve hepsi taraflı. Taraflı olduğu için adalet yok. Bana göre kader mahkûmu dediğimiz şey, kendi isteği ve arzusu olmadan bilmeden ve istemeden, farkında olmadan işlenmiş suçtur. Ağır suç. Hafif suçlardan bahsetmiyorum. Ve atılan iftira sonucu yatan insanlara kader mahkûmu denir (G.Ç.H-K.3).”

Cezaevine girip çıkmış hükümlü katılımcılardan bir tanesi, cezaevine girmesine neden olan durumun iftira olduğundan bahsetmektedir.

“...Hayır. Ben tamamen bir iftiraya kurban gittim. Ben kader mahkumuyum diyemem. Kader mahkûmu çok farklı bir şey. Cezaevinde yatan biri var. İsmi vermeyeyim. Bu adamın bir mısır tezgâhı varmış. Bu adamın üzerine 9 ay geliyorlar; “tezgahının kaldır” diyorlar. Ailesine saldırıyorlar. Annesini, babasını, kız kardeşini dövüyorlar. Tam 50 tane CİMER’e şikâyeti var. Ve hiçbir şey yapılmıyor. Adamı öldürdüğü gün cinayetten girdi. Son öldürdüğü gün İsmet Paşa’nın aşağısında giriyor. Ailesini dövüyorlar. Annesini, babasını, kardeşini yerde görüyor. Boğazı kesilmiş bir şekilde. Polisi arıyor; “benim aileme saldırıyorlar yetişin” diyor. Üç dakika bekliyor, polis gelmiyor. Halbuki İsmet Paşa gibi bir yerde. En sonunda bu adam bıçağı çekiyor, korkutmak amaçlı. Üstüne gelince tam yedi defa vuruyor. Ben kader mahkûmu diye o adama derim (G.Ç.H-K.4).”

Katılımcı, iftira nedeni ile cezaevine girmeyi ve kader mahkûmu olmayı birbirinden farklı şeyler olarak düşünmektedir. Ona göre kader mahkûmu; polisin ve devletin müdahale edemediği bir durumda kişinin nefsi müdafaa gerektirecek bir davranıştan ötürü cezaevine girmesidir. “Kader mahkûmu” kavramı, cezaevine girme

durumunu “*kader*” denilen olgu ile ilişkilendirmektedir. Bir nevi suç davranışı kader olgusuna atfedilmektedir.

3.2. “Küçük Teksas”: Karaman

Bilindiği üzere bireyler içerisinde bulunduğu topluma göre şekillenir ve ilişkilerini sürdürebilmek amacıyla toplumsallaşmak durumundadırlar. Bu nedenle bireylerin dil, din, sanat, siyaset eğilimleri vb. durumları aslında yaşadığı toplum hakkında pek çok detay içermektedir. Yapılan çalışma Karaman iline özel olduğundan dolayı, katılımcılardan Karaman hakkında bilgi vermeleri istenmiştir. Karaman, Türkiye’nin İç Anadolu Bölgesinin güneyinde yer alan, çok eski tarihi geçmişi olan küçük bir şehirdir. Karaman’ın ilinin Karaman Beyliği dönemindeki ismi Larende’dir. Cumhuriyet döneminde ise Karaman ismini almıştır. Katılımcılardan bazıları Karaman hakkında şu açıklamaları yapmışlardır;

“...Karaman'da bir ölümlük var. Bir heyecan bir şey yok yani. Ne diyeyim? Nasıl anlatayım ben sana bunu, nasıl açayım? Bence insanlar hep aynı monoton şeyler yaşıyorlar. Aynı saç kesimi veya aynı araba tarzları. Aynı ev, aynı konuşma tarzları. Bunlar yani. Gelişmemiş bir şehir (G.Ç.H-K.2).”

“...Karaman aslında mutaassıp gibi görünen; ama mutaassıp olmayan. Ama böyle değişik düşünceleri olan bir yer. Yani bunu ancak yaşayan bilir herhalde (G.Ç.H-K.1).”

“...Küçük bir şehir, daha önceden de birçok millete ev sahipliği yapmış bir şehir. Kültürel olarak baktığın zaman toprağı, kalesi, tarihi olan bir şehir aslında. Buranın kendi insanları da kırsal kesimden olduğu için çok cahil insan var diyebiliriz. Bu cahiliyetin sonucunda insanlar kötü yollara düşenler daha çok diyebiliriz aslında. Ama dışardan bakınca çok farklı bir şehir tabi.

Karaman insanının siyasi görüşü bir kişiye bağlı. Hani Karaman'ın koyunu, sonra çıkar oyunu diyorlar ya. Karaman insanı bildiğin koyun yani. Kimin sesi daha çok çıkarsa o tarafa gidiyorlar (D.O.D-K.1).”

Katılımcılar Karaman'ı genel olarak gelişmemiş, çok dindar görünüp dini yaşayamayan, kabuğunu kıramayan, tarihsel süreç içerisinde birçok millete ev sahipliği yapmış olması nedeniyle kültürel birikimi olan bir şehir olarak ifade etmişlerdir. Bunun yanında Karaman toplumunda insanların saç kesiminden araba tarzlarına kadar benzerlikler olduğu, toplumun monoton-rutin bir yaşam sürdüğü, “Karaman'ın koyunu” tabirinden yola çıkarak Karaman toplumunun koyuna benzetilmesi dikkat çekmektedir. Çalışmada Karaman'a dair yorumların genel olarak olumsuz olduğu görülürken, cezaevinde on sekiz yıl kalmış bir hükümlü katılımcı Karaman'ı hiçbir şey değişmeyeceğini, Karaman'ın güzel bir şehir olduğunu ifade etmektedir.

“...Karaman nasıl bir şehir? Aslında güzel bir şehir. Ama kabuğunu kıramadı daha. Kabuğunu kıramadığından dolayı da sapıyor. Şimdi, iki derede bir arada kaldı. Doğru mu anam? Bir kendi kültürü var bir de yeni kültüre alışmaya çalışıyor. Çocuk hangisine uyacağını şaşırıyor. Mesela biz evde mayalı sıkma yeriz. Belki o çocuk ekmeğini ısıtıp ona çikolata sürüp yemek isteyecek. Kültür açısından dersen Allah var herkes için memleketi güzeldir. Benim memleketim, hiçbir şeye değişmem ben. Aç kal, kendi memleketinde kal (G.Ç.H-K.6).”

Karaman'ın kabuğunu kıramadığını ifade eden katılımcı, Karaman'ın eski ve yeni arasında kalmış bir toplum olduğunu ifade etmeye çalışmaktadır. “Eski bir kültür bugünkü kültürümüzün daha önceki zamanlarda kullanılan formlarını ifade eder. Bu eski unsurlar bize gelinceye kadar birçok değişikliklere uğramıştır; aynen kullanıldıkları taktirde şimdiki ihtiyaçlarımıza cevap veremezler...Yeni kültür ise yaşadığımız devrin

kültürüdür” (Güngör, 1974: 84). Dolayısıyla bu döngü içerisinde şu an ki haliyle kullandığımız kültür zaman ilerledikçe artık eski olarak görülecektir. Buradan yola çıkarak katılımcının verdiği cevap çerçevesinde Karaman’ın eski ile yeni arasında kültürel bir geçiş süreci yaşadığı belirtilebilir.

Karaman ili hakkında verilen bilgiler doğrultusunda katılımcıların birçoğu Karaman’ı “Küçük Teksas” olarak tanımlamaktadırlar.

“...Teksas. Küçük Teksas (G.Ç.H-K.4).”

“...Karaman tam bir suç batağı bence (D.O.D-K.3).”

“...Küçük Teksas. Her gün bir olay, her gün bir tantana, cinayet, kavga gürültü (P.N.K-K.3).”

“...Ufak, güzel. Küçük Teksas derler. Çünkü polis yok. Gördüklerinde gezici polis. Hiçbir müdahale yok. Millet kafasına göre takılıyor (P.N.K-K.5).”

“...Karaman'ın aslında insanı temel olarak çok iyidir. Ama maalesef bu iyiliğin üstünü örten genç takımı, genç kuşağı 'ben mafyayım, benim sözüm geçecek' diyen bir kısım var. Bu da Karaman'da maalesef çok fazla. Her hafta vukuat. Neredeyse her gün bir bıçaklama olayı (P.N.K-K.2).”

Karaman’da nüfusa göre suç oranının çok fazla olması, her gün bir suç olayının vukuat bulması ve küçük olması nedeniyle bu şehir “Küçük Teksas” olarak tanımlanmaktadır. Karaman’da polis müdahalesinin yeterli olmaması da “Küçük Teksas” olarak adlandırılmasında sebep olarak gösterilmektedir. Bunun yanında toplumun kuşaklar arasındaki farkları itibarıyla Karaman’da suç olaylarının fazla olduğu da ifade edilmektedir. Dolayısıyla Karaman’da gençlerin önceki kuşaklara göre daha fazla suç olayları içerisinde bulunduğu belirtilmektedir. Katılımcılardan bir infaz koruma memuru

Karaman'ın nüfusuna göre suç oranlarının çok fazla olmasını Karaman M Tipi Cezaevi'ndeki mahkûm sayılarını da değerlendirerek şu şekilde ifade etmektedir;

“...Karaman'ı Küçük Teksas olarak görüyorum. Suç oranı çok fazla. Kendim Adıyaman' luyum. Adıyaman'ın toplam nüfusu, merkez nüfusu 300 bindir. Başka ilçelerinde de cezaevi yok. Yani 800 kişilik cezaevi var Karaman'da. Biz en son yedi yüz' ler, altı yüz elli' ler, yedi yüz' ler yani bir kapalı cezaevinde sadece. Karaman'ın civarında Ermenek'te cezaevi var, Ereğli'de cezaevi var. Karaman'ın merkez nüfusu etrafı ile beraber belki 200.000 nüfus var. Yani suç oranı çok çok fazla. Özellikle uyuşturucu Karaman'da maalesef çok fazla (İ.K.M-K.1).”

Söylenenleri destekler nitelikte yine bir infaz koruma memuru herhangi bir suçun Konya'da da işlendiğini ancak, Konya'da beş yüz kişi içinden yüz kişinin; Karaman'da ise üç yüz kişiden yüz kişinin o suçu işlediğini ifade etmektedir. Katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak, Karaman'da nüfusa göre suç olaylarının fazla olduğunu söyleyebiliriz. Hem şehrin küçük olması hem de çok fazla suç olayının olması nedeniyle Karaman şehri “Küçük Teksas” olarak değerlendirilmektedir.

3.2.1. Karaman'da İşlenen Suçlar ve Suç Olaylarının Fazla Olduğu Mahalleler

Yapılan çalışmada Karaman'da işlenen suçlar ve mahallelere göre suç işleme oranlarının fazla olduğu belirli mahalleler olup olmadığı konusunda katılımcıların düşünceleri incelenmiştir.

3.2.1.1. Uyuşturucu: “Karaman Bu İşin Piri Oldu”

Çalışmada katılımcıların verilerine göre, Karaman’da en çok işlenen suçlar kategorisinde uyuşturucu ticareti olduğu görülmektedir. Bir infaz koruma memurunun konuya dair ifadesi şu şekildedir;

“...Karaman’da daha çok hap, uyuşturucu satışları oluyor. Sonradan uyuşturucu statüsüne giren eczanelik haplar, ağır kas gevşetici, ağır ağrı kesici. Normalde bunlar resmi olarak üretilip eczanede satılan ilaçlar. Çevre iller bu ilaçları uyuşturucu olarak kullanmazken, Karaman bu işin piri oldu. Çevre illere ihraç eder oldu. Sonradan da bu resmi olarak yasaklandı (İ.K.M-K.5).”

Karaman’da işlenen suçlar konusunda alınan verilere göre katılımcıların hepsi Karaman’da en çok “uyuşturucu” olayları ile karşılaştıklarını, büyük çoğunluğu da uyuşturucu olaylarının birinci sırada yer aldığını belirtmektedirler. Katılımcılardan bir infaz koruma memurunun belirttiğine göre, Karaman’da cezaevine herhangi bir suç olayından gelenlerin çoğunda uyuşturucu dosyası da yer almaktadır. Ayrıca Karaman’da uyuşturucuya çok kolay bir şekilde ulaşılabilirdiği de ifade edilmektedir. Sonradan uyuşturucu kategorisine girmiş ağır kas gevşetici ve ağır ağrı kesici ilaçların Karaman’dan çevre illere ihraç edildiği Karaman’da işlenen suçlar hakkında önemli veriler sunmaktadır.

3.2.1.2. “Mafyatik Suçlar”: Cinayet, Bıçaklı kavga, Yaralama, Gasp ve Diğerleri

Katılımcılardan ulaşılan verilere göre, uyuşturucu olaylarından sonra Karaman’da en fazla işlenen suç olayları şu şekilde sıralanabilir; cinayet, bıçaklı kavga, yaralama, gasp... Katılımcılardan bir tanesi bu suçları “mafyatik suçlar” olarak

tanımlamaktadır. Bu tür olaylara sebebiyet veren durum ise; bireylerin birbirlerine bakmış olması ya da katılımcıların tabiriyle “yan bakmak” olarak ifade edilmektedir.

“Kavgaların sebepleri ne? Bana niye yan baktın? Bana niye küfür ettin? Maalesef bu yan bakmayı da çocuklar küçükken öğreniyor. Sinirli ve hani böyle Kadir İnanır şeyi gösterebilmek için, değişik değişik bakışlar sergiliyor. Değişik değişik konuşmalar. Küfürler içeren konuşmalar aslında çok normal bir hale geldi. O yüzden karşı taraftaki kişi de sinirli veya öfkesini kontrol edemeyen biri ise, çok basit bir “oğlum niye baktın?” demen bile kavga sebebi olabiliyor. Çok basit mi ottan boktan şeyler yüzünden olaylar çıkıyor (P.N.K-K.2).”

Dolayısıyla Karaman’da bir kişinin başka birine bakması kavgaya sebebiyet verebilecek bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılardan alınan bilgilere göre, Karaman’da oluşan kavgaların boyutu zamanla değişmiş bir durumdadır. Önceleri yapılan kavgaların genellikle kadınlar için olmakla beraber bu kavgaların, tekme ve tokat ile yapılan kavgalar olduğu ifade edilmektedir. Ancak günümüzde on dört yaşındaki bir çocuğun bile “belinde bıçak taşıdığı”, ve herhangi bir kavgada bu bıçağı kullanarak yaralama suçu işlediği belirtilmektedir. Günümüzde çocukların ailelerini örnek alarak, katılımcıların tabiriyle “hava atmak için”, “cezaevine girmiş çıkmış” damgasına sahip olmak istedikleri ifade edilmektedir. Katılımcılardan bir infaz koruma memuru, önceleri cezaevine elen suç grupları olduğundan bahsetmektedir. Yani, uyuşturucu suçundan giren birinin cinayete ilişkisi olmaması durumu gibi. Ancak günümüzde bu durumun tamamen değiştiği, bir suç ayırımının olmadığı ve cezaevinden çıkan birinin beş gün sonra başka bir suç nedeniyle geri geldiği ifade edilmektedir. “Mafyatik suçlar”dan sonra, cinsel suçlar- özellikle fuhuş-, hırsızlık suçları, dolandırıcılık ön plana çıkan suçlar arasında yer

almaktadır. En sonra “adi suçlar” olarak nitelendirilen basit suçlar -hakaret, tehdit, vs.- yer almaktadır. Uyuşturucu ve fuhuş suçlarının birbirini tetikleyen suçlar olduğu da ifade edilmektedir.

3.2.1.3. Karaman’da Suç Olaylarının Fazla Olduğu Mahalleler

Yapılan çalışmadan elde edilen verilere göre Karaman’da mahallelere göre suç oranlarının değiştiği görülmektedir. Yeşilada Mahallesi, Larende (Sümer) Mahallesi, Kazalpa (Çeltek) Mahallesi, Yeni Mahalle (Kırbağı Mahallesi), Toktaylar Mahallesi, Hecceler Mahallesi, Yunuskent Mahallesi, Beyazkent Mahallesi, Tabduk Emre Mahallesi suç olaylarının daha fazla yaşandığı belirli mahalleler olarak ifade edilmektedir.

“...Karaman’da böyle mahalleler var. Mesela Yeni Mahalle diyebiliriz. Yunus Kent diyebiliriz. Larende diyebiliriz. Bu mahallelerde genelde uyuşturucu, esrar, cinayet, silah kaçakçılığı vs. gibi suç örgütlenmeleri var. Fuhuş da var aslında işin içinde, ama onun üstü çok açılmıyor diğerlerine göre. Ört- bas ediliyor. Bu mahallelerden kaynaklanan bir şey (D.O.D-K.1).”

Bu mahallelerde suç oranlarının fazla olmasının nedeni ise bu bölgelerde farklı etnisitelere sahip toplulukların ikamet etmesi olarak ifade edilmiştir. Larende (Sümer) Mahallesinde genelde doğudan göç eden insanların olduğu ve bu insanların Karaman toplumu tarafından dışlanmaya maruz kaldığı ifade edilmektedir.

“...Genelde Larende’ de olur. Orada da biraz Doğu kökenleri çok. Doğunun insanı daha çok kavga yapıyor yani. Niye biliyon mu? Bunlar da aşiret olayı var ya. Toplanıyorlar hep birbirlerinin arkasında duruyorlar. Bir Diyarbakırlı kavga ettiği zaman, bütün Diyarbakırlılar geliyor. Bizim burada öyle bir şey yok. Yani Karaman’ın yerli halkında yok yani. Olsa üç kişi olur (D.O.D-K.2).”

“...Larende Mahallesi. Genelde doğudan göç etmiş insanlardır. Biz de böyle Türk-Kürt diye dışlama olayı var. Göç edip bu mahalleye yerleşen insanlar dışlanıyor. Bazen toplumumuza hoşgörülü olarak baksak ta, bu konularda katıyız bence. Kendi çocuklarımız dağlarda öldürüldüğü için Kürtlere o gözle bakıyoruz. Onlarda dışlanınca kolay para kazanmak için bozulma, mafyacılık, mahalle kavgaları vb. olaylar oluyor. İlk gelen nesil değil de sonradan gelen nesil için söylüyorum bunları (İ.K.M-K.5).”

“...Oradaki insanların ekonomik durumunun ya da yaşayış şekillerinin buna daha çok el vermesi. Bakıyorsun, herkes birbiriyle bağlantılı. Bir çeteleşme söz konusuysa bile komşuları, eş, dost ahabı, arkadaşları hep yan yana oturuyor. Bir durumda hep birlikte bir kavga dövüş ortamı çok rahat bir şekilde oluşabiliyor. Çarşı ortamında bunlar böyle olmuyor. Hani tesadüf eseri çarşıda denk gelip kavga ederlerse de oda başka istemsiz bir durum (P.N.K-K.1).”

Katılımcılardan alınan bilgilere göre Larende Mahallesi sonradan yerleşen Kürt etnik grubuna mensup bireylerin kavgacı yapısı bu bölgede suç olaylarının fazla olmasına sebep olmaktadır. Bunun yanında bu bölgedeki bireylerin toplum tarafından dışlanması, onların farklı para kazanma yollarına girmesine neden olduğu için bu bölgede suç olayları daha fazla görünmektedir. Buna göre Karaman’da Larende Mahallesi bir Kürt alt kültürü söz konusudur diyebiliriz. “Yani her kültür bünyesinde çeşitli alt kültürel yapıları barındırmaktadır. Bu yapılar toplumdaki başat kültürel yapının içinde yer alan ancak farklı yaşam biçimiyle kendini diğer gruplardan ayıran topluluk olarak tanımlanabilir” (Güllü ve Yıldırım, 2006: 48). Dolayısıyla alt kültür olarak belirttiğimiz kavram farklı toplumsal kategorileri -etnik gruplar, gençler, meslek grupları vb.- içine alan

bir kavramdır. Sadece polis nezaretinde kalmış bir katılımcının belirttiğine göre, Larende Mahallesinde yaşayan Kürt alt kültür grubu kendi içerisinde gruplaşmış, Karaman'ın başat kültüründen farklı bir yaşam tarzı benimsemiş durumdadır diyebiliriz.

Karaman'da suç olaylarının fazla görüldüğü mahallelerden bir tanesi de Yeni Mahalle olarak ifade edilmektedir. Yeni Mahalle, çoğunlukla Çingenerin yaşadığı belirtilen ve Karaman'da bir alt kültür mekânı niteliği gösteren bir mahalle olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mahallede görülen suç olaylarının çoğunlukla uyuşturucu ticareti olduğu da belirtilmiştir. Bu mahalledeki suç olaylarının fazla olmasının sebebi bu mahalledeki topluluğun kültürüyle alakalı bir durum olduğu dikkat çekmektedir. Bu mahallede yaşayan Çingene etnik grubuna Karaman toplumu “aptallar” tabirini kullanmaktadırlar. “Çingene kavramı; kendine özgü yaşam tarzına sahip olan, kentlerin belirli bölgelerinde bir arada yaşayan, sahip olunan ortak kültür ile yaşamlarını şekillendiren birey ve gruplara atfedilen bir kavram haline gelmiştir” (Güllü ve Yıldırım, 2006: 49). Dolayısıyla Karaman Yeni Mahallede yaşayan Çingenerin Karaman'ın alt kültür grubu içerisinde yer aldığı ifade edebilir.

“...Orada çingener ve romanlar dediğimiz kısımlar oturuyor. Genelde onlar meslek edindiği için böyle şeyleri işte çocukları dilendirme, hırsızlık orada daha çok oluyor. Meslek edinmişler çalışma gibi bir lüksleri olmadıkları için. Toplum dışlıyor işte “aptal” sıfatıyla o yüzden çalışmıyorlar. Çok iyileri de var çalışan ama nadir benim bildiğim var birkaç çalışan düzgün dürüst (İ.K.M-K.2).”

“...Burada aptalların bölgesi dediğimiz. Genel olarak Çingener, şehir içinde dilencilik yapan kısım. Mahalle içerisinde çok fazla bir şey olmuyordu ama mahalle dışında oluyordu. Yapan o mahalleden oluyordu. Kolay para çabuk

para. Toplumdan biraz daha dışlanmış kişiler. Kendi yaşam tarzlarından dolayı toplumdan yani Karaman'dan diyeyim dışlanmış bir kısım. Mesela dilenciye dilenci diyoruz. Ama o dilenci değil aslında bir iş yapıyor. Emek sarf ediyor sabahtan akşama kadar(güldü). Bu çok ciddi anlamda para kazanılan bir iştir yani. Ama işte bize böyle şeyler ters. Maalesef öyle oluyor (P.N.K-K.2).”

Bu etnik grubun kolay para kazanma yollarına başvurdukları ifade edilmektedir. Çingenerin genellikle dilencilik, hırsızlık vb. işlerle uğraştıkları ve bu işleri meslek edindikleri belirtilmektedir. Yani Çingener için suç işleriyle uğraşmak gündelik hayatlarında normal kabul ettikleri bir durum haline gelmiştir. “Bu anlamda Çingener için mahalle, sadece oturulan bir yaşam alanının ötesinde toplumsallaşmanın kendi dinamikleri içinde gerçekleştiği ve yeniden üretildiği alanlar konumundadır” (Güllü ve Yıldırım, 2006: 48). Dolayısıyla Karaman Yeni Mahallede yaşayan Çingenerin kendi içerisinde gruplaşmış, Karaman’ın başat kültüründen farklı bir yaşam tarzı ve işlerle uğraşan insanlar olduğu ifade edilebilir.

Karaman Kazalpa (Çeltek) Mahallesi ve Toktaylar Mahallesi de suç oranlarının diğer mahallelere göre fazla olduğu açıklanmıştır. Toktaylar Mahallesi de suç oranının fazla olmasının yapılaşmadan kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Toktaylar Mahallesi için “suç olaylarının başkenti”, uyuşturucu “fabrikası” gibi tanımlamalar yapılmaktadır.

“...Toktaylar Mahallesi” gecekondular olduğu için, yapılaşırken hep aynı sülaleden kişiler gelmiş oturmuş. Ve bu gelen kişiler suça meyillilik oranı yüksek olan kişiler. Ve bunlar birbirini tetiklemiş (İ.K.M-K.3).”

“...Başkenti ‘Toktaylar’. Çünkü polis giremiyor. MOBESE kurdular oraya, üç gün sonra kırdılar. Sepetçiler, aptallar. Uyuşturucu her mahallede var ama ana bayisi, fabrikası Toktaylar (P.N.K-K.5).”

Katılımcılardan alınan verilere göre Karaman Yunuskent ve Beyazkent Mahallelerinde çoğunlukla Mersin tarafından göç eden insanların yaşadığı ifade edilmektedir. Bu insanlara “gariban kesim” tanımlaması yapılmıştır. Karaman’ın kozmopolitik bir şehir olması nedeniyle suç olaylarının fazla olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında Karaman Tabduk Emre Mahallesinde apartların çok olması nedeniyle burada fuhuş olaylarının çok fazla olduğu ifade dilerek “fuhuş yuvası” tanımlaması yapılmıştır. Yapılan çalışmada genel olarak Karaman’da mahallelere göre suç oranlarının değiştiği ortaya çıkmıştır. Ancak katılımcılardan cezaevine girip çıkmış üç hükümlü mahallelere göre suç oranlarının değişmediğini şu şekilde ifade etmişlerdir;

“...Değişmez. O eskidendi. Eskiden mahallelerin gençlerinin kendi korumacılıkları vardı. Ben kendi zamanımdan bahsediyorum. Şimdi o geçti, Karaman bir bütün olarak kabul ediliyor. O mahalle, bu mahalle, şu mahalle diye bir şey yok. Her mahallede aynı potansiyel, aynı suçlar devam (G.Ç.H-K.3).”

“...Değişmez. Her mahallede aynı (G.Ç.H-K.4).”

“...Geçmişte bizim Sur’umuz vardı. Ondan sonra Hecceler’imiz vardı. Tekke vardı. Geçmişe dönersen. Her mahallenin kendine öz, has hatırı sayılır insanları vardı. Sevilen dostu vardı. Herkes gelir akıl alırdı. Ama şimdi öyle değil. 10 yaşındaki çocuk bile suç işlemeye meyilli (G.Ç.H-K.6).”

Katılımcılar Karaman’da önceleri mahallelere göre suç oranının değiştiğini, ancak günümüzde böyle bir durumun olmadığına dikkat çekmektedirler. Her mahallede,

her insanda suç potansiyeli olabileceğini belirtmektedirler. Daha önceleri “Sur, Hecceler ve Tekke” adı verdikleri mahallelerde kendi içlerinde gruplaşmalar olduğu, insanların olası bir durumda birbirlerinin düşüncelerini ve önerilerini dinledikleri, mahalledeki gençlerin korumacı bir yapısı olduğu ifade edilmektedir.

3.3. Cezaya Yönelik Düşünceler: “Bedel Ödeme”

Bilindiği üzere suç kavramı ile beraber ceza kavramı da insanlık tarihi boyunca söz konusu olmuştur. Suç işleyerek topluma zarar veren, devletin koyduğu yasaları ihlal eden kişilere yönelik uygulanan yaptırımlara ceza adı verilmektedir. “Cezanın temel amaçlarından biri ‘önleme’ dir. Ceza, hem özel önleme amacına yani suçlunun ıslah edilerek yeniden topluma kazandırılmasına hem de genel önleme amacına yani toplum içerisinde suç işlenmesinin önlenmesine uygun olmalıdır” (Yılmaz, 2019: 6). Çalışmada ceza kavramı genel olarak yapılan suç davranışına karşı, o davranışın tekrarlanmaması için verilen bir yaptırım olarak nitelendirilmiştir.

“...Ceza, aslında yaptığımız suç eyleminin önüne geçmek için yapılan yaptırımdır (İ.K.M-K.4).”

“...Ceza, bir suçun tekrarlanmaması için verilir. İşlevi olumlu ya da olumsuz olabilir (D.O.D-K.4).”

“...İnsanların aynı hatalı davranışı tekrarlamaması için verilir (P.N.K-K.3).”

“...Bir suçu işleyen kişinin ondan akıllanmasını veya o suçu bir daha yapmamasını sağlamak için verilen bir şey. Ama ben hiç onu görmedim yani. Dedim ya hırsızlık yapanı içeriye alıyolar, maalesef ki bir şey öğretilmediğinden veya ehlileştirilemediğinden dolayı çıktığında gene aynı eylemi bir daha yapıyor. Normalde yapılmaması lazım. Verilen cezanın aslında o

eylemi bir daha yaptırmayacak şekilde bir tavır sergilemesi lazım ama maalesef ki (G.Ç.H-K.1).”

Alınan cevaplara göre ceza, yapılan hatalı veya suç kabul edilen davranışın tekrarlanmaması işlevini taşımaktadır. Ancak bu işlevini yerine getirememektedir. Günümüzde bir ceza uygulaması olan cezaevine kapatılma durumunda bireyler aldıkları ceza sonucu yine bir suç davranışı sergileyebilmektedir. Bu nedenle cezaevi ve kapatılma cezasının işlevi yetersiz görünmektedir. Cezaevine girip çıkmış bir hükümlü ceza kavramını “bedel ödemek” olarak tanımlamıştır. Cezaevine girip çıkmış başka bir hükümlü ise ceza kavramını “değiş, tokuş” olarak tanımlamış, “bedel ödemek” denilen durumun çok farklı bir boyutu olduğuna değinmiştir. İfadelerini şu şekilde açıklamıştır;

“...Değiş, tokuş diyelim. Sen suç işlerin sana ceza verirler. Bedel ödeme denilen kavram çok yanlış bir kavram. Bedel ödeme dediğiniz zaman bedel çok geniş bir kavram. Maddi olarak söylersek evet bir bedeldir. Ama manevi olarak değil. Çünkü sen suç işlemezsen kimse sana o cezayı vermez. Suç cezayı gerektirir. Suç işlemeden sana cezası verirlerse bu bir bedeldir. Bunlar insanın kendi kendini yüceltme duygusu ile söylenmiş sözler. Bunlar argo diye tabir ettiğimiz konuşma dilinin bazı cümleleri. Örneğin ben bakkala giderim, sigara alırım bunun bedelini öderim. Karşılığında sigara almışumdur. Ama ben cezaevine girdiğim zaman neyin bedelini ödüyorum? Dışarıdaki paramın mı? Canımın mı? Sağlığının mı? Yoksa namımın mı? Neyin bedeli? Hiçbir şeyin bedelini ödemiyorum. Ben orada cezamı çekiyorum (G.Ç.H-K.3).”

Bu verilere göre bedel ödemek; bir şeyin maddi karşılığını ödemek veya bir şeyi elde edebilmek için çaba harcamak, zorluk çekmektir. Ancak ceza ya da cezaevine girmek bedel ödemek değil, bireylerin yapmış olduğu suç davranışının yaptırımıdır.

Cezaevine girip çıkmış bir hükümlü cezanın işlevinin yeterli olmadığını, ceza kanunda yasaların sadece suça odaklandığını ifade etmektedir. Ayrıca verilen cezanın sadece suç işleyen bireyi değil, onun ailesini, diğer tarafın ailesini de etkilediğini ifade ederek cezayı sadece suç işleyen bireyin çekmediğini açıklamaktadır.

“...Cezanın işlevi, bence bir ceza değil. Cezayı bir kişiye vermiyor, komple ailesine veriyor. Hakkı adaleti aramıyor, araştırmıyor. Bizim yasamız 5276’ydu galiba, 5279 o civarda bir yasaydı. Bizim bu yasamız, kişinin gelmiş veya geçmiş örfüyle alakalı, suçun işleniş şeklini, neden işlediğini araştırmıyor. Sadece suça odaklanıyor. O da çok kötü sonuçlar doğuruyor. Ölenin ailesi ceza çekiyor. Cezaevine giren kendisi çekiyor. Dışarıdaki ailesi çekiyor. Yani bunda ayırım yok. Maalesef yok abim. İşin özüne indiğinde yok abim (G.Ç.H-K.6).”

Cezaevine girip çıkmış hükümlü konuya dair cevabını verirken ceza kanununun yasa maddesine de değinmektedir. Yapılan çalışma süresince cezaevine girip çıkmış hükümlülerin ceza kanunda yer alan yasaları bildiği gözlemlenmiştir. Bireyin yaptığı suça karşılık ne kadar ceza alacağı, nasıl bir ceza alacağı, hangi süreçlerden geçeceği cezaevine girip çıkmış hükümlüler tarafından kolaylıkla tahmin yürütülecek konulardır. Bu bireylerin ceza ve cezaevi deneyimleri konuya hâkim olabilmelerine etkili olmuş durumda görünmektedir. Çalışma süresince cezaevi deneyimi olmayan katılımcılarda bu durumla karşılaşılmamıştır.

Katılımcılardan bir infaz koruma memuru cezanın işlevi konusunda cezaevlerinden bahsederek, cezaevlerinin suçluları “paşa paşa yatırdığı bir mekân” olduğunu şu şekilde ifade etmiştir;

“...Biz de bizim insanımıza şu mantık var: “Paşa paşa gider yatarım”. Bizim cezaevlerimiz paşa paşa insanları yatırdığı sürece bizim suç oranlarımız hiçbir zaman düşmeyecek (İ.K.M-K.).”

Katılımcı toplumda bilerek ve isteyerek suç işleyen bireylerin, cezaevinde cezasının infazına razı kişiler olduğunu “paşa paşa yatmak” tabirini kullanarak ifade etmektedir. Buna göre toplumumuzda bu şekilde düşünen bireyler olduğu sürece cezaevlerinin ve cezanın işlevinin yeterli olmayacağı açık görünmektedir.

3.3.1. Suç Türlerine Göre Cezalar: “Tecavüze İdam Cezası”

Yapılan çalışmada katılımcıların cezaya ilişkin düşüncelerini anlamak amacıyla “hırsızlık, tecavüz(cinsel saldırı) ve cinayet suçu karşısında ceza verme hakkı sizde bulursa ceza verir misiniz? Ne tür cezalar verirsiniz?” soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların tümü bu suçlara ceza verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Katılımcılar, tecavüz (cinsel saldırı) suçuna kesinlikle ceza verilmesi gerektiğini, cinayet ve hırsızlık suçunun bütün ayrıntı ve detaylarıyla araştırıldıktan sonra ceza verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar tecavüz (cinsel saldırı) suçuna karşı çok net bir çizgi ile yaklaşmaktadır. Cezaevi deneyimi olmayan-dışardakiler- katılımcıların çoğunluğu tecavüz (cinsel saldırı) suçuna karşı idam cezası veya “hadım” cezası verilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmişlerdir;

“...Tecavüzün kesinlikle açıklamasını bile dinlemem. Direkt idama sevk ederim. Cinayeti tabi ki insanın nasıl yaptığını, niçin yaptığını öğrenmeden doğru karar vermek mümkün değildir. Hırsızlık da aynen öyle. Tecavüzcüye göre hırsızlığın hükmü daha hafif olacaktır (D.O.D-K.1).”

“...Hırsızlığın sebeplerini araştırırım. Yaptığı hırsızlığa göre bir ceza uygularım. Bu maddi de olabilir. Manevi de olabilir. Tecavüz eden bir insana

hadım etmek gerekiyor. Ben öyle düşünüyorum. Bir müebbet hapis cezası gerekiyor. Cinayetin türüne göre müebbet ya da ağırlaştırılmış müebbet ya da üç defa ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası veririm (D.O.D-K.3).”

“...Ceza veririm kesinlikle. Tecavüzü sallandırırım. Cinayete ilk başta dinlerim, araştırırım. Belki kendini savunmak için meydana geldi. Ona ağırlaştırılmış bir hapis cezası veririm. Hırsızlığında nedenini araştırırım. Ona göre bir hapis cezası veririm. Tekrar eden bir hırsızlıkta ona da ağırlaştırılmış bir hapis cezası veririm (D.O.D-K.4).”

Türk Ceza Kanunu'nun 102. maddesinde cinsel saldırıya karşı verilecek hapis cezası şu şekilde açıklanmaktadır: “Cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığını ihlal eden kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlara İlişkin Kanun (2014). Buna göre Türk Ceza Kanunu'nda cinsel saldırıya karşı verilen ceza hapis cezası olarak belirtilmektedir. Ancak yapılan çalışmada katılımcılar cinsel saldırıya karşı verilecek cezada “idam” ve “hadım etme” durumunu da düşünebilmektedirler. Alınan verilere göre, cezaevi deneyimi olmayan-dışardakiler-katılımcılar, tecavüz (cinsel saldırı) suçuna verilecek olan cezanın hükmünün hırsızlık ve cinayet suçuna karşı verilecek olan cezadan daha ağır olması gerektiğini ifade etmektedirler.

Katılımcılardan cezaevi deneyimi olmayan-dışardakiler- bireyler, tecavüz (cinsel saldırı) suçuna ağır cezaları uygun görürken; infaz koruma memurları icra ettikleri meslek dolayısıyla bütün suçluları ayırt etmeden insan olarak görmeleri gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle idam cezasını uygun görülmemektedir.

“...Ceza veririm. Vereceğim cezada genelde ıslah etmek amaçlı olur. Çoğu kişi idam diyecektir ama, ben idam düşünmüyorum. Çünkü idam bir ceza yöntemi değildir. Yani toplumu iyileştirmeye yönelik bir hareket değildir. Önemli olan suçun oluşmadan önce önlemektir. Suçun engellenmenin tek yolu bana göre budur. Bir hırsızlık suçu varsa önce o kişinin neden hırsızlık yaptığının bilinmesi lazım. Eğer bu insan yetersiz gelir düzeyinden veya açlıktan hırsızlık yapıyorsa önce toplumsal olarak bu sorunun önüne geçilmesi gerekiyor. Bu sorunu aştıktan sonra zaten o suç ortadan kalkacaktır. Ortada bir tecavüz varsa, toplumsal olarak ortada çarpık bir düzen vardır. Bu düzenin giderilmesi gerekiyordur. Bunlar giderildikten sonra o suçun önüne geçmiş oluruz. İdam sadece suçun üzerini örtmek gibi geliyor bana (İ.K.M-K.3).”

“...Tecavüze veririm, fakat idam bana göre mantıklı değil. Ağır bir ceza veririm. Ama önüne geçilemeyecek bir şey vermem. Tam kanıtlanmadan ceza veremem. Kanıtlandı diyelim, gerçekten tecavüz ise ağır bir ceza veririm. Hırsızlık ve cinayeti köküne iner araştırırım (İ.K.M-K.4).”

Genel olarak infaz koruma memurları yapılan suç davranışının araştırılmadan ve kesinleşmeden cezaya tabii tutulmaması gerektiğini ifade etmektedir. Kesinleştiği takdirde ise, suç işleyen bireyin topluma yeniden kazandırılması için ıslah edici bir ceza uygun görülmektedir. Yapılan çalışmaya göre, infaz koruma memurlarının suçlu bireye yönelik idam gibi cezaları düşünmemelerinin nedeni mesleklerine dair almış oldukları eğitimden kaynaklanmaktadır. Çünkü infaz koruma memurları mesleğe başlamadan önce gerekli cezaların daha ağır olması gerektiğini düşündüklerini, ancak mesleğe başladıktan sonra bütün suçluları “insan” olarak görmek zorunda olduklarını ifade etmektedirler. Dolayısıyla infaz koruma memurlarının mesleklerini icra ederken duyguları neticesinde hareket

etmemeleri gerektiği ve mahkûmun hangi suçtan ceza aldığı göz önüne alınmadan, can ve mal güvenliğini sağlayarak cezasını bitirmesini sağlamaları gerektiği söylenebilir.

Cezaevine girip çıkmış hükümlüler hırsızlık, cinayet ve tecavüz suçu karşısında ceza verilmesi gerektiğini belirtirken, cinayet ve hırsızlığın neden yapıldığına dair geniş çapta araştırma yapılması gerektiğini düşünmektedirler.

“...Hırsızlık ve cinayette ikisini bir tutarım. Neden? Adam ekmek mi çaldı? Para mı çaldı? Yani keyfine mi çaldı, mecburiyetten mi çaldı önce ona bakarım. Cinayette sebep ve sonuç ilişkisi yaparım. Ama tecavüzde idam falan değil, direkt “teşhir”. İnsanlar huzurunda, büyük bir meydan da aynı olayı kendisine yaptırırım. Bu idam değil, bu işkenceli idam. Yapılabilecek en büyük işkence neyse onu yaptırırım. Ani ölüm yok, yavaş yavaş. Belki bir ay uzatırdım onun öldürülmesini (G.Ç.H-K.3).”

“...Katalog suçları olarak söylüyorsun. Mesela hırsızlık, para çalmış bu adam. İlaç çalmış adam. Bunun son noktası. Ama bu ilacı niçin çaldı? Bir kafa bulmak için çalanlar var. Bir de gerçekten ihtiyacı olup da çalanlar var. Tecavüz dersin anam, tecavüzde içinde ayrılır. Misal adamın eşidir, hanımıdır, vermemiş kaçırmış. İşte istismara girer. Çocuk vardır. Yetişkin kız vardır, belki gezmeyi tozmayı sever ama şu çizginin burasında iken sorun yok. Ama şu çizgiyi aşarsan bir daha geri gelemezsin. Telafisi olmaz o hatanın. İffet bizim için önemli. Herkesin kendi ailesi var. Kimsenin namusunu sorgulamak haddimiz değil. O ayrı bir şey. Herkesin kendi yaşantısı. Ama sen engelli bir çocuk, 13 yaşındaki bir kız çocuğu, savunmasız bir insana sen nefsenden dolayı ona fiili bir hatada bulun, -şablonları var onun-. Ama çabuk ölmesin, acı çekerek ölsün. Tecavüz suçtur kesinlikle (G.Ç.H-K.6).”

Cezaevine girip çıkmış hükümlüler, cinayet suçunun neden ortaya çıktığının çok detaylı araştırılması gerektiğine vurgu yaparak “*Cinayet neden işlenir? Ekmeğine, namusuna, şerefine. Biz bu üçü için yaşıyoruz.*” tabirini kullanmaktadır. Eğer ki kişi kendi canını ve ailesini korumak için cinayet işliorsa bu cezanın hafifletilmesi gerektiği düşünülmektedir. Hırsızlık suçunda verilecek olan cezanın ise kişinin ihtiyacı için mi, yoksa keyfi bir şekilde mi hırsızlık yaptığının kesinleşmesi doğrultusunda verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Cezaevine girip çıkmış hükümlü katılımcılarından kimisi tecavüz (cinsel saldırı) suçuna yönelik cezanın “ıdam” ve “teşhir” olması gerektiğini düşünürken, kimisi de araştırılması gerektiğini olayda “iftira” durumunun da olabilme ihtimalinin göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir. Cinsel saldırı suçuna “ıdam” ve “teşhir” cezasını gerekli gören hükümlüler “ışkenceli ölüm” ve çabuk öldürmeyecek bir cezayı uygun görmektedirler.

Hırsızlık, tecavüz (cinsel saldırı) ve cinayet suçu karşısında ceza verme konusunda sadece polis nezarethanesinde kalmış bireyler, üç suç karşısında da ceza verilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

“...Verirdim. Hırsızlık yapan kişiyi söyle bir ceza verirdim ben; “arkadaşım sen üç ay boyunca hırsızlık yaptığın dükkâna gideceksin, dükkânın elemanı olacaksın 3 ay boyunca çalışacaksın. Eğer bunu kabul etmiyorsan hapse gireceksin. Cinayet ve tecavüzü hiçbir şekilde sağa sola sapmayan bir ceza uygulardım. Cinayet dediğinde mesela çok basit bir şekilde cinnet geçirdi diyorlar. Ben böyle şeyi kabul edemem. Direkt en yüksek ceza neyse onu veririm. İdam varsa idam veririm. Tecavüz de aynı. Tecavüz hiçbir şekilde ahlaka sığmayan, insanlığa sığmayan, pislik bir şeydir. Lanet bir şeydir (P.N.K.-K.2).”

“...İdam. Hepsine. Hepsine idam veririm (P.N.K-K.3).”

“...Tecavüzde idam ederim. Hırsızlıkta rehabilitasyona yatırırım. Psikolojik destek veririm. Cinayette müebbet. Kimse bir insanın canını alamaz yani (P.N.K-K.4).”

“...Tecavüzde ceza vermem, direkt asarım. Gerisini içeriye atıveririm (P.N.K-K.5).”

“...O kişinin hırsızlığı bırakması için bir iş imkânı ile ilgili bir ceza. İş imkânı doğuran bir şey olabilir. Derdim ki; en azından çevre çöpleri toplansın. En azından bu işi yaparken de şu kadar para kazanabileceği bir işi olsun. İşte, geri dönüşümle ilgili bir iş yapsın ve bundan para kazansın gibi. Tecavüz eden kişinin suçu kanıtlandıktan sonra, onu ilaç denemeleri ya da buna bağlı kobay olayları, korona virüsü ya da herhangi bir durum işte. Vücutunda ne yapıyor ne hale getiriyor gibi bunları topluma faydalı bir işte kullanmayı tercih edebilirdim ceza açısından. Cinayetin haklı sebepleri olabilir ama dinen çok günah. Ama nefsi müdafaa kendini koruma. Kadir gibi bir örnek var sonuçta. Bu tarz konuların kesinlikle iyi araştırılıp, incelendikten sonra cezalandırılmalı. Kendi nefsi için öldürülen kişilere direkt müebbet hapis veririm (P.N.K-K.1).”

Buna göre hırsızlık ya da tecavüz suçuna karşı verilmesi gereken cezanın kamuya ve topluma yararlı işlerde çalıştırma yaptırımı olması gerektiği belirten katılımcılar söz konusudur. Örneğin; suçlunun çevre çöpleri toplaması kamuya yararlı bir yaptırım olabilmektedir. “Kamuya yararlı işlerde çalıştırma yaptırımı, XX. yüzyılın son çeyreğinde dünyada ceza adalet sisteminde yaşanan değişim ve dönüşümlerin etkisiyle önce kurumsal anlamda Avrupa’da teşkilatlanmaya başlamış; 2005 yılından itibaren de

denetimli serbestlik sistemi içerisinde Türkiye’de yerini almıştır” (Göktepe, 2019: 227). Kamuya yararlı işlerde çalıştırma yaptırımı bireysel bir yarardan ziyade toplum yararı için uygulanan bir yaptırım olarak karşımıza çıkmaktadır. 2005 yılından itibaren Türkiye’de denetimli serbestlik müdürlüklerinin faaliyete geçmesiyle birlikte kamuya yararlı işlerde çalıştırma yaptırımı konusunda önemli bir ilerleme olmuştur. “Ayrıca bu yaptırım suçlunun ıslah edilmesi, çalışma motivasyonu kazanması ve toplumun korunmasına da hizmet etmesinden dolayı günümüz ceza adalet sisteminin ayrılmaz bir parçası haline dönüşmüştür” (Göktepe, 2019: 227). Dolayısıyla kamu yararına çalışma yaptırımı ceza infaz kurumlarından tahliye edilmiş hükümlülerin çalışma disiplini kazanarak topluma uyum sağlamalarına ve toplumun ihtiyaç duyduğu işlere hizmet verme konusunda faydalı görünmektedir.

3.3.2. İdam Cezası Hakkında Düşünceler

Bir suç karşılığında devletin mahkûm hakkında hayatına son verme kararı alması ve mahkûmun ölüm cezasına çarptırılması idam cezasını ifade etmektedir. İdam cezası bireyin yaşama hakkı ile ilişkili durumdadır. Çünkü kişinin yaşama hakkının elinden alınması söz konusudur. Bu doğrultuda toplumu şiddetten korumayı amaçlayan demokratik hukuk devletlerinde şiddeti içeren idam cezasının uygulanması çelişkili görünmektedir (Ak, 2019). Yapılan çalışmada katılımcıların idam cezası hakkındaki düşünceleri anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Katılımcılardan sadece cezaevi deneyimi olmayan bir kişi ve bir infaz koruma memuru idam cezasını gerekli görmemekte ve diğer tüm katılımcılar idam gerektiren belli başlı cezaların olduğunu ifade etmektedir. İdam cezasını gerekli görmeyen -cezaevi deneyimi olmayan- katılımcı ifadelerini şu şekilde açıklamıştır;

“...Bence kişinin yaşama hakkını elinden alma gibi bir ceza olmamalıdır (D.O.D-K.5).”

Cezaevi deneyimi olmayan bir katılımcı ve infaz koruma memuru olan bir katılımcı kişinin yaşama hakkını elinden alan, ölümlerle sonuçlandırılan idam cezasına karşı çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde idam cezası ile ilgili birçok tartışma söz konusu olmuştur. Bu bağlamda Victor Hugo da “*Bir İdam Mahkumunun Son Günü*” adlı eserinde idam cezasına karşı çıkmaktadır. Hugo eserinde, toplumsal düzenin cellatlar ile sağlanamayacağına, böyle bir ceza yasasının değiştirilmesi gerektiğine ve ortadan kaldırılması gerektiğine, suça bir hastalık gibi bakılarak yargıçların yerini doktorların alması gerektiğine ve darağacının söz konusu bile olmaması gerektiğine değinmektedir. Dolayısıyla “*Bir İdam Mahkumunun Son Günü*’, doğrudan ya da dolaylı olarak, ölüm cezasının kaldırılması için yapılan bir söylevden başka bir şey değildir” (Hugo, 2013: 11). Yapılan çalışmada, katılımcıların büyük çoğunluğu idam cezası gerektiren belli başlı suçların olduğunu ifade etmektedir. Buna göre; “tecavüz, terör suçları, kadına şiddet, çocuk istismarı, aile katliamı” suçları idam gerektiren belli başlı cezalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların bazılarının ifadeleri şu şekildedir;

“...Var. Tecavüz, vatana ihanet. Kamu görevini kullanarak devleti soymak. İdam edip geçeceksin. Yoksa bu ülke düze çıkmaz. Çünkü her insan bulunduğu konumu kullanıyor. Böyle bir şeyi yakaladığında elini, kolunu keseceksin. Şeriatçı bir insan değilim ama, şeriatın olması gerektiğini düşünen bir insanım. Yoksa toplum bozuluyor (İ.K.M-K.5).”

“...Var. Vatana ihanet. Çocuk istismarı ve tecavüz (D.O.D-K.3).”

“...Evet. Taciz. Çocuk istismarı. Aile katliamı (P.N.K-K.4).”

“...Kesinlikle vardır. Reşit olmayan çocuklara tecavüz. Onun haricinde vatani bölmek. Milli duygularımızı kesinlikle toparlanamayacağı hasarlar yaratan cezalar. Türk toplumunun adını dünyadaki yerini, görüntüsünü, önemini

lekeleyecek durumlar. Yani gerçekten büyük suçlardan bahsediyorum. Devlet suçu. Terörizm. Örnekler bunlar (P.N.K-K.1).”

İdam cezasını gerekli gören katılımcılar olduğu gibi tarihsel süreç içerisinde idam cezasını gerekli gören düşünürler de söz konusu olmuştur. Jean Jacques Rousseau “*Toplum Sözleşmesi*” adlı eserinde idam cezasını haklı bulduğunu ifade etmektedir. Toplum sözleşmesinin amacının sözleşmecilerin esirgenmesi olduğuna dikkat çekerek bu amaca uyum göstermek isteyenlerin amaca yönelik birtakım araçları da istediğini ifade etmektedir. Bu araçlar ise birtakım kayıplar ve tehlikelerden ayrı düşünülmemektedir. Kişi başka kişilerin fedakârlığı için kendi yaşamını esirgiyor ise, gerektiği zaman da yaşamını onlar için feda etmek zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla yurttaşın yaşamı devletin ona verdiği bir bağış niteliğindedir ve yurttaşın ölmesi devlet için uygun ise yurttaş ölmek zorundadır. Çünkü o zamana kadar ancak bu koşulla güvenlik içinde yaşamıştır ve yaşamı doğanın ona verdiği bir armağan değildir (Rousseau, 2018). Buna göre, toplum sözleşmesinin amacı aslında sözleşmeyi yapanları korumaktır. Devlet bireyin ölmesini uygun görmekteyse, bu birey ölmelidir. Bu bağlamda Rousseau idam cezasını haklı bulmaktadır diyebiliriz.

Yapılan çalışmada cezaevine girip çıkmış hükümlü katılımcılardan bir tanesi kendisinin de idam cezası almış olduğunu şu şekilde ifade etmektedir;

“...Ben de idamlıktım. Ben de idamlıktım. Türkiye Cumhuriyeti'nde en son 80 yılında idam yapıldı. 82'de müfredata çektiler geri. 2005'te komple CMK'mızdan çıkardılar. 2005 yılında çıktı. 2005 yılına kadar idam literatürü vardı. Ama uygulanmıyordu. Eğer uygulansaydı, suç ayrımı yapmıyor. Beni direkt 3 idamdan öldürüp tekrar diriltip, tekrar öldüreceklerdi. Çok makarasını

yapardım. Adamlar beni öldürecek tekrar bir daha asacaklar mı diye. Yoksa ipi hafif bırakıp boynumu mu kıracaklar diyordum (Güldü) (G.Ç.H-K.6).”

Bilindiği üzere bireylerin yaşam hakkı en temel insan hakları arasında yer almaktadır. Bu nedenle *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* ile bireylerin yaşam hakkı koruma altına alınmıştır. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin yaşam hakkı konusuna çok önem verdiği görülmektedir. Katılımcıdan alınan verilere göre, Türkiye Cumhuriyeti'nde idam cezası 2005 yılında kaldırılmıştır. En son 1980 yılında idam yapılmış, 1982 yılında müfredata çekilmiş, 2005 yılına kadar uygulanmamıştır. 2005 yılında ise tamamen kaldırılmıştır. Cezaevine girip çıkmış hükümlü katılımcı, üç kere idam cezası aldığını ve bu cezaya anlam veremediğini ifade etmektedir. Literatürde ise idam cezasının 2004 yılında kaldırıldığı belirtilmektedir. “Türkiye’de de yaşam hakkı konusu anayasayla güvence altına alınmıştır. AB ülkelerinin tümünde idam cezası kaldırılmıştır. Türkiye’de ise; 1984 yılından beri uygulanmayan idam cezası 2004 yılında tamamen kaldırılmıştır” (Ak, 2019: 97). Belirtmek gerekir ki; bir bireyin yaşama hakkının elinden alınması durumunda bu bireyin yaşamı geri kazanması imkânsız görünmektedir. Bu nedenle, ülkelerin ve devletlerin, bireylerin yaşama hakkını koruması açısından çaba göstermesi gerekli görünmektedir.

3.3.3. Hücre Cezası Hakkında Düşünceler: “Ceza İçinde Ceza”

“Arapça bir sözcük olan ‘Hücre’ ya da ‘Höcre’ ‘küçük oda, odacık’ anlamında kullanılmaktadır. Bir anlamı da ‘tutukluların veya mahkumların tecrit edildiği oda’ anlamında olan bu sözcük yaygın kullanımı olan bir sözcüktür” (Larousse, aktaran Demir, 2011: 14). Dolayısıyla hücre, fiziksel bir mekân olarak hükümlü ya da tutukluların kapatıldığı küçük odalar olarak tanımlanabilir. Yapılan çalışmada katılımcıların hücre

cezası hakkındaki düşünceleri anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Hücre cezası hakkında Karaman infaz kurumlarında çalışan infaz koruma memurlarının ifadeleri şu şekildedir;

“...Hücre cezası mesela çok zor bir şey. Hücre yani bildiğiniz şöyle bir koridor düşünün. Koridorun sadece ucunda bir tane pencere var. Oraya doğru 6 bölmeye bölmüşler. 6 bölme önünü parmaklıkların sadece yarısı açık, geri kalan yarısı kapalı. Yani bir kapı kadar aralığın var. Arkada bir duvar var. Yarım duvar. Yarım duvarın arkasında lavabonu yapıyorsun sadece. Bir tane baza, yatağın var. Ranza. Bu yani. İçeri götürdüğünde 1 hafta buradasın. Işık var. Karşıda ışık var. Günlük yarım saat, 40 dakika. Zaten 20 dakikadan az, bir saatten fazla olmamak üzere havalandırma hakları da var (İ.K.M-K.1).”

“...Hücrede tek kalır. Normal bir hücrenin içerisinde yatağı, dolabı, tuvaleti, banyosu olur. Yeni tip cezaevlerinde böyledir. Ama buradaki herhangi bir olaya karşı önlem alabilmek için yapılmış bir yer. Yarı hücre gibi bir şey. Kişi kendine ya da bizlere zarar vermesin diye oraya alırsız (İ.K.M-K.3).”

Belirtilenlere göre hücre; bir koridorda sadece bir tane pencere ile birlikte koridorun altı ayrı bölüme ayrılmış odaların her biridir. Bu bölümlerin ön taraflarında bulunan parmaklıklar söz konusudur. Bu odanın içerisinde bir adet yatak, dolap ışık ve odanın arka tarafında yarım şekilde örülmüş bir duvar ve bu duvarın arkasında lavabo ile banyo yer almaktadır. Yani kişinin temel ihtiyaçlarını giderebilmesi için gerekli araçlar bir odanın içerisinde yer almaktadır. Kişilerin bu odada kaldığı süreç içerisinde yirmi dakikadan az ve bir saatten fazla olmamak şartıyla havalandırma hakları da söz konusudur. Hücre adı verilen bu odaya kimlerin hangi şartlarda girebileceği şu şekilde ifade edilmektedir;

“...Disiplin cezası alırsa, kurallara aykırı hareketler yapan olursa, yapmaması gereken şeylerde bir kurul var. Disiplin kurulu var, cezasını onlar belirler. 1 ile 20 gün arasında hücre cezası alır. Sigara içiyorsa sigara hücrede içilmez, üzerinde işte kemer, bağcık hiçbir şekilde bulunduramaz, yanına hiçbir ilaç verilmez (İ.K.M-K.2).”

Bu bağlamda; cezası devam eden bir hükümlü ya da tutuklunun kurum içerisinde kurallara aykırı davranışlarda bulunması sonucunda disiplin kurulu tarafından belirlenen, 1-20 gün arası devam eden ceza hücre cezasıdır. “Hücreye koyma cezası, hükümlünün eylemlerinin nitelik ve ağırlığına göre bir günden yirmi güne kadar, açık havaya çıkma hakkı saklı kalmak üzere, geceli ve gündüzlü bir hücrede tek başına tutulması ve her türlü temastan yoksun bırakılmasıdır” (5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun 2004). İnfaz koruma memurlarının belirttiğine göre; Karaman infaz kurumlarında hücre cezası sık görülen bir durum olmamakla beraber, kadın koşullarında hücre cezasına çıkarılan mahkûm olmadığı da ifade edilmiştir. Karaman infaz kurumu hücreleri Ulucanlar Cezaevinin hücreleri ile karşılaştırılarak “normal” olarak değerlendirilmiş ve koşusunda sıkılan mahkumların “müşahede ve kafa dinlemek” için hücreye çıktıkları belirtilmiştir. Bununla beraber bazı mahkumların dinlenmek için de gittiği söylenmektedir.

Cezaevine girip çıkmış hükümlülerden bazılarının hücre cezası hakkındaki ifadeleri şu şekildedir;

“...Ben hücre hiç görmedim. Ama duyduğum şey şu, bireyi tek başına bir odaya kapatmak. Hatta ışısız bir ortama kapatmak. Bizim koşuştan hiç hücre cezası alan olmadı (G.Ç.H-K.1).”

“...Hiç görmedim ve hiç girmedim (G.Ç.H-K.2).”

“...Ceza içinde ceza. Mesela koğuştta isteğın zaman sigara içebiliyorsun. Ama hücreye girdiğın zaman kesinlikle içermiyorsun. Sigara yok (G.Ç.H-K.4).”

“...Gerekli. Karaman da var. Cezaevinin amacı zaten ortada. Suç işleyen insanları kapatıp kendi içlerinde cezalandırmak. Artık bundan bile etkilenmeyen insanlar var. Kurallar var, kaideler var. Suç cezayı gerektirir. Sen cezaevindesin, en son noktadasın. İdam yok. Başka ne yapabilirsin? Ne yapacak? Daha kötü bir yere koyacak. Hücre sadece kapalı bir kutudan ibaret değildir. Hücreye girdiğın zaman telefon yasağın olur. Telefon edemezsin. Sigara içemezsin. Görüş yasağın olur. Yemeklerin ona göre olur. Kantinin olmaz. Yani cezaevinde faydalandığın hiçbir imkândan faydalanamazsın. Ama gerekli (G.Ç.H-K.3).”

Cezaevine girip çıkmış hükümlü katılımcıların belirttiğine göre; hücre, mahkûmu tek başına bir odaya kapatmaktır. “Hücre sistemi, hükümlülerin ayrı hücrelerde tek başlarına cezalarının çektilmesidir. Bu sistemde, hükümlülerin birbirini görmesi mümkün değildir; konuşma olanakları yoktur, tam anlamıyla bir yalnızlık, iletişimsizlik halidir” (Yakışır, 2006: 22). Katılımcılar hücre cezasının sadece mekân olarak ne ifade ettiğine değil, hücre cezası uygulamalarına da değinerek hukuksal ya da siyasi boyutunu da ele almışlardır. Buna göre hücre cezası almış bir hükümlünün hücrede sigara içmesi yasaktır. Telefon görüşmeleri görüşleri yasaktır. Kantin vb. imkanlardan faydalanamaz. “Hükümlü ya da tutuklu, hiçbir insan ile görüşemiyor, ziyaretçi kabul edemiyor, telefon ve benzeri iletişim araçlarından yoksun bırakılıyor, spor salonu, kütüphane, kantin, iş yurdu gibi ortak alanlara çıkamıyor, diğer hükümlüler ile bir araya gelemiyor, sosyal, kültürel faaliyetlere katılamıyor ve tam bir izolasyona tabi tutuluyor ise nitelikleri ne olursa olsun bulunduğu yer ‘hücre’dir” (Taşkın, aktaran Demir, 2011: 15). Dolayısıyla bu mekanların

yapısal özelliklerinden ziyade uygulama boyutu hücre dediğimiz olguyu ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanında cezaevine girip çıkmış bir hükümlü hücre cezasının gerekli olduğundan bahsetmektedir. Günümüzde idam cezası olmadığından dolayı cezaevi içerisinde bir hükümlüye verilebilecek en uç nokta cezanın “hücre” olduğu ifade edilmekte ve hücre için “*ceza içinde ceza*” tabiri kullanılmaktadır.

Cezaevine girip çıkmış bir hükümlü hücre cezasının iki boyutuna şu şekilde değinmektedir;

“...İdarenin verdiği hücre cezasında ne olur? Ben şu bardağı kırarım. Koruma amaçlı hücreye atarlar. İlla suç işlediğin için değil. 2 kişi hasımdır, bir tanesini tedbir amaçlı atarlar hücreye. Bir de mahkemenin verdiği hücre cezası var. 5 yıl tek başıma yatırdılar beni. Mahkeme bana 8 yıl geceli gündüzlü hücre cezası vermişti. Yatım şeklini sen kendin belirliyordun. O hücre cezasını yatacaksın. Sağ olsunlar eksik olmasınlar(güldü), diyor ki; istersen 15 gün yat, 15 gün koğuşunda kal, 15 gün yat. Ben istemedim. Bir an önce bitsin istedim. Ama artık üst kapağı yakmaya başlamıştım. Harbiden yakıyordum (G.Ç.H-K.6).”

Buna göre hücre cezası idare ve mahkeme tarafından iki ayrı şekilde verilebilmektedir. İdarenin verdiği hücre cezası bir günden yirmi güne kadar olabilirken; mahkeme kararı ile verilen hücre cezası beş yıla kadar çıkabilmektedir. Katılımcı cezaevi deneyimi sürecinde beş yıl hücre cezasına tabi tutulduğunu ifade ederek, “üst kapağı yakmaya başladım” tabiriyle akıl sağlığını ciddi derecede tehdit eden bir yaptırım olduğuna vurgu yapmaktadır. Katılımcı Denizli Cezaevi’nin hücre mekanını da şu sözleriyle ifade etmektedir;

“...Denizli cezaevinin hücresi 3 katlı. En üst kat hafif, orta biraz hafif, en üst kat çok sıkıntılı. Günde 3 dal sigara verir, her dal için döver seni. Ben üç ay pipetle çorba içtim. Ağzım açılmıyordu avuçlarım şişmişti. Sırf gardiyana sinirliydim, ona bağırdım diye benim 3 ayıma mal oldu. Ellerim kaşığı tutamıyordu (G.Ç.H-K.6).”

Katılımcı idare ile yaşadığı olumsuz bir tavrı nedeniyle hücre cezasına tabi tutulduğunu, ancak bu süreçte ciddi derecede şiddete maruz kaldığını açıklamaktadır. Temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak derecede şiddete maruz kaldığını “*üç ay pipetle çorba içtim*” sözleriyle ifade etmektedir. Bu bağlamda infaz kurumlarında güç kullanılarak şiddet vakalarının söz konusu olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla infaz kurumlarında şiddet meşrulaştırılmıştır ve şiddete karşı çıkma durumu olmamaktadır. Bireyi topluma yeniden kazandırmayı, bireyi terbiye etmeyi amaç edinmiş infaz kurumlarında güç ya da şiddet meşru hale gelmiş ve suçlu bireyin ıslah edilmesinde araç haline gelmiştir.

Katılımcılardan cezaevi deneyimi olmayan dışardakiler ve sadece polis nezaretinde kalmış bireylerin hücre cezası hakkındaki ifadelerinden bazıları şu şekildedir;

“...Filmlerle alakalı var, onun dışında yok. “Ezel” diye bir dizi vardı, ondan yola çıkarak bir şeyler söyleyeyim isterseniz. İnsana kafayı yedirtmek için yapılmış şeyler yani. Oraya girmesin diye akıllı uslu dursun diye uğraşmaları söz konusu bence. Hücreye girmesin, akıllı dursun. Korku verici bir olay. P.N.K-K.1

“...Kabir hayatı gibi. Cehennem çukuru gibi (D.O.D-K.4).”

“...Hücre cezası derken benim aklıma sadece Ankara’daki Ulucanlar geliyor. Müzeye çevrilmesine rağmen ondan bile çok etkilendim. Çok korkutucu gelmişti bana (D.O.D-K.3).”

Genel olarak cezaevi deneyimi olmayan bireyler hücre cezasını medya, belgeseller, müzeler vb. yerlerden edindikleri bilgilere göre değerlendirmektedirler. Hücre cezasına “*kabir hayatı, cehennem çukuru*” gibi tanımlamalar yapanlar da olmuştur. Katılımcılar için hücre cezası korkutucu bir mekân olarak görülmektedir. Kamuya tamamen kapalı bir kurum olan infaz kurumları içerisinde hücre mekanlarını barındırmaktadır. Bu mekanları sadece cezaevi deneyimi olan hükümlüler ya da cezaevinde görev yapan bireyler gözlemleyebilmektedirler. Bu nedenle katılımcılardan sadece polis nezarethanesinde kalmış bireyler ve cezaevi deneyimi olmayan bireylerin konu hakkında pek bilgi sahibi oldukları söylenemez.

3.3.4. Eski Ceza Uygulamaları ve Günümüz Ceza Uygulamaları

İnsanlık tarihi boyunca suç ve ceza kavramları süregelmiştir. Bununla beraber tarih boyunca ceza uygulamaları sabit kalmamıştır. 16. yüzyıla kadar klasik ceza uygulamaları neticesinde fiziki cezalar söz konusu olurken; 16. yüzyıl sonrasında günümüz modern ceza sistemlerinin temelleri atılmaya başlanmıştır. Foucault’un belirttiğine göre, eski ceza uygulamalarında mahkûmun bir toprak kalburun içinde sürüklendiği, karnının deşilerek ateşe atıldığı, kendi gözleriyle görmesi için bağırsaklarının aceleyle çıkartıldığı, kafasının kesildiği vb. bedene yönelik azaplar söz konusuydu (Foucault, 2019). Foucault’ya göre on yedinci yüzyıl Avrupası’nda çok önemli bir değişiklik meydana gelmiştir. Bu değişim sürecinin en önemli anı ise Foucault’un “*Deliliğin Tarihi*” adlı ilk önemli eserinde ‘Büyük Kapatılma’ olarak adlandırdığı olaydır. Buna göre 1656 yılında Paris’te ‘Genel Hastane’ adlı bir kurum kurulmuştur. Birkaç ay gibi kısa bir süre içinde Paris nüfusunun azımsanmayacak bir bölümü bu kurumda gözetim altına alınmıştır. Kapatılan kişiler ise; deliler, hastalar, fakirler, eşcinseller gibi özellikler taşıyan ve geneli farklı sebepler nedeniyle çalışmayan, işi olmayan insanlardır. Dolayısıyla devlet bu

insanlara el uzatmış durumdadır. Ancak Foucault'a göre on yedinci yüzyılda meydana gelen ekonomik kriz bu kapatılmada etkili durumdadır. Böylece büyük kapatılma ekonomik krizde aç kalan işsiz kesimin baş kaldırışını önleyebilecektir. Bu çerçevede on yedinci yüzyılda gerçekleşen “Büyük Kapatılma” olayı günümüz kapatma ve kapatma mekanları olarak hapishanelerin temellerini atmış durumdadır.

Bu bağlamda yapılan çalışmada katılımcıların eski ceza uygulamaları ile günümüz ceza uygulamaları hakkındaki düşünceleri anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Katılımcılardan eski ceza uygulamalarının “*korkutucu, vahşi ve katliam*” olduğunu şu şekilde ifade edenler söz konusu olmuştur;

“...Yani o bildiğiniz katliamdı. Yani şu an öyle bir şey kesinlikle yok. Caydırmak için eğitim verilmesi lazım. Kara düzene bu şekil işkence yaparak şiddet uygulayarak değil de eğitim yöntemi ile (İ.K.M-K.2).”

“...Bence bu ceza değil yani. Canice işkence yapmak yani. Bence bu ceza değil. Ceza kavramı çok farklı, işkence çok farklı. Bence bu işkence. Ne kadar kötü olsa da işkence görüyor ama, bunlar daha caydırıcı (G.Ç.H-K.2).”

“...Çok vahşi ve çok korkutucu bir durum. Kesinlikle caydırıcı olabilir. Bağırsakların çıkartılıp gösterilmesi falan çok korkutucu. İbretlik olarak tabii ki eski olanlar daha etkili diye düşünüyorum (P.N.K-K.1).”

Katılımcılara göre eski ceza uygulamaları korkutucu olması nedeniyle caydırıcılık konusunda daha etkili durumdadır. Bu bağlamda eski ceza uygulamalarının cezadan ziyade “*işkence*” olduğu söylenebilir. Foucault, eski ceza uygulamalarının içinde azap çektirme ekonomisini “*canavarlık*” olarak tanımlamaktadır (Foucault, 2019). Konuya dair bir infaz koruma memurunun ifadeleri şu şekildedir;

“...Devlet öyle bir şey yapamaz. Eğer ki, devlet böyle bir şey yapacak olsa zaten idamı getirir. İnsana eziyet etmek yani bu da suçtur. Bunlar insana zulmetmektir. Benim düşüncem insana eziyet etmek yerine, idamı getirip temiz iş yapmaktır. Yani bu çalışan insanların da psikolojisini bozar. İster istemez insanı geriyor. Çalışan personellerin -eski tabiriyle gardiyan- çoğu üniversite mezunu insanlar. Yani öyle uygulamalar için insan içine çıkmayan, zindancı dedikleri personeller olmalı. Bu tarz uygulamalar halkı suçtan uzak tutmak, korkutmak için caydırıcıdır ama çok insanlık dışı bir şey. Ne Allah ne de devletimiz buna müsaade etmez yani (İ.K.M-K.5).”

Katılımcı devletin böyle bir işkence yerine idam cezasını daha uygun göreceğini, çünkü eski ceza uygulamalarının “zulmetmek” olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında eski ceza uygulamaları için “zindancı” adı verilen, “toplum içine çıkmayan” personellerin olması gerektiğini de ifade etmektedir. Bu uygulamaların caydırıcılığı olsa da “insanlık dışı” bir durum olduğunu açıklamıştır.

Katılımcılardan bir infaz koruma memuru 1200-1300’lü yıllarda kapatılma mekânı olarak “zindanlar”ın olduğunu, yirminci yüzyıla kadar da işkence cezalarının uygulandığını ifade etmektedir. Ancak bu dönemde suçun önüne geçmek açısından hiçbir ilerleme olmadığını yirmi ve yirmi birinci yüzyıl ıslah uygulamalarıyla beraber suç oranlarında düşme meydana geldiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda bir suçun karşılığının şiddet olmayacağı, şiddet ile suçun önüne geçilemeyeceği ifade edilebilir. Katılımcı günümüz ceza uygulamalarından kapatılma durumunun caydırıcılık, bireyi dönüştürme ve terbiye etme bağlamında daha etkili olduğunu şu şekilde ifade etmektedir;

“...Bence kapatılma daha caydırıcıdır. Fiziki cezaların uygulandığı ülkelerle, - Asya, Arap ülkelerinin bir kısmı- hırsızlık yapanların elinin kesildiği, zina

yapanların taşlandığı ülkelerin suç oranlarında pek bir değişiklik olmuyor. Bir kişinin hırsızlık yaptığı zaman elinin kesileceğini bilmesi pek bir şey ifade etmiyor onun için. Ama 6-7 yıl özgürlüğünün kısıtlanması – 7 sene boyunca bir odaya kapatılıp hiçbir şey görememek- elinin kesilmesinden daha büyük bir şey (İ.K.M-K.3).”

Foucault, her cezanın ders alınacak bir şey olması gerektiğine değinmektedir. Aynı zamanda ceza için hapis fikrinin de birçok eleştirmen tarafından eleştirildiğini de belirtmektedir. “Çünkü toplum için yararsız, hatta zararlıdır; masraflıdır, mahkûmları aylak tutmakta, onların kötülüklerini arttırmaktadır. Mahkûmları gardiyanların keyfine teslim etme tehlikesini taşımaktadır” (Foucault, 2019: 181). Yapılan çalışmada kapatılma uygulamasının etkili olmamasına sebep olarak verilen cevaplarda; mahkumların cezaevinde “yiyip-içip yattıkları”na dair söylemler de ortaya çıkmıştır. Bir katılımcı günümüz ceza uygulamalarından kapatılma durumunun caydırıcı olmadığını başına gelen bir olayı ifade ederek şu şekilde açıklamaktadır;

“...Burada iş yerimde çalışan bir arkadaş Almanya da çeşitli suçlardan hapis haneye giriyor, bunların içerisinde tecavüzde var. Hapis yatıyor. Almanya bunu hapisten yurt dışı yapıyor. Türkiye`ye geri gönderiyor, bu arkadaş Türkiye`de tekrardan belirli suçlardan -uyuşturucu, alı koyma, tecavüz- suçlarından tekrar cezaevine giriyor, ceza evinden çıktıktan sonra bizim yanımıza müracaata geliyor. Ben bu adama diyorum ki; arkadaş ben senin geçmişini biliyorum araştırdım, ama dedim sana bir şans tanıyacağım, dedim. Hani insanlara şans tanımak çok önemli bu insanları topluma geri kazandırmak adına, dışlamak iyi değildir. Bir el uzattık, şans verdik, üç ay boyunca yanımızdaydı, üç ay boyunca da çok çok kötü geçti. Mesela elemanlar

selam verdikçe, niye selam verdin gibi patlamalar oluyordu. Çalışan bayan arkadaşların mahrem yerlerine, dekolte kısımlarına odaklanıyor. Müşterilerle konuşurken bayan müşterilerin sesi hoşuna gittiği zaman telefon numarasını alıp akşam eve gittiğinde whatsapp ile bunları ekleyip yazışmaya çalışıyor. Yani telefona kaydettiği kadınların ismi bile (kahpe, orospu, şıllık) yani isimlide bu şekilde kaydetmiş bayanları telefonuna. Bu insana ceza bir şey ifade etmemiş, faydası olmamış. Başka ne yapacaksın bu adama ya atacaksın ömür boyu içeri ya da alacaksın acı çektireceksin (P.N.K-K.2).”

Yapılan çalışmada işkenceyi içeren eski ceza uygulamaları ve bireyi dönüştürmeye yönelik günümüz ceza uygulamaları karşılaştırmasında katılımcılardan çoğunluk eski ceza uygulamalarının daha caydırıcı olabileceğini ancak böyle uygulamaların yapılmaması gerektiğini ifade ederken, bir infaz koruma memuru katılımcı ise kapatılma durumunun daha etkili olduğunu açıklamıştır. Katılımcılardan cezaevine girip çıkmış bir hükümlü ise her iki uygulamanın da etkili olmadığını şöyle ifade etmektedir;

“...Bir tarafta eski zamanda adama işkence yapıyor halkın önünde sergiliyor. Günümüzdeki oda sistemi ile kıyaslarsak, bence ikisi de etkili değil abim. Yapacak olan her türlü yapar. Yani ona işkence çektirerek belki 3 gün canı yanar. Ama öbürü... Hasbelkader düşen adam için ikisi de caydırıcı (G.Ç.H-K.6).”

Katılımcılar eski ceza uygulamalarının bedene yönelik fiziki cezalar olmasına karşı, günümüz kapatılma cezasının neye müdahale ettiğine dair şu ifadeleri kullanmışlardır;

“...Psikolojik ve manevi bakımdan insanı kendisi ile baş başa bırakıyor. Cezadan ötürü vicdan muhasebesi yüksek bir şekilde, çevresel etkilerden soyutlanması için tek başına bırakılıp böyle bir cezai yöntem uygulanıyor olabilir (P.N.K-K.1).”

“...Yine bedenine yönelik. Bedeni sonuçta odada hapsediyor. Beş kişilik altı kişilik odalarda özgürlüğünü elinden alıyor. Bedeni hapsolmuş oluyor. Ruhun zaten içeride. Yani taşı koy, taşa yatar yıllarca. Ama bu insan yani, ruh var, beden var, can var (D.O.D-K.2).”

Cezaevi deneyimi olmayan bir katılımcı cezanın yine bedene yönelik olduğunu, çünkü hapsedilen şeyin beden ve ruh olduğunu açıklarken; sadece polis nezaretinde kalmış bir katılımcı kapatılma cezasının kişinin psikolojisine müdahale ettiğine değinmektedir. Foucault, “hapishane, içeri kapatma, zorla çalıştırma, kürek, ikamet yasağı ve sürgünün” “fizik” yasalar olduğunu ve artık cezaların katı bir şekilde bedene yönelik değil ruha müdahale ettiğini açıklamaktadır (Foucault, 2019).

3.3.5. Suç ve Ceza Çerçevesinde Adalet-Pişmanlık ve Özgürlüğe Dair Düşünceler

Yapılan çalışmanın bu kısmında genel olarak suç ve cezaya ilişkin adalet, pişmanlık ve özgürlük kavramları hakkında katılımcıların düşünceleri incelenmiştir. Genel olarak adalet dediğimiz görüngenü bir “eşitlik” anlayışı ve arayışıdır. “Esasen adalet dediğimiz şey, insan merkezli düşündüğümüzde, insan doğasında bir sezgi olarak var olan (ya da olması gereken) ve her insanın, dâhil olduğu ilişkilerde, olumlu anlamda hak ettiğini elde etmesi, hak etmediğini ise elde etmemesi veya olumsuz bir anlamda hak ettiği bir süreç ya da sonuca maruz kalması, hak etmediği bir süreç ya da sonuca ise maruz kalmaması unsurlarını içeren bir fenomendir” (Çebi, 2012: 27). Dolayısıyla adalet

unsurunu ceza çerçevesi içerisinde düşündüğümüzde adalet kavramını “gerçek suçlu bireyin hak ettiği cezayı alması” olarak değerlendirebiliriz. Katılımcılardan bazılarının adalet fenomenine ilişkin düşünceleri şu şekildedir;

“...Adalet yok ki. Ülkemizde adalet olmadığı için adalet hakkında konuşmak istemiyorum (D.O.D-K.3).”

“...Ülkemizdeki adaletsizlik. Adalet olmayan bir yer de adalet kavramı sorulmaz (D.O.D-K.4).”

“...Adalet kavramı diye bir şey yok. Çünkü kim varlıklıysa onların yanında oluyor adalet (P.N.K-K.5).”

“...Adalet mülkün temelidir derler. Küçüklükten beri böyle biliriz. Türkiye’de kesinlikle bir adalet yok. Nerede güçlü insan, orada adalet var (G.Ç.H-K.2).”

“...Adalet yok. Yok anacığım. Niye yok? Fakir çalar hırsız olur. Zengin çalar iş adamı olur. Daha dün pudra şekeri dedi adam. Kokain çekerken. O adam serbest oldu. Ama şurada daha önceden fişlenmiş bir adam, küçücük bir çakı ile şurada dursun, polis üst taraması yapsın seni sorgusuz sualsiz alır. Bu adalet değil, kusura bakma (G.Ç.H-K.6).”

Katılımcılardan alınan verilere göre ülkemizde adalet söz konusu değildir. Ancak katılımcılar ülkemizde adalet olmadığı düşüncesini ekonomik eşitsizliklerle ilişkilendirerek “*parası olana adalet var*” gibi tabirler kullanmışlardır. Toplumdaki güç ilişkileri ekonomik olarak eşitsizliklere neden olmaktadır ve bireyler bu nedenle adalet kavramını reddederek, adalet hakkında konuşmak istememişlerdir. “Adaletin olmadığı yerde adaletten bahsedilemez” şeklinde ifadeler de rastlanmaktadır. Katılımcılardan adalet kavramını eşitlik arayışı ve ceza konusundaki eşitlik arayışı olarak gören katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

“...Adalet kavramı, bireysel eşitlik. Yani, bir kişiye hukuksal açıdan, toplumsal açıdan ne gerekiyorsa devletin o kişinin ihtiyacını karşılamasıdır. Engelli olana tekerlekli sandalye vermesi, sağlam olana vermemesi. Baktığımızda bu eşitsizlik gibi görünebilir ama adalet budur bana göre (İ.K.M-K.3).”

“...Adalet, bir insanı bir insandan kesinlikle ayırmadan verilen hüküm olarak nitelendirebiliriz. Hiçbir şekilde ayırmadan, kayırmadan herkesin eşit olması (D.O.D-K.1).”

“...Adaletin kelime anlamı adil olmaktan geliyor. Suçun büyüklüğüne ya da küçüklüğüne göre adil cezanın verilmesi ile alakalı (P.N.K-K.1).”

Dolayısıyla suç ve cezaya ilişkin adalet kavramı, suç davranışında bulunan bireylerin olumlu ya da olumsuz şekilde hak ettiği süreç ve sonuca maruz kalması olarak ifade edilebilir.

Yapılan çalışmada suç ve ceza kavramlarına yönelik incelenen bir konu da “pişmanlık” ve “özgürlük”tür. Katılımcılar pişmanlık kavramına yönelik “hüzün, suç işlemekten dolayı olumsuz duygulara sahip olma ve bir daha bu yönde girişimde bulunmama dürtüsü, ıslah olma” tanımlamalar yapmıştır. Özgürlük kavramını ise; “duygu düşünce ve hareket toplamında insanların birbirinin alanına girip hak mahrumiyeti, hak tahribi yapmaması, koşmak, yürümek, uçmak, kuşlar, avaz avaz bağırabileceğin bir şeyler yapmak, kaybedilince değeri en çok anlaşılan olgu” olarak tanımlamışlardır. Alınan verilere göre; cezaevi mekân olarak bir kişiyi etkileyerek pişman olmasına neden olsa da cezaevi mekanına girip pişmanlık yaşayan birisinin, cezaevinden çıkınca tekrar suç işleyebildiği bir gerçektir. Katılımcılar kişinin özgürlüğüne kavuştuktan sonra tekrar suç işleyebileceğini şu ifadelerle ifade etmektedir;

“...İstatistiklerini bilmiyorum ama işleyebiliyor. Yüksek suçlar pişman oluyor da küçük suçlar olmuyor maalesef. Adam cinayet işlediyse uzun zaman kalırsa pişman olur. Kolay kolay bir daha cinayet işlemez. Ama hırsızlık yapıp bir iki yıl cezaevinde yatarsa tekrar suç işler. Sözde pişman oluyor ama yine devam ettiriyor uyuşturucu falan (İ.K.M-K.3).”

Cezaevinin amacı kişiyi ıslah ederek topluma yeniden kazandırılmasını sağlamaktır. Kişinin ıslah olmasında önemli olan etken ise pişmanlık duygusunu yaşamasıdır. Bu bağlamda pişmanlık yaşayan bir suçlunun suça meyilliği düşebilmektedir. Ancak özgürlük unsuru burada önemli görünmektedir. Çünkü kişi özgürlüğüne kavuşunca tekrar suç işleme potansiyeline de kavuşabilmektedir. Katılımcının ifadelerine göre, cinayet gibi büyük suç işleyerek cezaevi mekânında uzun süre kalmış bireylerin tekrar suç işleme olasılığı düşük olmaktadır. Fakat hırsızlık gibi suçlardan dolayı cezaevi mekanına giren bireyler bu mekânda daha az kaldıkları için çıktıktan sonra tekrar suç işleme potansiyeli gösterebilmektedirler.

“...Evet, pişman olup dışarda tekrar suç işleyebiliyor. Karşılaşıyoruz. Çevre yine aynı olduğu için içerde pişman olsa da aynı çevrenin içine girince yine suç işleyebiliyor (İ.K.M-K.4).”

Buna göre bireylerin cezaevi mekânından çıktıktan sonra tekrar suç işlemelerinin en büyük nedeni çevre olarak görünmektedir. Dolayısıyla bireyler suça meyilli bir topluluğun içine tekrar döndükten sonra tekrar tekrar suç işlemesi kaçınılmaz olmaktadır.

“...Tek dosyası olan insanlar ya cinayetten ya da tecavülden dolayı gelen insanlar. Diğer suçlardan birçok dosyası bulunan insanlar -örneğin hırsızlık vs.- içeriye girdikleri zaman tövbe edip pişmanlık duyarlar, fakat

özgürlüklerine kavuştukları zaman aynı hayatlarına devam ederler. Hatta ikinci sefer hiç suça bulaşmamış insanları da peşi sıra sürükleyerek. Uyuşturucudan içeriye girmiş bir insan, içerde pişman oluyor. Kendi kendine söz veriyor bir daha kullanmayacağım diye. Çıkıp özgürlüğünü eline alınca en fazla bir ya da iki gün sabredebiliyor (İ.K.M-K.5).”

İnfaz koruma memurundan alınan verilere göre cinayet ve tecavüz gibi suçlardan dolayı tek dosyası olan insanlar tekrar suç işlememektedir, ancak uyuşturucu gibi bir suçtan dolayı cezaevine giren bireyler içeride pişmanlık yaşamalarına rağmen özgürlüklerine kavuştuktan sonra tekrar suç işleyebilmektedirler. Burada önemli olan bir nokta da bu insanların başka bireyleri de suça sürüklemeleridir. İnfaz koruma memuru tekrar suç işlemeye meyilli olma durumunu, mükerrer suçluluğu cezaların caydırıcı olmaması ile ilişkilendirmektedir. Katılımcılardan alınan verilere göre, ise cezaevi mekanlarının bazı suçlular üzerinde caydırıcılık işlevini yerine getiremediği dikkat çekmektedir. Literatürde bu konuyla ilgili yapılan araştırmalarda, cezaevine gönderilen suçluların büyük çoğunluğunun daha önce de cezaevinde bulunan suçlular olduğu ortaya çıkmıştır (Kızmaz, 2007).

Katılımcılardan on sekiz yıl cezaevinde kalmış bir hükümlü cezaevinden çıktıktan sonra “kuşlar kadar özgürüm” ifadesindeki gibi özgür hissetmediğini ve tekrar aynı olay ile karşılaşırse neler yapabileceğini şu şekilde ifade etmektedir;

“...Hiç hissetmedim. Her şey kayboluyor. Çıkıyorsun, gökyüzünü görüyorsun. Bismillah kurtuldum. Ama şöyle hafif arkaya dönüp baktığında, kaybettiklerin... Onlar ne olacak? Hadi gençliği gidiyor, önemli değil gitsin. Allah esirgesin. Temsiliyat olmasın. Cennet-i mekânım böyle ateş olsun. O zamanki olay şimdi olsun. Şimdi kolay öldürmem. Kolay öldürmem. Çünkü

hapishanedeki bir insan kızını düşünüyor, ailesi dışarıda. O adam her gün ölüyor. O 5 dakikada ölüyor kurtuluyor, ama dışarıdaki adamın kızı her gün ölüyor. Çocuğu her gün ölüyor. Hanımı her gün ölüyor. Bir de çevresinde farklı insanlar varsa, bir topan ekmek verir, senin karının ya kalçasına bakar ya bacağına bakar ya da saçına bakar anam. Bu paronayaklık değil. Gerçek hayatın gerçeği. Bu kaderime öz. Kusura bakma. Ben çıktım. Her şeyi bırak... (Gözleri doldu) Diyorum gene olsun, bak cennet mekânım ateş olsun, kolay öldürmem. Baba kolay öldürmem. Tırnaklarından başlarım. İliğine kadar ona her şeyini yaşatırım (G.Ç.H-K.6).”

Katılımcı ifadelerinde suç işlemesine neden olan olayın tekrarlanması durumunda tekrar suç işleyebileceğini ancak, suç davranışı farklı bir şekilde gerçekleştireceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu durum daha önceki katılımcıların suç ayırımı yaparak pişmanlık ve mükerrer suç işleme olayına getirdikleri yorumlarla çelişkili olmaktadır; cezaevinden çıkan her bireyin tekrar suç olaylarına karışma ihtimalinin olduğunu akla getirmektedir.

Katılımcılardan cezaevine uyuşturucu suçu nedeniyle girip çıkmış bir hükümlü, cezaevinden çıktıktan sonra tekrar suç işlediğini ifade etmektedir;

“...Evet ta kendisiyim. (Kahkaha atarak güldü) Ta kendisiyim. Şaka bir yana işlemek isterse işler. Yapmak istese yapar. Çünkü o suça meyilli. Anladın mı? Bu; adam öldürmektir, dolandırmaktır, hırsızlıktandır, tecavüzdendir. Suç dediğinizde eğer suç ve ceza giriyorsa, çocuğu eve kilitlemek değildir bu, illa cezaevine girmektir bu. Uyuşturucu da olabilir, alkolden de olabilir, her şeyden olabilir (G.Ç.H-K.2).”

Katılımcının söylediklerine göre; cezaevinden çıkan her birey suç işlemeye meyilli durumdadır. Hangi suçtan girip çıktığı önemli değildir. Dolayısıyla cezaevi mekanının bireyi ıslah ederek suç konusunda caydırıcı olma özelliği tartışmaya açık bir konu haline gelmektedir.

Cezaevine girip çıkmış bir hükümlünün tekrar suç işleme konusuna dair düşünceleri şu şekildedir;

“...Benim zamanımda temsili, biz hepimiz cezaevindeyiz koğuştta. Sen kasada hırsızısın. Baba yaralamadan gelmiş. Ben de hasbelkader düşmüş sarı çizmeli Mehmet Ağa'nın oğluyum. Çelik kasayı ömrümde görmedim. Seninle oturup çay içiyorum. Sen bana diyorsun ki; “hani baba kasayı kriko ile iki kapı arasına sıkıştırınca daha rahat açılıyor. Arkadan uğraşma. Dokundun mu kilidi açılır”. Baba yaralamayı söylüyor. Nasıl adam yaralanır? Sistemin açıkları nerede? Ali bana anlatıyor, cam nasıl açılır? Ben bütün sentezlerden topluyorum kendime. Düşünüyorum hangi yola gideceğimi. Denetimli serbestlik var. Yapılan tüm ticaret orada dönüyor. Sen konferansı dinliyorsun orada, geliyor yanına oturuyor. “Falan yere git, ben işi ayarladım oradan al”. Ticaret Karaman denetimde dönüyor kusura bakmayın. Çok özür dilerim anacığım ama devlet kendi eliyle şey yapıyor. Kendi eliyle ticaretin önünü açıyor. (G.Ç.H-K.6).”

Katılımcının ifadelerine göre cezaevi mekânı kişinin ıslah olarak, tekrar suç işlemesini engellemek yerine bireyleri suça hazır kişiler olarak dönüştürmektedir. Katılımcıdan alınan verilere göre, bireylerin birbirlerine suç deneyimlerini anlattıkları bir mekân da “Karaman Denetimli Serbestlik Kurumu” dur. Yapılan birçok araştırmaya göre cezaevlerinin suçluları suç konusunda profesyonelleştiren “suç okulları” ya da “suç

üniversiteleri” olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada cezaevine girip çıkmış hükümlü katılımcılar da bu konunun altını çizerek cezaevi mekanlarını “okul, üniversite, eğitim ocağı” olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla cezaevi mekânında suçluların birbirlerine suç kariyerleri ve deneyimlerini aktardıkları ifade edilebilir. Katılımcılardan alınan veriler ışığında cezaevi mekanlarının caydırıcı mı yoksa tekrar suça teşvik edici mi olduğu konusu iki farklı bakış açısı sunmaktadır.

Katılımcılardan bir infaz koruma memuru mükerrer suçlardan bahsederken önemli bir noktaya değinmektedir.

“...Şöyle düşünüyorum, sen ben cezaevine düşersin kesinlikle orada yapamayız. Kesinlikle orada psikolojimiz bozulur, kötü oluruz. Benim mesela birkaç tane akrabam var. Zamanında gençken cezaevine girmiş, cezaevinden çıktığında kurduğu cümle şu: “Bundan sonra benim anneme sövseler dahi ben onlara gül atarım, suratımı çevirir giderim”. Bu adam cezaevinde ıslah olmuş. Korkmuş. Gereken mesajı almış. Ama “mükerrer suç” diye bir şey var. Yani adam 5 defa cezaevine girmiş çıkmış. Yani burası onun evi. Şunu da söyleyebilirim, duydum kulaklarımla telefon görüşü yaptırırken. “Senin dışarıda ne işin var? Cezaevine gelsene, sıcak damın var. Sıcak yemeğimiz geliyor işte. Daha ne istiyorsun?” düşüncesinde olan insanlar var maalesef (İ.K.M-K.1).”

Buna göre; bazı bireyler tekrar cezaevine girebilmek için bilerek ve isteyerek suç işleyebilmektedirler. Cezaevi şartları normal yaşam şartlarına göre daha iyi olan bireyler cezaevini yaşayabilecekleri bir “ev” olarak benimsemekte ve bu eve girebilmek için suç davranışında bulunabilmektedirler. Bu yönüyle cezaevi kurumunu suç işleyen bireylerin anlam dünyalarında “konfor alanı” olarak yeniden inşa ettikleri söylenebilir.

Dolayısıyla bireylerin ürettikleri bu anlamlar çerçevesinde gündelik hayatlarında davranışlarını, eylemlerini yeniden düzenlemektedirler. Bunun sonucu olarak ise; suç davranışında bulunarak cezaevi mekanına tekrar girebilmektedirler.

3.4. İçeride ve Dışarıda Olmak

Çalışmada Karaman'da infaz kurumlarının içeride ve dışarıda olmak çerçevesinde mekân olarak ne anlam ifade ettiği incelenmiştir. Bu bağlamda infaz kurumları Goffman'ın tabiri ile "total kurumlar" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Goffman kurum kategorilerine değinerek bu kurumlardan birini anlamak için diğerlerini de gözden geçirmek gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ancak yapılan çalışmada katılımcılar cezaevi mekanlarının başka hiçbir kuruma benzetilemeyeceğini, çünkü tamamen özgürlük unsurunun kısıtlı bir durumda olduğunu açıklamışlardır. Goffman, toplumdaki total kurumları beş gruba ayırmaktadır ve çalışmanın ana konusu olan cezaevi mekanlarını üçüncü kategoriye şu şekilde yerleştirmektedir: "Topluluğu, topluluğa karşı kasti olduğu düşünülen tehlikelerden korumak için kurulan kurumlardır. Bu durumda tecrit edilen kişilerin refahı esas mesele değildir. Hapishaneler, ıslahevleri, esir kampları, toplama kampları" (Goffman, 2016: 16). Nitekim, cezaevi mekanları topluma karşı kasten zarar veren bireylerin toplumdan uzaklaştırılması için kurulmuş mekanlardır. Goffman, total kurumların temel özelliklerini hayatın üç alanını normalden ayıran sınırların ortadan kalkması olarak ifade etmektedir. "İlk olarak, hayatın tüm vehçeleri aynı yerde ve aynı tek otorite altında idare edilir. İkinci olarak, üyenin günlük faaliyetlerinin her bir aşaması benzer şekilde davranılan ve aynı şeyi birlikte yapması şart koşulan, geniş yığınlar halindeki diğer üyelerin doğrudan eşliğinde sürdürülür" (Goffman, 2016: 17-18). Dolayısıyla, bir insanın birçok ihtiyacının insanların bürokratik örgütlenmesiyle idare edilmesi total kurumları ifade etmektedir. Bu bağlamda total kurumların kişinin tüm

hayatını ve zamanını düzenlediği söylenebilir. Yatılı okullar ya da hapisane sistemleri buna örnek olarak verilebilir. Kişinin uyuma saatleri, uyanma saatleri, çalışma saatleri, giyinme şekilleri kurum tarafından belirlenebilmektedir. Böylelikle kişilerin davranışları bürokratik araçlarla sınırlandırılmakta, yaşam etkinlikleri aynı kurum içerisinde yapılmaktadır. Bu sayede kişileri sürekli gözetim altında tutma ya da bu izlenimi verme imkânı verebilmektedir.

Dolayısıyla total kurumlar da olmak ile sivil hayatta olmanın farkı dikkat çekmektedir. Sivil hayat dediğimiz yaşama biçimini sürdürebildiğimiz mekân, total kurumlardan uzak “dışarı”dır. Dışarıda herhangi bir üniforma ve resmiyet neticesinde yaşam alanlarımız arasındaki ayrımları ortadan kaldıracak bir otorite söz konusu değildir. “Total kurumlarda yaşam alanları arasında ayrımlar ortadan kalkmıştır” (Goffman, 2016: 47). Yapılan çalışmada katılımcıların infaz kurumu içerisinde olmak ve sivil hayatta olmayı nasıl anlamlandırdıkları incelenmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan infaz koruma memurları ve kurumun bir sağlık personeli düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir;

“...Orası çok kapalı bir ortam zaten girerken benim cep telefonum bile yanımda değil. Bir nevi biz devletin paralı mahkumlarıyız. Aslında para karşılığı devlete özgürlüğümüzü satıyoruz. Öyle görüyorum ben olayı. Tabii ki insan psikolojisi ben de ilk başta çok etkilenmiştim. Hatta bazen dışarı çıktığımda derin bir nefes alırım” Allah’ım dışarda oksijen varmış” derim. Çünkü orada mahkumlar da sadece gökyüzünü görüyorlar hiçbir şey görmüyorlar. Toprağa basmak bile herkes için velinimet (H.K.6).”

“...Yani sonuçta bizim de özgürlüğümüz gidiyor yani, cep telefonlarımızı içeri katamıyoruz. Ailemiz arasa ulaşması biraz zaman alıyor. Yani cep telefonumuz yanımda olsa iki dakika ulaşacaksa kurumu arıyorlar kurumdan

bağlatıyorlar bazen oda da olmuyoruz. Ya da ilaç dağıtımına, hastaneye gidiyoruz. Anında ulaşamama gibi durumlar oluyor. Bir nevi paralı mahkumuz (İ.K.M-K.2).”

“...Ben sabah evden çıkarken cezaevine gidiyorum diye çıkmıyorum. Normal işe gidiyorum diye çıkıyorum. Ama içeriye girdiğimiz zaman içerinin kurallarına göre hareket ediyoruz. Ben iş ile dışarıdaki hayatı birbirine çok karıştırmıyorum. Cezaevinden çıktıktan sonra tamamen unutuyorum (İ.K.M-K.3).”

İnfaz koruma memurları mahkûmun topluma yeniden kazandırılması konusunda önemli bir yere sahiptir. Katılımcılar kuruma girdikten sonra özgürlüklerinin kısıtlandığını ifade etmektedirler. Bu nedenle devlete para karşılığı özgürlüklerini sattıklarını düşünmektedirler. Katılımcılar yaptıkları mesleği bir gelir kaynağı olarak görmekte, infaz kurumuna girdikten sonra dışarı ile bir bağlantıları olmadığını, dışarıda da infaz kurumu hakkında hiçbir şey düşünmemeye çalıştıklarını ifade etmektedirler. Bu nedenle katılımcıların mesleği bir gelir kaynağı olarak gördükleri söylenebilir. Dolayısıyla bu durum mesleği icra edenler için olumsuz bir psikolojik etki yaratmaktadır ve katılımcılar kendilerini “*paralı mahkûm*” olarak tanımlamaktadırlar. İçeride olmak infaz kurumu çalışanları için “*paralı mahkûm*” olmakla ilişkilendirilmiştir.

Cezaevine girip çıkmış hükümlülerden alınan veriler doğrultusunda ise infaz kurumu içerisinde olmak tamamen özgürlüklerin elinden alınması olarak ifade edilebilir. Katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedirler;

“...Doğru düzgün dolaşamıyorsun, iletişim kuramıyorsun sevdiğinle veya diğer insanlarla. Sosyal hayat diye bir şey yok. Cezaevinde her şeyin saatli mesela yemeğin saati var. Yani o saatlerde yiyebiliyorsun. Belirli kanalları

izleyebiliyorsun televizyon olarak. O da devletin tespit ettiği A, B, C, D kanallarını izleyebiliyorsun. Canın isterse bir video açamıyorsun mesela. Orada şöyle bir olay var; tek bir kanal çık oluyor. Orada da herkesin istediği bir kanal. Diyelim ki o anda herkes tarafından çok sevilen bir dizi varsa o açılıyor. Sen o diziyi sevmeyip te başka bir şey izlemek istesen izleyemiyorsun gibi (G.Ç.H-K.1).”

“...Kafes kuşu gibi düşün kendini. Bir zaman özgürsün, sen serçesin. Serçe doğmuşsun. Bir süre sonra kafese alıyorlar seni. Bunu düşündüğün de bile serçeye acırsın değil mi? Bu serçe kafes kuşu değil, dersin. İnsan da öyle yani (G.Ç.H-K.2).”

“...Çok. İnsan dediğin varlık özgürlüğü ile var olan bir varlıktır. Orada zaten özgür değilsin. İnsan da değilsin. Cezaevi ile sivil hayatın farkı özgürlük adına her şeyin elinden alınmasıdır (G.Ç.H-K.3).”

“...Bir paket sigaraya, bir karton sigaraya bir dilim ekmek verirler. Burada bir dilim ekmek eksik çıktı ya olsun kardeşim dersin. Ya da dersin ki gidelim etli ekmek yiyelim. Ya da gidelim anneni görelim. Veya dersin ki; hadi gel bir bira alıp arabada içelim. Ama orada sadece gökyüzünü görüyorsun. Kuş geçecek diye bekliyorsun. Kuş bile geçmiyor mübarek oradan(güldü) (G.Ç.H-K.6).”

Bireyler içeride olmayı, sosyal hayat ilişkilerinin olmadığı, insanlarla iletişim kuramadıkları, yeme- uyuma vb. ihtiyaçlarının bile belirli saatlere göre giderildiğini, devletin ön gördüğü televizyon kanallarının izlendiği bir durum olarak ifade etmişlerdir. Goffman da sivil hayatı şu şekilde açıklamıştır; “Otoritenin yargısı ve eylemi pek çok faaliyet için uzakta tutulur ve kişi tek başınadır. Bu şartlar altında, bir kişi genel bir fayda planlamasıyla faaliyetlerinin bir diğer faaliyete uymasını sağlayabilir. Bu, bireyin bir işi

bitirmek için yemek yemeyi birkaç dakika ertelenmesinde ya da bir arkadaşıyla akşam yemeğine çıkmak için bir işi daha erken bırakmasında olduğu gibi, bir tür ‘kişisel eylem ekonomisi’ dir” (Goffman, 2016: 49). Katılımcıların belirttiğine göre ise, total kurumda kişilerin faaliyetleri personeller tarafından düzenlenmektedir. Dolayısıyla mahkumların bütün faaliyetleri bir otorite tarafından belirlenmiş durumdadır. Total kurumlarda düzene sokulmuş faaliyetler söz konusudur, Goffman bu durumu “sıkı disiplin altına alma” olarak adlandırmaktadır.

Bunun yanında Goffman, total kurumlarla ilgili olarak önemli bir meseleden bahsetmektedir. Total kurumlarda “kişisel etkisizlik” söz konusudur. Kişi sivil toplumda hareket özgürlüğüne sahip, kendi yaşantısını kendisi denetleyebilen bir durumdadır. Yani bir “yetişkin” olarak kendi yaşamından kendisi sorumludur. Ancak total kurumda bu durum değişmektedir. Goffman bu meseleyi “bir yetişkinin kendi kaderini tayin hakkının kaybı” olarak değerlendirmektedir. “Total kurumlar, sivil toplumda aktörün kendisine ya da aktörün çevresindekilere aktörün kendi dünyası üzerinde denetime sahip bir kişi, yani aktörün bir “yetişkin” olarak kendi kaderini tayin hakkı, özerkliği ve hareket özgürlüğü olan bir kişi olduğunu gösteren eylemleri aksatır ya da bozarlar” (Goffman, 2016: 54). Buna göre kapatılmış bir kişinin total kurumda kendi kendine eylemde bulunma hakkı yoktur, diyebiliriz. Örnek verecek olursak kapatılmış kişinin yemek yeme saati, uyuma saati vb. eylemleri kurumun belirlediği zaman aralıklarına göre belirleniyor olabilir. Bu durumda kapatılmış kişinin “sivil benliği” sarsılabilir ve kişisel yeniden yapılanma gerekmektedir.

“...Dışarda özgürüm, içerde hapis. Bu kadar basit (D.O.D-K.2).”

“...Aralarında dağlar kadar fark var. Toprak, ağaç, hayvan hiçbirisi ile temas edemezsin cezaevinde. Dört tarafın beton duvar (D.O.D-K.3).”

“...İki gün bile pandemi sürecinde evde kalıyoruz, bu bile büyük bir kısıtlama her imkânımız olmasına rağmen. Dışarı ile bağlantımız olduğu halde. Telefonumuz olduğu halde (D.O.D-K.4).”

“...Dışardan farkı şu; dışarda insanın kendi iradesi var. İçerde iraden var ama bu iraden kilitli olan kapıya kadar, sen orada yatacam deyip yatma iraden var, tuvalete gidecem deyip gitme iraden var ya da şöyle 3-4 metrekare yerde ileri geri yürüyebiliyorsun. Bunların harici elinden hiçbir şey gelmiyor. Sosyal hayat yok hiçbir şey yok tamamen sıfırlanmış bir insan oluyorsun. Hastaysan ilaç yok bağımlıysan madde yok içerde bekliyorsun öyle (P.N.K-K.2).”

“...Sivil hayattan farkı üniforma giyiyorlar sadece başka bir farkı yok. İçeride de aynılar yani. Dışarıda özgürsün. İçeride işlerin kısıtlı. Bağcıklarına kadar alıyorlar seni. Psikolojini bozuyorlar orada (P.N.K-K.4).”

Katılımcılardan cezaevi deneyimi olmayan dışardakiler ve sadece polis nezarethanesinde kalmış bireyler içerde olmak ile dışarda olmanın farkını özgürlüğe atfetmişlerdir. İçeride olmayı “özgür olmamak ve hapis” olarak nitelendirilmektedir. Yine içeride belirli bir otorite olduğu ve bu otoritenin hazırlanmış olduğu kurallar çerçevesinde hareket edilebildiği, ancak sivil hayatta bireylerin kişisel faaliyetlerinde otoritenin bu derece etkili olmadığı açıklanmaktadır. Bu çerçevede Goffman, total kurumdaki otoritenin sürekli olarak ortaya çıktığını, giyim, hareket ve tutumlar gibi birçok unsur konusunda otoritenin idaresinin etkili olduğunu ifade etmektedir (Goffman, 2016).

3.4.1. Cezaevi Kuralları

Bilindiği üzere infaz kurumu içerisinde farklı suçlardan hüküm giymiş mahkumlar ve personeller yer almaktadır. İnfaz kurumları içerisinde belirli bir topluluk ve yaşam söz konusudur. Buradaki insanlar birlikte hayatlarını devam ettirmektedirler.

Yapılan çalışmada bu birlikte ve toplu yaşama nedeniyle kurum içerisinde belirli kuralların olup olmadığı incelenmiştir. Cezaevine girip çıkmış hükümlü katılımcılar ve infaz koruma memuru katılımcılardan alınan verilere göre infaz kurumu içerisinde “idare kuralları” ve “koğuş kuralları” olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede Goffman sistemin üç unsurundan birisi olan kurum kurallarına değinmektedir. “Kapatılmış kişinin davranışlarıyla ilgili temel gereklilikleri düzenleyen, görece doğrudan belirtilmiş, resmi talimatlar ve yasaklamalar dizisi olan ‘kurum kuralları’ vardır” (Goffman, 2016: 59). Katılımcılar infaz kurumundaki genel idare kurallarını şu şekilde ifade etmişlerdir;

“...İdarenin belli başlı kuralları var. Sayımda ayağa kalkılması, sayım vermemesi gibi bir şey olmayacak. Biz içeri girdiğimizde sayım esnasında herkes ayakta olacak. Sağlık sıkıntısından bir problem varsa o zaten hekim tarafından raporla bildirilir ve o kişi zorla ayağa kaldırıılmaz. Olduğu yerde sayılır, yatağında ya da oturduğu yerde (İ.K.M-K.2).”

“...Kişisel temizliğine uyacak, koğuştakilere uyacak. Ben ağayım paşayım hesabına gitmeyecek. Orada herkes bir, eşit. Ayrım yok. Örneğin kapalı cezaevinde biz yemekleri saat 12’de veririz. Bu adam ister 12 de yesin, isterse 2’de yesin. Bizi bağlamaz. Karavanayı boşaltalım, yıkasınlar, temiz olarak bize teslim etsin. O yemeği isterse çöpe döksün (İ.K.M-K.3).”

“...Her gün sayım almak zorundayız. Örneğin koğuşta on kişi var, gelen nöbetçi memur o on kişiyi teslim alırken sayım yapmak zorunda. Almadıysa o onun sorumluluğunda. Bir kişinin eksik olması demek “kaçak” demek. Büyük bir sorumluluk (İ.K.M-K.4).”

“...İdari kurallar ise, koğuşun düzenli olması, temiz olması ve standartlar içinde olmasını belirler. Her gün sabah, akşam sayım yapılır (İ.K.M-K.5).”

Alınan verilere göre idarenin belirlediği kurallardan bazıları şunlardır;

- İnfaz koruma memurları her gün sabah akşam mahkumların sayımını yapması,
- Sayım esnasında mahkumların ayakta beklemesi,
- Mahkumların kişisel temizlik kurallarına uyum göstermesi,
- Mahkumların koğuş içerisinde uyumlu olması,
- Mahkumların yemek yedikleri karavanayı temiz bir şekilde teslim etmesi,
- Koğuşların düzenli ve tertipli olması vb. kurallar idarenin belirlemiş olduğu kurallar olarak karşımıza çıkmaktadır.

İdari kuralların yanında bir de koğuşların düzeni için gerekli kurallar olduğu belirlenmiştir. Buna göre koğuş kurallarında; banyo sırası, temizlik sırası, temizliği yapan kişiye verilmesi gereken ücret, yatma saati, kalkma saati, saygılı olmak, memura karşı davranış şekilleri vb. birçok unsur yer almaktadır.

3.4.1.1. Koğuş Mümessili

Yapılan çalışmada infaz kurumlarında idarenin belirlediği kuralların yanında bir de koğuşlarda belirlenmiş kuralların olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda idare kurallarının idari memurlar tarafından belirlendiği gibi, koğuşlarda da “koğuş mümessili, koğuş mesulü ya da koğuş ağası” adı verilen bir yönetici seçildiği, belirlendiği dikkat çekmektedir. Katılımcılardan alınan cevaplara göre koğuş kuralları şu şekilde ifade edilmektedir:

“...Şöyle; sen cezaevindesin, idari gözetim altındasın. Ama kalabalık bir ortundasın. 30 kişi ilesin. 30 kişinin de yönetilmeye ihtiyacı var. Bu sefer ne yapıyorsun? Küçülmeye gidiyorsun. İnsanlar kendi aralarında kurallar ve kanunlar koyuyor. O kanunlara uyulması gerekiyor. En yüksek cezalı olan

koğuş mümessili olur. Fakat koğuş yöneticisi idare ile bağlantılıdır. Sürekli bağlantısı olur. Çünkü 30 kişiyi çağırıp da konuşamaz idare. Ne yapacak? Bir kişiyi çağırarak. Bir kişi 30 kişiyi anlatacak. Koğuşun içindeki düzeni sağlamak için yapılan uygulamalar (G.Ç.H-K.3).”

“...Onun dışında koğuşta herkesin kendi kuralları var. Koğuş başkanı olur, toplum dilinde “koğuş ağası” denir. Ama öyle bir şey değil, sınıf başkanı tarzında. Bütün koğuşun ihtiyaçlarını onlar bize yöneltir. Biz koğuşa girdiğimizde 30 kişi aynı anda konuşmaya başlayınca hiçbir şey anlaşılmaz. Kimsenin problemi de çözülemiyor. O yüzden herkes derdini mümessile anlatır, mümessil gelir bize anlatır, biz ona sorarız. Onların kendi aralarında koyduğu kurallar var, yazılı olmayan sözlü kuralları var (İ.K.M-K.2).”

Katılımcılardan cezaevine girip çıkmış bir hükümlü ile bir infaz koruma memuru koğuşlarda koğuş mümessili unsurunun belirlenmesini benzer ifadelerle anlatmışlardır. Buna göre koğuşlarda ortalama 30 kişi beraber yaşamaktadır. 30 kişinin ihtiyaçlarını tek tek memurlara ifade etmesinin zor olacağı sebebiyle, koğuşlarda “sınıf başkanı”na benzer şekilde bir koğuş yöneticisi belirlendiği ortaya çıkmıştır. Koğuşlardaki mahkumlar idareye iletmek istedikleri sıkıntı vb. durumları koğuş mümessili aracılığıyla idareye ulaştırmaktadır. O halde koğuş mümessilinin görevlerinden bir tanesi de idare ile mahkumlar arasındaki iletişim sağlamak olarak görünmektedir. Bu bağlamda koğuş mümessili unsurunun idare ile iş birliği içerisinde bağlantılı olduğu söylenebilir.

“...B1 Koğuşu ya da B2 Koğuşu diyelim. Burada yaşı büyük olan birisi daha önceden de cezaevine girmiş çıkmışsa, yine oradaysa o “koğuş mesulü” olur. Bazı kurallar ondan geçer. İlk o söyler yani. Ondan habersiz bir şey yapılmaz (G.Ç.H-K.2).”

Katılımcılardan alınan verilere göre koğuş mümessili yaş ve cezaevi içerisinde geçirmiş olduğu zamanın uzunluğuna göre belirlenmektedir. Yani koğuş mümessili olabilmek için “eski bir mahkûm” olunması gerekmektedir. Eski bir mahkûmun cezaevi deneyimleri ve tecrübeleri koğuşu yönetmesi ve koğuşun düzenini sağlaması açısından önemli görünmektedir. Dolayısıyla koğuş mümessilliğinde “yaş” unsurunun önemli bir etken olduğunu ve yaşla birlikte kurum içerisinde kişinin statüsünün arttığı da ifade edilebilir. Katılımcılardan on sekiz yıl cezaevi deneyimi olan, girip çıkmış bir hükümlü kendisinin de koğuş mümessilliği yaptığını şu şekilde anlatmıştır:

“...Ben 200 kişilik koğuşun mümessilliğini yaptım. O zaman eski tipti. Mesela diyelim ki; İç Anadolu çocuğu, Doğu çocuğu, İzmir çocuğu diye ayırım vardır. Gece 12.00 dediğinde bütün ışıklar kapanır. Sabah saat 10'a kadar kimse ses çıkaramaz. Televizyon tektir. Onda haberlere öncelik verilir. Spora öncelik verilir. Sonra varsa dizi. Devlet sana sayılı kanal verir. Uydu sistemi diye bir şey yok, sen merkezi sisteme bağlısın. Sana 10 tane kanal verir. Zaten bunun 4 tanesini TRT alır götürür(güldü). Koğuşun potansiyeli önemli. Nasıl ki bayanlar koğuşuna- bacımsın kusura bakma- farklı bir şey verilmezse salatalık gibi. Orada da koğuşun mümessili e***** bir şey varsa izleme kardeşim der. Çünkü çok değişik anacığım. Annesinin babasının ulaşamadığı insanlarla da doludur orası. On numara çok kaliteli insanlar da vardır, çok şerefsiz insanlar da vardır. Her gün 4 kişiyi rahat dövüyordum Dövmezsen başa çıkamazsın. Gece farklı oyunlar oynanırdı içerde. Mesela böcek yarıştırsın. Hamam böceği yarıştırsın. Oturursun “Tek mi çift mi” oynarsın. Kumar oynamak için illa bir siteye, ortama ihtiyaç yok. Kişilerin şurası (kalbine vurdu) istiyorsa yapar. Bunların önüne geçmek için çok canlar yaktım ben. Ama mecburdum.

Çok mecburdum. Gece tuvalete gittim. 10 tane azam vardı. Lut kavmini bilirsin. O şekil yapan insanları yakaladım. Biz bu kadar iffetsiz, haysiyetsiz, şerefsiz insanlar değiliz. Nefsinin kölesi olan çok insan var (G.Ç.H-K.6).”

Katılımcıdan alınan verilere göre mümessillik yaptığı koğuştta gece yatma saati 12.00, sabah kalkma saati 10.00 olarak belirlenmiştir. Koğuştta bir tane televizyon olmakla beraber öncelik verilen kanallar; haber kanalları, spor kanalları ve dizilerdir. Ancak bu kanallar merkezi sisteme bağlı olmakla beraber çoğunluğunu TRT kanalları oluşturmaktadır. Bu kanallarda cinsel içerikli görüntüler varsa eğer, koğuş mümessili mahkumları uyararak bunların izlenmesini engellemektedir. Koğuş mümessilliği yapmış katılımcımız iki yüz kişiyi yönetmenin zor olduğunu ve zaman zaman şiddete başvurduğunu ifade etmektedir. İçeride kumar oyunlarının oynandığını, eşcinsel ilişkilerin sürdürüldüğünü ifade ederek, bu durumlara engel olmak için şiddete başvurduğunu da belirtmektedir.

Yapılan çalışmada bir kadın infaz koruma memuru kadın koğuşu hakkında şunları ifade etmektedir;

“...Kadınlar koğuşunda “koğuş ağası” tarzı bir şeyle karşılaşmadım, ama gruplarda hep bir kişi daha baskın oluyor. Benim olduğum yerde koğuş ağası yok, bir kişi sözcü oluyor sadece (İ.K.M-K.4).”

Buna göre Karaman infaz kurumunda kadın koğuşunda bir kişi “sözcü” olabilmektedir, ancak sözcüye “koğuş mümessili” vb. adlandırmalar yapılmamaktadır. Dolayısıyla hem kadın hem erkek koğuşunda idareye koğuş hakkında bildirimlerde bulunan bir sözcü olduğu ifade edilebilir.

3.4.1.2. “Meydancı Sigarası” ve “Ortacı”

Yapılan çalışmaya göre koğuş kuralları içerisinde koğuşun temizliğini yapan kişilere “meydancı” ve “ortacı” adı verilmektedir. Kurum içerisinde ailesi ya da tanıdıkları tarafından para gönderilmeyen, parası gelmeyen mahkumlar koğuşun temizlik vb. işlerini yapmakla görevlendirilmektedir. Ancak bu görev bu mahkumlara idare tarafından verilmemekte, koğuştaki mahkumlar tarafından verilmektedir. Katılımcıların “ortacı ve meydancı” hakkındaki ifadeleri şu şekildedir;

“...Meydancı dediğimiz parası olmayan insanları “ortacı” yaparlar. Temizlikçi vs. yaparlar. Oradakiler de ona bir karşılık (para) verir. Bu resmi değil ama koğuş düzenidir (İ.K.M-K.5).”

“...Koğuşta “meydancı” olur. Koğuşun meydancısı olur. Bulaşığını yıkayan, sabah kahvaltısını hazırlayan bir tane biri olur. Sabah erkenden kalkan. O sabah saat yedi-yedi buçukta koğuştaki herkesi kaldırır (G.Ç.H-K.2)

“...Sayım varken kalkacaksın, temizliğini yapacaksın, koğuş düzenine uyacaksın. Koğuşun ortası olur tamam mı? Ortası. Bir de “meydancı sigarası” olur. “Meydancı sigarası”. Mesela ben meydancıyım, benim param gelmez tamam mı? Beni meydancı yaparlar orada. Ben orada sabah kahvaltısını, öğlen yemeğini, akşam yemeğini, sabah 10 çayını, 1 çayını, 3 çayını verir. Bir de akşam koğuş mümessili izin verirse, film dizi izlenirken çay demlemeye izin olursa çay demlenir. Bunları yapar. Meydancı bir hafta bunu yapar. Temizliğini yapar, bahçesini temizler, tuvaletini yıkar, banyosunu ozonlar. Mesela koğuşta yirmi kişi var. 20 kişi o meydancıya haftada bir paket sigara verir. O yüzden “meydancı sigarası” diyoruz. Bir de “orta” olur. Mesela, akşam yemek gelmez, iyi gelmedi Herkes haftalık, 20 kişiye 15 lira meydancı

sigaran, 15 lirada ortan. Elli lira haftalık. Senin 400 lira giderin oluyordu bazen. Anladın mı? Ona göre paran yatardı (G.Ç.H-K.2).”

Buna göre; koğuştta parası olmayan insanlar koğuşt temizliği gibi görevler için seçilmektedirler. Yaptıkları hizmet karşılığında koğuştaki diğer mahkumlar bu kişilere belli bir ücret ödemektedirler. Meydancı ya da ortacı adı verilen bu mahkumlar koğuştta sabah kahvaltısı, öğle yemeği, akşam yemeği, koğuşt mümessilinin müsaadesi doğrultusunda günün belirli saatlerinde koğuştakileri çay ikramı, tuvalet- banyo temizliği gibi görevleri bir hafta boyunca yapmaktadırlar. Yaptıkları hizmet karşılığında ise koğuştakiler ortak bir şekilde bu kişiye bir paket sigara almaktadırlar ve buna “meydancı sigarası” adını vermektedirler.

Dolayısıyla infaz kurumlarında toplu yaşama nedeniyle belirli kuralların olduğundan bahsedilebilir. Toplumda yazılı olmayan kurallar olduğ u gibi, bir infaz kurumundaki koğuşt içerisinde de yazılı ve yazılı olmayan sözlü kurallar olduğ u ifade edilebilir.

3.4.2. Kurum İçerisinde Giyilen Kıyafetler: Sınırlı Sayıda

Goffman, kapatılmış kişilerin kurum içerisine girdiğinde sahip oldukları eşyaların ellerinden alındıktan sonra bazılarının kurum tarafından sağlandığını ifade etmektedir. “Ancak bunlar tek tip olan ve tek tip bir şekilde dağıtılan standart eşyalardır” (Goffman, 2016: 31). Böylece kapatılmış kişilerin özel mülkiyet düşünceleri engellenmiş olacaktır. Yapılan araştırma çerçevesinde infaz kurumunda mahkumların giydiği kıyafetler hakkında veriler elde edilmiştir. Buna göre Karaman infaz kurumlarında tek tip kıyafet uygulamasının olmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak kıyafet konusunda da kuralların olduğ u dikkat çekmektedir. Alınan verilere göre, üzerinde belli bir örgüt ya da grubu temsil edecek yazı ve sembol bulunan kıyafetlerin yasak olduğ u ve bu kuralların bakanlık

tarafından koyulduğu belirlenmiştir. Örneğin; yeşil ve kırmızı renkleri belirli bir terör grubunun sembolüne işaret ettiği için bu tarz kıyafetlerin giyilmesi yasaklanmıştır.

Mahkûmun kuruma girerken yanına alacağı kıyafetlerin de sınırlı sayıda olduğu şu şekilde belirtilmektedir;

“...Bizim Türkiye’de tek tip kıyafet uygulaması yok. Yani “emanet eşya” diye bir birimiz var zaten. O birimde gelen mesela ben vardiyeciyim. Mahkûm geldiğinde sayılı eşya alır yanına. 3 tane valizle de gelsen, işte 3 tane pantolon, 2 tane tişört, 2 tane kazak ile 2 takım elbise bu kadar. Bunların üstüne diğerleri depoya kaldırılır (İ.K.M-K.1).”

Bir infaz koruma memurunun belirttiğine göre, infaz kurumunda “emanet eşya birimi” adı verilen bir mekân söz konusudur. Mahkûma sınırlı sayıda verilen eşyalar dışındaki diğer eşyaları mahkûmun isteğine göre “emanet eşya birimi”ne kaldırılmakta ya da ailesine teslim edilmektedir. “Buna karşın bunlardan bazıları birey kurumdan ayrılırken -eğer ayrılabilirse- kendisine geri verilmek üzere, erişimin olmadığı bir yerde muhafaza edilebilir” (Goffman, 2016: 32). Yapılan çalışmaya göre, mahkumlara sınırlı sayıda verilen eşyalar dışındaki eşyaların muhafaza edildiği yer “emanet eşya birimi” olarak karşımıza çıkmaktadır.

“...Koğuş içinde aynı kıyafetleri giyiyorlar. Koğuş dışında da çalışanlar aynı kıyafeti giyer. Ne yaptığı belli olsun diye yemekhane gibi yerlerde çalışan mahkumlar aynı kıyafeti giyer. Ama koğuş içerisinde kimseye karışılmaz (İ.K.M-K.4).”

Başka bir infaz koruma memurunun belirttiğine göre koğuş içerisinde giyilen kıyafetler tek tip değildir. Ancak koğuş dışında yemekhane gibi mekanlarda çalışan mahkumların hangi işi yaptığının belli olması için aynı kıyafetleri giydikleri açıklanmıştır.

On sekiz yıl cezaevi deneyimi olan girip çıkmış hükümlü katılımcı, önceleri mahkumların suçuna göre kahverengi ya da lacivert tek tip kıyafet giydiklerini ifade etmektedir. Ancak 2005’te yürürlüğe giren bir yasa ile bu durumun sonlandırıldığını ve artık mahkûma sınırlı sayıda kıyafetler verildiğini açıklamaktadır.

“...Tek tip derler ona. Çok uzun zaman oldu tarihini bilmiyorum Aslı. Kahverengi ve lacivert suçuna göre kıyafet vardı. Onun 2005 yasası ile kaldırdılar. Yasanın maddesi de aklımdaydı unuttum kusura bakma. CMK’dan kalktı. Artık sınırlı. Bir kot pantolon, iki tane kazak, 4 tane tişört. Spor ayakkabı ve kundura. Bunlar sınırlı sayıda. İç çamaşırın sınırsız. Atlet sınırsız. Tek tip olayı eskiden vardı. Herkes mecbur onu giymek zorundaydı (G.Ç.H-K.6).”

Dolayısıyla insan haklarının korunması ve geliştirilmesi bağlamında tek tip kıyafet uygulamasının cezanın bir parçası olma durumunun kişilikleri etkileyeceği ifade edilebilir. Bir infaz kurumunda tek tip kıyafet uygulaması kişilerin bizzat kendi üzerinde taşıdıkları bir “damga” olacaktır.

3.4.3. Ziyaretler

Yapılan çalışmada kurumda denetimler ve ziyaretler için mahkumların yakınlarına güzel görünmek için hazırlıklar yaptıkları belirlenmiştir.

“...Mahkûm ziyarete nasıl gider? Birincisi kıyafeti, en güzel kıyafetini giyer. Tıraşını olur, yıkılmadığını ve ayakta olduğunu göstermeye çalışır ailesine karşı. İçeride dik duruyorum imajı vermeye çalışır. Adam gerçekten psikolojik olarak yıpranmış olsa bile, görüşü geldiği gün en güzel kıyafetini giyer, en güzel şekilde hazırlanır, parfümünü sürer jilet gibi çıkar yani (İ.K.M-K.3).”

Buna göre mahkumların yakınları tarafından ziyaret edilmeleri onlar için çok önemli görünmektedir. Mahkumlar ziyaret sırasında en güzel kıyafetlerini giymekte ve tıraş olarak ailesine “ben iyiyim” izlenimi vermeye çalışmaktadır. Ziyarete giderken ailelerine vermek istedikleri hediye eşyalar da söz konusu olabilmektedir. Mahkumların ziyaret için yapmış oldukları hazırlıklar idare tarafından belirlenmemekle beraber, mahkumların kendi istekleri doğrultusunda yaptıkları hazırlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

“...Her bloğun günü oluyordu mesela. Biz gün gün çıkıyorduk. Mesela benim görüş günüm Salı günüydü genelde. Salı ve Cumartesi günleriydi. Hediyelik eşyalarınız varsa hediyelik eşyalarımızı hazırlıyorduk. Kot pantolonumuzu giyiyorduk. Saç sakal tıraşı yapıyorduk. Kendimizce koğuşça. Malta'da nasıl yürünecekse koğuş mesulü söylerdi. Malta'da herkese selam vermeyin. Koğuşumuzu belli edin. Giderken gardiyanlara selam verin. Böyle birbirimizi uyarıyorduk. Malta dediğim yer koridor. Mesela apartman boşluğu var ya oradaki boşluğa Malta deniliyor (G.Ç.H-K.2).”

Kurum içerisinde her bloğun bir ziyaret günü olduğu dikkat çekmektedir. Mahkûm ziyarete en güzel şekilde çıkmaya çalışırken kurumdaki personellere ve diğer koğuşlara karşı da bir gösteri yapmaktadır. Kurumda “malta” adı verilen koridordan ziyarete doğru yürüme esnasında mahkumun aslında kendi koğuşunu temsil ederek yürüdüğü ifade edilebilir. Dolayısıyla mahkûm içerisinde bulunduğu koğuşun bir parçası olmakla beraber, o koğuşu bu şekilde bir gösteri ile de temsil edebilmektedir.

Cezaevi deneyimi olmayan bir katılımcı ise ziyaretler sırasında temizlik ve bakım gibi hazırlıkların mahkûma idare tarafından zorla yaptırıldığını şu şekilde ifade etmektedir.

“...Valla her şey görüldüğü gibi değildir. Kesinlikle değişiklik yapıyordur. En azından temizlik yapılır. Yani bizim görmediğimiz bilmediğimiz şeyler. Temiz görünmesi gerekir en azından. Bakımlıymış gibi görünmesi gerekir. Tıraşını oldururlar. Zorla yaptırılan şeylerdir bunlar. Dışarıdan seni kötü görmesin (D.O.D-K.2).”

Ancak cezaevi deneyimi olan katılımcıların belirttiğine göre, bu hazırlıklar idare tarafından zorla yaptırılmamaktadır.

3.4.4. Nesnelere ve Olaylara Yüklenen Anlamlar

3.4.4.1. Cezaevinde Üretim ve Ticaret: Boncuktan Kuşlar

Bilinçli her insan bir anlam dünyası ve sembollerle karşı karşıyadır. İnsanlar kendilerine ördükleri anlamlar ağı çerçevesinde davranışlarını yorumlar ve anlam atfeder. “Toplumbilimlerinde yorumlayıcı perspektif, inan aktörünü sosyal teorinin merkezine yerleştirir. İnsan, toplumsal eylem ve etkileşim yoluyla kendi anlam evrenini inşa eden; bilinci, amacı ve iradesi olan, sembol inşa eden ve kullanan bir varlık olarak ele alınır” (Çebi, 2008: 184). Dolayısıyla toplum da insanların anlam ve sembol dünyaları üzerine kurulmuş bir tasarım gibidir. Semboller ise anlamları taşıma araçları olarak karşımıza çıkmaktadır. “Semboller, insanların temsil etmeyi düşündükleri her neyse onu temsil etmek için kullanılan nesnelere” (Charon, aktaran Ritzer,2012: 229). Bu bağlamda yapılan çalışmada cezaevindeki bir kişi ile dışardaki bir kişinin nesnelere ve olaylara yükledikleri anlamlar incelenmiştir. İçerideki -cezaevindeki- bir mahkûm ile dışarıdaki bir bireyin nesnelere ve olaylara yükledikleri anlamların farklı olabildiği belirlenmiştir. Örneğin, dışardaki bir kişi toplumsal yaşamın gündelik rutini çerçevesinde gökyüzü, kuşlar, çiçekler, kaldırım taşları vb. nesnelere gözden kaçırırken; cezaevindeki bir birey için bir

kuş özgürlüğü çağrıştırabilir. Veya cezaevi duvarları mahkûm için özgürlük önündeki bir engel olarak görülebilir.

Katılımcılardan infaz koruma memurlarının konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir;

“...Kapalı cezaevinde küçük bir yarığın içinden küçük bir ot çıkmıştı. Adamlar o ota çiçek açtırdılar. Çünkü içeride bitki yok. Yeşil yok. En fazla gördüğü yeşillik marul ve maydanoz. Onlar için çok büyük anlam ifade ediyor tabi ki (İ.K.M-K.3).”

“...Şarkılarda geçen bazı kelimelerin cezaevlerinde geçtiği aklıma gelmezdi, fakat şimdi anlıyorum. Ama şimdilerde şarkılarda geçen “beton duvar” kavramının cezaevini anlattığını anlayabiliyorum. Biz bile artık fark ediyoruz. Ama kadın koğuşlarında kuş besleyen falan görmedim. Erkeklerde daha çok görülüyor (İ.K.M-K.4).”

“...Bazen üst kata, yukarıya revire mahkûm çıkarttığım zaman üst kattaki pencereden dışarı, ağaçlar ve şehrin olduğu bazı yerler gözükür. Şöyle bakarlar. “Hadi arkadaşlar beklemeyin devam edin” derim. “Abi en son ne zaman yeşil gördüğümü hatırlamıyorum, en son çim toprak gördüğüm zamanı hatırlamıyorum. Nasıl şey olmuş?” dediklerini duymuştum yani. İnsan her zaman elinde olanın nankörüdür, elinde olmayınca kıymetini bilir. Maalesef böyle (İ.K.M-K.1).”

“...Psikolojik açıdan onlar farklı düşünüyor. Ben kendi açımdan söyleyeyim; bir kuş görsem çok umursamam, ama bir hükümlü için veya müebbet alan bir insan için onun bir yoldaşı gibi bir şey oluyor. O beslediği evcil kuş, kendisinin kullanmadığı ilacı o hastalanınca onun için istiyor bizden, kuşum rahatsızlandı

diye. Normalde ben kendi açımdan o kadar üstüne düşmem ama onlar düşüyor, çünkü onların yoldaşı o. Bir de vardiya sisteminde olduğumuz için bazen bizi görüyor bazen başkasını, ama onlar tüm günü onunla geçiyor (İ.K.M-K.2).”

İnfaz koruma memurları marul, maydanoz, ot vb. yeşilliklerin mahkumlar için anlam taşıdığını ifade etmektedirler. Çünkü kapalı cezaevinde toprak ve yeşillik yasak unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Herhangi bir firar durumunda mahkûmun kazı yapıp yapmadığı hususunda toprağı nasıl elde ettiğinin belirlenebilmesi için yasaktır. Bu nedenle cezaevindeki lavabo giderlerinin her hafta düzenli kontrol edildiği şu şekilde ifade edilmiştir;

“...Mesela giderleri her hafta kontrol edilir. Lavabonun. Her havalandırmada ana gider var. Logar. O logar her hafta açılır, kontrol edilir. Toprak var mı, yok mu diye. Mesela eğer tünel kazıyorsa, o toprağı bir şekilde tahliye etmesi lazım. Onu da logardan edebilir. Logarda da filtreler var. Toprağın hepsini götürmez. Oradan kontrol ederiz. Tünel kazılıp kazılmadığını (İ.K.M-K.2).”

Toprağın ve yeşilliğin yasaklanmış olması nedeniyle mahkumlar toprağa, yeşile özlem duyabilmekte ve anlam yükleyebilmektedir. Mahkumlar kapalı cezaevinde betondaki yarıktan çıkmış bir otu besleyerek çiçek açtırabilmekte, beslediği evcil kuş için kendisinin kullanmadığı ilaçları bile personelden isteyebilmektedir. Mahkumlar kuşu kendilerine ve yalnızlıklarına yoldaş olarak görebilirken, infaz koruma memuru kuş görse umursamayacağını ifade etmektedir. Katılımcılardan bir kadın infaz koruma memuru da bazı şarkıların sözlerinde yer alan “beton duvarlar” tabirini mesleğe başladıktan sonra cezaevine yönelik bir söz olduğunu anladığını ve kadın koğuşunda kuş besleyen kadın olmadığını açıklamaktadır. Dolayısıyla cezaevinde bulunan infaz koruma memurları ve

mahkumlar arasında bile olaylara ve nesnelere yüklenen anlamların değiştiği görölmektedir.

Cezaevine girip çıkmış hökümlülerden alınan verilere göre bu grupta yer alan katılımcıların tümü “kuş” ve “kuş motifi”nin sembolik anlamına vurgu yapmıştır.

“...Kuş mutlaka var. Hatta koğuşlar arası satılıyordu yani. Yani mesela senin canın kuş çekti diyelim ki; hani bir yalnızlık çekiyorsan, kendine yoldaş olsun diye diğer koğuşlarda varsa alabiliyordun. Sigara karşılığı (G.Ç.H-K.1).”

“...Bizim kuşumuz vardı. Bizim kuşumuz konuşuyordu. Cicikuş diyordu, aşkım diyordu, her şeyi diyordu yani. Bir mahkûm orada çaresizlikten bir kuşa konuşmayı bile öğretebilirmış yani. Demek ki insanoğlu her şeyi yapabiliirmış. Bir kuşumuz vardı bizim orada, bizimle beraber volta atardı, yürürdü. Bir ileri giderdi, bir geri giderdi. Bir insan buna alıştırıyorsa, kendisini de düzeltebilir. Yeşil görmüyorsun. Yeşili gördüğün yer sadece gelen sebze meyve idi (G.Ç.H-K.2).”

“...Çok vardı. Mesela ben bir tane kuş örmüştüm boncuktan. Diyordum ki; “kuş olsam da uçsam anamın yanına”. Anamı 12 yıl görmedim. O zaman hücre cezalıydım. Cezamın birisi bitmeden birisi geliyordu. Babayı da özlersin ama ana ayırır. Gözünde tüter (gözleri doldu). Çok nesne var da ben anlatamam bazı şeyleri. Sadece içimde yaşarım (G.Ç.H-K.6).”

Cezaevinde kuş çok önemli bir unsur haline gelmekle beraber, kuş ticareti yapıldığı da görölmektedir. Mahkumlar sigara karşılığı birbirlerinden kuş alış-verişi yapabilmekteler. Katılımcılardan bir tanesi koğuşlarındaki kuşa yürümeyi, konuşmayı öğretebildiklerinden ve artık o kuşun onların arkadaşı gibi olduğuna değinmektedir. Yani kuş unsuru bir mahkûm için “yoldaşlık” anlamına gelebilmektedir. Katılımcılardan birisi

de cezaevinde boncuktan kuş ördüğünü ifade etmektedir. Bu kuş motifinin katılımcı için sembolik anlamı ise “uçabilmek ve sevdiklerinin yanına gidebilmek” tir. Kuş motifinin asıl sembolik anlamının “özgürlük” olduğu görülmektedir.

“...Cezaevinde kuştan başka bir hayvan olmaz. Onun da kayıtlı olması gerekiyor. Sayısı bellidir o yüzden. Kuştan başkada hayvan besleyemezsin. Kuşun mecazi bir anlamı vardır; özgürlük. Kuşlar gibi özgürüz. Olmazsa olmazlardan bir tanesi kuş. Mesela ben boncuktan nesnelere yapardım. Saat yaptım, yılan yaptım. Mesela bu saate başlamadan önce ilk yaptığım şey kuştı. Benim için çok farklı bir anlamı vardır bunun. Ben ve çocuklarım mesela. İlla canlı olmasına gerek yok kuşun. Kuş cezaevindeki bir insan için özgürlük anlamına gelir. Orada en çok istediğim şey de ailen. Saati yaptım zamanı ifade ediyor, o saat bir denge işaretidir. Denge işareti şunu ifade ediyor; ben buradayım ama benim ailem dışarda. Dışarda bir ailem var. Onun dengesini korumayı ifade ediyor. Yani şurada gördüğün her şey benim için bir anlam ifade ediyor. Yılan düşmanlarımı ifade ediyor. Benim için hepsinin bir anlamı var özellikle orada yaptıklarımın (G.Ç.H-K.3).”

“...Bizim iki tane kuşumuz vardı. Ben cezaevinde sandık yaptım. Hatıra. Bunun her yeri mukavva. Baltasını bile mukavvadan yaptık bak. Sapını çekpastan yaptım. Çekpası kırdım. Çay kaşığından testere yapabilir misin? Dışarda yapamazsın değil mi? Orada biz çay kaşığından testere yaptık. Mukavvayı kesebilmek için pilin dış demiriyle jilet yapıyorduk. Bunlar cezaevi işi. Bunları dışarda emin ol yapamazsın. Ama orada yapıyorsun. Orada ya bir iş ile uğraşacaksın ya da kitap okuyacaksın. Başka yapacağın hiçbir şey yok. Sabah sayımı veriyorsun, akşam 8'e kadar boşsun (G.Ç.H-K.4).”

Cezaevine girip çıkmış bir hükümlü cezaevinde kuştan başka hayvan beslenemediğini açıklamaktadır. Beslenen hayvanların da kuruma kayıtlı olması gerektiğinin altını çizmektedir. İçeride boncuktan nesnelere ördüğünü ve ilk yaptığı nesnenin kuş olduğunu açıklamıştır. Katılımcı için yaptığı bu kuş motifi “aile” olgusunu ifade ederken, yaptığı saat “zaman” olgusunu, kendi ördüğü yılan ise “düşman” unsurunu ifade etmektedir. Katılımcılardan bir tanesi de cezaevinde yaptığı nesnelere yapımının zor olduğunu verdiği emek ve çabayı anlatarak ifade etmiştir. “Çek-pas” ı kırarak balta sapı yaptığını, çay kaşığından testere yaptığını, pilin jelatini ile jilet yaptığını açıklamaktadır. Yaptığı bu nesnelere ise “cezaevi işi” olarak tanımlamaktadır.

Cezaevi deneyimi olmayan bir katılımcı olaylar ve nesnelere yüklenen anlamların farklı olmasının nedeninin özgürlük olduğunu ifade etmektedir. Seyahat etme özgürlüğü, iletişim özgürlüğü beslenme özgürlüğü gibi özgürlükler sivil hayatta kişilerin sürekli dikkat etmedikleri durumlardır. Ancak bu özgürlüklerin elinden alınmasıyla kişiler bunların değerini çok daha iyi anlayabilmektedir. Dolayısıyla, “kapatılmış kişi için, “içinde” ya da “içeride” olmanın tam anlamı, “dışarı çıkmak”tan ya da “dışarıda olmaktan” ayrı var olmaz” (Goffman, 2016 :26). Bu bağlamda içeride ya da dışarı da olmanın farkını anlamamızda; bireylerin içerisinde buldukları mekanlara göre nesnelere, olaylara anlamlar yükledikleri ve bu anlamların kişiden kişiye değişebildiğini ifade etmek gerekir.

3.4.4.2. “Cezaevi Dövmesi”

Dövme sanatı, insanlık tarihi boyunca farklı coğrafya ve kültürlerde, farklı şekillerde uygulanan bir gelenektir. Fransız antropolog LeviStrauss’a göre; “Dövme, yalnızca bedene [basit] bir resim işlemek değil, grubun bütün geleneklerini ve felsefesini [adeta] zihne kazımaktır.” (Levi-Strauss, aktaran Alanko ve Çerikan, 2016: 167). Bu bağlamda insanların bedenlerine yapmış olduğu şekiller ve desenleri ifade eden dövme

sanatının, aslında insanların bedenlerine kodladıkları, belirli bir anlam taşıyan şekil ve yazılar olduğu söylenebilir. Yapılan çalışmada, cezaevine girip çıkmış hükümlülerin birçoğunun kolunda, parmaklarında dövme olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılar vücutlarında bulunan bu tür şekillere “cezaevi dövmesi” adını verdiklerini ifade etmişlerdir.

“...Cezaevinde bir mahkumla konuştum. Bu dövmeyle nasıl yaptın sen, geldiğinde yoktu diye. Yapıyoruz dedi. Zaten yani sağlıksal hiçbir tarafı yok. Yani o kol nasıl kangren olmuyor? Nasıl gitmiyor? Bilmiyorum, yani iğne ile, kendi canlarının kıymeti zaten yok. O iğne ile mürekkebi batıra batıra yapıyorlar yani (İ.K.M.-K.1).”

Cezaevi kurumunda infaz koruma memurluğu yapan katılımcılardan bir tanesi de cezaevi kurumunda yapılan dövmeler ile ilgili söyledikleriyle bu konuya açıklık getirmiştir. Yani cezaevi kurumunda mahkumların bir şekilde edinmiş oldukları araçlarla vücutlarının -kol, parmak vb- çoğu yerine yaptıkları şekil ve desenlere “cezaevi dövmesi” adını vermektedirler.

3.4.4.3. M Tipi Cezaevinin Güvercini: Piller

Yedi metre yüksekliğinde duvarları olan M Tipi Cezaevi’nde yeniden inşa edilen hayatın en temel iletişim aracı piller ile yapılan pusulalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

“...Pusula yazardık bir de. Hani şu kalem kalın büyük piller var ya. Radyo pilleri. Küçük ince, uzun not kâğıdının içine. Karşı bloğu biliyorsun mesela. Kâğıda bir not yazarsın. O kâğıdı pile dolarsın böyle. Pilin etrafına sararsın. Sigara poşetinin içine koyarsın. Sigara poşetiyle sararsın. Sabitlersin, yakarak sabitlersin. Karşı bloğa atarsın. Ondan sonra ıslık çalarlar. Geldi pusulan diye

sana cevabı gelir. İçeride iletişim pusula ile. Bayramlarda mesela senin koşuşunu bilen varsa, büyüklerin, küçüklerin veya tanıdığın eşin dostun dışarıda bayramda biri oturur sabahtan akşama kadar. Pusula gelirdi. Pusulayı sana getirdi ya, gardaşım pusulan var. Bir tek sigara verirdin (G.Ç.H-K.2).”

M Tipi Cezaevi’nde kullanılan radyo pilleri, üzerlerinde küçük araç gereçler ve mesajlar taşıyan küçük pusulalardır. Mahkumlar karşı bloğa ileteceği mesajı ince ve uzun bir kâğıda yazdıktan sonra, radyo pillerinin etrafına bu kağıtları sararlar. Pilin etrafına sarılan not kâğıdı ile beraber pili sigara poşetinin içine sararlar ve poşeti yakarak sabitlerler. Hazırlanan pusulalar gideceği bloğa doğru atılır ve gideceği yere iletilmiş olur. Eğer ki pusula gideceği yere ulaşırsa oradan bir ıslık sesi gelir. Bu ıslık sesi “pusulanın gideceği yere ulaştığı” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla cezaevi mekânında mahkumların kendilerine özgü bir iletişim aracı geliştirdikleri bir gerçektir. Hazırlanan piller adeta bir pusula ve güvercin işlevini yerine getirmektedirler. Bu çerçevede Goffman, bu mekanlarda kapatılmış kişilerin iletişim için kendilerince taktikler geliştirebileceğine değinmektedir. Bedenlerin ve maddi nesnelerin dolaşımı sağlanan mekânlarda önemli bir nokta da mesajların dolaşımı olarak görülmektedir. Kapatılmış kişiler yüz yüze gizli bir iletişim gerçekleştirebilirler. Örneğin konuşmadan ya da birbirlerinin yüzüne bakmadan bile bir iletişim taktiği geliştirmiş olabilirler. Ya da bu mekânlarda haber uçurmak gibi aracılık edilen sistemler de oluşturulmuş olabilir (Goffman, 2016). Goffman’ın çalışmasında yer alan veriler doğrultusunda da görülüyor ki mekân dediğimiz olgu boş bir alanı ifade etmemektedir. İçerisinde çeşitli sistemler ve etkileşimleri bulunduran bu yerler tam bir sosyal anlam içermektedir.

Cezaevi mekânında bir iletişim aracı olarak kullanılan piller farklı birçok aracında işlevini yerine getirebilmektedir. Mekânda kesici ve delici aletlerin yasak olması nedeniyle mahkûmlar pilin dış yüzeyi ile jilet yaptıklarını ifade etmektedirler.

“...Mukavvayı kesebilmek için pilin dış demiriyle jilet yapıyorduk. Bunlar cezaevi işi (G.Ç.H-K.4).”

Katılımcılardan bir infaz koruma memuru cezaevi kurumunda bir mahkûmun kendi kolunu kestiğini ifade etmiştir. Ancak kolunu kesmesine yardım eden araç pil olmuştur. Mahkûm pilin dış yüzeyinde bulunan metali yerdeki fayansa sürterek keskinleştirmiştir. Keskinleştirdiği metali mandalın arkasına yerleştirmiş ve kesici bir alet oluşturmuştur. Elde ettiği bu araç ile kendisine zarar vermiştir. Katılımcı ile derinlemesine görüşme sırasında bu mahkûmun kendini kestiği aracı ve kolundaki yarayı görme fırsatı bulunmuştur. Mahkûmun ürettiği kesici alet kolunda iyileşmesinin çok büyük zaman alacağı bir yara açılmasına neden olmuştur.

3.4.4.4. Bir Mahkûm Davranışı: “Volta Atma”

Cezaevi kurumuna girip çıkmış hükümlüler, cezaevinde kaldıkları süre boyunca günlerinin belirli saatlerinde avluya çıkarak burada vakit geçirdiklerine vurgu yapmışlardır. Avluda geçirdikleri süre içerisinde “volta atma” adı verilen davranışta bulduklarına değinmektedirler.

“...Bizim dolaşacağımız ufak bir alan vardı, onu yalnız hapishanenin yönetimi belirliyor. Geliyorlar sabahleyin açıyorlar, beş on metre kare bir yer mesela. Orada top falan oynayabiliyorsunuz. Hava almak için tamamen kapalı değil yani. Ama yedi metre yüksekliğinde duvar var. Yedi metre duvarla örülü bir şey boşluk. O boşlukta millet hani “volta atma meselesi” var ya. Böyle karşıdan karşıya yürüyorlar. Ona volta atma deniyor. Orası mesela saatli açılırdı.

Atıyorum sabah on da açılır, akşam dörte kapanır. O bir kural onu bir saat ileriye ya da bir saat geriye atamıyorsun mesela (G.Ç.H-K.1).”

“Volta atıyorlar. Yürümek. Gel-git (G.Ç.H-K.2).”

Cezaevi kurumunda etrafı yedi metre yüksekliğinde duvarlarla çevrilmiş, 20-25 ya da 5-10 metre karelik bir alanda -avlu- mahkumların karşıdan karşıya yürüme eylemine “volta atma” adı verilmektedir. Bunun yanında “volta atma” davranışına “gel-git” adı da verilmektedir. Mahkumlar avluda bir ileri bir geri yürüyerek bu eylemi gerçekleştirmektedirler. Dolayısıyla mahkumların gerçekleştirdiği “volta atma” davranışı cezaevi mekanına özgü bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4.5. Kurumda Aşağılanma

Yaptığı suç davranışı sonucu cezası kesinleşerek hüküm giyen bireyler infaz kurumuna geldiklerinde kendi dünyalarındaki toplumsal düzenlemelerle oluşturulmuş bir benlik ile kuruma girmektedirler. Ancak Goffman’a göre kuruma girdikten sonra bu toplumsal düzenlemelerin getirdiği destekten yoksun bırakılmaktadırlar. Yani kendilerini benliklerinin alçaltıldığı ve aşağılandığı bir süreç içerisinde bulurlar. “Kişinin benliği sistematik bir şekilde, çoğunlukla kasıtsız olsa da aşağılanır” (Goffman, 2016: 26). Dolayısıyla kurum içerisine girişinden itibaren bireylerin benliğini zayıflatan süreçler söz konusu olmaktadır. Bu çerçevede kapatılma mekânı olan cezaevleri kişinin benliğinin zayıflamasında etkili mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. “Kişinin benliğini zayıflatan süreçler total kurumlarda oldukça standarttır” (Goffman, 2016: 26). Yapılan çalışmada kapatılma mekânı olan Karaman cezaevlerinde bireylerin benliğinin zayıflamasına neden olan aşağılanma durumları incelenmiştir. Katılımcılardan infaz koruma memurları aşağılanmaların genellikle mahkumlar arasında olduğunu ifade ederken; cezaevine girip

çıkışmış hükümlüler ise idare tarafından aşağılanmalarının olduğuna değinmişlerdir. İnfaz koruma memurlarının ifadeleri şu şekildedir;

“...İdare ile memurlar arasında kesinlikle öyle bir şey olmuyor. Çünkü tüm mahkumların hakları var. Kameralar olduğu için, şahitleri de olmuş oluyor. Bir şey olursa zaten dilekçe yöntemi ile savcıya, idari kuruma bir şekilde haber gönderip o olay hakkında soruşturma başlatılabilirler (İ.K.M-K.2).”

“...Aşağılanma genellikle mahkumlar ile mahkumlar arasında olur. Çünkü burada mahkumlar arasında hiyerarşik bir ilişki vardır. Bizim bu hiyerarşik yapımız devleti temsil ediyor zaten. Bizim mahkumlar ile ilgili herhangi bir sıkıntımız olmuyor. Ama bu mahkumların kendi içerisinde oluyor. Mahkumların koğuşun düzenini sağlamak için, kendi düzenlerini sağlamak için bir yapı oluyor. Bu da bir mahkûmun bir mahkûma karşı aşağılanma duygusunu ortaya çıkarabiliyor. Böyle şeyler yaşanabiliyor (İ.K.M-K.3).”

Ancak, cezaevine girip çıkışmış mahkumlar idare tarafından bireylere yönelik aşağılanmalarının olduğunu ifade etmektedirler.

“...Var. İdare ve idare yanlısı olan insanlar. Mahkumlarda var içerisinde ama, idare ile iş birliği içerisinde olanlar, idare yalakaları diyelim (G.Ç.H-K.3).”

“...Var. Genellikle idarenin mahkûma var. Şu an kapalı cezaevinde 650 mahkûm var. 500’ü birbirine kenetlidir. Çünkü bilirler, oda ceza yatıyor oda ceza yatıyor. Çünkü orada ailen o. Şu an ben cezaevinden çıktım ama, beraber çıktığım arkadaşlarım var. Hala görüşürüm onlarla. Adamlarda her seferinde “Allah razı olsun” derler (G.Ç.H-K.4).”

Cezaevine girip çıkmış hükümlülerden alınan verilere göre, cezaevi mekânında mahkumlar arasında “aynı damgaya sahip olmak” aralarında güçlü bir bağ kurmalarında etkili görünmektedir.

3.4.5.1. Bir Aşağılama Aracı Olarak “Mazgal” Kullanımı

Cezaevine girip çıkmış bir hükümlü kurumda benliğinin zayıflamasına neden olan aşağılanma durumunu şu şekilde ifade etmiştir;

“...Bir şey diyebilir miyim sana? Mazgal, gardiyanların beline kadardı. Çok öziir dileyerek söylüyorum. Hani, benim orada en ağırıma giden şey, adamın hayasına karşı konuşuyordun. Anladın mı? Bazıları eğilmiyordu mazgala. Bazısına da kafanı çıkarırsın. Yüzünü görmek için. Çünkü mazgal yarıya kadar. Mazgalı açıyorsun ya, adamın sadece belinden aşağısını görüyorsun. Dedim ya, beş para etmez insanlar da denk geliyordu gardiyanlar arasında. Adamın hayasına, ***ine karşı konuşuyordun anladın mı? Çok ağır şeyler bunlar. ‘Aç kapıyı gardiyan’ diye bir şarkı var mesela. Mazgal. İşte dediğim o küçük bölme mazgal. Mazgaldan kovanın içine alırdık kantini. Büyük çöp kovaları var ya. Onun içinden verirdi böyle mazgaldan. İşini gördüreceksin ya kantinciye, rüşvet verirdin bir paket sigara. Anladın mı? Bir paket sigara verdin mi senin kantininin eksik gelmezdi mesela (G.Ç.H-K-2).”

Elde edilen verilere göre koğuş kapısında yer alan küçük kare şeklindeki bölgeye “mazgal” adı verilmektedir. Katılımcı, “mazgal” adı verilen bölmenin infaz koruma memurlarının bel altına denk geldiğini belirtmektedir. Dolayısıyla mazgal kurum tarafından mahkumların aşağılanmasında bir araç haline gelmiş görünmektedir. Bu çerçevede Goffman, kasıtsız da olsa bireyin benliğinin aşağılanabileceğini ifade etmektedir.

“...Mazgalların amacı şudur: iki tane koridor vardır. Koğuş iki katlıdır. Üst taraf yatakhanedir, alt tarafı yemekhanedir. Üst tarafta da gardiyanların gezmesi için koridor vardır. Aşağı tarafta da bir koridor vardır. Biz bunlara “Malta” deriz. Orada belli aralıklarla parmaklıklıklı pencereler var. Bunlar sürgülü olur. Açtığın zaman “gağışş” diye ses gelir böyle. Işıkları hiçbir zaman sönmez. Yatakhane de yemekhane de. 24 saat ışıklar yanar. Sebebi şudur; örnek veriyorum gece yatıyorsun. Gardiyan geldi, mazgalı açtı. Kontrol etti. Herhangi bir durum var mı? Orası aslında gardiyanların gözetleme yerleridir. Yani muhabbet etme yerleri değildir. Ama tabi günümüz gardiyanları orayı... Amacına uygun kullanıldığında güzeldir. Niye? Şurada adama işkence yapıyorsundur, gardiyan zaten geziyor. Baktığı zaman mazgaldan seni görür. Gelir o adamı kurtarır, yardım eder. Maksat odur, amaç odur (G.Ç.H-K.3).”

Katılımcılardan elde edilen verilere göre “mazgal” adı verilen bölmenin asıl amacı çok farklıdır. Mazgal aslında infaz koruma memurlarının gece ya da gündüz mahkumların durumlarını gözetleme ve denetmesine olanak sağlayan bir bölmedir. Dolayısıyla “mazgal” aslında gözetleme yeri ya da gözetleme deliğidir diyebiliriz. Ancak katılımcıların belirttiğine göre mazgallar asıl amacı dışında “bir aşağılanma aracı” haline gelmiş durumdadır. Bunların yanında “mazgalın açılması” mahkumlar için “umut” simgesi de olabilmektedir. Mazgalın açılması mahkûma verilebilecek bir haberi de beraberinde getirebilir.

3.4.5.2. Bir Aşağılanma Biçimi: Cinsel Taciz

Goffman total kurumlarda bir aşağılanma biçimi olarak “kişisel teşhir” e vurgu yapmaktadır. Kişisel teşhir, bireyin benliğini ilgilendiren özel alanının ihlalini ifade etmektedir. “Birey, dışarda kendi bedeni, düşünceleri ve bazı kişisel eşyaları gibi kendi

duygusuna ait nesnelere yabancı ve kirleten şeylerle temas etmesini engelleyebilir” (Goffman, 2016: 35). Ancak kapatılma mekanlarında bireylerin bahsedilen alanları ihlal edilebilir, bireyin bunlara koyduğu sınırlar ihlal edilebilir. Yapılan çalışmada ise, kapatılma mekânı olan cezaevlerinde “kişisel teşhir” kavramı çerçevesinde bireylerin özel alanlarının ihlal edilmesine neden olan cinsel taciz olayları karşımıza çıkmaktadır.

İnfaz koruma memurları cezaevinde meydana gelen cinsel taciz gibi şiddet olaylarının genellikle çocuk koğuşlarında olduğunu şu şekilde ifade etmişlerdir;

“...Çocuk koğuşunda olur. Çocuklar ergenlik döneminde oldukları için böyle konulara daha yatkın oluyorlar. “Çocuk aslında suçlu değildir, suça sürüklenen çocuktur (İ.K.M-K.3).”

“...Evet oluyor, genel olarak çocuklara uygulanıyor ama şu anda çocuk bölümü kapandı. En son benim nöbet tuttuğumda olmuştu. Doktor raporuna gönderdik çocukları. Doktor raporu temiz çıktı, ama yapan da yaptıran da yaptık diyor. Doktor raporu temiz çıkıyor. Başımız yanmadı Allah'tan. Sıkıntılı bir süreç (İ.K.M-K.5).”

Katılımcıların belirttiğine göre Karaman cezaevinde çocuk koğuşunun bulunduğu sıralarda cinsel taciz olayları söz konusu olabilmektedir. Katılımcılardan başka bir infaz koruma memuru kurumda cinsel taciz olayı olduğunu şu şekilde ifade etmektedir;

“...Olmuştu (sesi kısıldı). Görebiliyorum. Gerekli resmi şeyler yapıldı işte. Hastaneye yollandı, cezası işte mahkeme suç duyurusunda bulundu. Zaten o tarz şeyler kesinlikle göz ardı edilmez. Kesinlikle gerekli resmi şeylere dökülüyor (İ.K.M-K.1).”

Cezaevinde çalışan bir sağlık personelinin ifadelerine göre; cinsel taciz gibi şiddet olaylarında mahkumlar hakkında suç duyurusunda bulunulmakta, gerekli işlemler yapılmakta ve şiddet uygulayan kişinin cezalandırıldığı belirtilebilir.

“...Tabii ki karşılaştım. Özellikle cinsel. Koşullarda birbirlerine tecavüz veya cinsel taciz olayları oluyor, olmuyor değil. Bu da şikâyet olduğunda ya da anlaşıldığında o mahkumlar cezalandırılıyorlar. Başka ceza evlerine sürgün edilebiliyorlar (H-K.6).”

Kurumda gerek yetişkin mahkumlar gerekse çocuklar koğuşunda cinsel taciz gibi şiddet olaylarına da rastlanabilmektedir. Elde edilen verilere göre kapatılma mekânı olan cezaevlerinde bir aşağılanma biçimi olan cinsel taciz kimi zaman söz konusu olabilmektedir. Goffman da bu durumu, “Şüphesiz, total kurumlarda cinsel taciz görülmektedir.” şeklinde ifade etmektedir (2016: 40). Bu durum kapatılmış kişinin benliğinin zayıflamasına, sınırlarını koyduğu özel alanının ihlal edilmesine ve psikolojik olarak etkilenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla kurumda kimi zaman gözlenen cinsel taciz olayları, Goffman’ın aşağılanma biçimi olarak belirttiği “kirletici teşhir” ve “kirletici temas” kavramı ile ilişkili görünmektedir.

3.4.5.3. Yıpratılmış Mahkûm: “Eskitme”

Cezaevi mekânında bir aşağılanma göstergesi olarak karşımıza mahkûma yönelik uygulanan şiddet biçimleri çıkmaktadır. Katılımcılardan cezaevine girip çıkmış bir hükümlünün şu ifadeleri dikkat çekmektedir;

“...Geldiğimde biraz hırpalamıştı cezaevi. Çok yıpratmışlardı beni. Bayağı eskittiler. Ona “eskitme” der çoğu. Biraz eskitir devlet seni (G.Ç.H-K.6).”

Derinlemesine görüşme sırasında katılımcıdan alınan verilere göre, katılımcı on sekiz yıl cezaevinde kalmış, yaklaşık yirmi kere sürgün edilmiştir. Sürgün edilerek

gittiği cezaevlerinde çok fazla şiddete maruz kalmıştır. Yeri gelmiş uğradığı şiddet nedeniyle temel ihtiyaçlarını gideremeyecek duruma gelmiştir. Katılımcı cezaevlerinde şiddetin çok fazla olduğunu, ancak bu durumun açığa çıkarılmadığını iddia etmiştir. Cezaevi mekânında mahkûmun sürekli şiddete maruz kalarak yıpranması durumuna “eskitme” adı verilmektedir. Bu kavram devletin mahkûm üzerinde güç ile uyguladığı iktidar biçimi ile doğrudan ilişkili görünmektedir. Çünkü katılımcı kendisini “eskiten” olgunun devlet olduğunu iddia etmektedir.

3.4.5.4. Şiddetin Mekânsal Tezahürü: “Yıkım Ekibi”

Toplumsal sapmanın olduğu yerlerde zaman zaman şiddetin meşrulaştığı görülmektedir. Bu yönüyle sadece fiziksel şiddet değil, psikolojik şiddet de şiddet kavramının içine girmektedir. Suçun mekânsal boyutu olarak akla gelen ilk yer olan cezaevlerinde şiddetin farklı boyutlarda tezahür ettiği söylenebilir. Yapılan çalışmada şiddetin farklı bir görünümü olarak bir hazır kuvvet birimine yönelik düşünceler şu şekildedir;

“...Yıkım ekibi diye bir ekip var. 10 kişiden oluşuyor. İzbandut izbandut gibi adamlar. Kapı gibiler. Ben kendi gözümle gördüm. Cezaevinde tek kamera olmayan yer kapalı görüş alanıdır. Kamera olmayan yerde yıkım ekibi seni hazır bekler. Neden orada bekler? Resmi değil çünkü, yasak. Başkanın üç tane çeşit çeşit copu var. İki tanesi seni götürür oraya. Kapalı görüş alanına girer girmez ikisi ayağına basar. Tek tek ayaklarına basar ikisi. İkisi de kolunu arkadan tutar. Birisi de döver. Ama bunu herkese yapmazlar (G.Ç.H-K.4).”

“...Yıkım ekibi var hayırdır. Çevik kuvvet tarzında giyinip geliyorlar böyle. Ellerinde bir plastik, çevik kuvvetlerin koruma kalkanı var ya onlardan, kalıplı gardiyanlar giyinip geliyor koğuşa şey zamanında falan. Aramaya gelirlerdi

mesela, arama yaparlardı, bizi bahçeye çıkarırlardı, dışarıya avluya kilitlelerdi bizi, içeride arama yaparlardı. Koğuşun altını üstüne getirirlerdi ya. Anladın mı? Bildiğin sanki gökten zembille uyuşturucu indireceğiz, gökten zembille alkol indireceğiz. Tutukluyuz zaten. Gördüğümüz bir gökyüzü var zaten, ondan başka bir şey yok (G.Ç.H-K.2).”

“...Bizim ‘büyük baş’ diye tabir ettiğimiz müdür ve başkanlarımız var orada. Onlarla yaşanmış bir husumette yıkım ekibi devreye girer. Onlar da kendi içlerinde bir devlet ve adalet sistemi kurup, kendi adalet dağılımını yapmaya çalışan insanlar (G.Ç.H-K.3).”

Cezaevine girip çıkmış hükümlü katılımcılardan alınan verile ışığında, cezaevi kurumunda olası bir isyan vb. durumlarda devreye giren hazır kuvvet birimi vardır. Mahkumlar bu birime “yıkım ekibi” adını vermektedirler. Derinlemesine görüşme sırasında alınan birkaç veriye göre ise, mahkumlar cezaevindeki şiddet olaylarının geneline “yıkım” adı vermektedirler. Bu durumda yıkmaya gelen hazır ekip de “yıkım ekibi” adını almaktadır. Girip çıkmış bir hükümlü katılımcı, “yıkım ekibi”nin kameranin olmadığı bölgelerde mahkumlara yönelik şiddette bulunduğunu ifade etmektedir. Buna göre kameranin olmadığı tek yer, kapalı görüş alanıdır. On kişilik yıkım ekibi kameranin olmadığı kapalı görüş alanında bekler, iki tanesi mahkûmu oraya götürerek kollarını tutarlar, ayaklarının üzerine basarlar ve mahkumların tabiriyle “yıkılır”.

“Yıkım ekibi” adı verilen “hazır kuvvet birimi”, “çevik kuvvet birimi” ne benzetilmektedir. Ellerinde copları ve kalkanları olduğu da vurgulanmaktadır. Bu ekip koğuşlarda herhangi bir yasak madde ya da araç-gereç olabilme ihtimaline karşı “arama” yapmaktadırlar. Arama sırasında mahkumları bahçeye çıkararak avluya kilitlemektedirler. Yıkım ekibi tarafından koğuş içerisinde her yer en ince ayrıntısına kadar incelenmektedir.

Cezaevi müdürü ya da idare bölümündeki memurlar ile oluşan bir husumette de “yıkım ekibi”nin görev aldığı ifade edilmektedir.

Katılımcılardan bir infaz koruma memuru “yıkım ekibi” olarak tabir edilen birimi şu şekilde anlatmaktadır;

“...Yıkım ekibi dediğimiz, hazır kuvvet. İşte robokop ekibi. Aslında aynı şey. Değişen bir şey yok. Yani yıkım ekibi yıkmak dediğimiz. O sokak ağzı. Hazır kıta ekibi, robokop, hazır kuvvet, yıkım ekibi, robokop. Bizim kıyafetlerimiz var. Şöyle dizlikler geçiririz, botlar. Önümüzü komple kapatırız. Elimize kalkan alırız, cop alırız. Yani bu robokop ekibidir. Yıkım ekibidir. Bu içeriye girer, içeriyi yıkar, çıkar. İsyanı bastırmak için (İ.K.M-K.1).”

Buna göre cezaevi kurumunda, mahkumların “yıkım ekibi” adı verdikleri birimin asıl adı “robokop ekibi” dir. Bu birimin özel kıyafetleri söz konusudur. Dizlikleri, kalkanları ve copları en çok dikkat çekilen unsurlardır. Aslında bu unsurlar bir nevi şiddet aracıdır. Katılımcının ifadelerine göre yıkım ekibinin asıl görevi cezaevi kurumunda oluşan herhangi bir isyan durumunu bastırmaktır. Derinlemesine görüşme sırasında alınan verilere göre, cezaevinde çıkan bir isyan durumunda robokop ekibi “malta” denilen koridorda sıralanır, ayaklarını ritimli bir şekilde yere vurarak ses çıkarırlar. Oluşan ritimli ses karşısında mahkumlar isyanı durdurabilmektedir. Ancak bu sese rağmen isyan durmaz ise, “yıkım ekibi yıkar” tabiri kullanılmıştır. İnfaz koruma memuru cezaevlerindeki en büyük boşluğun “yıkım ekibi”nin olmamasından kaynaklandığını da ifade etmiştir.

Alınan veriler ışığında cezaevi mekânında hiyerarşik bir düzen olduğundan bahsedilebilir. Bu düzen içerisinde güçlü kişiler kategorisinde idare kısmındaki çalışanların yer aldığı söylenebilir. Bununla birlikte modern ceza sistemlerinden biri olan kapatılma durumunda, cezaevi mekanlarında şiddet söz konusu olmaktadır.

3.4.6. Kurumda Yasak Tatminler

Goffman, total kurumlarda “ikincil ayarlamalar” adı verilen bir sistemin olduğundan bahsetmektedir. “Bu, personeli doğrudan zorlamayan ancak kapatılmış kişilerin yasak tatminler elde etmelerine ya da izin verilen tatminleri yasaklanmış araçlarla elde etmelerine izin veren pratiklerdir” (Goffman, 2016: 65). Bu pratiklere görmezlikten gelme, çeşitli hileler, içeriden kurulan bağlantılar ve anlaşmalar verilebilir. Böyle ayarlamalar en güçlü hallerine hapisyanede ulaşırlar. Bu bağlamda ikincil bir ayarlama da “toplu dalga geçme” olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapatılmış kişiler aralarında dayanışma kurarak toplu bir şekilde “yuhalama, tepsiye vurma vb.” eylemler gerçekleştirebilirler. Bu durum personeli oldukça rahatsız eder. Yapılan eylemler personeller kontrollerini kaybedene kadar devam edebilir. Goffman’a göre, kapatılmış kişilerle sürekli temas halinde bulunan personeller kapatılmış kişilere itaat etmeleri için baskı yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bu bağlamda bir yandan insani standartlar sağlanmakta bir yandan da kurumun rasyonel hedefleri gerçekleştirilmekte olduğundan çelişkili bir iş yaptıklarını düşünebilmektedirler. Bu noktada insani standartlar ve baskı arasında bir çelişki olduğu görülmektedir. Total kurum içerisinde kumar oynama, eşcinsellik, alkol vb. maddelerle sarhoş olma gibi resmi olarak desteklenmeyen bazı faaliyetler olabilmektedir ve bu faaliyetlerden bazıları personel tarafından desteklenebilmektedir. Goffman, bu faaliyetlere “uzlaştırıcı kolektif faaliyetler” adını vermekte ve söz konusu faaliyetler ona göre ikincil ayarlamalar sistemini oluşturmaktadır (Goffman, 2016). Yapılan çalışmada kurum içerisinde personellerin bazı yasak tatminleri-alkol kullanımı vb.- görmezden gelip gelmediklerine dair ifadeler şu şekildedir;

“...Cezaevine öyle şeyler zaten giremez. Zaten yasak madde içeri giremez.

Ama hiçbir zaman yazılı olan kurallar tamamen uygulanamaz. Ama bu işte

belli şeyler de nettir yani. İçeriye alkol, sigarayı geçtim bisküvi dahi koyamazsın. Ben memur olarak ben koyamam yani. Mahkûm zaten koyamaz yani. İçeriye o tarz şeyleri yiyecek, içecek, kesici, delici aletler ondan sonra teknolojik haberleşmeyi sağlayacak o tarz şeyler kesinlikle yasak (İ.K.M-K.1).”

“...Yok hayır kesinlikle. Sigara yasak değil, bazı ilaçlarda alkol oluyor. Cilt yaraları için falan onların içinde alkol oluyor. Onları kutunun içinde alkol ayrı, krem ayrı. Onların karışımını biz yapıp veriyoruz. Direkt ellerine alkol tarzında vermiyoruz. Kolonya falan olanların koğuşa girmesi yasak zaten (İ.K.M-K.2).”

“...Yasal şeyler dışında herhangi bir şey olmuyor. Öyle bir şey söz konusu değil. Zaten bizim buradaki görevimiz; en ufak bir madde girişi, alkol ve uyuşturucudan ziyade bir mektupta yazan herhangi bir cümle bile bizim sorumluluğumuz altındadır. Bizler denetleyip yetkili idareye bildirmek ile yükümlüüz. Yani öyle şeyler olmuyor (İ.K.M-K.3).”

“...Sigara içiliyor koğuşlarda. Zaten havalandırmaları var. Çoğu içiyor. İçmeyen hiç görmedim neredeyse (İ.K.M-K.4).”

Alınan verilere göre kuruma yiyecek, içecek, kesici ve delici aletler, dışarı ile haberleşmeyi sağlayacak teknolojik aletlerin getirilmesi kurumun kuralları çerçevesinde yasaktır. İnfaz koruma memuru olan katılımcılardan alınan cevaplara göre, memurlar kurumda bu tür yasak tatminleri görmezden gelmemekteler ve bu tarz durumlara asla müsaade etmemektedirler. Çünkü personellerin mahkumların yasak tatminlerini görmezden gelmesi kurumun yazılı, resmi kurallarının ihlalini ifade etmektedir. Bir mektupta yazan herhangi bir cümle bile infaz koruma memurlarının sorumluluğunda

görülmektedir. İnfaz koruma memurları bu tarz bir sorumluluğu almamak için kurumdaki yasak tatminlere müsaade etmediklerinin altını çizmektedirler.

Ancak cezaevine girip çıkmış hükümlü katılımcılar kurumda yasak maddelerin bir şekilde olabileceğini ifade etmektedirler;

“...Ben olabileceğini düşünüyorum. Gözümle gördüm desem yalan olur ama büyük ihtimalle hani hatırı sayılır statüye sahip olan birisi o türlü gardiyanlarla sıcak ilişkilerle içeriye değişik malzemeleri, yani alkol gibi, uyuşturucu gibi, telefon gibi şeyleri soktuklarını düşünüyorum (G.Ç.H-K.1).”

“...Alkol kullanımı gibi değil de bu psikiyatri hapları bu tarz şeyler de. Çünkü niye? Biz kendimiz diyorduk. Abi bugün dizimiz var. Ben kendim uyku ilacı kullanıyordum. Abi uyku ilacı mı filmde sonra atıyım mı desem. Bazısı. Binde bir. 10 gardiyandan 3 ü mesela. Göz yumuyordu böyle şeylere. Ama alkole göz yumulduğunu hiç duymadım (G.Ç.H-K.2).”

“...Şöyle bir şey var; orada yapmak yasak değil, yakalanmak yasak. Orada yakalanmadığınız sürece her şeyi yapabilirsiniz. Ama kapalı cezaevinde size alkol getirecek olan bir gardiyan gerekiyor. Onu da rahat bulursunuz. Ama yakalandığınız zaman kimseyi suçlayamazsınız. Evet, bu getirdi diyemezsiniz. Çünkü inandıramazsınız (G.Ç.H-K.3).”

İfadelere göre, kurumda belirli bir statüye ulaşmış mahkumların personellerle iş birliği yapabileceğine ihtimal verilmektedir. İnfaz koruma memurlarının bazen mahkumların ilaç saatinin ertelenmesi gibi durumlarına taviz gösterdikleri de ifade edilmektedir. Asıl önemli olan noktanın “yakalanmamak” olduğuna da dikkat çekilmektedir. Genel olarak yapılan araştırmada infaz koruma memurları kurumda yasak

tatminleri görmezden gelmediklerini ifade ederken, cezaevine girip çıkmış hükümlüler böyle bir durumun olabileceği yönünde ifadelerde bulunmuşlardır.

3.4.7. Kurumda “Çalışma”

Foucault hapishanenin ikinci ilkesinin çalışma olduğuna vurgu yapmaktadır. Ona göre çalışma hapishanede oluşturulan dönüşümün bir parçasıdır. Foucault, hapishane içerisinde ceza ile çalışmanın ilişkisine de değinmiştir. “Eğer hapishanedeki çalışma bir ücretle ödüllendiriliyorsa, bunun nedeni çalışmanın cezanın bir parçası olmaması ve tutuklunun bunu reddedebilmesidir” (Foucault, 2019: 349). Yapılan çalışmada Karaman cezaevlerinde “çalışma” konusu ele alınmıştır. Katılımcılardan alınan verilere göre “Karaman Açık Ceza İnfaz Kurumu”, “Karaman M Tipi Kapalı Cezaevi”nin “iş yurdu” olarak tanımlanmaktadır. “Karaman Açık Ceza İnfaz Kurumu”nda mahkumların sosyalleşmesini sağlamak amacıyla çeşitli dallarda iş kollarında çalıştıkları ifade edilmektedir.

“...Çeşitli eğitim programları var. Okuma yazma kursundan başlayarak, eliş kursları, çeşitli meslek kursları ile birlikte cezaevindeki insanların sosyalleşmesi de sağlanıyor. Cezasının bitim süresine kadar topluma hazırlanması. Örnek veriyorum; bizim cezaevimizde tarım bölümü, tekstil bölümü, eliş bölümü var. Buradaki hükümlüler belirli bir ücret karşılığında çalışarak dışarıdaki topluma da alışıyorlar. Çünkü dışarıda bir çalışma hayatı var. Cezaevine girdiğinde her şey duruyor. Yiyip içip yatıyorsunuz. Başka bir şey yapmıyorsunuz. Toplumdan izole hale geliyorsunuz. Sizi hiçbir sosyalleşme aracı olmadan dışarıya bıraktığımız zaman, toplum da kabul görmüyor kişi. Açık cezaevinin temel amacı da mahkumların sosyalleşmesini sağlamak. Onları dışarıya hazırlamak (İ.K.M-K.3).”

“...Cezaevlerine devlet her imkânı sağlıyor. Okuma-yazma, iş öğretme vs. İnsanlar cezaevindeyken bu eğitimleri alıyorlar. Dışarı çıktıkları zaman bunu uygulamıyorlar. Meslek öğretiyor devlet. Birçok mesleği edinebiliyorlar. Bizim burada marangozluk var. Çok güzel el-işçiliği, ahşap işlerini öğreniyorlar. Ama dışarıya çıktıklarında bu mesleğe devam etmiyorlar. Mesela konfeksiyon var, terzihanemiz var bizim Karaman açık cezaevimizde. Adamlara terziliği öğretiyor kısacası. Ama insanlar dışarıya çıktıklarında yapıyorlar mı? Yapmıyorlar (İ.K.M-K.5).”

Buna göre “Karaman Açık Ceza İnfaz Kurumu”nda çeşitli meslek kursları verilmektedir. El-işçiliği, ahşap işleri, konfeksiyon, tekstil, tarım alanlarında mahkumların sosyalleşmesi amacıyla çalışabilecekleri birçok dalda meslek grubu söz konusudur. Ancak infaz koruma memurlarının açıklamalarına göre mahkumlar cezaevinden çıktıktan sonra bu meslekleri icra etmemekteler. Toplumdan izole hale gelmiş mahkumlar cezaevlerinin sunduğu bu imkanlardan faydalanarak, cezaevi sonrası yaşamlarında öğrendikleri bu meslekleri icra edebilirler. Bu bağlamda katılımcılar cezaevi kurumunun sadece olumsuz düşüncelere neden olmadığını, kişiye kazandırdığı avantajları olduğundan bahsetmişlerdir.

“...Güzel insanlar kazandırdı. Bazen sebepsiz yere hapse düşersin. Allah’ı unutmuştur. Orada onu bulursun. Harbi böyle bulursun yani. Belki benim eksiklerimi rabbim orada tamamlamıştır. Çok eksikimiz var daha ama bir okyanustaki tanecik kadarız o bilginin içinde. O yüzden babışko böyle bu durumlar (G.Ç.H-K.6).”

Katılımcıdan alınan verilere göre, cezaevi kurumunun kişiyi manevi açıdan olgunlaştırıcı bir etkisi söz konusudur. Dolayısıyla cezaevi mekânının sadece bir kapatılma

alanı olmadığını kişiyi olgunlaştırıcı ve sosyalleşmesini sağlayan bir boyutunun olduğunu da ifade edebiliriz.

3.4.8. Kuruma İlk Giriş: Kabul Töreni- Şakalar ve Ayak Bastı Parası

Goffman, kuruma kabul işlemlerinin “kırpma” ya da “programlama” olarak adlandırılabilceğini ifade eder. Çünkü ona göre kuruma yeni gelenler bu şekilde hizaya getirilmektedirler. “Kabul işlemleri ve itaat testleri, ‘hoş geldin’ diye adlandırılan, personelin veya kapatılmış kişilerin ya da her ikisinin, kuruma alınan kişiye durumunun net bir farkındalığını kazandırmak için zahmete girdikleri bir kabul töreni biçimine dönüşebilir” (Goffman, 2016: 30). Goffman’ a göre kuruma kapatılmış kişiye “çömez veya çaylak” gibi adlandırmalar yapılabilmektedir. Yapılan çalışmada mahkumların cezaevi kurumuna ilk girişinde “kabul odası” denilen bir mekânda bir ya da iki gün tutuldukları ifade edilmektedir.

“...Cezaevine ilk gün girdiğimde hastanelik oldum. Hastalandım, midemden hastalandım. Hastaneye kaldırdılar. Çünkü ilk defa giriyorum öyle bir yere. Girdiğim ilk yerde kabul oluyormuş. İlk tutuklanan kişi iki gün orada kalyormuş. Sürekli el değiştiriyor. Pis. Tuvalete girdim, leş gibi ya. Öyle bir yer yok. Battaniye veriyorlar sana tutuklandığında, bir yatak veriyorlar. Pislik içinde. İnsanı bırak, köpek yatmaz. Verdikleri battaniyelerde. Yastık vermiyorlar. Çarşaf vermiyorlar. Eline bir yorgan, bir battaniye hadi yürü. Başka bir şey yok. İmkânın varsa kantinden alırsın. Hastalandım, hastaneye kaldırdılar. Midemi yıkadılar (G.Ç.H-K.2).”

Cezaevine girip çıkmış hükümlü katılımcı “kabul odası” adı verilen mekânda kaldığı süreçte mekânın temizliğinin yetersiz olması nedeniyle, rahatsızlanıp hastaneye kaldırıldığını ifade etmektedir. “Kabul odası” olarak tabir edilen yeri kurumun mahkûm

için kabul işlemlerinin sürdürüldüğü mekân olarak ifade edebiliriz. Katılımcının ifadelerine göre, kabul odasında verilen battaniye “sürekli el değiştirmiş” tir. Yani kuruma yeni gelenlere kendinden önceki mahkûma ait eşyalar verilmektedir. Dolayısıyla verilen bu “battaniye” daha önceki mahkûmların bedenini ve suç öykülerini sarmış vaziyettir. Bu nesnelere yeni gelen mahkûma verilmesi ise bir nevi mahkûm bedenine aktarılmayı ifade etmektedir. “Bir suçlu topluluğunun bedenden bedene, mekândan mekâna aktarılan nesnelere, ortak bir mahkûm kimliğinin ve suçluluk duygusunun, damgalanmanın ama aynı zamanda otoriteye itaat fikrinin de şekillenmesinde rol oynayan sembolik veriler olarak işlev görürler” (Fındıklı, 2019: 61). Bu noktada mahkûm bedeninin denetiminde, kişiliğin eksiltilmesinde nesnelere yaptığı aracılık dikkat çekmektedir.

Katılımcıdan alınan verilere göre cezaevi kurumuna ilk girişte koğuşlardaki mahkûmların yeni gelen mahkûma “şaka yapması” bir gelenek halini almıştır. Katılımcının anlattıklarına göre cezaevine ilk gittiğinde, mahkûmlar ona üzerindeki kıyafetleri çıkarmaması gerektiğini, jandarma ile pazara gitmesi gerektiğini” söylemişlerdir. Aslında söylenenler bir şaka olmasına rağmen mahkûm saat altı- yediye kadar oturup jandarma ile pazara gitmeyi beklemiştir. Katılımcı öğrenmiş olduğu şakaları, artık kendisinin yeni gelen mahkûmlara uyguladığını da şu sözleriyle ifade etmektedir;

“...Yeni gelen biri vardı. Bizim gececi takımı vardı. Üç- dört kişi. Hani buna bir şaka yapalım dedik. Bende, bak sen yeni geldin, sabah maltayı sen yıkayacaksın tamam mı, dedim. Ama maltayı işçiler koğuşu var. Bazı mahkûmları alıyorlar, o içeride çalıştırıyorlar, temizlik yaptırıyorlar falan. Normalde maltayı onlar yıkar. Sabah 6.30-7’de kapı açılır, gardiyan bahçenin kapısını açmaya geldiğinde çek-pası al, eline süpürgeyi al maltaya çık tamam mı, dedim. Tamam abi, dedi. Biz gececiyiz, sabaha kadar ayaktayız, sabah

göreceğiz. Bahçeyi açtı, biz bahçeye çıktık, volta atıyoruz. Çocuğa baktık, kapıdan çıkmış maltaya. Koğuşun kapısından çıkması yasak mahkûmun. Gardiyan kızar (kahkaha attı). Buna tokatı bir çekti iki tane. Napıyorsun lan sen, dedi. Geri zekâlı, dedi. Gir lan içeri, dedi. Abi ben malt, dedi. Lan gir salak seni işletiyorlar, dedi. Çocuk geldi ondan sonra. Ya abi niye böyle yaptınız falan, dedi. Böylesi makaralar da oluyordu. İdareden izinsiz kumar oynamalar falan. Tabii. Bunlar oluyordu her zaman (G.Ç.H-K.2).”

Bu bağlamda Karaman cezaevinde mahkûmun ilk girişinde Goffman’ın tabiriyle “kabul töreni” “mahkumlara yapılan şakalar” doğrultusunda gerçekleşmektedir.

Geçiş ritüelinin bir parçası olan bu şakalar mahkûma artık kuruma kapatılmış bir kişi olduğunu ifade eden bir durumdur. Mahkumların artık kurumun bir parçası olduğunu ifade eden geçiş ritüellerinden bir tanesi de yeni gelenlerden alınan “ayak bastı” parası olarak karşımıza çıkmaktadır.

“...Ayakbastı denilir genelde. Ayakbastı parası alırlarmış. Yeni gelen mahkûm oturmuş bir düzenin içine geliyor. Eski mahkumların temizlik malzemeleri vs. var. Yani sende buraya geldin, artık sende buranın bir üyesisin diye. Mesela koğuşu yıkamak için ortaya kova alıyorlar. Bir tanesi 25 TL mesela. Ayakbastı parası o yani. Ortak alan için ayakbastı parası. Kişisel bir haraç anlamında değil (İ.K.M-K.5).”

Alınan verilere göre cezaevi kurumuna giriş yapan kapatılmış kişiye “ayakbastı parası” adı verdikleri bir geçiş ritüeli yapılmaktadır. Kurumdaki mahkumların belirli bir düzeni olmakla beraber yeni gelen mahkûmun bu düzene uyum sağlaması için katkıda bulunması gerekmektedir. Bu nedenle ortak kullanım eşyaları için ayakbastı parası alındığı

belirtilmektedir. Böylelikle yeni gelen mahkûma artık kurumun kapatılmış bir üyesi olduğu, bu grup içerisinde statüsünün daha düşük bir yerde olduğu ifade edilmektedir.

Katılımcılardan alınan verilere göre; mahkûmlar kuruma ilk girdiklerinde diğer mahkûmların onu tanıyor olabileceği hissine kapılmaktadırlar. Çünkü kurum içerisindeki mahkûmlar kanunları ve maddeleri bir hukukçu kadar iyi bilmektedirler. Yeni gelen mahkûma suçunu sorarak, kaç ay ya da kaç yıl cezaevinde kalacağına dair hakkında hüküm bile verebilecek derecede bilgili olduklarının altını çizmek gerekir. Böyle bir karşılama sonucunda yeni gelen mahkûm, ortama ayak uydurmak zorunda bırakılmaktadır.

Total kuruma kapatılmış bir kişinin kuruma uyum sağlaması nasıl mümkündür? Goffman, bu soruya yanıt olarak kuruma uyum sağlamanın dört yolundan bahseder. Bunlardan ilki “durumsal geri çekilme”dir. Buna göre, kapatılmış kişi etrafında gerçekleşen olaylar haricinde her şeyden uzaklaşmaktadır. Olaylara farklı bir pencereden bakmaktadır. Kuruma uyum sağlamada ikinci yol “uzlaşmaz hat” tır. Bu yol personel ve kapatılmış kişinin uzlaşmazlığını ifade etmektedir. Kapatılmış kişi personelle iş birliği yapmayı kabul etmeyebilir. Üçüncü yol, “yerleşme” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yolu tercih eden kişiler ise kurumda kalma süresini uzatmak isteyebilirler. Bunun için kurumdan salıverilmeden önce bir sorun çıkarabilmektedir. Kuruma kapatılmış diğer kişiler tarafından “bir yuva bulmak” ile suçlanabilmektedirler. Goffman’a göre, uyum sağlamanın dördüncü yolu “dönüşüm” dür. Bu bağlamda dönüşmüş kişi diğerlerine göre daha disiplinli hale gelmiştir. Tek bir çizgiyi benimsemektedir (Goffman, 2016). Yapılan çalışmada cezaevine girip çıkmış, on sekiz yıl cezaevi deneyimi olan bir hükümlü son durağı “Karaman M Tipi Kapalı Cezaevi” ne geldiğinde geçirdiği uyum sürecini şu şekilde ifade etmektedir;

“...Karaman'a geldiğimde evime gelmiş gibi hissettim. İlk gün herkesi izlersin. Resimlersin. Açarsın resimlerini seçersin ayırırsın artık. Kalan resimleri bırakırsın. Çember çizersin. Bir de o resimleri kendi içinde ayırırsın. Bir filtreden daha geçirirsin (G.Ç.H-K.6).”

Katılımcının on sekiz yıllık cezaevi deneyimi sonrası yeni bir cezaevine uyum gösterme süreci diğerlerine göre farklılık göstermektedir. Katılımcı uyum sürecinde öncelikle çevresindeki mahkumları gözlemleyerek anlamaya çalışıp, kimlerle arkadaşlık kuracağını belirlediğini ifade etmektedir. Dolayısıyla katılımcının çizdiği yol Goffman'ın uyum sağlamanın dördüncü yolu olan “dönüşüm”le bağdaşmaktadır. Katılımcı geçmiş deneyimleri ile dönüşüme uğramış durumdadır ve daha disiplinli ve temkinli bir şekilde hareket etmektedir.

Yapılan çalışmada kuruma ilk giriş konusu sadece kapatılmış kişilere yönelik olmamış, kurumda çalışan personellerin de kuruma ilk girişte yaşadıkları ele alınmıştır.

“...Ben cezaevine ilk girdiğimde bir çömezlik duygusu oluştu. Dışarıdaki toplumdaki izole ortamlar olduğu için hakkında çok bilgi sahibi olamıyoruz. Televizyondaki dizi ve filmler gerçeği pek fazla yansıtmadığı için oradan da bir yanılısama ile geliyoruz. Yani ben ilk geldiğimde çok farklı bir hayal ile gelmiştim. Ama girdikten sonra çok farklı olduğunu gördüm. Hayal dünyası değil daha gerçekçi. Daha kasvetli bir hava hissettim. Sonradan alışıyor insan (İ.K.M-K.3).”

İnfaz koruma memurları kuruma ilk girişlerinde “çömezlik” duygusu hissettiklerini, kurumun korkutucu ve ürkütücü bir havasının olduğunu bu nedenle kurumda ilk önce çekinerek hareket ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu nedenle personellerin de kuruma ilk girişten bir müddet boyunca uyum sağlamakta zorlandıkları ifade edilebilir.

İnfaz kurumları tamamen kamuya kapalı ve izole ortamlar olması nedeniyle kurumda çalışacak bir personel bile ilk girdiği anda uyum problemi yaşayabilmektedir. Çünkü girmeden önce nelerle karşılaşacağını bilmemektedir.

3.4.9. Cezaevinin Mekân Olarak Tanımlanması

Yapılan çalışmada cezaevi mekanının katılımcılar için ne anlam ifade ettiği anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Cezaevine girip çıkmış hükümlülerin cezaevi mekânı hakkında düşünceleri şu şekildedir;

“...Benim için şöyle bir tecrübe olmuş oldu; hayatı sorgulama adına bir düşünme alanı veya tefekkür alanı gibi düşündüm ben kendi adıma diyeyim. Daha önceki yaşadığım yaşantı veya daha önce yaptığım yanlışlıkları bir daha yapmama kararları aldım orada. Yani insana orası değişik, güzel düşüncelerde öğretebiliyor. Geçmiş hayatına bakıp, gelecek hayatını şekillendirme yeri olarak düşünülebilir. Kendi kendine kalma, daha rahat düşünme, diğer ortamlardan etkilenmeyip sadece kendi düşüncelerinizi kendinize anlatmaya çalışmak olarak düşünülebilir. Ama cezaevi tam manasıyla suçlunun bir suçunun karşılığında bedelini ödeme yeri olarak görmüyorum. Veya o suçluyu eğitip güzel olumlu düşünceler üzerine ekleyip de topluma salma yeri olarak görmüyorum. Sadece bir suç işlemiş bir insan, o toplumdaki o suçu bir daha işlemesin diye soyutlanmış, ayrılmış, bir yere kapatılmış, sadece zincire vurulmuş yanlış anlamayın köpek gibi düşünün. Öyle oluyor. Sadece diğer insanlara bir daha zarar vermesin düşüncesiyle cezaevine girilmiş oluyor. Hâlbuki eğitici kurslar olsa, oradaki insanlar kalacağı süre boyunca güzel şeyler öğrenseler eğitilseler daha isabetli olur diye düşünüyorum (G.Ç.H-K.1).”

Katılımcının ifadelerine göre cezaevi mekânı, “hayatı sorgulama adına bir düşünme alanı veya tefekkür alanı” olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla cezaevi mekânı kişiye geçmiş yaşantısı ve gelecek için planlar yapma konusunda düşünebilmesi için olanak sağlamaktadır. Alınan verilere göre; cezaevi suçlunun işlediği suç neticesinde ıslah edilip, güzel düşüncelerle topluma salıverildiği yer değildir, işlediği suçu tekrarlayarak topluma zarar vermemesi için toplumdaki soyutlanarak, izole edildiği mekanlardır. Buradaki düşünce “suçlu kişinin topluma tekrar zarar vermesini engellemek için toplumdaki soyutlanmasını sağlamak” bağlamında cezaevi mekanlarına kapatılmasıdır.

“...Üstü açık mezar ya. Üstü açık mezar yani. Düşünsene, müebbet almışsın. Bahçeye çıkmışsın. Bir imkânın var sabah saat 7'den, akşam saat 7'ye kadar. Üstü açık mezar. Kaç kaçabilirsen (G.Ç.H-K.2).”

“...Bir nevi üstü açık mezarlık benim için. Mezarlıktan bir farkı yok. Çevrende 7-8 metre duvar, sadece gördüğün gökyüzü var. Başka hiçbir yeri göremiyorsun. Ben tam 1 sene ağaç görmedim. Yeşil görmedim. Toprak yok ya, toprak. İnsan toprağa hasret kalır mı? Orada toprağa hasret bırakıyorlar yani. Ama olgunlaştırma konusunda çok büyük faydası var (G.Ç.H-K.4).”

Katılımcılar cezaevi kurumunun mekân olarak tanımlamasını “üstü açık mezarlık” olarak ifade etmektedirler. Cezaevi kurumunda bulunan yüksek duvarları özgürlükleri önündeki bir engel olarak görmektedirler. Bu mekânda dışarıya dair gördükleri tek olgunun “gökyüzü” olduğunun altını çizmektedirler. Cezaevi mekânında bulunmak doğrudan özgürlüklerin kısıtlı olduğu bir durumu ifade etmektedir. Bu çerçevede kişi sivil hayatta kendisine verilen birçok haktan mahrum bırakılmaktadır. Goffman total kurumların kişinin özgürlüğü önünde engel olması durumunu yasal boyutuyla incelemektedir. Goffman, rollere kalıcı olarak el konulmasının yasal boyutunun

“sivil ölüm” olarak adlandırdığının da altını çizmektedir. Örneğin hapishaneye kapatılmış bazı kişilerin oy kullanma, boşanma vb. hakları geçici olarak ya da kalıcı olarak alınabilir. Bu bağlamda kapatılmış kişi, kendisini dışarıdan ayıran engelin belirli rolleri kaybetmesine neden olduğunun farkına varabilir. (Goffman, 2016).

“...Hem maddi hem manevi dünya içerisinde farklı bir dünya. Şu an da biz dışardayız, şöyle bir gözünü gezdir. Ne yaşıyoruz? Kanunlarla yaşıyoruz. Yiyoruz, içiyoruz. İzlemiyorum, takip altındayız. Para kazanmaya çalışıyoruz. Şu an da dışarıda yaşadığın her şeyin minyatürünü düşün. Oraya koy. Orada her şeyi yapıyorsun. Sadece sevdiğilerin olmadan. Orada sevgi eksik var. Yani dünya içerisinde farklı bir dünya, ama tek eksik var sevgi eksikliği. Evrende gökyüzünün kare olduğu tek yerdir (G.Ç.H-K.3).”

Katılımcı cezaevi mekanını “dünya içerisinde farklı bir dünya” olarak tanımlamaktadır. Katılımcının gözlemlerine göre, bireyler sivil hayatta nasıl yaşıyor, para kazanıyor ve gözetleniyorsa cezaevi mekânı da bu yaşamın minyatürü halindedir. Ancak cezaevi mekânı içerisinde tek eksik şeyin “sevgi” olduğunun altını çizerek, bu mekânda kişinin sevdiğilerinden ayrı kalmak zorunda olduğuna da değinmektedir. Bununla beraber cezaevi mekânı “evrende gökyüzünün kare olduğu tek yerdir” tanımlamasına da yer verilmiştir. Dolayısıyla cezaevi mekânında gökyüzü, yüksek duvarların çerçevesi içerisinde kalan küçük bir bölüm olarak görünmektedir.

“...Hasret. O hapishanede yaşayan 1000 tane mahkûm varsa, 1000 tane farklı hayat var. 1000 tane farklı hikâye var. Dışarıda 1000 tane farklı beklenti var. Ama bana göre Özlem ve Hasret yeri, başka bir şey değil. Ceza aslında sayılı gün. 4 tane idamlıktım. 4 idamdan yargılandım. 4 idam aldım. Sayılı gün geldi geçti. Ama ya Rabbim ceza verseydi. Yatalak olsaydım, ömrümün sonuna

kadar birine muhtaç olurdum. Ama bana göre hasret, özlem, eğitim ocağı. İnsanı öyle bir eğitiyor ki; kılıç gibi yapıyor. Ama sadece uzaktan izliyorum. Çok şey öğretiyor, çok şey. Bildiğin mektep. Hani üniversite var ya, orası da bir mektep. Kıbrıs'ın Cumhurbaşkanınının koruması geldi. Matematik profesörü. Askeriyenin istihbaratı. 24 tane cinayetten yatıyor. Ama pırıl pırıl. Bana şunu kötüyse bunu anlatıyor. Tabii kendi ideolojisini anlatmıyor. Sana kendi fikrini de empoze etmiyor. Çok izledim onu. İstihbarat içeriye neden girer? Karanlıkta kalmış olayları çözmek için devlet içeriye çok adam sokuyor. Ya da bir mahkumla anlaşıyor, “sen bu adamın ne yaptığını öğren senin cezanda iyi hal uygulayacağım” diyor. Yemin ediyorum herkes her şeyi yapar. Resim ayırmaktan bahsettim ya. Eğer o resmi ayırmayı bilemezsen, seni bir çırpıda yakarlar. Bir çırpıda yanarsın (G.Ç.H-K.6).”

Katılımcıya göre cezaevi mekânı “hasret, özlem ve eğitim ocağı”dır. Cezaevi mekânında kaç tane insan varsa o kadar hayat ve bu insanların dışarıdaki yakınlarının beklentileri olduğu belirtilmektedir. Katılımcı cezaevi mekanını bir üniversiteye benzetmektedir. Bunun nedeni ise, farklı suçlardan dolayı aynı mekânda tutulan farklı insanların birbirilerine bu farklı hayatlar hakkında bilgi vermesidir. Mahkumlar diğer mahkumlar ile etkileşiminde birbirlerine kendi suç deneyimini ya da hayat deneyimini öğretebildiği için cezaevi mekânı “eğitim ocağı” olarak adlandırılmaktadır.

“...Benim için iki yönü var aslında. Birincisi iş yeri olarak görüyorum. İkincisi de burada ister istemez bir yaşanmışlık oluyor. İnsanlar buraya cezalarını çekmek için geliyorlar. Mecburen kalıyorlar. Bu da buraya ufak da olsa bir anlam katıyor. Bu kattığı anlam aslında biraz buhran havası. Ben içeriye girdiğimde bana biraz kasvetli geliyor. Şu an cezaevi boş olsa bile ben içeri

girdiğimde bu kasvetli geliyor. Yaşanmışlıklar aklıma geliyor canlandırıyorum. Kapalı Cezaevi'ne gittiğimde oradaki bir hücreyi gördüğümde orada yaşamış insanlar, orada neler yaşadıkları, oradan nasıl zaman geçirdikleri aklımıza geldiği zaman... Mekândan öte bir yer, duygusu olan binalar (İ.K.M-K.3).”

“...Cezaevi sadece binadan ibaret değildir. İçinde hükümlü, suçlu he türlü insanın yaşadığı yerdir. Cezaevi var olması gereken bir yerdir. İllaki var olmalıdır. Benim için sadece bir iş yeridir. Benim için fark etmiyor. Ben mutluyum işimle (İ.K.M-K.5).”

Cezaevine girip çıkmış hükümlüler cezaevi mekanını “hasret, hüzn, üstü açık mezarlık, evrende gökyüzünün kare olduğu tek yer, dört duvar, soğuk duvarlar, yüksek duvarlar, dikenli teller, özlem, sevgisizlik, eğitim ocağı” vb. olarak tanımlama yaparken; infaz koruma memurları cezaevi mekanını öncelikle “iş yeri” olarak gördüklerine değinmektedirler. Dolayısıyla infaz koruma memurları için cezaevi mekanının iki boyutu olduğu ortaya çıkmıştır. Bunlar; cezaevi mekanının “iş yeri olması” ve “duygusu olan binalar olması”dır. İnfaz koruma memurları cezaevi mekanına girdiklerinde bu mekânda yaşayan mahkumların o kasvetli mekânda nasıl zaman geçirdiklerini düşündüklerini ve bu nedenle bu binalarda “duygu” unsurunun varlığından bahsetmektedirler. Buna göre cezaevi kurumunun sadece bir binadan ibaret olmadığını, içerisinde çeşitli insanları barındıran ve bu insanların etkileşim halinde olduğu, yaşanmışlıklarının olduğu sosyal mekanlardır diyebiliriz.

“...Özgürlüğü kısıtlanmış bir kutu. Bazı hükümlüler için maneviyat açıdan olgunlaşan var. Mesela dışarıda namaz kılmayıp, Kur-an okumayıp orada hafız olan insanlar bile var (İ.K.M-K.2).”

“...Bana içinden çıkamadığım bir labirent olarak geliyor. Bazen bir rüya görürsünüz, bir yerde dolanıp durursunuz ve çıkışı bulamazsınız. Öyle geliyor bana. Belki de ilk gittiğim de çıkışı bulamadığım için böyle düşünüyordum (İ.K.M-K.4).”

“...Şöyle: cezaevi deyince benim aklıma kapalı bir alan geliyor. Aslında ürkütücü bir şey. Orası suçlularla dolu bir alan. Oraya girince insan psikolojik olarak hem onların şeylerine meyilli olmamak için kendini korumalı diye düşünüyorum (H.-K.6).”

Katılımcılar cezaevi mekanını “ürkütücü kapalı bir alan, bir labirent ve özgürlüğün kısıtlandığı bir kutu” olarak tanımlamaktadırlar. Cezaevi mekânının bazı hükümlüleri manevi açıdan olgunlaştırıcı bir etkisi olduğu da belirtilmiştir. Buna göre cezaevi mekânını deneyimlememiş bireylerin cezaevine dair pek yorum yapamadığı, bu mekânı sadece somut bir kapatılma alanı olarak gördükleri belirtilmelidir. Cezaevi mekanını deneyimlemiş girip çıkmış hükümlüler ve infaz koruma memurları bu mekânın sosyal boyutuna değinirken, bu mekân ile ilgili tecrübesi olmayan bireyler sosyal anlamından bahsetmemişlerdir. “Bireylerin işledikleri suç karşısında verilen cezayı çektikleri bir mekân” olarak tanımlamışlardır. Yapılan çalışmada elde edilen gözlemlere göre cezaevi deneyimi olmayan bireyler cezaevi mekânından bahsederken “Allah korusun, Allah göstermesin” gibi tabirler de kullanmışlardır. Sadece polis nezaretinde kalmış katılımcılar ise cezaevi mekanını “canlı mezarlık, insanlığın olmadığı vahşi bir yer, soğuk ve korkutucu” bir yer olarak tanımlamaktadırlar.

Cezaevi kurumları, suçlu bireylerin ıslah edilmesini ve topluma geri kazandırılmasını sağlayacak mekanlardır. Foucault’a göre; cezanın infaz edilme yeri olan hapisane, aynı zamanda cezalandırılan kişinin gözlem yeridir. Foucault, “hapisaneyi iki

dünya arasındaki mekân” olarak tanımlamaktadır. “Hapishane suç ile hakka ve erdeme geri dönüş arasında “iki dünya arasındaki bir mekân” devlete kaybettiği uyrukları iade edecek olan bireysel dönüşümler için bağ oluşturacaktır” (Foucault, 2019: 193). Foucault, hapishaneyi bir mekân olarak tanımlamaktadır, ancak bu mekân boş bir mekân değildir. Bireysel dönüşümleri sağlayacak olan, suç ve erdem arasındaki ince çizginin fark edilmesini sağlayacak olan bir mekân olarak açıklanmaktadır.

Alınan verilere göre cezaevi mekânı tanımlamaları cezaevi mekânı deneyimi olanlar ve olmayanlar açısından farklı bir boyut kazanmıştır. Tanımlamalar da ayırt edici nokta cezaevi mekanının sosyal bir anlamı olup olmadığı konusunda ortaya çıkmaktadır. Her toplumda mekâna yüklenen anlamların farklı olabileceği gibi, bireylerin mekân tecrübelerine göre de yükledikleri anlamlar değişmektedir. Cezaevi mekânı içerisinde toplumsal ilişkiler, etkileşimler ve sosyal faaliyetleri deneyimlemiş, tecrübe edinmiş bireylerin tanımlamaları doğrultusunda mekânın -Lefebvre’in tabiriyle- toplumsal bir ürün olduğunu söyleyebiliriz. Cezaevi mekânı deneyimi olmayan insanlara cezaevi mekânı kendini sadece fiziksel olarak sunmaktadır. Ancak cezaevine girip çıkmış hükümlüler ve infaz koruma memurlarından alınan verilere göre cezaevi mekanının sosyal anlamından ve toplumsal boyutundan söz edilebilir. Cezaevi mekanına anlam veren içerisinde yaşayan mahkumlar ve personeller topluluğu olarak ifade edilebilir. “Mekânın fiziksel boyutu verili iken, sosyal boyutu üretilmiştir/yaratılmıştır” (Bal, 2015: 253). Buna göre, mekân toplumsaldır ve insan ilişkileri etrafında anlamlandırılır. İnsan ilişkileri her zaman güç ilişkileri içerisinde gerçekleştiğinden mekânın toplumsallığı soyut bir durumu ifade etmemektedir. Burada önemli görülen nokta mekânın sadece fiziksel boyutu olduğu değil, toplumsal bir boyutu olduğudur. “Mekâna anlam veren üzerinde yaşayan ve üzerinde güç-iktidar ilişkileri uygulayan topluluklardır” (Bal, 2015: 254). Mekân, insan ilişkileri

içerisinde anlamlandırılmaktadır. Bilindiği üzere insan ilişkileri kültürler, sosyal sınıflar ve inançlarda sürekli bir güç ilişkisi içerisindedir. Mekânda bu güç ilişkilerinin nesneleşmiş hali olarak sosyal bir boyut kazanmaktadır. Bu nedenle mekân insan ilişkilerini, insan ilişkileri de mekânı karşılıklı etkilemektedir diyebiliriz. Dolayısıyla mekân kavramı toplumsal, siyasi, kültürel ve ekonomik etkenlerle beraber değerlendirilmelidir.

3.4.10. Kurumda Mekânsal Birimler

Bentham, “Hapishane Gözetim-Evi İçin Bir Plan” adlı mektubunda çoğunlukla tasarlanan binanın yapısı üzerinde durmaktadır. Binanın dairesel olduğu ve tutukluların odalarının binanın çeperinde konumlandığını ifade eder. Bunları “hücre” olarak adlandırır. Dairesel bölmeler sayesinde tutukluların birbirleri ile iletişim kurmalarının engelleneceğini ve “gözetleyici locası” olarak adlandırmış olduğu gözetleyicinin odasının merkezde yer aldığını ifade etmektedir. Foucault, Bentham’ın “Panoptikon” undan bahsederken “çevre halka halinde bir bina, merkezde bir kule; bu kulenin halkanın iç cephesine bakan geniş pencereleri vardır; çevre bina hücrelere bölünmüştür” demektedir (Foucault, 2019: 295). Foucault’a göre bu bina görülmeden gözetim altında tutmaya olanak veren mekânsal birimler oluşturmaktadır. Mekânsal birimler sayesinde birbirlerine karışmalarına olanak vermeden gözlemek söz konusudur. Bu sayede; mahkûmun iyi davranması, delinin sakin olması, işçinin çalışması, okul çocuğunun özenli olması, hastanın tedavisi için güç kullanmaya gerek kalmamaktadır (Foucault, 2019).

Yapılan çalışmada Karaman Cezaevinin mekânsal birimlerine dair veriler ortaya çıkmıştır. Karaman M Tipi Cezaevinde çalışan bir sağlık personeli kurumdaki mekânsal birimler hakkındaki ifadelerine göre, “Karaman M Tipi Kapalı Cezaevi” kurumunda;

- Psikologların ve sosyal çalışmacıların bulunduğu psiko-sosyal bölüm,

- Mahkumların dosyaları ile ilgili bilgilerinin yer aldığı infaz bölümü,
- Personellerin işleri için personellik kalemi,
- Öğretmenlerin bulunduğu eğitim birimi,
- Rehberlik bölümü,
- Kur'an öğrenmek isteyen mahkumlar için ilahiyat bölümü,
- El-işi sanatı vb. işlerin yapılabildiği kursların olduğu belirlenmiştir.

İnfaz koruma memuru bir katılımcının ifadesine göre cezaevi kurumunda; koğuşlar, hücreler, mahkumların bir araya gelerek aktivitelerde buldukları kütüphaneler, yemekhane bölümleri-kapalı cezaevinde herkes koğuşunda yemek yiyebilmekte, açık cezaevinde ise toplu yemekhane mekanlarında-, berber salonları, çamaşırhaneler, mahkumların çalıştığı mutfak bölümleri, sosyal aktivite olarak spor bölümleri, spor sahaları -kapalı cezaevinde futbol ya da voleybol oynamaya olanak sağlayan mekanlar-, idari kısım, kurumun işleyişinin yürütüldüğü müdürlük, infaz bürosu, baş memurluk bürosu gibi çeşitli mekânsal birimler yer almaktadır.

3.4.10.1. Koğuş Sistemi

Alınan veriler ışığında Karaman cezaevinde iki katlı koğuş sistemi olduğu belirlenmiştir. Alt kata “yaşam alanı” adı verilmektedir. Alt katta mutfak bölümü, televizyon, masa ve sandalyeler yer almaktadır. Üst kat ise yatakhane olarak kullanılmaktadır. Ranzalar, dolaplar üst katta yer almaktadır. Her koğuşun kendine özgü havalandırmaları, bahçeleri olmakla beraber günün belli saatlerinde açılıp kapanmaktadır. İnfaz koruma memuru katılımcı Karaman’da “dubleks koğuş sistemi”ni şu şekilde ifade etmektedir;

“...Bizim buradaki koğuş iki katlı. Dupleks diye geçiyor. İlk girişte “yaşam alanı” dediğimiz yer olur. Banyo, tuvalet, mutfak tezgâhı, plastik sandalyeler

ve masalar olur yemek alanı. İkinci katlarda yatakhaneleri. Bir de her koğuşun kendine ait havalandırması var. Bizim burada her koğuşun kendine ayrı beşe beş ya da beşe dört dediğimiz havalandırması var. Sabah altı da açılır, akşam altı da kapanır (İ.K.M-K.2).”

Cezaevine girip çıkmış hükümlü katılımcılar ise sadece koğuşu bildiklerini, kütüphaneye kendilerinin girmeden kitap ismi yazdırarak kitabın geldiğini ifade etmektedirler. Koğuşu “kutu gibi kapalı bir mekân” olarak tanımlamaktadırlar. Koğuşta bıçak gibi kesici aletler olmadığı; çatal, bıçak, sandalyelerin ise plastik olduğu açıklanmaktadır. Koşacak ya da gezecek bir mekânın olmadığı, havalandırmanın sadece yürüme mesafesinde üç metre olduğu ifade edilmektedir. Havalandırmanın gündüz açıldığı, üç metre giderek üç metre gelerek yürüme faaliyetini bu “havalandırma” adı verilen bahçede gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Mahkûmlar “havalandırma” adı verdikleri bahçede gerçekleştirdikleri yürüme faaliyetine “volta atma” adını vermektedirler.

3.4.10.2. Pembe Oda

Çalışmada alınan verilere göre Karaman Cezaevi kurumu içerisinde “pembe oda” adı verilen bir bölümün olduğu belirlenmiştir. Pembe oda kurumdaki mahkûmun iyi haline göre kurul onayı ile üç ila altı ay ara ile mahkûmun resmi nikahlı eşi ile görüşürüldüğü bir oda olarak karşımıza çıkmaktadır. Cezaevi kurumunda çalışan sağlık personeli pembe oda bölümüne dair şu ifadeleri kullanmıştır;

“...Pembe oda ödül olarak geçiyor. Mahkûmun iyi haline göre ödül talep eder mahkûm. Pembe oda istediğine dair. Cezaevinde kurul toplanır. Kurul onay verirse üç ve altı ay aralarında verilir. Her mahkûma verilmiyor zaten. O pembe odaya dışarıdan ya da içeriden kim gelecekte o nikahlı eşi olmak

zorunda. Zaten imam nikahlı, arkadaş ya da sevgili kabul edilmiyor. Sadece resmi nikahlı olması gerekiyor. Karaman cezaevinde pembe odamız var, ama şu an Covid nedeniyle o ödül verilmiyor (H-K.6).”

Buna göre “pembe oda” mahkûmun iyi haline karşılık verilen bir ödül olarak ifade edilebilir. Pembe odayı mahkûm kendisi talep edebilmekte, kurul onay verirse eşiyile bu mekânda görüşebilmektedir. Ancak mahkûm görüşeceği kişi ile resmi nikahlı olması şartıyla bu ödülünden faydalanabilmektedir. Alınan verilere göre Karaman Cezaevinde “pembe oda” bölümünün olduğu belirtilmektedir. Covid- 19 pandemi sürecinde ise “pembe oda” bölümünün faaliyette olmadığı ifade edilebilir.

Cezaevi deneyimi olmayan bir katılımcı ise “pembe oda”nın amacının kurumdaki cinsel taciz gibi şiddet olaylarının önüne geçebilmek olduğunu belirtmiştir.

3.4.10.3. Yumuşak Oda

Çalışmada elde edilen verilere göre cezaevi kurumlarında “yumuşak oda” adı verilen bir bölüm olduğu iddia edilmektedir. Yumuşak oda, kişinin kendisini kesmemesi, duvarlara vurmaması ve kendisine zarar vermemesi için tasarlanmış bir odadır. Yumuşak odanın dört bir yanı, kapısı da dahil olmak üzere yumuşak yastıklar ve sünger ile kaplı durumdadır. Mahkûm bu odada kendisine zarar verememekte, kendisini duvara vuramamaktadır. Bu nedenle mahkûm bu odaya girmekten çekinmektedir. Yapılan çalışmada L ve T Tipi Cezaevleri’nde yumuşak oda bölümünün olduğu, ancak Karaman Cezaevinde böyle bir odanın olmadığı belirlenmiştir. İnfaz koruma memuru katılımcı konuyla ilgili olarak şunları ifade etmektedir;

“...Cezaevlerinde mesela şu an yumuşak oda diye bir yer var. Elini bağlıyorsun ters kelepçeyle içine atıyorsun. Her yer yumuşak. Kendini duvara vuramıyor, hiç kendine zarar veremiyor ya oraya girmemek için cezaevinde

olay çıkartmıyorlar korkudan. “Gerekirse dayağımı yerim” der. Ama oraya girmemek için bunu yapmaz. İşte diyorum ya karşıdaki kişiye göre. Oraya giren tipler genelde şiddete şey olmadığı için yani o insanlara şiddetle yaklaşımdan ziyade, böyle kalemle böyle işte (İ.K.M-K.1).”

Yapılan çalışmaya yönelik “yumuşak oda” hakkındaki araştırmalara göre; cezaevlerindeki bu odalar mahkûma yönelik işkencelerin yapıldığı hücreler olarak belirtilmektedir. Bu odaların tamamen süngerden yapılmış olması, içerideki sesin dışarıya iletilmemesini sağlamaktadır. Konuyla ilgili araştırmalar neticesinde yumuşak odaların infaz koruma memurları tarafından mahkumlara uygulanan “işkence odası” olarak kullanıldığı birçok habere yansımış durumdadır. Ancak bu veriler ışığında konuya dair yorum yapmak yerine, konuyla ilgili derinlemesine araştırmaların yapıldıktan sonra yorumlanması gerekmektedir.

3.4.11. Farklı Cezaevi Tipleri ve “Karaman Cezaevleri”

Karaman’da bulunan; “Karaman M Tipi Kapalı Cezaevi” ve “Karaman Açık Ceza İnfaz Kurumu” araştırmada temsil mekanları olarak seçilmiştir. Bunun yanında birkaç cezaevi mekanını görme imkânı bulan bir katılımcının deneyimlerinden hareketle bir katılımcı özelinde farklı cezaevi mekanlarına ilişkin veriler elde edilmiş ve seçilen temsil mekanları ile karşılaştırma olanağı açığa çıkmıştır.

Bunun yanında infaz koruma memurlarından bir katılımcı da farklı cezaevi tiplerini görme imkânı bulmamıştır, ancak bilgilerini paylaşmıştır. Katılımcı M Tipi Cezaevinde çalışmaktadır. M Tipi Cezaevinin eski yapılar olduğu ifade edilmektedir. Bu cezaevleri kadın ve erkeklerin ayrı ayrı kalmaları için tasarlanmış cezaevleridir. Otuz ya da yirmi kişiden oluşan koğuşları söz konudur. K Tipi cezaevleri “Kaza” veya “İlçe Cezaevi” olarak adlandırılmaktadır. T Tipi Cezaevleri, “Kampüs Cezaevi” olarak adlandırılmaktadır.

Bu cezaevleri yüksek güvenlikli cezaevleridir. 1500-2000 kişilik kapasiteleri mevcuttur. F tipi cezaevleri çok yüksek güvenlikli cezaevleridir. Birer ya da ikişer kişilik kısımlardan oluşmaktadır. Bu cezaevlerine “ağır suçlar” olarak tasvir edilen terör suçlarından ceza alan bireyler girmektedir. Bunlar sınıflarına göre tek kişilik hücrelerde ya da üç kişilik odalarda barındırılmaktadırlar. Bu tip cezaevlerinde görüş ve telefon hakları, diğer sosyal hakları daha kısıtlı durumdadır. Açık cezaevleri ise, mahkumların sosyalleşebildiği, çeşitli meslek gruplarında çalışabildiği cezaevleri olarak ifade edilmektedir.

Katılımcılardan cezaevine girip çıkmış bir hükümlü on sekiz yıllık cezaevi mekânı deneyimini anlatırken yirmi tane cezaevine “sürgün” gittiğini ifade etmektedir. Mahkumların idarenin hoşuna gitmeyecek bir davranışta bulunmaları sonucunda başka bir cezaevine nakledilmelerine sürgün adı verilmektedir. Mahkumlar bu duruma “gecenin bir yarısı, habersiz nakledilmek” ve “paket” adını vermektedirler. Nakil süreci boyunca mahkûma hangi cezaevine gideceği söylenmemektedir. Mahkumlar gittiği yeri, gidince öğrenebilmektedirler. Görüşme yapılan katılımcı Foça Ceza İnfaz Kurumu, Niğde Kapalı Cezaevi, Bilecik Kapalı Cezaevi, Bozhüyük, Gölpaazarı, Samsun Vezir köprü, Denizli Cezaevi vb. birçok cezaevine sürgün olarak gittiğini ifade etmektedir.

Farklı cezaevlerini görmeyi deneyimlemiş hükümlü sürgün olarak götürüldüğü Denizli Cezaevini şu şekilde anlatmaktadır;

“...Denizli Cezaevi'ne sürgün vardım. Oralar PKK'lular için yapılmış. Bir Danimarka bir Denizli. D tipi sistem olarak. Beyaz kap, kırmızı kap, mavi kap olarak ayırmışlar grup grup. Cezaevinde yüksek kapasitede mahkûm var. Ama hiçbiri birbirini göremiyor. Yüz yüze göstermiyorlar. Göremiyorsun imkânı yok. Labirent gibi. Ama su gider borularından cezaevinin koğuşları ile konuşabiliyorsun. Eksi tarafı da bu. Yani istediğini orada kuruyorsun. Vardım,

bizim buralar gibi değil çok yüksek duvarlar. Yemek geldi tuz yok. Tabii para kalkmış da o zaman. Ya dedim “bir tuz verin”. Dedi; “bir peçete sarılı tuzu sana- o zamanlar uzun Samsun içiyorum- uzun Samsun'a veririm” dedi. Şu kadar atımlık tuzu, bir uzun Samsun'a aldım. Tuzu kullanmadım. Güzelce sigara paketine sardım. Zaten her aramada onu bir kurcalıyorlar. Bu ne? Bu ne diye. Dedim; “bu kadar tuzu bana bu kadar fiyata sattılar”. Çok kötü. Çok kötü kardeşim. Her kavimden insan var. Ama Allah düşürmesin. Eksikte etmesin (G.Ç.H-K.6).”

Buna göre Denizli D Tipi Cezaevi, terör suçlarından ceza alan bireyler için yapılmış bir kurumdur. Bu cezaevinin duvarları Karaman Cezaevi duvarlarına göre çok daha yüksek durumdadır. Bu cezaevinde çok fazla mahkûm olmasına rağmen birbirlerini görememektedirler. Ancak mahkûmlar birbirleriyle iletişim kurabilmenin bir yolu olarak su gider borularını kullanmaktadırlar. Katılımcının bu cezaevinde bir-iki atımlık tuzu bir sigara karşılığında başka bir mahkûmdan almış olması da dikkat çekmektedir.

“...En ağır olanı Samsun Vezirköprü'ydü. Kapıdan girdim. Dediler ki baba geldi. Aslında yakacakları adamı öyle söylerlermiş. Ben baba falan değilim, dedim. Beni rüzgâr buraya savurdu, yaprak buraya geldi dedim. Orada çok dövdüler beni. Aşırı dövdüler. Af-edersin, birtakım ihtiyaçlarımı gideremedim. Acım, sızım dinsin diye Allah'a yalvarıyordum (G.Ç.H-K.6).”

Katılımcının sürgün gittiği cezaevlerinden şartları en ağır olan Samsun Vezir Köprü Cezaevi olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcı Samsun Vezirköprü Cezaevinde çok fazla şiddete maruz kaldığını ve bu nedenle temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak duruma geldiğini anlatmaktadır. Bu cezaevinde dövmek istedikleri kişilere karşı “baba geldi” tabiri kullanılmaktadır. Katılımcının sözlerinden anlaşıldığı üzere, bu cezaevinde

“baba” kavramı belirli bir ideolojiye sahip ve bu ideolojiyi empoze etmeye çalışan bireylere işaret etmektedir.

Farklı cezaevlerini görme imkânı bulan katılımcı “Karaman Cezaevi”ni şu sözleriyle açıklamaktadır;

“...En hafifi de bizim Karaman Cezaevi idi. Sürgün geldiğim için yatak vermediler bana. Şöyle beton, normalde bu betonun üzerine yatağı koyuyorduk. Bana yatak vermediler. Kar yağıyordu. Beni 3 gün orada bitirdiler. İşte orada ciğerlerim ve böbreğim kaptı. Şimdi kum torbası ile dövüyorlar. O sadece iç organlarına zarar veriyor. İltihap kapıp ölüyorsun. (Güldü) (G.Ç.H-K.6).”

Katılımcıya göre sürgün gittiği yirmi cezaevinden şartları en hafif olanı “Karaman Cezaevi”dir. Ancak bir mahkûmu üç gün boyunca soğuk betonun üzerinde yorgan vermeden yatıran bir cezaevinin, “şartları en hafif cezaevi” olarak tanımlanması da ilginç durumdadır.

3.5. Kurumda Toplumsal İlişkiler

Total kurumlarda genel olarak geniş insan bloklarının oluşturduğu kapatılan kişiler ve sayıca az olan denetlemek ile görevli personeller bulunmaktadır. Kapatılmış kişiler gözetleme görevi olan personeller tarafından idare edilir. Peki, sayıca az olan personeller mi, yoksa kapatılan kişiler mi önce gelmektedir? Goffman’a göre asıl mesele her birinin öteki için var olduğudur. Kapatılmış kişiler genellikle kurumda yaşarlar. Kurum dışında kalan dünyayla iletişimleri sınırlı durumdadır. Personeller ise çalışma saatleri dışında kalan sürede kurum dışındaki dünyayla bütünleşir. Goffman, bu iki tabaka arasındaki toplumsal hareketliliğin kısıtlı olduğunu söylemektedir. Örneğin, personel ve kapatılmış kişi arasındaki konuşma özel bir ses tonuyla gerçekleşebilir. Bu bağlamda

toplumsal mesafenin fazla olduğunu söyleyebiliriz. Bu iki düzeyin birlik, dayanışma ve kuruma olan ortak bağlılığı da söz konusudur. Personel ve kapatılmış kişiler birbirlerinin olumlu bir imgesine sahip olmaya yetecek kadar yaklaşabilirler. Bu yakınlaşmalar kendini standart sosyalleşme biçimlerinde gösterebilmektedir. Örnek olarak personel ve kapatılmış kişilerin beraber yemek yemeleri verilebilir (Goffman, 2016). Burada önemli olan mesele bu iki grubun sosyal ilişki ağları bağlamında mekânın sosyal bir içerik kazanmış olmasıdır. Total kurumların fiziksel boyutunun yanında sosyal boyutu da söz konusu olmaktadır. Grupların sosyal ilişkileri bağlamında mekân içerisinde güç ilişkileri de karşımıza çıkmaktadır. O halde total kurumların toplumsallık içerdiği ve insan ilişkileri etrafında şekillendiğini söyleyebiliriz.

Toplumdaki bireyler arasında anlamlı ve belirli bağlar üzerine kurulu sosyal bağlar söz konusudur. Bireyler toplumda belirli ilişkiler ve etkileşimler çerçevesinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Toplumsal ilişkiler bireyler arasında belirli amaçlar doğrultusunda karşılıklı etkileşim halinde oluşan ilişkilerdir. Bu bağlamda, sivil hayattaki ilişkiler gibi kurum içerisindeki ilişkilerinde belli bir toplumsallaşma ekseninde oluşturulduğu söylenebilir. Yapılan çalışmada kurum içerisindeki ilişkilerin nasıl şekillendiği anlamlandırılmaya çalışılmaktadır.

Alınan verilere göre kurum içerisinde gerçekleşen sosyal ilişkilerde “hangi suçtan mahkûm olduğu” meselesi önemli görünmektedir. Çalışmada hangi suçtan mahkûm olduğu kurum içerisindeki ilişkiler bakımından farklılık oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Mahkûmların ve personellerin mahkûmlara karşı davranışlarında işlenen suçun etkili olduğu dikkat çekmektedir.

Elde edilen veriler ışığında cezaevlerinde suç türlerine göre ayrımlar yapıldığı söylenebilir. Cinsel suçlar, terör suçları ve adli suçlar... Bu suçlardan cezaevine giren

mahkumlar farklı koşullarda yer almaktadır. Örneğin cinsel suçtan giren mahkumların koşullarına mahkumlar tarafından “ırcılar koğuşu, oğlanlar koğuşu, damatlar koğuşu” adı verilmektedir.

“...Zaten tecavüzden gelenler “ırcılar koğuşu” diye tabir ettiğimiz bir yerde kalırlar. Onlar ayrılır. “Damatlar koğuşu” da denir. Irzdan gelenler farklı koğuşlarda aynı ortamda bulunurlar. Ama hırsızlık, gaspçı, dolandırıcı gibi diğer geri kalan bütün suçlar karma şeklinde. Cezaevi benim gözümde bir okuldur. Katile hırsızlığı, hırsıza da katilliği öğretir. Hepsinin aynı ortamda olması. Her mahkûmun bir branşı var. Hırsızlığın turnakçısı, askıcısı, cepcisi var. Aslında orası bir toplama merkezi, bir okul. Oraya giren insan mutlaka bilmediği kanun maddelerini hem kanunun hem de bireysel gözlemleyerek tecrübe eder. Çıktıktan sonra da bunları tatbik eder. Yani okul ve tecrübe merkezidir. Zaten cezaevine girdikten yarım saat sonra her şey yalana döner. Çünkü, yapacak bir şey yok. İnsan ömrünü yarım saatte anlatır. Ondan sonra insanlar konuşma isteği duyar ve yalana döner (G.Ç.H-K.3).”

Farklı suçlardan dolayı ceza alan bireyler suçlarına göre farklı koşullarda birlikte bulunmaktadırlar. Cinsel suçlar, terör suçları ve adli suçlardan ceza alan bireylerin koşulları farklıdır, diğer tüm suçlar ayırt edilmeden karışık bir şekilde koşullarına dağıtılabilmektedir. Burada önemli nokta şudur; cezaevine farklı suçlardan girmiş olan bireyler birlikte yaşamanın getirdiği bir sonuç olarak birbirlerine farklı suçlar hakkında bilgi verebilmektedirler. Hırsızlık suçu cinayet işleyen kişiye öğretilbilirken, yaralama suçu hırsızlık yapmış birine öğretilmektedir. Dolayısıyla katilimcılar cezaevi mekanını adeta bir okul gibi görmektedirler. Bireylerin birbirlerine suç dersi verdiği mekanlar olarak cezaevleri karşımıza çıkmaktadır. Cezaevine girip çıkmış bir hükümlü cezaevi mekânında

aynı ortamda bulunduğu diğer mahkumlardan aldığı suç dersini şu şekilde ifade etmektedir;

“...Ben oraya girmeden önce maddeleri bilmiyordum mesela. Örnek veriyorum; şu an silahlı bir mala zarar verme suçu işlesem, emin olun ceza almam bile. Yani o kadar öğrendim. Mesela maske bir arttırım sebebiymiş. Ben bunu bilmiyordum ama oraya gelen bir insandan onu öğrendim. Şimdi öyle bir şey yapacak olsam maske takmam mesela kask takarım. Kar maskesi arttırım sebebiymiş, ama kask değilmiş (G.Ç.H-K.4).”

Dolayısıyla cezaevinde mahkumların -belirli suçlardan dolayı ceza verilen mahkumlar hariç- farklı suçlar neticesinde aynı ortamda bulunmaları cezaevlerinin caydırıcılığı konusunda düşündürebilmektedir. Katılımcılardan alınan bilgilere göre, cezaevine giren bir mahkûm içerde kanun ve yasaları, suçları öğrenerek bir dönüşüme uğrar ve cezaevinden çıktıktan sonra öğrendiklerini tatbik edebilir. Cezaevlerinin bireylerin suç işlemesi konusunda caydırıcı olmadığı, bazı bireyleri suça yönlendirdiği konusundaki tespitler cezaevinin caydırıcılığını tartışılır hale getirmektedir. Bu çerçevede Sutherland’ın “ayırıcı birleşenler kuramı” suçluluğun sosyal etkileşim kalıpları doğrultusunda ortaya çıktığını vurgulamaktadır. “Bu yaklaşım esas alındığında, cezaevlerini kriminal içerikli sosyal etkileşim kalıplarının en çok gerçekleştiği mekanların başında geldiğini söylemek mümkündür. Bu çerçevede; sürekli suçlu değer ve kalıplarla etkileşim içerisinde bulunan mahkumların suçluluk yapılarının, cezaevlerinde daha çok pekiştiği sonucu çıkarılabilir” (Kızmaz, 2007: 52). Ancak burada önemli noktalardan birisi, suç oluşumunda bireylerin aralarındaki ilişkinin süresi, yoğunluğu gibi durumların da göz önünde bulundurulması gerektiğidir. Bu bağlamda cezaevi mekanları mahkumların suçlu tekniklerini, değerlerini öğrettikleri ve öğrendikleri yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan çalışmada kurumdaki ilişkiler bakımından farklı suçlardan dolayı ceza alan bireylere karşı infaz koruma memurlarının yaklaşımlarında da farklılık olduğu dikkat çekmektedir.

“...Mahkumlara karşı davranışında işlediği suçun etkisi tabii ki oluyor. Çocuk tecavüzünde, tacizinde falan oluyor. Yapmamamız gerekiyor ama...mesela bir konusu var, baş memurla görüşmek istiyor. Çocuğa tecavüzden falan gelirse, dilekçeni yazıp yarın görüştürüyorsun. Ama, normal bir suçlu ise “dur ben bir baş memur ile görüşeyim, uygunsa çağırayım” diye halledabiliyorsun (İ.K.M-K.5).”

“...Duygusal bir insanız. Annemiz var, karımız var, kız kardeşimiz var. Yani bir mahkûm kızına tecavüz edip içeri girdiğinde eğer bir memur derse ki; “ben duygusal hareket etmem, ben profesyonel yaklaşırım” ben elini öperim onun şahsen. Gerçekten çünkü işini hakkıyla yapan bir insandır. Yani insani duygularımız var. Ben şahsen onlara karşı çok katı, sert, gayet mesafeli şiddetvari, onlara zarar verecek şekilde demiyorum ama yani muhatap olmam. “Şunu yap, bunu yap, sessiz ol, kimseye karışma derim, geçerim. Çünkü o tür şeyleri ben kafamda oturtamıyorum mantığı. Niyesine cevap bulamadığım için (İ.K.M-K.1).”

Katılımcıların ifadelerinden görüldüğü üzere; cezaevi kurumunda kurulan ilişkilerde, bireylerin hangi suçtan ceza aldığı hem personel hem de mahkûmlar açısından farklılık oluşturmaktadır. Suçlu bireylerin ıslah edilmek amacıyla kapatıldığı mekanlarda da “suç” faktörü bireyler arasında ayrışmalara neden olabilmektedir.

Bunların yanında kapatılmış kişilerin birbirleriyle kurduğu sosyallik konusunda olağan bir durumun olması ihtimaline karşı ilişkilerinin kişiden kişiye göre belli bir

düzeyde olduğu da dikkat çekmektedir. Cezaevine girip çıkmış hükümlülerden bazıları kurumda karşısındaki kişinin hoş karşılamayacağı davranışları sergilememeye çalışıp mesafesini korumaya çalıştığını ifade ederken, bazıları da sigaralarını bile paylaşabildiklerini ifade etmişlerdir. Goffman total kurumlardan bahsederken “beladan uzak durmak” meselesine de değinmektedir. Peki, kapatılmış bir kişi, kapatılmış diğer kişilerden meydana gelecek olası bir olaydan nasıl uzak durabilir? Grup halinde yaşamak, beladan uzak durmaya engel olabilir mi? Goffman’a göre bu büyük bir çaba gerektirmektedir. “Kuruma kapatılmış bir kişi, olası olaylardan uzak durmak için, kapatılmış diğer kişilerle kuracağı sosyalliğin belli düzeylerinden vazgeçebilir” (Goffman, 2016:53-54). Ona göre kapatılmış kişi, beladan uzak durmak için diğerleri ile olan ilişkilerine dikkat etmektedir. Total kurumdaki sosyal ilişkiler ve etkileşimler oldukça önemli görünmektedir.

3.5.1. Hasım Yazdırma

Yapılan çalışma çerçevesinde kurumdaki ilişkilerde “suç” faktörünün etkili olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında kurumda oluşan ilişkilerde farklı etnik gruplar ya da yaş gruplarının birbirine karıştırılmasının etkili olup olmadığı da merak edilmiş ve incelenmiştir. Cezaevine girip çıkmış bir hükümlü konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir;

“...Karaman'da bildiğiniz gibi Aptallar derler. Onların koğuşu ayrıydı mesela. Niye? Pis yani pis. Anladın mı? Şimdi sen temizsin, ben pisim. Benimle aynı yerde kalır mısın? Kalamazsın. Zaten koğuşa istemediğimiz birisi geldiğinde hemen “Hasım” yazdırırdık. Çünkü hasımları aynı koğuşa vermezler. Cinayet olur bir şey olur. Seninle ikimiz düşmanız değil mi? Ben senden önce girdim cezaevine. Beni B1 koğuşuna verdiler. Senin benden haberin yok. Cezaevine

girdiğimden. Sonra sen de bir olaydan cezaevine geliyorsun. Seni de B1'e veriyorlar. Bakıyoruz ikimiz düşmanız. Hemen ya sen çalılıyorsun kapıyı ya ben çalılıyorum. Gardiyana diyoruz ki; bu verdiğiniz yeni kişi benim hasmım. Burada cinayet, kavga çıkarsa biz mesuliyet kabul etmeyiz. Hemen alırlar onu (G.Ç.H-K.2).”

Buna göre mahkumların ilişkilerinde etnik farklılıklar önemli görünmektedir. Katılımcıdan alınan cevaba göre “Çingene” etnik grubu cezaevinde farklı koğuşlara alınmaktadır. Diğer koğuşlarda “pis oldukları” düşünceleri nedeniyle istenmeyen grup olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Çingeneler’in kurumda istenmeyen grup olarak yer alması Goffman’ın üçüncü tip damga kategorisine göre değerlendirilebilir. Buna göre “(3) ırk, ulus ve din gibi etnolojik damgalar vardır; bunlar, soy bağıyla aktarılabilir ve eşit bir biçimde bir ailenin tüm mensuplarına bulaşabilir” (Goffman, 2018: 31). Bu tip damgalar, etnik veya sınıfsal damgalardır. Çingene etnik grubu da Goffman’ın üçüncü tip damga olarak bahsettiği damga tipi nedeniyle kurumda dışlanan ve istenmeyen grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

Alınan verilere göre koğuşlarda “hasım yazdırma” durumu olduğu ortaya çıkmıştır. Hasım yazdırma, koğuşa yeni gelen birisinin istenmediği durumda koğuştaki mahkumların kapıdaki gardiyana durumu bildirmesidir. Hasım yazdırma sonucu istenmeyen kişi idare tarafından o koğuştan alınmaktadır. İdare hasım yazdırma konusunda mahkumlarla iş birliği içerisinde görünse de aslında koğuşta meydana gelebilecek kavga vb. durumlara engel olmak için hasım yazdırma durumunu dikkate almaktadır. Yine alınan verilere göre Karaman Cezaevi’nde “tecrit odası” adı verilen bir mekân söz konusudur. Cezaevine giren kişiler bu mekânda belirli bir süre kaldıktan sonra koğuşlara dağıtımları

yapılmaktadır. Bu dağıtım, yeni gelen mahkûmlar ile koğuştaki mahkûmların aralarında “hasımlık” olmaması ve etnik farklılıklar dikkate alınarak yapılmaktadır.

3.5.2. Kurum İçerisinde Mahkûmlar ve Birbirleriyle Olan Etkileşimleri

İşlemiş olduğu suç karşısında mahkemede yapılan yargılama ile hakkında verilmiş olan mahkûmiyet hükmü netleşen kişiler “mahkûm” ya da “hükümlü” olarak kabul edilmektedir. “Mahkûm”, herhangi bir suçtan dolayı hakkında ceza kararı alınmış ve cezası onaylanmış kişilerdir. Belirlenmiş kurallardan herhangi birini ihlal eden bir kişinin eylemleri sapma olarak adlandırılır. Sapma davranışını sergileyen birey ise çeşitli normlar dışında hareket ettiği için toplum mekanizması tarafından birtakım yaptırımlar ile karşılaşır ki; bu yaptırımlar genel olarak kendini “damgalama” olarak gösterir. Yazılı ya da yazısız belirlenmiş olan norm ve kurallara uygun davranışlar sergilemeyen bireyler suçlu, ahlaki değerlerden yoksun, eşcinsel vb. damgalamalarla karşı karşıya gelebilmektedirler. Norm ve kurallara uygun olmayan davranışlar “normal olmayan” olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki; farklı toplumlarda farklı zamanlarda “normal olmak-olmamak” değişkenlik gösterebilir.

Goffman, konuyla ilgili olarak üç damga tipinden bahseder ve ikinci olarak ifade ettiği damga tipi mahkûmları içerisine almaktadır. “...(2) zayıf irade, baskıya müstahak ya da doğal olmayan tutkular, sapkın ve katı inançlar ve ahlaksızlık olarak algılanan bireysel karakter bozuklukları gelir; bunlar, örneğin ruh bozukluğu, hapis yatmak, bağımlılık, alkolizm, eşcinsellik, işsizlik, intihara girişim ve radikal siyasi davranışlar gibi bilindik bir listeden çıkarılır” (Goffman, 2018: 31). Goffman’a göre, üç tip damga tipinden birine ya da daha fazlasına sahip olan bireyler aslında toplumun beklentilerini karşılamamış, beklentilerin dışında istenmeyen bir farklılığa sahiptir. Beklentilerden uzaklaşmayan bireyler ise “normal olanlar” olarak değerlendirilir

(Goffman, 2018). Burada toplumsal bir kategori söz konusudur; “damgalı bireyler” ve “normal olanlar”. O halde bu iki kategorinin bakış açısı olduğunu ve toplumsal olarak üretildiklerini söyleyebiliriz.

Yapılan çalışmada kurum içerisinde “damgalı olan bireyler”in birbirleri ile etkileşimleri anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Tam bu noktada Goffman “halden anlayan ötekiler”e değinmektedir. “Halden anlayan ötekiler” e örnek olarak damgalı kişiler ile aynı damgaya sahip olan kişiler verilebilir. Mesela aynı hapisanede yatmış mahkûmların birbirleriyle karşılıklı yardımlaşmaları olabilir. Goffman da Fransız Guyanası’ndaki cezaevinden kaçanların Güney Afrika’da kurduğu öne sürülen gizli cemiyeti, bazı suçluların ve eşcinsellerin parçası olduğu ulusal düzeyde işleyen ilişki ağlarını “halden anlayan ötekiler”e örnek olarak verir. Bu bağlamda toplumumuzda işlediği suç karşısında cezası onaylanmış olan mahkûmlar toplumsal olarak üretilmiş kategorilerden damgalı kategorisine yerleştirilir. Çünkü toplum tarafından ya da yasa tarafından belirlenmiş kurallara uyum göstermemiş, normal kabul edilen davranışlar dışında sapma davranışı gerçekleştirmiş durumdadır (Goffman, 2018).

Ancak çalışmada cezaevi kurumundaki mahkûmların etkileşimlerinde “gruplaşmalar” olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Goffman’ın bahsettiği “halden anlayan ötekiler” meselesinde aynı damgaya sahip olan bireylerin birbirleriyle yardımlaşma durumu ve yapılan çalışmada mahkûmların gruplaşmaları meselesi birbiriyle uyuşmamaktadır.

Cezaevi mekânında çalışan bir infaz koruma memurlarının mahkûmlar arasında oluşan gruplaşmalar hakkındaki açıklamaları şu şekildedir;

“...Gruplaşma var. Kesinlikle var. Hasımlık, düşmanlık meseleleri var. Eğer çok sıkıntı olursa diğer mahkûm gönderilir. Aynı cezaevinde tutulmaz. Kendi

aralarında böyle suçlar birbiriyle bağlantılı oluyor. Yani biz o zaman şunla şuraya gitmiştik, oradan çıktık şuraya gittik, bizim bu olay patladı, oradan da diğerleri şu olayı yaptı. Bir bakıyorsun 50 tane adam, yani birbiri ile tek kişi gibi (İ.K.M-K.1).”

“...Tabii var. Dışardaki hasımlıktan (İ.K.M-K.5).”

“...Gruplaşma olduğu zaman bizim için zor olur. Gruplaşma olur ama biz o gruplaşmayı bozarız. İzin vermeyiz. “Koğuş ağası” dediğimiz mümessil var. O resmiyette de olan bir durum. Yani her koğuşun bir sorumlusu olur. Bunu sınıf başkanı olarak düşünebiliriz. O koğuşa gelen evraktan, o koğuşun düzeninden o kişi sorumlu olur. Cezaevi İdaresi bir sorun olduğunda ilk olarak o kişi ile temasa geçer. Eğer sorun çözülmezse diğer mahkumlar ile temasa geçer. (İ.K.M-K.3).”

Alınan verilere göre mahkumlar arasındaki gruplaşmaların sebebi olarak “hasımlı olma meselesi” ön plana çıkmaktadır. Yani mahkumların bir rakibi ya da düşmanının aynı mekâna gelmesi nedeniyle gruplaşmalar meydana gelebilmektedir. Mahkumlar arasında oluşan gruplaşmalarda en çok zorlanan grup infaz koruma memurları olarak görünmektedir. Bu nedenle herhangi bir gruplaşmaya izin vermemeye çalıştıklarını ifade etmektedirler. Bu nedenle koğuştan sorumlu “mümessil” ile iş birliği yapabilmektedirler. Koğuşlarda oluşan herhangi bir sorunda kurum idaresi koğuş mümessili ile iletişime geçerek sorunu çözmeye çalışmaktadır.

Cezaevine girip çıkmış bir hükümlü ise mahkumlar arasında oluşan gruplaşmaların nedenini şu şekilde ifade etmektedir;

“...İki şeye bağla bunu; biri futbol, biri siyaset. Bu ikisi ayrımcıdır. Oradaki tabakta duran şekerlerin tek bir ortak özelliği var: tabağın içindeki şeker.

Başka bir özelliği yok onların. Devlet nazarında o koğuşun içerisindeki herkes mahkûm. Benim yaşamım var falan filan hikâye onlar. Futbol ve siyaset mahkumları ayırıştırır. “Rant” varsa ayırıştırır. Rant, içerdeki farklı düzeneklerdir. Çay ocağı çalıştırılıyorsa, çay ocağının rantı var mesela. Rant, kumar, uyuşturucu, yıkama, çay. Bunlar ayırıştırır. Gruplaştırma bunlardan kaynaklanır (G.Ç.H-K.6).”

Bu veriler ışığında, cezaevi içerisinde mahkumların gruplaşmalarındaki etkenler spor ve siyasi görüşler olarak belirtilebilir. Spor ve siyaset unsurlarının bireyleri ayırıcı bir boyutu olduğu ifade edilebilir. Katılımcı mahkumlar arasındaki gruplaşmaların neden olduğu duruma genel olarak “rant” adı verdiklerini ifade etmiştir. Rant kavramı, mahkumlara göre farklı düzeneklerdeki rekabeti ifade etmektedir. Kumar, uyuşturucu ve çay ocağı “rant” adı verdikleri meselede örnek olarak gösterilmiştir. Dolayısıyla tür düzeneklerin farklı düzeylerde rekabet içerdiğini ifade edebiliriz.

3.5.3. Kurum İçerisinde Personeller ve Mahkumlar ile Etkileşimleri

Goffman total kurumlarda bulunan iki önemli unsura da değinmektedir. Bunlar: kapatılmış kişiler ve personeldir. “Kapatılmış kişiler genellikle kurumda yaşarlar ve duvarların dışında kalan dünyayla sınırlı bir iletişim kurarlar. Personel genellikle günde sekiz saat çalışır ve dış dünyayla toplumsal olarak bütünleşir” (Goffman, 2016: 19). Bu bağlamda Goffman, kurum içerisinde bulunan personellere değinerek total kurumları personellerin dünyası üzerinden de değerlendirmektedir. Personeller herhangi bir total kurumda kapatılmış kişileri kontrol ve denetim altında tutan görevlilerden oluşmaktadır. “Personel sınıfının herhangi bir üyesi, kapatılmış kişilerden oluşan sınıfın herhangi bir üyesini disiplin altına almak için belli haklara sahiptirler ki bu, yaptırım ihtimalini kayda değer şekilde artırır” (Goffman, 2016: 53). Total kurumlarda personelin sunacağı

hizmetlerden ziyade onların nesnelere üzerinde çalıştığını belirtmek gerekir. Goffman'a göre bu nesnelere insanlardır. Örneğin hapisane personelleri bir mahkûmun intihar girişimine engel olarak mahkûma tıbbi bir müdahalede bulunmaktadır. Ancak Goffman'a göre bu durum bir sorun teşkil etmektedir. Personel bir yandan kurumsal görevini yerine getirmek zorundadır, bir yandan da insani standartlarını göz önünde bulundurmaktadır. Personelin dünyasında bu iki durum nedeniyle bir çatışma söz konusu olmaktadır. “Dolayısıyla, hapishanelerde ve akıl hastanelerinin “daha iyi” koşullarında gardiyanlar, kaçmaya yönelik organize çabalar için hazır olmak ve onları tuzağa düşürmeye, onlara “komplo kurmaya” ve bunun dışında da onların başını derde sokmaya yönelik teşebbüslerle sürekli olarak uğraşmak zorunda kalırlar” (Goffman, 2016: 92). Dolayısıyla kapatılmış kişiler ve personel ilişkileri çok önemli görünmektedir.

Bu çerçevede neticesinde yapılan çalışmada kapatılmış kişi ile kurumdaki personellerin iletişim ve etkileşimleri hakkındaki düşünceler anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Cezaevi kurumunda çalışan bir infaz koruma memuru mahkûmların kendileri hakkındaki düşüncelerinin iyi ve kötü olabileceğini ifade etmektedir. Alınan verilere göre; açık cezaevi mekânında sosyal yaşantı olanakları daha fazla olduğu için, bu mekânda olumsuz ve negatif düşüncelere pek rastlanmamaktadır. Ancak kapalı cezaevinde mahkûmların istekleri karşılanmadığı takdirde kurum içerisindeki personellere ve dış dünyaya kin besleyebilmektedirler.

“...İyi düşünen de vardır, kötü düşünen de vardır. Benim çalıştığım yer açık cezaevi olduğu için, sosyal yaşantısı olduğu için burada negatif düşünceler fazla yoktur. Ama bir kapalı cezaevinde bir mahkûm bir şey istediğinde bu istek karşılanmadığı zaman kuruma, kurum idaresine, kurumda çalışan memurlara

yeri geliyor devlete ve vatanına düşmanlık ve kin besleyebiliyor. Beslediği kinden bir sonuç alamazsa kendine zarar verme, kendini kesme, başkalarına zarar vermeye kadar gidiyor (İ.K.M-K.3).”

Goffman, kapatılmış kişilerin dış dünyaya karşı öfke hissine değinmektedir. Eğer kişiler topluma karşı suç işlemekle suçlanmış durumdaysa ve tamamen suçsuz olsa bile kurumda geçirdiği süreçte kendisiyle beraber kapatılmış kişilerin suçluluk hissini ve duygularını paylaşır hale gelebilmektedir (Goffman, 2016). Bununla beraber “dış dünyaya kaşı adaletsizlik ve öfke hissi” gelişmektedir. Örnek verecek olursak, kuruma kapatılmış bir kişi hapisanede maruz kaldığı haksız muamele sonucunda bu durumun acısını çıkarmaya karar verip ilk fırsatta suç işleyebilir. Bunun sonucunda bir suçluya dönüşebilir.

Cezaevinde çalışan bir sağlık personeli mahkumların işlerinin görülmediği durumlarda tutundukları tavrı şu şekilde ifade etmektedir;

“...Genellikle sağlık personeli olduğumdan dolayı bana karşı çok tavırlı olmuyorlar açıkçası. Çünkü her şekilde bana işleri düşeceğinden dolayı biraz daha ılımlı yaklaşımaya çalışırlar. Diğer türlü işleri görülmediği ya da geciktiğinden falan siz yapmıyorsunuz diye ithamda bulunuyorlar siz vermiyorsunuz ilacımı, siz vermiyorsunuz diye de değişiyor yani ruh hallerine göre (H-K.6).”

Dolayısıyla bu ifadeler Goffman’ın belirttiği kapatılmış kişilerin dış dünyaya karşı öfke hissi ile ilişkili durumdadır.

Bir infaz korumu memuru katılımcıdan alınan verilere göre, kurumdaki mahkumlar infaz koruma memurlarının üzerindeki üniformaya saygı göstermektedirler. Önemli olan nokta, mahkumların personelleri sevmeleri değil; personellere üniformaları

nedeniyle saygı göstermeleri olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla kuruma kapatılmış kişilerde oluşan “zorunlu saygı kalıbı”ndan bahsedilebilir.

“...Genel anlamda bizi sevip sevmemeleri önemli değil, üzerimizdeki üniformaya saygı gösterirler. Genel anlamda hükümlüler sever çünkü hükümlülerin memurlarla pek bir derdi yoktur (İ.K.M-K.2).”

Kapatılmış kişiden yabancı bir rol üstlenmesi istenmesi kimlik kaybına yol açabilir. Buna örnek olarak total kurumlardaki zorunlu saygı kalıbı verilebilir. “Kapatılmış kişilerden personelle girdikleri toplumsal etkileşimi çoğunlukla, “efendim” gibi sözlü saygı eylemleriyle vurgulamaları istenir” (Goffman, 2016: 34). Başka bir örnek olarak kapatılmış bir kişinin sigara içmek ya da telefon kullanma için uysal bir şekilde izin isteme gerekliliği verilebilir. Bu durumlar bireyin kendi alışlageldik imgesini sunmasını engeller ve kimlik donanımında kayba neden olur.

Cezaevi kurumunda on bir yıldır infaz koruma memurluğu yapan bir katılımcı, mahkumların personellere karşı tavırlarının iyi olduğunu hem karakterlerine hem de üniformaya saygı gösterdiklerini ifade etmektedir. Burada önemli olan nokta zaman unsurudur.

“...Yani mahkûmun yanına üç aylık bir personel gitse mahkûm “sen git, *** abi gelsin” de diyebilir. Bunu derler yani. Seni gayeye almazlar yani. Ama cezaevinin eski personellerinden sayılırız biz. Biz vardığımızda, “abim otur yerine” dedik mi, oturur. Halbuki bizim dediğimizi yeni bir personel de demiş olabilir, ama mahkûm onu dinlemiyor. Sen nasıl eski bir mahkûma koğuşun sorumluluğunu veriyorsan, oda karşılığında sana eski olaraktan şey yapıyor (İ.K.M-K.5).”

Kendisinin on bir yıllık meslek tecrübesi nedeniyle ikna kabiliyetinin olmasını bu konuda önemli görmektedir. Çünkü ifadelerine göre, cezaevi kurumlarında ikna kabiliyeti olan çok az infaz koruma memuru söz konusudur. Bu çerçevede mahkûmlar ve infaz koruma memurları arasında kurulan ilişkilerde en önemli etken “ikna kabiliyeti” olarak görünmektedir. Katılımcının ifadelerine göre ikna kabiliyeti ise mahkûmdan korkmamayı gerektirmektedir. Katılımcının ifadeleri şu şekildedir;

“...Mahkûmlar hangi memura nasıl davranacağı konusunda uzmandırlar. Çok iyi ayırt eder. Hangi memura nasıl davranacağını çok iyi bilir. Benim mahkûmun karşısına gitmemle, başka memurların gitmesi çok farklıdır. Yüzde otuz-kırk mahkûmun karşısında konuşmasını bilen, diksiyonu düzgün, ikna kabiliyeti olan arkadaşlarımız var. Böyle olması gerekiyor. Yüzde onluk kısım tamamen pısırıktır. Korkaktır. Onlar da olayı genelde baş memura yönlendirirler. Kendileri çözümlene yapamazlar. Yani mahkûm memuru tanır. Kime nasıl konuşacağını bilirler (İ.K.M-K.5).”

Buna göre; mahkûmların personeller arasında ayırım yaptıkları ve personellere nasıl davranacağı konusunda uzmanlaştıkları ifade edilebilir. Başka bir infaz koruma memuru mahkûmların personelleri nasıl çok iyi tanıdıklarını şu şekilde ifade etmektedir;

“...Şöyle: Ben 1 kişiyim 600 tane mahkûma bakıyorum, 600 tane mahkûm bir tek bana bakıyor. O 600’ü beni tanır. Ben belki hepsini tanıyamam ama 600’ü beni bilir. Hareketlerimi bilir, kızacağı şey bilir. Zaten mahkûmlar memura göre hareket eder. Benim sert bir adam olduğumu bildiği için benden çoğu zaman çok şey istemez. Yapmayacağını bilir. “Hayır, bu yasak” dediğimde bu konunun kapanacağını bildiği için ona göre hareket eder zaten (İ.K.M-K.1).”

Buna göre; kapatılmış bireylerin sayı olarak personellerden fazla olması, kapatılmış bireylerin personelleri iyi bir şekilde gözlemleyerek tanımlarına imkân vermektedir.

Yapılan çalışmada infaz koruma memurlarına mahkûmlarla olan iletişimlerinde kendilerinin nasıl bir tavır içerisinde olduğu sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplardan birkaçı şu şekildedir;

“...Benim gözümde her mahkûm birbiriyle aynıdır. Ufak tefek farklılıklar dışında. İki tane nitelik vardır; uyumlu mahkûm yani pişman olmuş mahkûm. Bir de basit suçlardan girmiş, düzenli olarak her yıl cezaevine giren, ama uyumlu olmayan ve pişman olmayan, devlete polise ve bize karşı çok da sevgi beslemeyen mahkûm tipi. Ama genel olarak mahkûm mahkumdur. Bizim buradaki görevimiz onları ıslah etmektir. Bir nevi onların ihtiyaçlarını gidermektir. Bizler bunları sağlamakla yükümlüyük (İ.K.M-K.3).”

Katılımcıdan alınan cevaplara göre, mahkûmlar ikiye ayrılmaktadır; “uyumlu mahkûm” ve “uyumlu olmayan mahkûm”. Ancak infaz koruma memurlarının her mahkûmu eşit görmesi gerekmektedir. Çünkü infaz koruma memurunun görevi bunu gerektirmektedir. Alınan veriler doğrultusunda; infaz koruma memuru mahkûmlarla olan ilişkisini devlet ve birey ilişkisi gibi görmektedir. Çünkü bu personeller devleti temsil etmekte ve devletin verdiği görevi yerine getirmekle yükümlüdürler. Dolayısıyla bu durumu mahkûmlara hissettirme zorunluluğu içerisine girmişlerdir. Mahkûmlara devletin varlığının hissettirilemediği bir örnek olarak “Hayata Dönüş Operasyon”u verilmiştir.

“...Hayata dönüş operasyonu; koğuştta bazı mahkûmlar gardiyanın içeri girmesine müsaade etmedi. Cezaevlerinde müdürlerden ve memurlardan çok mahkûmların borusu ötüyordu. Bu belirli bir süre devam ettikten sonra çeşitli

operasyonlar yapıldı. Bu operasyonlar sonucunda devletin varlığı cezaevlerinde tekrar hissedilmeye başladı (İ.K.M-K.3).”

Cezaevi kurumunda çalışan bir sağlık personeli katılımcının ifadeleri şu şekildedir;

“...Daha resmi. Çünkü onlara birazcık inisiyatif tanırsanız tepenize çıkar. Sürekli daha fazlasını isterler. Onun için daha resmi o yüzden ters cevap vermek zorundayım. Çünkü bir de bayan personel olduğum için o iletişimi korumak zorundayım. O iletişimi koruyamadığım zaman farklı şekilde düşünebiliyorlar ya da farklı hislere kapılabiliyorlar. Duygusal açıdan da baktığımızda (H-K.6).”

Katılımcının mahkûmlara karşı tavırlarında kadın olması çok etkili bir etken olarak görünmektedir. Bu nedenle mahkûmlarla olan iletişiminin daha ciddi ve sınırlı bir şekilde yürüdüğünü ifade edebiliriz.

Genel olarak personellerin mahkûmlara yönelik tavırlarında zaman ve cinsiyet gibi değişkenlerin çok etkili unsurlar olduğu ortaya çıkmıştır. Cezaevinde uzun süredir çalışan personellerin mahkûmları yönelik tavır ve düşünceleri olumlu yönde olmaktadır. Bir ya da iki yıldır çalışan personellerin ise mahkûmlara karşı davranışları tamamen kurallar çerçevesinde ilerlemektedir. Bunun yanında bu personeller devleti temsil etmeleri nedeniyle mahkûmlarla ilişkilerinde belirli bir çizgide ilerlemektedirler. Bu çizginin aşılması durumu olası olumsuzluklara neden olabilmektedir. Goffman, kapatılmış kişi ile duygudaşlık kuran personelin acı çekeceğinin altını çizmektedir. Personel kurum içerisinde kapatılmış kişiyle iletişim halindedir. Bu durumda personel kapatılmış kişinin olumsuz ve düşmanca tavırlarıyla karşılaşabilmektedir ve onun taleplerini karşılamakla sorumludur (Goffman, 2016).

Goffman' a göre personel, kapatılmış kişileri “öfkeli, güvenilmez ve ketum” bulmaktadır. Kapatılmış kişiler ise personeli “başkalarını küçümseyen, kötü davranan kişiler” olarak görürler. Goffman çerçevesinde değerlendirdiğimizde kapatılmış kişiler kendilerini aşağı, zayıf, kabahatli, suçlu hissetmeye eğilimlidirler. Personel ise, kendini üstün ve haklı görmeye eğilimlidir. Goffman'a göre kapatılmış kişi ve personel arasında bir parça iletişim gerekli olsa da gardiyanın bir işlevi, kapatılmış kişilerin daha üst düzey personelle olan iletişimini kontrol etmektir. Goffman, personelle kapatılmış kişiler arasındaki yarıgın, geniş insan bloklarının bürokratik olarak idare edilmesinin temel sonuçlarından biri olarak değerlendirmektedir (Goffman, 2016). Çalışmada mahkumların infaz koruma memurları hakkındaki düşünce ve tavırları da incelenmiştir. Genel olarak cezaevi mekânında uzun süre kalmış olan mahkumlar infaz koruma memurlarının hepsinin aynı kefeye koyulamayacağını belirtirken; kısa süre kalmış olan hükümlüler ise infaz koruma memurlarına karşı olumsuz düşüncelere sahip görünmektedir.

Sekiz yıl kadar cezaevinde kalmış bir hükümlünün infaz koruma memurlarına yönelik düşünceleri şu şekildedir;

“...Yumurta kabuğundan çıkmış ama kabuğunu beğenmemiş, diyebiliriz. Yani kendileri ömür boyu cezaevindeler, ama mahkûmu beğenmezler. Mazlumu ezme gardiyanların birinci ve başlıca görevleri. Bunların içinden üç- beş tanesini eliyorum. Hepsi için genellemiyorum. Özellikle 2005'ten sonraki gardiyanlardan bahsediyorum. 2005'ten sonra gelen gardiyanların %90'ı orayı bir meslek değil de geçiş noktası olarak gördükleri için. Çünkü iş imkânı yok. Devlet çöpçü dahi olamayacak insanlara kapı açtı. Ve hepsi gardiyan oldu. Şimdi bu tür insanlardan ne beklersin. Eskiden mülakatla alınırdı (G.Ç.H-K.3).”

Katılımcının ifadelerine göre infaz koruma memurlarının bazıları içinde bulunduğu ortama dair olumsuz düşünceler içerisinde bulunacak davranışlar sergilemektedirler. Mahkumlar gibi infaz koruma memurları da cezaevi mekânında olmasına rağmen, mahkumları beğenmemektedirler. Bu ifadelerde dikkat çeken bir diğer nokta, infaz koruma memurlarının iki ayrı gruba ayrılmasıdır. “2005 yasası öncesi infaz koruma memurları” ve “2005 yasası sonrası infaz koruma memurları”. 2005’ten sonra gelen infaz koruma memurlarının yaptıkları işi meslek olarak görmedikleri, mahkumları ezmeye çalıştıkları ifade edilmektedir.

Cezaevinde bir yıl kadar kalmış bir hükümlü ise infaz koruma memurlarına yönelik düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir;

“...Egoistler. Kraldan çok kralcılar. Dışarda gördüklerinde de gardaşım derler. Orada kes lan diyor, üniforma üstünden çıktıktan sonra gardaşım diyor. Üniformanın verdiği yetkiye dayanarak bir ego ve tavır hepsinde (G.Ç.H-K.4).”

Katılımcı infaz koruma memurları arasında ayrım yapmadan, hepsinin “bencil” olduğunu düşünmektedir.

On sekiz yıl cezaevinde kalmış bir hükümlünün infaz koruma memurlarına yönelik düşünceleri dikkat çekmektedir;

“...Çok kötü. Bir tane gardiyan var Ziya baba. Tam bir baba. İsyân çıkar, o girer isyanı bastırır. Gardiyanı rehin alırsın vurmak için. O gelir, bırak der. Sen elindeki bıçağı atarsın. Onun sözü ile atarsın. Köfte babası değil, iskele babası da değil. Şimdi yeni nesil gardiyanların hepsi KPSS gardiyanı. Kanun çerçevesi dışında hareket etmezler. Kukladan hiçbir farkı yok. Kukladan kesinlikle bir farkı yok. Bak benim de kendi teyzemin çocuğu gardiyan. İçeride

birisi ona sövdü diye, ben onun yüzünü jiletle 35 yerinden kestim. Ona sövdü diye. Onun annesi benim teyzem. O da teyzemin çocuğu. Bana gelip dediği söz; sen adam olmazsın, hapisanelerden çıkamazsın. Güldüm ben ya. Çok cahildi. Geldi, adam olmazsın dedi. Haklısın abi dedim. Biri onun annesine küfür ederken ben orada oturamam. Ama geldi bana öyle dedi. Ben hücrenin yolunu biliyorum, dedim. Çıktım, gittim hücreme. Yeni nesil gardiyan kurallar çerçevesinde ise çok güzeldir. Hepsi genç pırıl pırıl beyinler. Benim çok gardiyanım var. İçeriye bana esrar getirirlerdi. İçeride Karaman'da kimlerin esrar içtiğini bilirdim. Gelir bana söylerlerdi abi böyle böyle. Ben izin verirse gelir. Dışarıda 4 tane gardiyanım vardı. Gardiyan kendisi getiriyordu bana. Onların ikisine toplu tabanca hediye etmiştim içerde. Bunun hepsi aslında bir zincirlemedir (G.Ç.H-K.6).”

Katılımcı, zihnindeki infaz koruma memuru izlenimini kurumdaki bir memuru örnek vererek açıklamaktadır. Zihnindeki infaz koruma memurunu ise “baba” olarak tabir etmektedir. Alınan verilere göre bu memurun mahkumlara karşı “ikna kabiliyeti” olduğu dikkat çekmektedir. Katılımcılardan on bir yıllık infaz koruma memuru da aynı şekilde “ikna kabiliyeti” meselesine değinmiş ve mahkumlarla personellerin arasındaki ince çizginin bu olduğunu ifade etmekteydi. Bir hükümlü katılımcı da ifadeleriyle bu meseleye açıklık getirmiştir. Dolayısıyla mahkûm ve personel ilişkilerinde kesinlikle olması gereken unsur “ikna kabiliyeti” olarak dikkat çekmektedir. Bunun yanında katılımcı günümüz infaz koruma memurlarını “KPSS gardiyanı” olarak tanımlamaktadır. KPSS gardiyanlarının kurallar ve kanunlar çerçevesinde hareket ettikleri ifade dilmiştir ve bu nedenle “KPSS gardiyanları” “kukla” ya benzetilmektedir.

Katılımcı cezaevinde olduğu dönemde dört tane infaz koruma memurunun kendisine yasak maddeler getirdiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla infaz koruma memurlarının cezaevi kurumuna yasak maddeler getirerek mahkumlarla iş birliği yapması, yasak tatminleri görmezden gelmesi inkâr edilse de örnekleri ile karşılaşılmaktadır.

3.5.4. Üst Kurum Olarak İktidar

Bilindiği üzere en basit anlamıyla iktidar, yönetim gücünü elinde bulunduran kişiye ya da kişilere denir. Bunun yanında iktidarın toplumsal çeşitleri söz konusudur. Bunlar askeri, siyasi, ekonomi ve ideolojik iktidardır.

Foucault'un iktidar analizinden yola çıkarak, işleyişi dolayısıyla iktidarın sadece bireysel ya da kolektif taraflar arasında bir ilişki olmadığını, aynı zamanda bazılarının başkaları üzerindeki “eylem kipi” olduğu söylenebilir. Çünkü iktidar doğrudan başkaları üzerinde eylemde bulunmaktadır. İktidar başkalarının davranışları üzerinde çeşitli etkilere sahiptir. Bunlar; kışkırtma, sınırlama, teşvik vb. etkililerdir. Foucault bu çerçevede hapishane ve iktidar ilişkisine değinmektedir. Bireyi kurtarmak ya da geliştirmek için uygulanan bir iktidar biçimi olarak hapishaneler, iktidarın aracı konumundadır. Foucault'un belirttiğine göre, hapishaneler suçluluk, disiplin ve ceza kavramlarını üretmektedirler (Güneş, 2013). Yapılan çalışmadan alınan verilere göre, cezaevlerinin iktidarın bir aracı olduğu görünmektedir. Çünkü infaz koruma memuru katılımcılar mahkumlara yönelik davranışlarında resmi ve ciddi olmaları gerektiğini ifade ederken; kendilerini devletin temsilcileri olarak gördüklerinin altını çizmişlerdir.

Foucault, gözlemlerini adeta bir askeri kampa benzeterek şunları söylemektedir: “Olabilirdiğin fazla yoğunluğa ama aynı zamanda gizliliğe; silahlı adamların üzerinde olabilirdiğin büyük etkinliğe ve önleyici değere sahip olmak zorunda olan bir iktidarın üst noktasıdır” (Foucault, 2019: 257). Foucault'un bahsettiği disiplinsel

aygıt gözlem, kayıt ve terbiye aygıtı durumundadır. Merkezi bir noktadan tek bir bakışla her şeyi sürekli olarak görebilme olanağı sağlamaktadır. Ona göre bu aygıt “iktidar” üretmektedir. İktidara hem açık hem de gizli olma imkânı sağlamaktadır. “Disiplinsel iktidar egemen olduğu mekân içerisinde esas olarak, nesnelere düzene sokarak gücünü dışa vurmaktadır” (Foucault, 2019: 278). O halde iktidar mekânlara göre de icra edilmektedir diyebiliriz. Bir nevi bireyi iyi terbiye etmeye yönelik oluşan cezaevi mekanlarında Foucault’un bahsettiği disiplinsel iktidarın egemen olduğu ifade edilebilir. Yapılan çalışmadan elde edilen verilere göre, kurumda belli başlı kurallar söz konusudur. Kurumda oluşan herhangi bir isyan durumunda katılımcıların yıkım ekibi” adı verdiği grup güç kullanarak isyanı bastırılmaya çalışılmaktadır. Bazı katılımcıların ifadelerine göre ise; “yıkım ekibi” kurumun gizli mekanlarında faaliyet gösterebilmektedir. Dolayısıyla kurumda disiplinin sağlanması açısından “yıkım ekibi” adı verilen grup aracılığıyla iktidar gücünü kullanabilmektedir.

İnsanların tarihin başından beri bazen yararlı bazen zarar getiren yaşam serüveni söz konusudur. Bentham’ın “*Panoptikon*” eserinde bu yaşam serüveninde insan eliyle oluşturulmuş olan bir güce değinilmektedir. Bu gücün her zaman var olduğu belirtilmiş ve bu güce “iktidar” denilmiştir. Buna göre iktidar farklı dönemlerde farklı şekillerde karşımıza çıkmış olsa da “her zaman var olacak, hiçbir zaman ortadan kalkmayacak bir gerçeklik” olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla çalışmada ele alınan “eski ceza uygulamaları” bu duruma örnek gösterilebilir. Foucault’a göre, “mahkûmların bedeni eski sistemde hükümdarın üzerine damgasını bastığı ve iktidarın sonuçlarını dövme halinde işlediği, krala ait bir nesne haline gelmekteydi. Şimdi daha çok bir kamu malı, ortak ve yararlı bir sahiplenmenin nesnesi olacaktır” (Foucault, 2019: 174). Görüldüğü üzere iktidar her dönemde her toplumda olabilmekle beraber farklı şekillerde karşımıza

çıkılmaktadır. Eski ceza uygulamalarında bedene yönelik işkenceyi içeren cezalar söz konusu iken; günümüzde kapatılma mekanları vardır. Bu durum iktidarın farklı dönemlerde farklı şekillerinin olduğunu göstermektedir.

Bir güç olarak karşımıza çıkan “iktidar” kavramının “görünmezliği” Foucault çerçevesinde; “göz” göstergesi “iktidarın gözü” olarak incelenmektedir (Bentham, 2016). Bu bağlamda yapılan çalışmada katılımcıların “gözetleyici güç” kavramı hakkındaki düşünceleri incelenmiştir. Buna göre infaz koruma memurları ve girip çıkmış hükümlülerin ifadelerinden bazıları şunlardır;

“...Aklıma gelen, infaz koruma memurları. Biz orada o yüzden varız. Mahkumların sağlığı, sıhhati. Biz onları sadece orada kapı ardında hükümlü ve tutuklu olarak göremeyiz. Onların sağlığı vb. her şeyinden biz sorumluyuz. En kötü mahkûmu bile dövdürtemezsin bir başkasına. Yasak. Buna müdahale etmezsen suçlu sen oluyorsun (İ.K.M-K.5).”

“...Gözetleyici güç cezaevlerinde bizim çalıştığımız serviste de güvenlik-gözetim servisi esas şebeke dediğimiz güvenlik- gözetim servisi, yani gözetleyici güç her zaman cezaevinde esas gücün idari kısmı (İ.K.M-K.1).”

“...Böyle kavramlarda genellikle devlet aklıma gelir (İ.K.M-K.3).”

“...Toplumda askeriye olsun, polis olsun bir suç işlediğin zaman onlar tarafından yakalanıp, onlar tarafından bir yerlere götürülüp tutuklanma olayı diye düşünüyorum. Gözetleyici gücün mutlaka olması lazım ve onların da yetkilerinin ona göre olması lazım diye düşünüyorum (G.Ç.H-K.1).”

“...Derin devletten inceden seni gözetleyen bir güç (G.Ç.H-K.2).”

“...Hükümetin çaresizliği diyelim biz ona (G.Ç.H-K.3).”

Katılımcılara göre “gözetleyici güç” kavramı devlet, infaz koruma memurları, askeriye, polis vb. iktidara yönelik unsurları ifade etmektedir. Dolayısıyla iktidarın gücü farkında olunan bir gerçekliktir. İktidarın gözetleyici gücünün unsurları ise polis, asker, infaz koruma memurları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cezaevi deneyimi olmayan-dışardakiler- katılımcılar ve sadece polis nezarethanesinde kalmış bireyler “gözetleyici güç” kavramını şu şekilde ifade etmektedirler;

“...Toplum gelir benim için. Mesela bir şey yaparsın, yaparken düşünürsün,

“acaba ne derler”. Bu bir gözetleyici güçtür. Baskısı (D.O.D-K.2).”

“...Allah. Her şeyi gözetleyen o sonuçta (D.O.D-K.3).”

“...Allah gözetleyici güç (D.O.D-K.4).”

“...Tanrı geliyor, Allah geliyor (P.N.K-K.1).”

Katılımcılara göre “gözetleyici güç” Tanrı ya da toplumdur. Bentham’ın “*Panoptikon*” adlı eserinde tarihsel olarak “göz” Tanrı ya da Tanrı kralların, kutsal olan iktidarların toplumsal denetiminin bir göstergesi olarak ifade edilmektedir. Ancak kutsal olmayan, dindışı iktidarın yeni biçiminin ise “panoptikon” ile oluştuğu vurgulanmaktadır. Toplumun denetiminin göstergesi olarak “göz” üzerinde fazlasıyla durulmaktadır. Çünkü “göz” ün ifade ettiği anlam “görünmeden gören iktidar”ı, toplum bilincini “göz”ün baskısıyla tahakküm altına almayı içermektedir. Bu nedenle gözün bir iktidar organına dönüştüğü de ifade edilebilir. Yaşamın bir hapishaneye dönüşmesi ise iktidarın gözü bağlamında gerçekleşmiştir.

Eserde belirtilenlere göre; “gözün iktidarı” toplumsal özgürlükleri yok etmekte, baskıcı gözetim toplumunu yerel iktidarların yardımıyla yeniden üretmekte ve biçimlendirmektedir. Küresel panoptikonun yeni emperyal iktidarın yenedünya düzeni

olduğu ifade edilmektedir (Bentham, 2016). Bentham, küresel panoptikonu şu şekilde ifade etmektedir; “iktidarın toplumları mahkûm ettiği kara- ütopya. Tüm dünya yeni iletişim ve savaş teknolojilerinin kullanımıyla yüksek güvenli bir hapishaneye dönüştürülmektedir” (Bentham, 2016: 7). Eserde, teknolojinin gelişimiyle birlikte Bentham döneminde temel alınan mimari gözetimin yerini elektronik gözetimin aldığı “teknolojik panoptikon dönemi” kavramlarıyla açıklanmaktadır. Yapılan çalışmada katılımcıların özgürlük konusundaki ifadeleri toplumsal özgürlüklerin baskıcı bir gözetim ile yok edildiği ile ilişkilendirilebilir. Cezaevine girip çıkmış bir hükümlü cezaevinden çıktıktan sonra “kuşlar kadar özgürüm” tabirindeki gibi kendini özgür hissetmediğini şu şekilde ifade etmiştir;

“...Hissettirmede. Çünkü aynı dünyadayım, aynı memleketeyim ve aynı ülkedeyim. Aynı adalet sistemindeyim. Kuşlar kadar özgürüm ifadesi arkada sabıka bırakmamaktır. Yani polis GBT’ne baktığı zaman 0 suç gözükmesidir. Örnek veriyorum: 15 yaşında çaldığın elmanın kaydını tutuyorlar. Ve cezaevine hiç girmemiş bir insan bile benim gözümde kuşlar kadar özgür değildir. Çünkü onun da telefonu dinleniyor. Oda gözetim altında. Oda takipte. O tabir bizler için değil. O çok yanlış bir soru. İnsanlara değil, o sadece kuşlara verilmiş bir özellik (G.Ç.H-K.3).”

Katılımcının düşünceleri “teknolojik panoptikon” kavramı ile doğrudan ilişkili durumdadır. Bireylerin takip edilmesi, telefonlarının dinlenmesi vb. şekillerde gözetim altında bulunması Bentham’ın “beyaz şiddet” kavramına vurgu yapmaktadır. Buna göre; göz bir baskıdır, o gözden kaçmak pek mümkün görünmemektedir. Gözün iktidarı “beyaz şiddet” biçimi olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla, gözün iktidarı toplumsal pratikleri denetim altında tutmaktadır. İktidarın zor aygıtları “el”in iktidarı olarak açıklanmakta ve toplumsal pratiklerin “el”in iktidarı ile denetim altına alındığına vurgu yapılmaktadır.

İktidarın zor aygıtları; asker ve polis gücü ve tehdididir. Ayrıca, “uydu gözetleme sistemleri, casus uçaklar, polis kameraları, telefonların dinlenmesi vb. durumların toplum üzerindeki “*beyaz şiddet*”in göstergeleri olduğuna vurgu yapılmakta ve toplumsal yaşamın aslında askeri bir düzeni, hapisane mantığını çağrıştırdığı ifade edilmektedir (Bentham, 2016).

Yapılan çalışmada katılımcılardan “gözetleyici güç” kavramı tanımlamalarına dair alınan veriler elektronik gözetim kavramı ile ilişkili görünmektedir.

“...DRON (D.O.D-K.1).”

“...MOBESELER. Boyuna ceza yiyorum MOBESE'den (P.N.K-K.3).”

Buna göre katılımcılar “DRON” ya da “MOBESE” gibi teknolojik araçlar ile gözetleyici güç arasında ilişki olduğunu düşünmektedirler. Dolayısıyla teknolojinin gelişimiyle birlikte elektronik gözetleme de ortaya çıkmıştır diyebiliriz. Teknolojik panoptikon ya da “elektronik gözetim, “birey ya da grup etkinlik veya performanslarının radyo, video ve bilgisayar gibi elektronik araç ya da kaynakların kullanımı ile toplanması, depolanması, çözümlenmesi ve raporlaştırılması” olarak ifade edilmektedir. Buna göre; işyeri dışında, ezilen sınıfların bulunduğu her yer, kent sokakları, işyerleri, alışveriş merkezleri vb. yani neredeyse tüm yaşam alanları elektronik gözetim altında tutulmaya çalışılmaktadır (Bentham, 2016). Buna göre iktidar toplumun tüm yaşam alanlarını sarmış durumdadır diyebiliriz. Teknolojinin gelişimi toplumlar hakkında bilgi toplanmasını ve arşivlenmesini kolaylaştırmıştır. Bireylerin tüm yaşam alanlarını saran gözetleme ve takip sistemleri hayatın bir parçası haline getirilmiştir. Buna örnek olarak MOBESE kameraları verilebilir. “MOBESE, ülkemizde “gözün iktidarı”nın en önemli göstergelerindendir” (Bentham, 2016: 127). Kentlerde kurulan kamera sistemleri giderek artmakta ve gözetimi sağlayabilmektedir. Böylece gözetim sistemlerinin iki amaca hizmet ettiği açıktır. Bunlar;

suçu engelleme ve toplumsal kontrolü sağlamaktır. Ancak Panoptikon’da belirtilenlere göre bu sistem güvenliği sağlamak ve suçu önlemek için olsa da özel yaşamı ihlal etmektedir (Bentham, 2016). Yani toplumsal özgürlük daha fazla kısıtlanmaktadır.

Panoptikon’da belirtilenlere göre, iktidarın saklanmadan uygulandığı alanlar olarak hapisaneler karşımıza çıkmaktadır. Hapishanelerin iktidarın çıplak biçimde görülebildiği mekânlar olduğu, iktidarın toplumsal denetimi gerçekleştirmesindeki en etkin aygıt olduğu vurgulanmaktadır. “Hapishane bir kapatma sistemidir öznelerin tecrit edildiği mekânlardır ancak simgesel anlamda bu mekânlarda uygulamaya konan ‘tecrit topluma bir model olarak dayatılan şeydir’. İktidarın yaptığı mekânlar olarak hapisaneler, toplumsal bilinç yapısının şekillendirilmesinin laboratuvarıdır. Toplum üzerinde uygulanan iktidar biçimleri öncelikle mahkûmlar üzerinde uygulanır” (Bentham, 2016: 134-135). Bu bağlamda Foucault da panoptikonu iktidar laboratuvarına benzetmektedir. Ona göre panoptikon, deney yapma, tutukluları değiştirme, terbiye etme bakımından laboratuvar gibi işlemektedir (Foucault, 2019). Belirtilenlere göre, hapishaneler bireylerin terbiye edilmesi, dönüştürülmesi bakımından bir nevi deney yapılan “laboratuvar”lar olarak iktidarında gizlenmeden uygulandığı mekânlardır.

3.6. Hükümlü Sınıfının Toplumdaki Görünümleri: “Dördüncü Sınıf Vatandaş Grubu”

Bireyler suç işledikten sonra belirli hukuksal süreçlerden geçer ve bunun sonucunda topluma yeniden katılabilirler. Hükümlü olan bireyler topluma tekrar uyum sağlama, toplumla bütünleşme konusunda problemler yaşayabilir. Çünkü hükümlü birey cezaevi mekanına girdikten sonra toplumdan soyutlanmaktadır, tekrar çıktıktan sonra bireyin mahkûmiyet durumu aile ilişkilerine, toplumsal ilişkilerine etki etmektedir. Yapılan derinlemesine görüşme çalışmasından elde edilen verilerin sonuçları ışığında Karaman’da

cezaevi mekanına girip çıkmış hükümlülerin topluma ve sosyal çevreye tekrar uyum sağlama süreçleri üzerine düşünceler incelenmiştir. Bu çerçevede cezaevi deneyimi olmayan katılımcılara “yeni tanıştığınız bir arkadaşınızın cezaevinden çıktığını öğrendiğinizde tepkiniz ne olur?” sorusu yöneltmiştir. Alınan cevaplar şu şekildedir;

“...Cezaevinden çıktığını öğrendiğimiz zaman bir başkası gibi düşünmem. Tabi ki onun hakkında olan tüm düşüncelerim değişir. Ve ona göre adım atmaya başlarım. Ona göre temkinli davranırım. En ufak bir hatasında zaten direkt arkadaşlığımı bitiririm (D.O.D-K.1).”

“...Ne suç işlediğine bağlı (D.O.D-K.3).”

“...Ne suç işlediğine bağlı. Bir trafik kazası ya da borç nedeniyle girmiş olabilir. İstemedenden olmuş olabilir (D.O.D-K.4).”

“...Açıkçası biraz geri dururum (D.O.D-K.5).”

Goffman’a göre, toplum, kişileri kategorize etme araçlarını ve her bir kategorinin mensupları için sıradan ve doğal olduğu düşünülen nitelikler bütünü tesis eder. Bu ifade “toplumsal kimlik” kavramına ilişkin bir açıklama olarak karşımıza çıkmaktadır. Goffman, kişinin gerçekten dâhil olduğu kategorilere ve sahip olduğu sıfatlara onun “fiili toplumsal kimliği” adını vermektedir. Bu bağlamda varsayılan ve fiili toplumsal kimlik arasında özel bir uyumsuzluğun olduğuna değinmektedir (Goffman, 2018). Örneğin, bir kişi arkadaşının cezaevinden yeni çıktığını öğrenince ürperebilir. Çünkü o arkadaşına yönelik varsaydığı kimlik ile toplumsal kimliği uyuşmamaktadır. Buna göre kişinin varsayılan kimliği ile fiili kimliği arasındaki uyumsuzluk fark edildiğinde kişinin toplumsal kimliği sarsılmaktadır. Alınan verilere göre cezaevi deneyimi olmayan-dışardakiler-bireyler yeni tanıştıkları birinin cezaevinden çıkmış bir hükümlü olduğunu öğrendiklerinde ona karşı davranışlarında daha dikkatli olacaklarını ve bu davranışlarının hükümlünün

yapmış olduğu suç davranışına göre değişim göstereceğini ifade etmektedirler. Hükümlünün yapacağı ilk hatada ise bu kişi ile arkadaşlıklarına son verebilecekleri de vurgulanmıştır. Dolayısıyla cezaevi deneyimi olmayan bireylerin, cezaevine girip çıkmış bir hükümlü ile olan yakınlıklarında bir mesafe söz konusu olacaktır. Bu mesafenin uzaklık ve yakınlığı ise hükümlünün işlediği suçun ağırlığına göre değişecektir. Örneğin bir trafik kazası ya da borç nedeni ile cezaevine girmiş bir bireyle kurulan toplumsal ilişki ve cinayet suçundan girmiş bir kişi ile oluşan sosyal ilişkiler aynı düzeyde olmayacaktır.

Katılımcılardan infaz koruma memurları cezaevinden çıkmış bir hükümlünün toplumsal ilişkileri hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedirler;

“...Toplumdan dışlanma eskiden daha çokmuş, ama ben kendim için söyleyeceğim; ben de mesleğe başlamadan önce illaki bir durarak bakıyordum onlara. Ama şu an o şekil düşünmüyorum, sonuçta benimde düşmeyeceğimin bir garantisi yok. Yarın bir gün trafik kazası yaparım, ölüme sebebiyet veririm ben de girerim. Ya da senet borcum olur ödeyemem kredi kartı borcu olur o tip gelenlerde var (İ.K.M-K.2).”

“...Aslında bana göre bizim toplumumuz çok hoşgörülü ve sahiplenicidir. Gerçekten çıkan insana ıslah olmak istiyorsa, kötü alışkanlığından vazgeçmek istiyorsa bizim toplumumuz gerçekten onu kucaklar. “Keşke bir daha pisliğe bulaşma, gel yanımızda dur” diye her gün sigarasını, evinin ihtiyaçlarını ödemeye razı insanlarımız var. Ama insan durmuyor, ıslah olmayı istemiyor. Onun rahat ettiği yer karanlık, kahvehaneler, gazinolar vs. yerlere gitmek istiyorlar. Ben samimiyetine güveniyorsam, ailemle bile görüştürebilirim. Yani dışarıda cani olmuş bir insanı içerde sevebiliyorsun. Nasıl yaptı diye oturup konuşabiliyorsun. Birçok mahkumla nasıl yaptın diye oturup konuşuyoruz

mesela. “*Sen hiç öyle bir insan değilsin, nasıl yaptın?*” diyorsun yani (İ.K.M-K.5).”

İnfaz koruma memurları cezaevi kurumunda hükümlülerle etkileşim ve iletişim içerisinde yaşayarak meslek tecrübesi edinmekteledir. Mesleklerini icra ettikleri süreçte hükümlülerin hikayelerini de dinleyebilmektedirler. Dolayısıyla hükümlülerle sürekli aynı mekânda olan ve onlarla iletişim içerisinde bulunan infaz koruma memurlarının cezaevine girip çıkmış hükümlülere karşı düşünceleri, cezaevi deneyimi olmayan -dışardakiler- bireylere göre daha olumlu yöndedir. Bunun yanında infaz koruma memurlarından alınan verilere göre Karaman’da cezaevine girip çıkmış hükümlülere karşı toplumda hoşgörü söz konusudur. Bu bireylerin tekrar suça yönelmemesi için ihtiyaçlarına yardım etmeye hazır insanlar olduğu ifade edilmektedir.

Cezaevine girip çıkmış bir hükümlü ise topluma tekrar uyum sağlama sürecini “dördüncü sınıf vatandaş grubu” adlandırması ile şu şekilde ifade etmektedir;

“...*Tabii. Sen ne diyorsun? Bizi insanların, toplumun dışlanması değil -bizler diyeceğim hükümlü, suç ayrımı yapmadan- toplumun dışlamasına alıştık, devlet dışlıyor. İkinci değil dördüncü sınıf vatandaş grubundasın. Hatta vatandaş bile değilsin. Benim şu dükkânı açmamın hikayesi var mesela. Devlet dışladığı için. Düşünsene ben cezaevinden çıktım. Evliyim iki tane çocuğum var. Ve benim o eve ekmek götürmem gerekiyor. Bir şekilde. Şeklini kendim buldum. Ben bütün resmî kurumlara ıslak imzalı 6-7 tane dilekçe hazırlayıp verdim. Hepsinden olumsuz cevap geldi. Sebep, hükümlü. Sabıka kaydım olduğu için beni işe almadılar. Bana iş verilmezse ne yapmam gerekiyor? Suç işlemem gerekiyor. Ya hırsızlık yapmam gerekiyor ya gasp etmem gerekiyor ya vurup kırıp çalmam gerekiyor. Cezaevinden çıktığın zaman sen sahipsizsin. Ben torbacı olmadım*

da esnaf oldum. Gaspçı olmadım da esnaf oldum. Ben bir şekilde yolumu buldum ama benim gibi olamayan binlerce kişi var. Suç tekrarı diye biz buna diyoruz işte. Adam cezaevinden çıkıyor: para yok, iş yok, imkân yok. Tekrar suç işliyor. Olay bu (G.Ç.H-K.3).”

Katılımcı, toplum tarafından kabul görmeme ya da dışlanma, damgalanma durumunu göz ardı etmekte ve meselenin farklı bir boyutuna dikkat çekmektedir. Cezaevine girip çıkmış hükümlülerin istihdam yetersizliği nedeniyle devletin kabul görmediğini, dışladığını ifade etmektedir. Bu nedenle cezaevine girip çıkmış hükümlüler “dördüncü sınıf vatandaş grubu” ya da “vatandaş bile değil” kategorilerine yerleştirilmektedirler. Katılımcı cezaevinden çıktıktan sonra birçok resmi kuruma iş için başvuruda bulunduğunu, ancak “hükümlü” sıfatına sahip olduğu için iş vermediklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla hükümlülere yeterli istihdamın sağlanmadığı durumlarda bu bireyler para kazanmak için farklı bir yönde ilerleyerek suça teşvik edileceklerdir. Katılımcı bu durumu “suç tekrarı” olarak adlandırmaktadır. Bu çerçevede Giddens’in da belirttiği gibi; cezaevi mekânı bireyi ailesinden, özgürlüklerinden, yeterli bir gelirden yoksun bırakarak onun ıslah olmasını ya da topluma tekrar kazandırılmasını sağlamak yerine toplumdan soyutlanmalarına sebep olmaktadır (Kızmaz, 2007).

Cezaevine girip çıkmış bir hükümlü, cezaevinden çıktıktan sonra toplumsal olarak kabul görmeme kaygısı nedeni ile yeni tanıştığı insanlara cezaevinden çıktığını söyleyemediğini şu sözleriyle açıklamaktadır;

“...Cezaevinden çıktığımı yeni tanıştığım birisine de bahsetmedim. Bilmiyorum nasıl bir düşüncesi olurdu. Bahsetmedim. Neden olduğunu soracak. Girdiğim suçu söylesem acaba benim hakkımda kötü düşünür. Niye? Çünkü yüz kızartıcı bir suç (G.Ç.H-K.2).”

Katılımcıdan alınan veriler ışığında, cezaevinden çıkan hükümlülerin “damgalama” nedeniyle toplumda kabul görmeme ve “dışlanma”ya maruz kalma kaygısı söz konusudur. Goffman’ın konuyla ilgili olarak şu ifadelerine yer verilebilir: “Kişinin yalnızca, dışarıdan tamamen farklı, duvarlar arasındaki toplumsal konumu değil, kendisinin de deneyimleyeceği üzere kurumdan çıktıktan sonraki toplumsal konumu da asla kuruma girişinden önceki gibi olmayacaktır” (Goffman, 2016: 82-83). Goffman, kişinin kuruma kapatılmadan önceki toplumsal konumu ve kapatıldıktan sonraki toplumsal konumunun farklı olacağını açıklamaya çalışmaktadır. Bu nedenle kapatılmış kişilerin salıverilme konusunda kaygıları olduğunu belirtir. Kapatılmış kişiler salıverilme konusunda sivil hayattaki konumunu düşünmeye başlar. Katılımcının ifadeleri de Goffman’ın bahsettiği kaygı konusuyla ilişkili durumdadır. Katılımcı dışardaki dünyada nasıl bir tepki ile karşılaşacağını kaygısını yaşadığına dikkat çekmektedir. Acaba dışarda yapabilir miyim, sorusu kişilerin kaygı duymasına neden olur ve kuruma geri dönme olasılığını düşünebilirler (Goffman, 2016). Kaygılarının nedenlerinden bir tanesi “damgalama” olarak karşımıza çıkar. “Birey kuruma kapatılarak düşük bir proaktif statü edindiği zaman dışarıdaki dünyada soğuk bir tepki ile karşılaşır” (Goffman, 2016: 83). Damgalı birey “ötekiler” ile olan ilişkilerinde “itibarsızlaştırıcı” bir niteliğe sahip haldedir. Bu nitelik kişinin “anormal” olarak tanımlanmasına neden olabilmektedir. Cezaevine girip çıkmış bir hükümlünün “*İnsan kadar değer yok. Oraya girdiğinde insan değilsin ya. Bitti insan değilsin (G.Ç.H-K.4).*” sözleri Goffman’ın bahsettiği “itibarsızlaştırılma” ve “anormal” olarak tanımlanmada hükümlü ya da suçlu sıfatıyla damgalamanın etkisi olduğunu göstermektedir.

Yapılan çalışmada alınan veriler neticesinde cezaevine girip çıkmış hükümlülerin topluma tekrar uyum sağlama sürecinde yaşadıkları en büyük sıkıntının iş bulma konusu olduğu dikkat çekmiştir.

“...Kaç aydır iş arıyorum. Her vardığım yerde sabıkalıyım. 2005 yasasından önceki yasada, her kurum, sektör belli kapasitede hükümlü çalıştırma zorunluluğu vardı. Devlet bunu kaldırdı. Geçen gün belediyeye vardım, iş için. Yarım saat beklettiler. Kimliğini ver dediler. Dedim ki; kimliği ne yapacağınızı söyleyin, ben de size yardımcı olayım. Aşağı indim. Bulgur ve makarna verecek bana. Ben sizden bunu istemiyorum, dedim. Biz bu kadar aşağılık mıyız, dedim. Şu Karaman'da gitmediğim yer kalmadı. Ama sabıkalıyım diye hiçbir yerde barınamıyorum. Bu da seni suça teşvik ediyor Ashi. Geçenlerde hükümlülere koyun vermişler. Benim dayım yok burada(güldü). Vardım böyle böyle, dedim. Adam direkt dedi ki; biz sayıyı belirledik. Her şey daha önceden belirleniyor (G.Ç.H-K.6).”

Yasal bir zorunluluk olarak eski hükümlülerin kamu kurumlarında sadece işçi statüsünde çalıştırılması ve işverenlerin belli oranda eski hükümlü çalıştırmak zorunda olmaları söz konusudur. 1475 sayılı İş Kanunu'na göre 50 ya da daha fazla işçi çalıştıran işverenlerin yüzde 3 oranında eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu vardı. Ancak bu kanunda yapılan düzenleme sonucunda 1 Ocak 2004'ten itibaren kamu yerlerinde 2 eski hükümlü, özel sektörlerde 1 eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu getirilmiş. Yapılan çalışmada cezaevine girip çıkmış hükümlü ise bu yasanın kaldırıldığını iddia ederek, iş bulma konusunda büyük sıkıntılar yaşadığını belirtmektedir. Eski hükümlü sıfatına sahip bireylerin işsizlik sorunu olduğu bir gerçektir. Hükümlülerin cezaevi mekânından salıverilmeleri sonrası yaşadıkları istihdam sorunu eski hükümlü sıfatıyla

“damgalanma”ları nedeniyle daha da çözülemez bir hale gelmektedir. Ülkemizde en büyük sorunlardan bir tanesi işsizliktir ve eski hükümlü olmayan bireyler dahi iş bulma konusunda sorunlarla karşılaşırken, eski hükümlü sıfatına sahip bireyler bu konuda daha dezavantajlı bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla eski hükümlülerin toplumda çeşitli sorunlarla karşılaştıkları göz ardı edilemeyecek bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski hükümlü ya da suçlu olarak etiketlenen, “damgalanan” bireyler çeşitli sorunlarla mücadele etmeye çalışmaktadırlar. Bu çerçevede eski hükümlülerin topluma yeniden kazandırılması ve tekrar suç işlemek durumunda kalmamaları nedeni ile gerekli iş imkanlarının sağlanması gerekmektedir. Yapılan çalışmada katılımcılar eski hükümlülerin iş imkânı konusunda sorunlar yaşadıklarını ve bu durumun bireyleri tekrar suç işleme durumuna getirebileceğinin altını çizmektedirler. Bu bağlamda cezaevi mekanları bireyi topluma yeniden kazandırmak ve caydırıcı olma özelliği işlevini yerine getirememektedir.

3.7. Covid-19 Pandemi Sürecinin Cezaevi Kurumuna Etkileri

Karaman Cezaevleri’ne yönelik yapılan çalışma Covid-19 salgının yaygın olduğu bir döneme denk düştüğü için, bu süreçte cezaevi mekanlarının nasıl etkilendiği incelenmiştir. Dolayısıyla araştırma neticesinde cezaevi kurumuna girmek ve gözlem yapabilmek için izin istenilmiştir, ancak bu şartlar altında kesinlikle bu kuruma girişin mümkün olmayacağı dönüşü alınmıştır.

Yine aynı dönemde İnfaz Kanunu düzenlemesi yapılmış ve 15 Nisan Resmî Gazete ’de yayınlanarak düzenlemeye bir madde konulmuştur. Buna göre; açık ceza infaz kurumunda bulunanlar ve kapalı ceza infaz kurumunda bulunup da açık ceza infaz kurumuna ayrılmaya hak kazanmış hükümlüler 2 ay süreyle izinli sayılmaktadırlar.

Salgının devam etmesi durumunda ise bu izinleri 2 ayı geçmemek şartı ile 3 kez uzatılabilecektir.

“...Açık cezaevi olarak bakarsak, açık cezaevindeki mahkumların çoğu bir yılı geçmiş süredir evlerinde izindeler. Şu an 31 Mart tarihi itibariyle iki ay daha izindeler. Açık cezaevinde şu anda, kapalıda son bir yıl yatması gereken insanlar açık cezaevine Cumhurbaşkanının çıkarmış olduğu yasayla açıldılar (İ.K.M-K.5).”

“...İnfaz düzenlemesi yaşandı. Bu infaz düzenlemesinden sonra mevcutlarda biraz düşüş oldu. Pandemi olduğu için şu anda açık cezaevindeki hükümlülerin yüzde yetmiş dışarıda. Covid izninde olarak gözüküyor. O da buranın işleyişini biraz rahatlattı. Mahkûm sayısı biraz düştüğü için bizimde işlerimiz biraz hafifledi (İ.K.M-K.3).”

Mahkumların izinlerinin uzatılmasının yanında cezaevi mekânında da salgına yönelik tedbirler söz konusu olmuştur. Yapılan çalışmada cezaevine girip çıkmış hükümlü katılımcılar salgın sürecinde cezaevi mekânında alınan tedbirlere şu yorumları getirmişlerdir;

“...Ben dört ay görüş yapmadım pandemi sürecinde. Tabi görüşler yoktu. Pis. Sosyal mesafe uymak yok. Zaten yatakta iki kişi yatıyoruz nasıl sosyal mesafe olayım? Adamla arama branda mı çekiğim? Suç kavramı, ayırt etmeleri. Hani devleti dolandıran hırsızlar, dolandırıcıları bazı yaralama suçlarını saldılar. Hani, bir de ufak tefek şeyleri hiç göze koymadılar bile (G.Ç.H-K.2).”

“...Tam Mart on üçünden Haziran'ın 15'ine kadar tüm görüşler iptal. Hafta içi mazgal bir umuttu, pandemi sürecinde o umut sıfır. Mazgal açılmıyor. Mesela mektubu normalde pazartesi gelirse Çarşamba alırsın, ama pandemide

mektubun 14 gün gelmiyordu. Karantinaya alıyorlardı. Gazetemiz günlük gelirdi, pandemi girince gazeteler bir gün geriden gelmeye başladı. Dünyin gazetesi bugün geliyordu en basiti. Ve tam üç ay görüş yoktu. Tüm özgürlüğün kısıtlandı. Haftada bir gün görebildiğin insanlara göremez oldun (G.Ç.H-K.4).”

Alınan verilere göre Karaman Ceza İnfaz Kurumunda salgın sürecinde alınan tedbirlerden bir tanesi 13 Mart tarihinden 15 Haziran tarihine kadar görüşler iptal edilmiştir. Üç ay boyunca mahkumların görüşleri iptal edilmiştir. Bu nedenle haftada bir gün görüş yapılırken, mahkumlar üç ay boyunca yakınlarını görememiştir. Bunun yanında mahkumların mektuplarının gelme süresi 14 güne kadar çıkmıştır. Kuruma gelen gazetelerin tarihi bir gün geriden gelmeye başlamıştır. Hırsızlık, yaralama, dolandırıcılık vb. suçlardan girenlerin salıverilme durumu da söz konusudur. Hastane giriş-çıkışları kapatılmıştır. Hastane giriş, çıkışı yapmış mahkumlar 14 gün izoleye alınmış, yeni gelen mahkumlar 14 gün izole mekanlarda tutulmuş, izole edilen yerlerde ise sigara kullanımı yasaklanmıştır. Bu nedenle mahkumlar genellikle hastaneye gitmeyi istememektedirler.

Cezaevi mekanları kamuya kapalı bir alan olarak içerideki kişi sayısına oranla küçük bir mekân olması nedeniyle en ufak bir salgın girişinde çok büyük etkiler yaratacak bir mekandır. Yaklaşık yirmi-otuz metre kare bir mekânda ortalama otuz kişinin birlikte kaldığı bu mekanlar kalabalık ortamlar olması nedeniyle salgın riskinin fazla olabileceği bir durum söz konusudur. Hükümlülerin ifadelerine göre, cezaevi mekânında sosyal mesafe kurallarına uymak imkânsız görünmektedir, zira bir yatakta iki kişi beraber yatabilmektedir. Bir infaz koruma memurunun salgınla ilgili görüşleri şu şekildedir;

“...Bence sıkıntılı işliyor. Kapalı olduğu için yayılma hızı daha fazla. Örneğin dışarda bir kişiden beş kişiye geçiyorsa, içeri de bir kişiden elli kişiye

bulaşacaktır. Bu yüzden hem memurun hem giren işçilerin çok dikkat etmesi gerekiyor. Bu nedenle sorumluluk gerektiren bir süreç. Mahkûmlar için de zor oldu, açık görüş kaldırıldı. Biz hem mahkûmu hem sağlığımızı düşünüyoruz. Ondan sonra gelecek yasal sonuçları düşünüyoruz. Daha fazla sorumluluk gerekiyor bu süreçte (İ.K.M-K.4).”

Katılımcının bu ifadeleri, cezaevi kurumunun kapalı bir mekân ve kalabalık bir ortam olması nedeniyle salgının yayılma hızının fazla olacağı bir mekân olduğunu doğrulamaktadır. Bu nedenle, mekâna günün belirli saatlerinde gelen ve tekrar dışarı ile temas haline geçen personellerin çok dikkatli olması gerektiği belirtilmiştir. Dolayısıyla kurumda salgına yönelik alınacak tedbirlerin çok sıkı olması gerekmektedir. Alınan tedbirler içerisinde infaz koruma memurlarına düşen sorumluluklar da söz konusu olmuştur;

“...Biz yurtlara yerleştirildik 1 ay hiç evlerimize gidemedik. 15 gün izolede kaldık. 15 gün yurtla cezaevine git gel yaptık. Onun dışında 15 güne bir gönderildik, ama 1 ay hiç görmeden temas etmeden ailemizle ayrı kaldık (İ.K.M-K.2).”

“...Karaman M tipi cezaevi olarak bence bu süreci çok iyi yönettiğimizi düşünüyorum. Savcımızın falan da söylediği şey bu. Biz burada personel olarak yani sorumluluk sahibi, yapması gerekeni yapan personel olduğumuzu düşünüyorum (İ.K.M-K.1).”

Buna göre, pandemi sürecinde cezaevi mekanlarında infaz koruma memurları 15 gün izolasyon sürecine tabi tutulup, sonrasında evlerine gitmeden cezaevinde kalarak görev yapmışlardır. Katılımcı infaz koruma memurları sorumluluklarını yerine getirerek bu süreci çok iyi bir şekilde yönettiklerini düşünmektedirler. Bu çerçevede pandemi süreci

cezaevi mekanlarında mahkûm ve personelleri büyük ölçüde etkilemiştir. Genel olarak özgürlüklerinin kısıtlı olduğu bir mekânda kalan mahkumların, pandemi sürecinde özgürlüklerinin daha fazla kısıtlandığı bir durumla karşılaşmışlardır. Bu durum özellikle kapalı cezaevi mekanındaki mahkumları etkilemiştir. Pandemi nedeniyle personellere düşen sorumluluklar ise personellerinde özgürlüklerinin kısıtlı olduğu bir süreç içerisinde olduklarını göstermektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Toplumsal yaşam belirli kurallar ve normlar çerçevesinde sürdürülmektedir. Bu kural ve normların ihlali durumu birbiri ile ilişkili üç kavramı akla getirmektedir. Bunlar; suç, sapma ve sapkınlıktır. Suç kavramı, genel olarak hukuksal bir boyutta bireylerin devletin koymuş olduğu yasa ve kanunların ihlalini ifade etmektedir. Sapma kavramı, belirli bir yöne doğru farklılaşma neticesinde uygulanan davranışların alışkanlık haline getirilmesi olarak değerlendirilmektedir. Sapkınlık kavramı ise, daha çok ahlaki ve psikolojik bir boyutta ele alınmaktadır. Sapkınlık, psikolojik olarak bireylerin küçük yaşta yaşadığı travmaların ileri yaşlarda bilinçdışında açığa çıkmasını ifade ederken; ahlaki olarak aşırılmış, önüne geçilemeyen davranışlar ve cinsellik boyutuna yönelik eylemler olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla suç kavramının hukuksal ve toplumsal boyutu söz konusu iken; sapkınlık kavramının bireysel ve toplumsal iki boyutu da dikkat çekmektedir. Bu bağlamda; suç, sapma ve sapkınlık kavramları genel olarak hukuksal, bireysel ve toplumsal boyutlarda incelenebilmektedir.

Bu kavramlar kadar bu kavramlara neden olan davranışlar da merak konusu olabilmektedir. İnsan neden suçlu davranışta bulunur? Bireylerin fiziksel görünüşleri suçluluk konusunda ipucu vermekte midir? Bu mesele “biyolojik suçluluk” adı verilen ve bireylerin görünüşlerine ve fiziksel özelliklerine göre suçlu tiplerinin belirlenmesi durumu ile ilişkilidir. Giddens, tarihsel süreç içerisinde bir dönem insanların “biyolojik suçluluk” meselesine inandıklarını ifade etmektedir. Ancak yapılan çalışmada günümüzde insanların zihinlerinde fiziksel özelliklere göre suçlu tiplerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bireylerin parmaklarındaki dövmele, saç şekilleri, yürüyüş tarzı, vücuttaki ve yüzdeki yara izleri, giyim vb. fiziksel özellikler ve dış görünüşler bireylerin suçlu kişi kategorisine yerleştirilmesinde etkili görünmektedir. Fiziksel özelliklerin yanı sıra bireylerin konuşma

tarzı ve hareketleri gibi kişisel özelliklerde suçluluk ile ilişkili durumdadır. Bu çerçevede suçluluğun bireyden ve bireysel özelliklerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bunun yanında suçluluğun sadece bireydeki suç potansiyelinden değil, toplumdan kaynaklandığı da ifade edilebilir. Çalışmada suçluluğun neden kaynaklandığı konusunda bireydeki suç potansiyelinin yanında toplumun da bireyi suça yönlendirdiği düşünceleri ortaya çıkmıştır. Kişinin içinde bulunduğu aile, çevre, arkadaşlar, kurumlar, ekonomik ilişkiler vb. birçok toplumsal etken bireyleri suça yönlendirebilecek unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla suçluluğun bireyden ya da toplumdan kaynaklandığı konusunda bir genelleme yapılmaması gerekmektedir. Bu durum toplumdan topluma ve kişiden kişiye göre değişebilmektedir. Bireyi suç işlemeye teşvik eden tek bir sebep aramak yerine, içinde bulunulan toplum ve yaşam şartları da gözden geçirilmelidir. Bu nedenle bireyi suç işlemeye iten nedenler derinlemesine araştırılarak analiz edilmelidir. Dolayısıyla suç dediğimiz olgu toplumlara, olaylara, durumlara göre değişim göstermektedir. Örneğin; can almak bütün toplumlarda suç kabul edilmektedir. Ancak kişi bir kişiyi öldürünce “katil” olarak değerlendirilirken, bir savaş ortamında “vatan müdafaası” neticesinde binlerce kişiyi öldürünce “kahraman” olarak değerlendirilebilmektedir. Bu yönüyle bir kişiyi öldürmenin gerekçeleri yapılan davranışın suç kabul edilip edilemeyeceğini belirlemektedir. Kısacası davranışın sebebi sonucunu belirlemektedir diyebiliriz. Yine konuyla ilgili olarak bir kişinin hem “deli” hem de “suçlu” olarak ilan edilmeme durumu da örnek verilebilir. Çalışmada katılımcılardan bir kısmı yasayı ihlal eden kişinin eylem sırasında cezai ehliyet durumunda olmaması konusunda bu eylemin “kabahat” ya da “suç” olarak görülmesi gerektiğini ifade ederken, bir kısmı da kabahat olarak görülmemesi gerektiği ifade etmiştir. Buna ek olarak “delidir ne yapsa yeridir” gibi söylemlerde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla yaptığı eylem sırasında algılama ve irade yeteneklerinin bulunmaması nedeni,

kişinin cezai ehliyeti olmaması durumunu belirlemektedir. Çalışmada bir eylemin suç kabul edilip edilmemesinde önemli bir unsur olan “sebe-sonuç” ilişkisi konusunda “kader mahkûmu” olgusu ortaya çıkmıştır. Buna göre “kader mahkûmu” kavramı, bilmeden, istemeden, farkında olmadan ya da kazaen suç işlemiş bireylere yönelik kullanılmaktadır. Ancak “kader mahkûmu” kavramı, cezaevine girme durumunu “kader” denilen olgu ile ilişkilendirmektedir. Neticede suç davranışının “kader” olgusuna atfedilmekte olduğu açıktır.

Çalışmada “suç” çerçevesinde Karaman iline dair düşünceler incelenmiştir. Buna göre Karaman ilinin “Küçük Teksas” olarak tanımlandığı ortaya çıkmıştır. Karaman’da nüfusa göre suç oranının çok fazla olması, her gün bir suç olayının vukuat bulması ve küçük olması nedeniyle bu şehir “Küçük Teksas” olarak tanımlanmaktadır. Karaman’da polis müdahalesinin yeterli olmaması da “Küçük Teksas” olarak adlandırılmasında sebep olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla Karaman’da nüfusa göre suç olaylarının fazla olduğu açıktır. Yapılan çalışmada alınan verilere göre; Karaman’da en çok işlenen suçlar kategorisinde uyuşturucu ticareti olduğu ortaya çıkmıştır. Uyuşturucu olaylarından sonra Karaman’da en fazla işlenen suç olayları şu şekilde sıralanabilir; cinayet, bıçaklı kavga, yaralama, gasp... Katılımcılar bu suçları “mafyatik suçlar” olarak tanımlamaktadır. Bu tür olaylara sebebiyet veren durum ise; bireylerin birbirlerine bakmış olması ya da katılımcıların tabiriyle “yan bakmak” olarak ifade edilmektedir. “Mafyatik suçlar”dan sonra, cinsel suçlar-özellikle fuhuş-, hırsızlık suçları, dolandırıcılık ön plana çıkan suçlar arasında yer almaktadır. Alınan verilere göre Karaman’da mahallelere göre suç oranlarının değiştiği görülmektedir. Larende (Sümer) Mahallesi, Kazalpa (Çeltek) Mahallesi, Yeni Mahalle (Kırbağı Mahallesi), Toktaylar Mahallesi, Hecceler Mahallesi, Yeşilada Mahallesi, Yunuskent Mahallesi, Beyazkent Mahallesi, Tabduk Emre Mahallesi

suç olaylarının daha fazla yaşandığı belirli mahalleler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mahallelerde suç oranlarının fazla olmasında farklı etnik grupların Karaman'daki başat kültür tarafından dışlanması, yapılaşma gibi sebepler gösterilmektedir.

Bu çerçevede, suç olgusu ceza kavramını da beraberinde getirmektedir. Suç işleyerek topluma zarar veren ve devletin koyduğu yasaları ihlal eden kişilere belirli yaptırımlar uygulanmaktadır. Günümüzde bu yaptırımlardan bir tanesi de kapatılma durumudur. Yapılan suç davranışı karşısında kişilere uygulanan cezaevine kapatılma yaptırımının işlevi bireyleri topluma yeniden kazandırmak, suç konusunda caydırıcılığı sağlamak ve suçlu bireyleri toplumdan uzak tutmaktır. Cezaevine girip çıkmış ve cezasını bir yıl gibi bir süre tamamlamış hükümlüler cezaevine kapatılma durumunu “bedel ödemek” olarak tanımlarken, bir yıldan fazla bir sürede cezasını tamamlayan hükümlüler bedel ödemeyi bir şeyin maddi karşılığını ödemek veya bir şeyi elde edebilmek için çaba harcamak, zorluk çekmek olarak tanımlamaktadırlar. Ceza ya da cezaevine girmek bedel ödemek değil, bireylerin yapmış olduğu suç davranışının yaptırımıdır. Dolayısıyla cezaevi mekânında geçirilen süre bireylerin bazı olgulara yaptıkları tanımlamalarda farklılık göstermelerine neden olmaktadır. Çalışmada, bazı hükümlülerin cezaevinden çıktıktan sonra tekrar suç işlemesi durumu yani mükerrer suçluluğun olması nedeniyle cezanın ve cezaevi mekanının işlevinin yetersiz olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda cezaevi mekanları suçluları “paşa paşa yatıran” bir mekân olarak tanımlanmaktadır.

Katılımcıların cezaya ilişkin düşüncelerini incelemek amacıyla hırsızlık, tecavüz (cinsel saldırı) ve cinayet suçuna ne tür cezalar verilmesi gerektiği üzerinde tartışılmıştır. Alınan verilere göre, tecavüz (cinsel saldırı) suçuna kesinlikle ceza verilmesi gerektiği, cinayet ve hırsızlık suçuna bütün ayrıntı ve detaylarıyla araştırıldıktan sonra ceza verilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır. Tecavüz (cinsel saldırı) suçuna karşı idam

cezası veya “hadım” cezası uygulanması gerektiği düşüncesi de dikkat çekmektedir. Katılımcılardan cezaevi deneyimi olmayan-dışardakiler tecavüz (cinsel saldırı) suçuna ağır cezaları uygun görürken, infaz koruma memurları icra ettikleri meslek dolayısıyla bütün suçluları ayırt etmeden kişiyi sadece insan olarak görmeleri gerektiğini düşünmektedirler. Kişinin suçunun kesinleştiği durumlarda, suç işleyen bireyin topluma yeniden kazandırılması için ıslah edici bir ceza uygun görülmektedir. Cezaevine girip çıkmış hükümlüler tarafından kişinin kendi canını ve ailesini korumak için cinayet işlediği durumlarda, bu cezanın hafifletilmesi gerektiği düşünülmektedir. Cezaevine girip çıkmış hükümlü katılımcılarından kimisi tecavüz (cinsel saldırı) suçuna yönelik cezanın “ıdam” ve “teşhir” olması gerektiğini düşünürken, kimisi de araştırılması gerektiğini olayda “ıftira” durumunun da olabilme ihtimalinin göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir. Cinsel saldırı suçuna “ıdam” ve “teşhir” cezasını gerekli gören hükümlüler “ışkenceli ölüm” ve çabuk öldürmeyecek bir cezayı uygun görmektedirler. Bunun yanında hırsızlık ya da tecavüz (cinsel saldırı) suçuna karşı verilmesi gereken cezanın kamuya ve topluma yararlı işlerde çalıştırma yaptırımı olması gerektiği belirten katılımcılar da söz konusu olmuştur. Dolayısıyla kamuya yararlı işlerde çalıştırma yaptırımı bireysel bir yarardan ziyade toplum yararı için uygulanan bir yaptırım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulama Türkiye’de 2005 yılından itibaren denetimli serbestlik müdürlüklerinin faaliyete geçmesiyle birlikte ceza sisteminin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu uygulama cezaevi mekânından tahliye edilmiş hükümlülerin çalışma disiplini kazanması ve topluma uyum sağlaması konusunda faydalı görünmektedir.

Cezaya ilişkin düşüncelere dair alınan verilerden dikkat çeken bir konuda “ıdam cezası” olarak karşımıza çıkmaktadır. İdam cezası bireyin yaşam hakkı ile ilişkili durumda olması ve neticede devletin mahkûm hayatına son verme kararı alması ile beraber

mahkûmun ölüm cezasına çarptırılmasını ifade etmektedir. Yapılan çalışmada katılımcılardan sadece cezaevi deneyimi olmayan bir kişi ve bir infaz koruma memuru idam cezasını gerekli görmemiştir ve diğer tüm katılımcılar idam gerektiren belli başlı cezaların olduğunun altını çizmişlerdir. Buna göre idam gerektiren belli başlı suçların “tecavüz, terör suçları, kadına şiddet, çocuk istismarı, aile katliamı” olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak bir bireyin yaşam hakkının elinden alınması durumunda bireyin yaşamını geri kazanması imkansızdır. Türkiye’de idam cezası 2004 yılında kaldırılmıştır. Bireylerin yaşam hakkı en temel insan hakları arasındadır. Dolayısıyla *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile* bireylerin yaşam hakkı koruma altına alınmış durumdadır.

Cezaya ilişkin dikkat çeken konulardan bir tanesi de “hücre cezası”dır. Hücre, fiziksel bir mekân olarak hükümlü ya da tutukluların kapatıldığı küçük odalardır. Alınan verilere göre Karaman infaz kurumlarında hücre adı verilen odalar mevcuttur. Bu odanın içerisinde bir adet yatak, dolap ışık ve odanın arka tarafında yarım şekilde örülmüş bir duvar ve bu duvarın arkasında lavabo ile banyo yer almaktadır. Yani kişinin temel ihtiyaçlarını giderebilmesi için gerekli araçlar bir odanın içerisinde yer almaktadır. Karaman infaz kurumlarında hücre cezası sık görülen bir durum olmamakla beraber, kadın koşullarında hücre cezasına çıkarılan mahkûm olmadığı sonucu ortaya çıkarılmıştır. Koşullarında sıkılan mahkûmların “müşahede ve kafa dinlemek” için hücreye çıktıkları da ifade edilmektedir. Cezaevine girip çıkmış hükümlülerden alınan veriler ışığında; hücre cezası almış bir hükümlünün hücrede sigara içmesi yasaktır, telefon görüşmeleri görüşleri yasaktır, kantin vb. imkanlardan faydalanamamaktadır. Bu durumda bireyler tam bir izolasyona tabi tutulmaktadır. Günümüzde idam cezası olmadığından dolayı cezaevi içerisinde bir hükümlüye verilebilecek en uç nokta ceza “hücre” cezası olarak görülmektedir ve hücre için “ceza içinde ceza” tabiri kullanılmaktadır. Hücre cezası idare

ve mahkeme tarafından iki ayrı şekilde verilebilmektedir. İdarenin verdiği hücre cezası bir günden yirmi güne kadar olabilirken; mahkeme kararı ile verilen hücre cezası beş yıla kadar çıkabilmektedir. Yapılan çalışmada cezaevine girip çıkmış bir hükümlünün mahkeme tarafından beş yıl hücre cezasına tabi tutulduğu ve bu süreçte temel ihtiyaçlarını karşılayamayacağı kadar şiddete maruz kaldığı için akıl sağlığının ciddi derecede etkilendiği sonucu ortaya çıkmıştır. İnfaz kurumlarında şiddet meşrulaştırılmış ve bireyin ıslah edilmesi amacı için araç haline gelmiş bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmaya göre, ceza infaz kurumunu sadece cezaevi deneyimi olan hükümlüler ya da cezaevinde görev yapan bireyler gözlemleyebilmektedirler. Bu nedenle katılımcılardan sadece polis nezarethanesinde kalmış bireyler ve cezaevi deneyimi olmayan bireylerin konu hakkındaki bilgileri izlenen belgeseller, diziler çerçevesinde şekillenmiştir.

Alınan veriler doğrultusunda işkenceyi içeren eski ceza uygulamaları ve bireyi dönüştürmeye yönelik günümüz ceza uygulamaları karşılaştırmasında eski ceza uygulamalarının daha caydırıcı olabileceği ancak böyle uygulamaların yapılmaması gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır. Ceza ile yakından ilişkili olarak adalet kavramına dair fikirler incelendiğinde ülkemizde ekonomik eşitsizlikler nedeniyle “adalet” unsurunun olmadığı düşünülüyor sonucu ortaya çıkmıştır. “Adalet, parası olana var”, “adaletin olmadığı yerde adaletten bahsedilemez” gibi tabirlerle adalet olgusu reddedilmektedir. Suç ve cezaya ilişkin “pişmanlık ve özgürlük” kavramlarına dair düşüncelerde ise; pişmanlık “hüzün, suç işlemekten dolayı olumsuz duygulara sahip olma ve bir daha bu yönde girişimde bulunmama dürtüsü, ıslah olma” gibi tanımlamalara tabi tutulmuş, özgürlük ise “duygu düşünce ve hareket toplamında insanların birbirinin alanına girip hak mahrumiyeti, hak tahribi yapmaması, koşmak, yürümek, uçmak, kuşlar, avaz avaz bağırabileceğin bir şeyler yapmak, kaybedilince değeri en çok anlaşılan olgu” olarak tanımlanmıştır. Cezaevi

mekân olarak bir kişiyi etkileyerek pişman olmasına neden olsa da cezaevi mekanına girip pişmanlık yaşayan birisinin, cezaevinden çıkınca tekrar suç işleyebildiği sonucu ortaya çıkmıştır. Cezaevi mekânı bir “okul, üniversite ve eğitim ocağı” olarak görülmektedir. Çünkü mahkumlar cezaevi mekânında birbirlerine suç kariyerlerini aktarmakta ve benimsetmektedirler. Bu yönüyle cezaevi mekanının kişiyi ıslah ederek suç konusunda caydırıcı olma işlevinin yerini suça teşvik etme işlevi alıyor olabilmektedir.

Cezaevi kurumları içeride ve dışarıda olmak ayrımının yapılmasında önemli bir yer almaktadır. Dolayısıyla içeride olmak ve dışarıda olmak meselesi Goffman’ın “*total kurumlar*” olarak tanımladığı kurumlardan cezaevi mekânı ve sivil hayatın farkı ele alınarak incelenmiştir. Total kurumlardan uzak bir şekilde yaşamımızı sürdürebildiğimiz alan “dışarı” olarak tabir edilirken; yaşam alanlarımız arasındaki ayrımları ortadan kaldıracak olan bir otoritenin söz konusu olduğu mekanlar ise “içerisi” olarak tanımlanmaktadır. Cezaevi mekanına yönelik düşündüğümüzde infaz koruma memurları da mahkumlar gibi bir otoriteye tabi görülmektedirler ve kendilerini “özgürlükleri devlete satılmış paralı mahkumlar” olarak ifade etmektedirler. Cezaevine girip çıkmış mahkumlar ise, içeride olmayı yani cezaevi mekânında olmayı sosyal hayat ilişkilerinin olmadığı, insanlarla iletişim kuramadıkları, yeme- uyuma vb. ihtiyaçlarının bile belirli saatlere göre giderildiğini, devletin ön gördüğü televizyon kanallarının izlendiği bir durum olarak görmektedirler. Dolayısıyla cezaevi mekânı bir otorite tarafından belirlenmiş ve düzene sokulmuş faaliyetler dizisini içermektedir. Cezaevi deneyimi olmayan-dışardakiler-bireyler ve sadece polis nezarethanesinde kalmış bireyler için ise sivil hayatta kişisel faaliyetlerinde otoritenin bu derece etkili olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmada ise tamamen kamuya kapalı kurumlar olan cezaevi mekanları içerisinde gerçekleştirilen faaliyetler anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bu faaliyetler kurum

içerisindeki kurallar, giyilen kıyafetler, ziyaretler, nesnelere ve olaylara yüklenen anlamlar, aşağılanma, yasak tatminler, çalışma, kuruma ilk giriş vb. unsurlardır. Alınan veriler çerçevesinde; cezaevi kurumu içerisinde “idare kuralları” ve “koğuş kuralları” olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre; infaz koruma memurlarının her gün sabah akşam mahkumların sayımını yapması, sayım esnasında mahkumların ayakta beklemesi, mahkumların kişisel temizlik kurallarına uyum göstermesi, mahkumların koğuş içerisinde uyumlu olması, mahkumların yemek yedikleri karavanayı temiz bir şekilde teslim etmesi, koğuşların düzenli ve tertipli olması vb. kurallar “idare kuralları” olarak karşımıza çıkmaktadır. Koğuş kurallarında ise; banyo sırası, temizlik sırası, temizliği yapan kişiye verilmesi gereken ücret, yatma saati, kalkma saati, saygılı olmak, memura karşı davranış şekilleri vb. birçok unsur yer almaktadır. Bu bağlamda idare kurallarının idari memurlar tarafından belirlendiği gibi, koğuşlarda da “koğuş mümessili, koğuş mesulü ya da koğuş ağası” adı verilen bir yönetici seçildiği, belirlendiği dikkat çekmektedir. Koğuş mümessili yaş ve cezaevi içerisinde geçirmiş olduğu zamanın uzunluğuna göre belirlenmektedir. Yani koğuş mümessili olabilmek için “eski bir mahkûm” olunması gerekmektedir. Karaman infaz kurumunda kadın koğuşlarında ise “koğuş mümessili” değil, “sözcü” olduğu sonucu da ortaya çıkmıştır. Koğuş kuralları içerisinde koğuşun temizliğini yapan kişiler “meydancı” ve “ortacı” olarak tanımlanmaktadır. Ailesi ya da tanıdıkları tarafından parası gönderilmeyen mahkumlar koğuşun temizlik gibi işlerini yapmaktadırlar. Yaptıkları iş karşılığında koğuştaki mahkûmlar bu bireylere sigara ya da para vermektedirler. Verilen sigaraya “meydancı sigarası” denilmektedir. Kurum içerisinde mahkûma giyilmesi için verilen kıyafetler tek tip olmamakla beraber, sınırlı sayıda olmaktadır. Sınırlı sayıda verilen eşyalar dışındaki eşyaların muhafaza edildiği yer “emanet eşya birimi” olarak adlandırılmaktadır. Koğuş dışında yemekhane gibi mekânlarda çalışan mahkumların ne iş

yaptığının belli olması için aynı kıyafetleri yani tek tip kıyafet giydikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Mahkûmlar yakınları tarafından ziyaret edileceği günlerde en güzel kıyafetlerini giymekte ve tıraş olarak hazırlanmaktadır. Böylece yakınlarına “iyi durumdayım” izlenimi vermiş olmaktadır. Bu hazırlıklar idare tarafından mecburi uygulamalar değil, mahkûmların kendi istekleri çerçevesinde yaptıkları eylemlerdir.

Yapılan çalışma neticesinde cezaevi içerisinde olan bir bireyle sivil hayatta olan bir bireyin nesnelere ve olaylara yüklediği anlamların farklı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Cezaevi kurumundaki bir hükümlü için en önemli sembolik unsur “kuş” ve “kuş motifi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuş motifi bireyler için dışarıdaki yakınlarını, sevdiklerini ve ailelerini temsil etmektedir. Cezaevi kurumunda çoğu mahkûmun boncuktan kuş ördüğü, ürettiği, cezaevinde de bir hayvan olarak “kuş ticareti” yapıldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Cezaevi mekânında çeşitli nesnelere yardımcıyla üretilen nesnelere “cezaevi işi” olarak adlandırılmaktadır. Bunlardan bir tanesi de “cezaevi dövmesi” olarak adlandırılmaktadır. Mahkûmlar bir şekilde elde ettikleri araçlarla vücutlarının birçok yerine yaptıkları şekil ve desenlere “cezaevi dövmesi” adını vermektedirler. Bunlardan bazıları; “canım anam dövmesi” ve “gül dövmesi”dir. Cezaevi mekânında önemli olan nesnelere bir tanesi de radyo pilleridir. Mahkûmlar piller aracılığı ile yaptıkları pusulalar ile bloklar arası iletişimi sağlamaktadırlar. Dolayısıyla cezaevi mekânında mahkûmların kendilerine özgü bir iletişim aracı geliştirdikleri bir gerçektir. Bu doğrultuda radyo pilleri pusula ve güvercin işlevini yerine getirmektedir. Bir iletişim aracı olarak kullanılan piller farklı birçok araçta işlevini yerine getirebilmektedir. Mekânda kesici ve delici aletlerin yasak olması nedeniyle mahkûmlar pilin dış yüzeyi ile jilet hazırlayabilmekte ve bu jilet ile kendine zarar verenler olmaktadır. Nesnelere yanında mahkûmların gerçekleştirdikleri

davranışlar da dikkat çekmektedir. Örneğin cezaevi kurumunda “volta atma” adı verilen davranış, mahkûmların avluda bir ileri- bir geri yürümelerini ifade eden eylemdir.

Yapılan çalışmada cezaevi kurumu içerisindeki bireylere yönelik aşağılanmaların olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi koğuş kapısında yer alan küçük kare şeklindeki bölme “mazgal”ın kullanımınıdır. “Mazgal” adı verilen bölmenin infaz koruma memurlarının bel altına denk gelmesi nedeniyle, asıl amacı dışında kullanılmış olmakta ve mahkûmların aşağılanmasında bir araç haline gelmektedir. Başka bir aşağılanma biçimi olarak; kapatılma mekânı olan cezaevlerinde “kişisel teşhir” kavramı çerçevesinde bireylerin özel alanlarının ihlal edilmesine neden olan cinsel taciz olayları karşımıza çıkmaktadır. Yine cezaevi kurumunda meydana gelen aşağılanma biçimlerine örnek olarak, mahkûma yönelik yapılan şiddet, mahkûmların tabiri ile “eskitme” verilebilir. Bunun yanında cezaevi mekanındaki herhangi bir isyan durumunu bastırmak için asıl adı “robokop ekibi” olan ve mahkûmlar tarafından “yıkım ekibi” adı verilen bir ekip söz konusudur. Ancak alınan verilere göre bu ekip tarafından mahkûmlara yönelik bir şiddet de söz konusu olabilmektedir.

Cezaevi mekânında infaz koruma memurlarının yasak tatminleri -alkol vb.- görmezden gelmediklerini ifade ederken, cezaevine girip çıkmış hükümlülerin böyle bir durumun olabileceği yönünde ifadelerde buldukları sonucu ortaya çıkmıştır. “Karaman Açık Ceza İnfaz Kurumu”nda çeşitli meslek kursları verilmektedir. El-işçiliği, ahşap işleri, konfeksiyon, tekstil, tarım alanlarında mahkûmların sosyalleşmesi amacıyla çalışabilecekleri birçok dalda meslek grubu söz konusudur.

Karaman’da mahkûmların cezaevi kurumuna ilk girişinde “kabul odası” adı verilen bir mekânda birkaç gün tutulduktan sonra koğuşlara alındıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Kuruma ilk girişte koğuşlardaki mahkûmların yeni gelen mahkûma “şaka

yapması” bir gelenek halini almıştır. Bu şakalar mahkûma artık kuruma kapatılmış bir kişi olduğunu ifade eden bir durumdur. Mahkumların artık kurumun bir parçası olduğunu ifade eden geçiş ritüellerinden bir tanesi de “ayak bastı parası”dır. Buna göre kuruma yeni gelen mahkûm kurumdaki kurulu düzene katkı da bulunmak için “ayak bastı parası” vermektedir. İnfaz koruma memurlarının ise kuruma ilk girişlerinde kurumun korkutucu, ürkütücü bir havasının olduğunu hissetmişler ve bu nedenle görev yaptıkları ilk süreçte zorlanmışlardır.

Mekân dediğimiz olgu insan ilişkileri çerçevesinde anlamlandırılmaktadır. Dolayısıyla mekânın fiziksel boyutunun yanında, toplumsal bir boyutu da söz konusudur. Yapılan çalışmada cezaevi kurumunun mekânsal anlamı katılımcıların ifadelerinin karşılaştırılmalı olarak ifade edilmesi ile incelenmiştir. Buna göre cezaevi mekânı cezaevine girip çıkmış hükümlüler için; “hayatı sorgulama adına bir düşünme alanı veya tefekkür alanı”, “üstü açık mezarlık”, “dünya içerisinde farklı bir dünya”, “evrende gökyüzünün kare olduğu tek yer”, “hasret, özlem ve eğitim ocağı”, “dört duvar, soğuk duvarlar, yüksek duvarlar” anlamı taşımaktadır. İnfaz koruma memurları için ise; “iş yeri, ürkütücü kapalı bir alan, bir labirent ve özgürlüğün kısıtlandığı bir kutu” olarak tanımlanmaktadır. Cezaevi mekanını deneyimlememiş bireylerin cezaevine dair pek yorum yapamadığı, bu mekânı sadece somut bir kapatılma alanı olarak gördükleri sonucu da ortaya çıkmıştır. Cezaevi mekanını deneyimlemiş girip çıkmış hükümlüler ve infaz koruma memurları bu mekânın sosyal boyutuna değinmektedirler. Bu mekân ile ilgili tecrübesi olmayan bireyler ise bu konu hakkında çok fazla yorum yapmamaktadırlar. Dolayısıyla cezaevi mekânı tanımlamaları cezaevine dair deneyimi olanlar ya da olmayanlar açısından farklılık göstermektedir. Bu yönüyle cezaevi mekanına anlam veren olguların içerisindeki toplumsal ilişkiler olduğu ifade edilebilir.

Karaman Cezaevi kurumunda bulunan mekânsal birimlerin; psikologların ve sosyal çalışmacıların bulunduğu psiko-sosyal bölüm, mahkumların dosyaları ile ilgili bilgilerinin yer aldığı infaz bölümü, personellerin işleri için personellik kalem, öğretmenlerin bulunduğu eğitim birimi, rehberlik bölümü, Kur'an öğrenmek isteyen mahkumlar için ilahiyat bölümü, el-ışi sanatı vb. işlerin yapılabildiği kurslar, koğuşlar, pembe oda olduğu belirlenmiştir.

Cezaevi mekanına sosyal anlam kazandıran unsur içerideki toplumsal ilişkiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Karaman Cezaevi özelinde kurumdaki mahkumların personellerin toplumsal ilişkilerinin farklı boyutları söz konusudur. Buna göre kurumda suç türlerine göre ayrımlar yapılmaktadır. Cinsel suçlar, terör suçları ve adli suçlar... Bu suçlardan cezaevine giren mahkumlar farklı koğuşlarda yer almaktadır. Cinsel suçlardan girenlerin koğuşuna da “ırzcular koğuşu, oğlanlar koğuşu, damatlar koğuşu” adı verilmektedir. Cinsel suçlar, terör suçları ve adli suçlardan ceza alan bireylerin koğuşları farklı olmasına rağmen diğer tüm suçlardan ceza alan bireyler aynı koğuşlarda kalabilmektedir. Bu durum mahkumların birbirlerine farklı suç kariyerlerini aktarabilmelerine neden olduğundan dolayı cezaevi mekânı bir “okul” gibi görünmektedir. Farklı suçlardan dolayı ceza alan bireylere karşı infaz koruma memurlarının da yaklaşımlarında farklılık olduğu sonucu da ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla; cezaevi kurumunda kurulan ilişkilerde, bireylerin hangi suçtan ceza aldığı hem personel hem de mahkumlar açısından farklılık oluşturmaktadır. Kurumda mahkumların ilişkilerinde “farklı suçlar”ın ayrışmalara neden olduğu gibi; etnik farklılıklarında bu konuda etkili olduğu “hasım yazdırma” durumu ile ortaya çıkmıştır. Hasım yazdırma, koğuşa yeni gelen birisinin istenmediği durumda koğuştaki mahkumların kapıdaki gardiyana durumu

bildirmesidir. Örnek olarak ise; kurumda istenmeyen grup olarak “çingeneler” in dışlanması verilebilir.

Kurum içerisinde mahkumların mahkumlar ile olan ilişkilerinde “gruplaşmalar”ın olduğu ortaya çıkmıştır. Mahkumlar arasındaki gruplaşmalarda ise etkili olan unsur “hasımlı olma” durumu ve “rant” adı verilen düzeneklerdir. Spor ve siyasi görüşler mahkumlar arasındaki ilişkilerde gruplaşmalara neden olan başat meselelerdir. Mahkûm ve personellerin ilişkilerinde ise zaman kavramı önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Cezaevi kurumunda sekiz ya da on sekiz yıl kalan hükümlülerin personeller hakkındaki görüşleri, bir-iki yıl kalanlara göre daha olumlu olmaktadır. Yine aynı şekilde cezaevi kurumunda on bir yıl gibi uzun bir süre infaz koruma memurluğu yapmış bireylerin ise mahkumlar hakkındaki görüşleri iki yıldır görev yapan infaz koruma memurlarına göre daha olumlu olmaktadır. İnfaz koruma memurlarının mahkumlar ile olan iletişimlerinde en önemli unsurun da “ikna kabiliyeti” olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. İnfaz koruma memurları mahkumları “uyumlu mahkûm” ve “uyumlu olmayan mahkûm” olarak iki kategoriye ayırmaktadır. Mahkumlar ise infaz koruma memurlarını “2005 yasası öncesi infaz koruma memurları” ve “2005 yasası sonrası infaz koruma memurları” ya da olarak iki kategoriye ayırmaktadırlar. “2005 yasası sonrası infaz koruma memurları”na ise “KPSS gardiyanları” adını da vermektedirler. Yapılan çalışmada cezaevi mekanlarının iktidarın bir aracı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. İnfaz koruma memurlarının mahkumlarla iletişimlerinin resmi ve ciddi olması gerektiği, çünkü kendilerinin “devlet”i temsil ettiklerinin altı çizilmektedir. İktidarın kurum içerisinde nesnelere düzene sokan bir gücünün olduğu söz konusudur. Cezaevi mekânında ise nesnelere insanlardır. Ve bu insanları iktidarın bir aracı olan “yıkım ekibi” adı verilen grup güç kullanarak düzene

sokabilmektedir. Genel olarak toplumdaki askeriye, polis vb. devletin aracı unsurlarının “gözetleyici güç” olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Bunların yanında yapılan çalışmada Karaman’da cezaevi mekanına girip çıkmış hükümlülerin topluma ve sosyal çevreye tekrar uyum sağlama süreçlerinde yaşadıkları en büyük sıkıntının ekonomi ve iş bulma olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Cezaevine girip çıkmış hükümlüler işsizlik sorunu ile bağlantılı olarak kendilerini “dördüncü sınıf vatandaş grubu” olarak tanımlamaktadırlar.

Genel olarak, bu çalışma için Karaman’daki suç olgusuna, ceza olgusuna ve bunların bireylerdeki tezahürlerine değinilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, cezaevlerinin mekânsal olarak bireyler üzerinde farklı sosyal deneyimleri oluşturduğu ortaya çıkarılmıştır. Dolayısıyla farklı yaşam deneyimleri, zaman unsuru, mekânsal deneyimler, yaş, cinsiyet unsurları çerçevesinde bireyler cezaevi mekanını farklı şekillerde tanımlamışlardır. Cezaevine girip çıkmış hükümlüler ve cezaevi personelleri cezaevi mekanına dair birçok veri sunarken cezaevi deneyimi olmayan katılımcılardan mekâna yönelik çok fazla veri alınamamıştır. Bu durum mekânsal deneyimlerin mekâna yüklenen anlamlar üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla içerde ve dışarda olmanın anlamı bireylerin mekân üzerinde kurdukları ilişkiler ve deneyimler üzerinden açıklanabilir. Çalışmada cezaevinin fiziksel boyutunun yanında, cezaevi kurumu içerisindeki olgular ve ilişkiler ele alınarak toplumsal bir boyutu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlara İlişkin Kanun (2014). T. C. Resmî Gazete, 25611, 12.10.2004.

5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (2004). T.C. Resmî Gazete, 25685, 29.12.2004.

Açıkgöz, R. (2015). Yoksulluk ve suç: doğrusal olmayan bir ilişki. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 251-265.

Ak, A., (2019). *Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türkiye'de idam cezası tartışmaları (1999-2017)*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Akın, M., M. (2010). *Uluslararası insan hakları mevzuatı açısından Türkiye'deki cezaevi uygulamaları*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Akpınar, İ. (2018). *Suç olgusu, suç teorileri ve kadın suçluluğu: Kayseri örneği*. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Artuk, M.E., Alşahin, M.E., (2015). Hapis cezalarının ve cezaevlerinin tarihi gelişimi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2, 145-185

Ayhan, V. (2020). *Avrupa birliğine uyum sürecinde Türkiye'de ceza infaz sisteminde yapısal ve işlevsel dönüşüm*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Bal, H. (2015). *Kent Sosyolojisi*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Bal, H. (2016). *Suç Sosyolojisi*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Bayır, M. (2018). Egemenlik ve gözetimin çağdaş biçimleri. Total kurum, disiplinci iktidar ve kamp. *Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1, 46-61.

Becker, H.S. (2015). *Hariciler*. (Haz. Levent Ünsaldı) Ankara: Heretik Yayınları.

Bentham, J. (2016). *Gözün İktidarı*. (Çev. Zeynep Özarslan, Barış Çoban) İstanbul: Su Yayınları.

Burkay, S. (2008). Teorik çerçevede suç. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 2/4, 1-15.

Burkay, S. (2008). Teorik Çerçevede Suç. *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 2/4, 1-15.

Can, Y. (2004). Durkheim ve Merton'ın anomi kuramları bağlamında cemaatten cemiyete Türk toplumu. *Muhafazakâr Düşünce*, 2, 96-105.

Creswell, J., W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir) Ankara: Siyasal Kitabevi

Çebi, M., S. (2008). Sembolik/retoriksel bir eylem olarak dil'in anlam inşasındaki aracılık işlevi. *Selçuk İletişim*, 2, 183-198.

Çebi, S.S. (2012). *Sosyal Adalet Tarihsel ve Kuramsal Bir Bakış*. İstanbul: On İki Levha

Çerikan, F., U., ve Alanko, M., R. (2016). "Dövme"nin çeşitli dillerdeki etimolojisi ve kısa tarihçesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 166-193.

Demir, G., (2011). *Ceza infaz kurumu kütüphaneleri ve Türkiye'de durum*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi

Demirel, P. (2017). *Yetişkin suçluluğuna neden olan sosyoekonomik faktörler*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Programı Doktora Tezi.

Eriksen, T.H. (2018). *Sosyal ve kültürel antropoloji*. (Çev. A. Erkan Koca) Ankara: Atıf Yayınları.

Fındıklı, B., E. (2019). Cezaevinde mahkûm bedeninin disipliner örgütlenmesi: biyopolitik mekân, duyumsama, kural ve ihlal (1923-1953). *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 20, 47-83.

Foucault, M. (2000). Akıl ve akıl bozukluğu klasik çağda deliliğin tarihi (M.A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Yayınevi.

Foucault, M. (2019). *Hapishanenin Doğuşu*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Foucault, M., (2015). *Büyük kapatılma seçme yazılar 3*. (Çev. Ferda Keskin ve Işık Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Geçgin, E. (2019). *Kenardakiler*. Ankara: Heretik Yayınları.

Geertz, C. (2010). *Kültürlerin yorumlanması*. (Çev. Hakan Gür) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (Haz. Cemal Güzel) İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Goffman, E. (2016). *Timarhaneler*. (Çev. Ebru Arıcan) Ankara: Heretik Yayınları.

Goffman, E. (2018). *Damga*. (Çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S. N. Ağırnaslı) Ankara: Heretik Yayınları.

Göktepe, K., (2019). Kamuya yararlı işlerde çalıştırma ve kamuya yararlı işlerde çalıştırma yaptırımının tarihsel gelişim süreci. *TAAD*, 37, 227-269.

Gökulu, G. (2019). Suç kuramları: biyolojik ve psikolojik yaklaşımlar: eleştirel bir değerlendirme. *Turkish Studies- Social Sciences*, 4, 1471-1488.

Görgülü, T., Cankurtaran Öntaş, Ö. (2013). Hükümlülerin suç davranışının nedenlerine ve suç davranışı risk faktörlerine ilişkin düşünceleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 2, 59-82.

Güllü, İ., Yıldırım, K. (2016). Alt kültür gruplarında suç ve toplumsallaşma ilişkisi: Karaman Çingene örneği. *Border Crossing*, 1, 46-78.

Güneş, C. (2013). Michel Foucault'da Söylem ve İktidar. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 21, 1303-4251.

Güngör, E., (1974). Kültürde eski ve yeni. *Tecrübi Psikoloji Çalışmaları*, 0, 79-88.

Güven, O. Ö., (2018). Suçun sosyolojisi ve haber söyleminde temsili. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(1), 176-195.

Hugo, V., (2013). *Bir idam mahkumunun son günü*. (Çev. Erhan Büyükhancı) İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Kızmaz, Z. (2005). Din ve suçluluk: suç teorileri açısından kuramsal bir yaklaşım. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 189-215.

Kızmaz, Z. (2005). Sosyolojik suç kuramlarının suç olgusunu açıklama potansiyelleri üzerine bir değerlendirme. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 149-174.

Kızmaz, Z. (2007). Cezaevi ve hapsedmenin suçu engellemedeki etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 44-68.

Koç Başaran, Y. (2017). Sosyal bilimlerde örnekleme kuramı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 47, 480-495.

Kuyu, C., (1996). *Akıl hastalıkları ve cezai ehliyet*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (Çev. Işık Ergüden) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mauss, M. (2013). *Sosyoloji ve Antropoloji*. (Çev. Özcan Doğan) Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Montaigne, E. (2017). *Denemeler*. Ankara: Nilüfer Yayıncılık.

Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal araştırma yöntemleri: nitel ve nicel yaklaşımlar I*. (Sedef Özge, Çev.) Ankara: Yayınodası.

Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal araştırma yöntemleri: nitel ve nicel yaklaşımlar 2*. (Sedef Özge, Çev.) Ankara: Yayınodası.

Ritzer, G., (2012). *Modern Sosyoloji Kuramları*. (Çev. Himmet Hülür). Ankara: De Ki Basım Yayım.

Rousseau, J., J., (2018). *Toplum sözleşmesi*. (Çev. Kenan Cemil Güven) Eskişehir: Dorlion Yayınları.

Sarıtaş, E. (2013). Toplumsal norm ve ceza yaptırımının doğası üzerine. *İÜHFMC. LXXI, 1*, 1051-1108.

Sunar, Y., Helvacı, E., Doğan, Ö. D., (2019). *Türkiye' de Kentsel Hizmetler Raporu: Sorunlar ve çözüm önerileri*. Kent Araştırmaları Enstitüsü.

Kaner, S. (1992). Suçluluğu açıklayan yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25, 473-496.

Turner,J. H., Beeghley,L.,Powers,C.H. (2010).*Sosyolojik teorinin oluşumu*. (Çev. Ümit Tatlıcan) İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Ünsaldı, L., Geçgin,E. (2015). *Sosyoloji Tarihi*. (4.baskı). Ankara: Heretik Yayınları.

Yakışır, B., (2006). *Türkiye’de Tutuklu ve Hükümlülerin Yeniden Sosyalleştirilmesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yılmaz, Ş. (2019). *Türk ceza hukukunda cezalar, cezaların hesaplanması ve infazı*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yüksel, M., Güllüpnar, F., Yazgan, Ç, Ü., Paker, E., Gökalp, E., Suveren, Y., Yavuz, S., Taştan, C. (2019). *Suç Sosyolojisi*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayını.

<http://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 06.11.2020.

[https://kelimeler.gen.tr /](https://kelimeler.gen.tr/), Erişim Tarihi: 29.11.2020

T.C. Adalet Bakanlığı, *Adalet İstatistikleri*. (2019, Ağustos). Erişim Tarihi: 10.07.2021,

https://adliscil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1092020162733adalet_ist-2019.pdf

EKLER**EK- 1:**

Bu çalışma Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi tarafından Karaman ili ekseninde yürütülmektedir. Çalışmada kullanılacak tüm cevaplar gizliliğini koruyacak ve kişisel hiçbir bilgi istenmeyecektir. Ayrıca bu çalışmadan elde edilen veriler kişisel hiçbir amaçla kullanılmayıp bilimsel amaçla kullanılacaktır. Bilgilerinize sunulur.

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SORULARI

1. Suç, sapma ya da sapkınlık kavramları sizin için ne ifade ediyor? Örneklerle açıklayınız.
2. Suçlu deyince zihninizde oluşan bir tip var mıdır? Fiziksel görünüm açısından açıklayabilir misiniz? (Örneğin kaslı yapıya sahip bir kişinin suça eğilimli olduğunu söyleyebilir miyiz?)
3. Suçluluk toplumdan mı yoksa bireyden mi kaynaklıdır? Yani bireyi suç işlemeye toplum mu iter, yoksa bireyin kendisi mi suç işlemeye meyillidir?
4. Çocuğu aç olan birinin marketten süt çalması ile bir kozmetik mağazasından makyaj malzemesi çalan bir kadının yaptığı davranış suç mudur? İki davranışı karşılaştırdığımızda bu konu hakkında neler söyleyebilirsiniz?
5. Kişi bir kişiyi öldürünce “katil” olarak görülebilir. Bir savaş ortamınca binlerce kişiyi öldürünce “kahraman” olarak görülebilir. Bu durumu suç ya da sapma kavramları çerçevesinde nasıl değerlendirirsiniz?
6. Bazı insanlar neden suçlu ya da sapkın olarak nitelendirilir? Bu konu hakkında neler düşünüyorsunuz?

7. Bazı insanlar neden sapkın davranışta bulunurlar? Bu konu hakkında neler düşünüyorsunuz?
8. Pek çok çocuk başkalarının bahçesine girip meyve çalar. Bu olay yoksul bölgelerde gerçekleşiyorsa “hırsızlık” eğilimi olarak nitelendiriliyor, varlıklı bir semtte bu olay “masum çocuk oyunları” olarak değerlendiriliyor. Siz bu konu hakkında neler düşünüyorsunuz?
9. Örneğin genç bir erkek arkadaşlarıyla beraber alkol kullanmaya başlamıştır. İçinde bulunduğu topluluk gençten alkolü bırakmasını ister ve genç buna uymazsa topluluk onu cezalandırır. Genç ceza sonrasında alkolü bırakmazsa onu sapkın” olarak değerlendirebilir miyiz? Neden?
10. Kişinin ailesine, okuluna, çevresine ya da arkadaşlarına olan bağlılığı “suçluluk” konusunda engelleyici midir? Neden? (Bu bağlılık aşırı olursa?)
11. Bir kişinin aynı anda hem suçlu hem de deli olarak ilan edilme durumunun mümkün olmaması nasıl değerlendirirsiniz?
12. Yasayı ihlal eden kişinin eylem sırasında delilik durumunda olması suç ya da kabahat olarak kabul edilmeli midir? Neden?
13. Yaşadığınız toplum ve kültürü (dil, din, sanat...) hakkında neler söyleyebilirsiniz? Kısaca açıklayınız.
14. Karaman’da ailesi ya da çevresi tarafından onay verilerek dilenmesi için sokağa bırakılan çocuklar var. Bu çocukların çoğuna aileleri ya da çevresindekiler dilenmeyi öğretiyorlar. Dilenmek gibi suçta öğrenilen bir davranış olabilir mi? Kişinin içinde bulunduğu toplum ve kültürün suç üzerinde etkisi olabilir mi? Kısaca açıklayınız.

15. Karaman'da işlenen suçlar hakkında neler söyleyebilirsiniz? Daha çok hangi suç olayları karşınıza çıkmaktadır?
16. Karaman'da mahallelere göre suç işleme oranı değişebilir mi? Karaman'da suç olaylarının daha fazla yaşandığı belirli mahalleler var mıdır? Varsa hangi mahalleleri örnek gösterebilirsiniz? Bu mahallelerde suç olaylarının fazla olmasının sebebi sizce nelerdir?
17. Çocukluğunuzda suç ya da sapma davranışı gösterdiğiniz oldu mu? Örneğin, intikam alma duygusuyla bir arkadaşın canını acıtmak, bakkaldan sakız çalmak. Olduysa bu davranışınıza karşı aileniz ya da çevrenizin tepkisi nasıl oldu/ nasıl olabilirdi?
18. Ceza kavramını nasıl tanımlarsınız?
19. Ceza neden verilir? Sizce cezanın işlevi nedir?
20. Suç deyince aklınıza ceza ya da cezaevi mekânı geliyor mu?
21. Hırsızlık, tecavüz ve cinayet suçu karşısında ceza kararı verme hakkı sizde bulunsa ceza verir misiniz? Sırasıyla ne tür bir ceza verirsiniz? Neden?
22. En saygın yasaların hepsini birden çiğneyen devasa bir cinayet söz konusu olsun. Sizce böylesine bir suç cezalandırılmalı mıdır? Hangi ölçüde cezalandırılmalıdır?
23. Eski ceza uygulamalarında mahkûmun bir toprak kalburun içinde sürüklendiği, karnının deşilerek ateşe atıldıklarını, kendi gözleriyle görmesi için bağırsaklarının aceleyle çıkartıldığı; kafasının kesildiği ve vücudunun parçalara ayrıldığı azaplar söz konusuydu. Bedene yönelik bu “fiziki” cezalar hakkında neler söyleyebilirsiniz?
24. Eski (klasik) ceza uygulamaları ile günümüzdeki ceza uygulamalarını karşılaştırdığınızda neler söyleyebilirsiniz?

25. Sizce bedene yönelik “fiziki” cezalar mı yoksa bireyi dönüştürme ve terbiye etmeye yönelik modern ceza uygulamaları” hapishaneler” mi daha etkili durumdadır? Bu konu hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
26. Ceza eğer artık en katı biçimleri itibariyle bedene yönelmiyorsa, neye müdahale etmektedir?
27. Sizce modern ceza sistemlerinden biri olan kapatılma durumunda, hapishanede şiddet söz konusu olabilmekte midir? Varsa örneklerle açıklayınız?
28. Hapis-hane, ceza-evi kavramları ne ifade etmektedir?
29. Kendinizi cezaevine girmiş birisi olarak-hayal ettiğinizde- neler söyleyebilirsiniz?
30. Cezaevi kurumu olumsuz inançlar barındırıyor mu? Neden? Sizce cezaevi kurumu olumsuz düşüncelere neden olmakta mıdır? Kısaca açıklayınız?
31. Suç işlemekten mi yoksa cezaevine girmekten mi daha çok çekinirsiniz?
32. Cezaevleri sadece kapatılma alanları mıdır? Avantajları yok mudur?
33. Sizce hapishaneler bireyi dönüştürmek için yeterli midir? Hapis cezası hakkında neler düşünülmektedir?
34. Hapishaneyi “iyi terbiye etme aracı” olarak tanımlayabilir miyiz? Neden?
35. Sizce cezaevi ile gözetim arasında bir ilişki var mıdır? Varsa nedir? Hapishaneler gözetim evi olarak düşünülebilir mi? Sürekli gözetim ve denetim altında tutulma bağlamında...
36. Sizce cezaevindeki bireyler kendilerini her dakika gözetim altında hissetmekte midir?
37. Sizce cezaevinin diğer kurumlar ile benzer ve farklı özellikleri nelerdir? Örneğin bir hastane ya da okul ile karşılaştırdığımızda neler söyleyebilirsiniz?

38. Cezaevi içerisinde olmak kişiye neler hissettirebilir? Dışarda olmak ile içeride olmanın farklılıkları nelerdir? Total kurumların sivil hayattan farkı nedir?
39. Sizce cezaevinden çıkan eski hükümlüler toplumsal sorunlar yaşamaktalar mı? Varsa bu sorunlar neler olabilir? Bu sorunlara yol açan durumu nasıl açıklayabilirsiniz?
40. Sizce cezaevi ile kişinin toplumda itibar görmemesi, saygınlığını kaybetmesi(itibarsızlaştırılma) ilişkili midir? Kısaca açıklayınız.
41. Cezaevi bireylerin bazı rollerini kaybetmesine neden olur mu? Cezaevinde kalınan sürede rollerin kaybedilmesinde etkili midir? Kısaca açıklayınız.
42. Cezaevindeki kurallar hakkında ne düşünüyorsunuz? Ve cezaevi dışındaki toplumsal kurallar hakkında neler düşünüyorsunuz? Cezaevinde de toplumsal (yazılı olmayan) kurallarımıza benzer kurallar var mıdır?
43. Sizce cezaevinde ziyaretler ya da denetimler sırasında kurumsal gösteriler söz konusu olmakta mıdır?
44. Cezaevinde giyilen kıyafetler anonim midir? Kişisel eşyaya sahip olma isteği söz konusu mudur? Bu konu hakkındaki düşünceler...
45. Cezaevindeki bir kişinin konumu ve kişiliği ile dışardaki birinin toplumsal konumu ve kişiliği hakkında neler söyleyebilirsiniz?
46. Cezaevindeki bir kişi ile dışardaki bir kişinin nesnelere ve olaylara yükledikleri anlamlar değişebilir mi? Örneğin, dışardaki bir kişi toplumsal yaşamın gündelik rutini çerçevesinde gökyüzü, kuşlar, çiçekler, kaldırım taşları vb. nesnelere gözden kaçırırken; cezaevindeki bir birey için bir kuş özgürlüğü çağrıştırabilir. Veya cezaevi duvarları mahkûm için özgürlük önündeki bir engel olarak görülebilir.
47. Cezaevinde “çalışma” hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

48. Cezaevinde gerçekleşen olayların kapatılmış kişi açısından sembolik anlamı varmıdır?
49. Cezaevi kurumu bireyin toplumdaki dışlanmasına yol açmakta mıdır? Örneğin yeni tanıştığımız bir arkadaşımızın cezaevinden çıktığını öğrendiğinizde neler hissedersiniz?
50. Cezaevi kurumu bireyin toplumdaki dışlanmasına yol açmakta mıdır? Örneğin yeni tanıştığımız birisinin cezaevinden çıktığını öğrendikten sonra sizin ile ilgili düşünceleri değişebilir mi? Buna benzer bir örnek ile karşılaşmış mı? Bu konu hakkında neler düşünüyorsunuz?
51. Sizce mahkûmlar için gardiyanlar, personeller -gözetmenler- ne ifade etmektedir? Gardiyanlar, personeller-gözetmenler- için mahkûmlar ne ifade etmektedir? Cezaevinin bu konuda etkisi nedir?
52. Sizce gardiyanlar ve mahkûmlar arasındaki ilişki nasıldır? Nasıl olmalıdır?
53. Gardiyanların mahkûmlar ve mahkûmların hikâyeleri konusunda düşünceleri neler olabilir?
54. Mahkûmların gardiyanlar hakkındaki düşünceleri neler olabilir?
55. Cezaevi içerisinde aşağılanma söz konusu olabilir mi? Sizce bu aşağılanmalar genelde hangi gruplar arasında olmaktadır ve aşağılanan grup hangisidir? Bu konu hakkında neler düşünülmektedir?
56. Gardiyan ve personeller cezaevinde gerçekleştirilen yasak tatminleri görmezden gelebilir mi?
57. Sizce cezaevinde özel günlerde (bayramlar, özel geceler vs.) çeşitli etkinlikler yapılmakta mıdır? Bu etkinlikler kurumdaki etkileşimleri nasıl etkilemektedir?
58. Sizce mahkûmların diğer mahkûmlar hakkındaki düşünceleri nasıldır?

59. Mahkûmların cezaevi mekânında birlikte bulunmaları dolayısıyla ortaya çıkan ilişkilerinde “aynı damgaya sahip olmak” etkili midir? Cezaevinde kurulan ilişkileri nasıl değerlendirirsiniz? Güçlü bir bağ söz konusu mudur? Örneğin; kader ortaklığı vs.
60. Kurumda farklı yaş grupları, farklı etnik grupların birbirine karıştırılması ve istenmeyen kişilerle temas halinde bulunması söz konusu mudur? Böyle bir durum varsa bu bireyin kirletildiğini düşünmesine sebep olmakta mıdır?
61. Kapatılmış diğer kişilerle kurulan sosyallik, olağan bir olayın olması ihtimaline karşı belli bir düzeyde mi oluyor?
62. Cezaevine daha erken girenler mi yoksa sonradan girenler mi daha yumuşak başlıdır?
63. Cezaevi bir mekân olarak sizin için ne anlam ifade etmektedir? Sadece somut bir mekân mıdır, yoksa sosyal anlamı söz konusu mudur? Cezaevleri sadece kapatılma alanları mıdır? Avantajları yok mudur?
64. Cezaevi mekânında kalmak “boşa harcanmış, çalınmış bir zaman” olarak görülebilir mi?
65. Hapishanedeki mekânsal birimler hakkında neler söylenebilir?
66. Sizce farklı suçlardan dolayı birbirine karışmış olan insanlar topluluğu için uygun görülen disiplin normal midir- normalleştirici midir? Farklı suçlardan dolayı ceza alan insanların aynı ortamda bulunmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?
67. Bir cezaevi tasarlıyor olsanız planını nelere ve hangi amaçlara uygun olarak yaparsınız? Gözetleyenler-gardiyanlar- ve gözetlenenler-mahkûmlar- için en uygun plan nasıl yapılmalıdır?

68. Sizce cezaevi yapısının gözetlemeye uygun olmaması mahkûmları denetlemede (sıkı denetleme- gevşek denetleme) etkili midir?
69. Sizce cezaevinde saygı duyulan insan mı, yoksa üniforma mıdır?
70. Kurumda mahkûmlar, personeller arasında tabakalaşma olabilir mi? (Mekândaki güçlü kişiler kategorisinde kimler yer almaktadır?)
71. Cezaevine ilk giriş hakkındaki düşünceler nelerdir? (Personel ve mahkûmlar açısından)
72. “Çömez, çaylak” gibi adlandırmalar söz konusu olmakta mıdır?
73. Cezaevi kurumunda bireylerden alınan ve bireylere verilen eşyalar konusunda neler düşünüyorsunuz? Bu durum bireyi nasıl etkiliyor olabilir?
74. Cezaevine kapatılmış kişinin kuruma uyum sağlaması gereken şartlar neler olabilir?
75. Cezaevi kurumuna giren bireylerin toplumsal konumu hakkında neler düşünüyorsunuz? Bu konumları cezaevi süreci sonrası aynı olabilir mi? Girmeden önce, girdikten sonra ve çıktıktan sonraki toplumsal konumlarını karşılaştırdığımızda neler söyleyebilirsiniz
76. Suçlu olarak damgalama ve cezaevine zorla yatırma, toplumun kabahatlere verdiği bir tepki olarak düşünülebilir mi? Neden?
77. İktidar ile mekân ilişkisi bağlamında “hapishane” nasıl değerlendirilebilir?
78. Mahkûmun iyi davranması, delinin sakin olması, işçinin çalışması, okul çocuğunu özenli olması, hastanın tedaviye uyması için güç kullanılmalı mıdır? Çözüm önerileriniz nelerdir?
79. Gözetleyici güç” kavramı deyince aklınıza ne gelmektedir?
80. Sizce gözetleyenleri gözetleyecek olan birimler var mıdır? Gardiyanlar, yardımcı görevliler mahkûmlar gibi gözetimcinin denetimine tabi midir?

81. Cezaevi kurumundan beklentileriniz nelerdir? Gerekli gördüğünüz değişiklikler var mıdır? Bunlar nelerdir?
82. Sizce kurumda şiddet vakalarıyla karşılaşmakta mıdır? Evetse, ne tür şiddet vakalarıyla karşılaşmaktadır?
83. Sizce kurumda cinsel taciz vb. şiddet söz konusu olmakta mıdır?
84. Kurumda rutin denetlemelerde bireyin özel alanının ihlal edildiğini düşünebilir miyiz? Neden?
85. Şiddete yönelimin haklı bulunduğu durumlar var mıdır?
86. Sizce şiddete ne kadar tolerans tanınmalıdır?
87. Sizce kadın mı, yoksa erkek mi suça daha çok eğilimlidir? Neden?
88. Sizce kadın mı yoksa erkek mi daha çok şiddete maruz kalmaktadır?
89. Sizce kadınlar genellikle hangi suçları işlemektedirler? Neden? Nasıl?
90. Sizce erkekler genellikle hangi suçları işlemektedirler? Neden? Nasıl?
91. Sizce kadın ve erkek mahpuslara yönelik hapsedme koşul ve muameleleri aynı mıdır? Nasıl olmalıdır?
92. Sizce pandemi süreci cezaevini nasıl etkilemiştir?
93. İnfaz Kanunu düzenlemesi Covid-19 salgınının yaygın olduğu bir döneme denk düştü. Durum böyle olunca da 15 Nisan'da Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren düzenlemeye bu durum da göz önünde tutularak bir madde konuldu. Açık ceza infaz kurumlarında bulunanlar ile kapalı ceza infaz kurumunda bulunup da açık ceza infaz kurumlarına ayrılmaya hak kazanan hükümlülerin 2 ay süreyle; 31 Mayıs gününe kadar izinli sayılmasına karar verildi. Salgının devam etmesi halinde bu sürenin, Sağlık Bakanlığı'nın önerisi üzerine Adalet Bakanlığı tarafından 2 ayı geçmemek üzere 3 kez uzatılabileceğine de karar verildi. Sizin, pandemi nedeniyle

mahpusların izinlerinin uzatılması hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Farklı önerileriniz varsa, bunlar nelerdir?

Çalışmada dört gruba yukarıdaki belirtilen sorular sorulmuştur. Gruplar arasında farklılaşan sorular şu şekildedir:

-İnfaz koruma memurları özel soruları

1. Siz mahkûmlar hakkında neler düşünüyorsunuz? Cezaevinin bu konuda etkisi nedir?
2. Mahkûmların hikâyeleri konusunda düşünceleriniz nelerdir?
3. Cezaevi içerisinde aşağılanma söz konusu oluyor mu? Siz böyle bir durumla karşılaştınız mı? Bu aşağılanmalar genelde hangi gruplar arasında olmaktadır ve aşağılanan grup hangisidir? Bu konu hakkında neler düşünüyorsunuz?
4. Cezaevinde gerçekleştirilen yasak tatminleri -örneğin; alkol kullanımı- görmezden geldiğiniz durumlar oldu mu?
5. Sizin mahkumlara karşı davranışlarınızda işlenen suçun etkisi söz konusu olmaktadır mıdır?

-Cezaevine girip çıkmış hükümlülerin özel soruları

1. Siz, cezaevinden çıktıktan sonra “kuşlar kadar özgürüm” ifadesindeki gibi özgür olduğunuzu hissettiniz mi? Bu hissiniz size cezaevi deneyiminizi unutturdu mu?
2. Siz, size verilen cezanın adaleti sağladığını düşünüyor musunuz? Size verilen ceza hakkında neler söyleyebilirsiniz?
3. Cezaevinde kendinizi her dakika gözetim altında hissettiğiniz oldu mu? Hapishaneler sürekli gözetim ve denetim altında tutma bağlamında gözetim evi olarak düşünülebilir mi?
4. Cezaevinde yaşadığınız, unutamadığınız bir anınız var mı? Anlatmak ister misiniz?

5. Cezaevinde nesnelere ya da olaylara yüklediğiniz anlamlar oldu mu? Örneğin bir kuş cezaevindeki bir mahkûm için ne ifade edebilir?
6. Siz gardiyanlar, personeller -gözetmenler- hakkında ne düşünüyorsunuz?
7. Cezaevinde zaman nasıl geçti diye sorsam neler söyleyebilirsiniz?
8. Cezaevinde ne gibi sıkıntılar yaşadınız? En büyük sıkıntınız ne oldu?
9. Cezaevi kurumuna girdikten sonra hayatınızda ne gibi değişiklikler söz konusu oldu? Girmeden önce, girdikten sonra ve çıktıktan sonraki süreci karşılaştırdığımızda neler söyleyebilirsiniz?

-Cezaevi deneyimi olmayan-dışarıdakiler- katılımcıların özel soruları

1. Kendinizi cezaevine girmiş bir hükümlü olarak hayal ettiğinizde neler söyleyebilirsiniz?
2. Yeni tanıştığınız bir arkadaşınızın cezaevinden çıktığını öğrendiğinizde neler hissedersiniz?

-Sadece polis nezarethanesinde kalmış bireylerin özel soruları

1. Sizce polis nezarethanesinin cezaevinden farkı nedir?
2. Polis nezarethanesinde kendinizi her dakika gözetim altında hissettiğiniz oldu mu? Hapishaneler sürekli gözetim ve denetim altında tutma bağlamında gözetim evi olarak düşünülebilir mi?
3. Polis nezarethanesinde geçirdiğiniz süreçte unutamadığınız bir anınız var mı? Anlatmak ister misiniz?

EK-2: FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Cezaevinde Mukavva ile Yapılan Osmanlı Tuğrası Çalışması

Fotoğraf 2: Cezaevinde Yapılan Kurt ve Üç Hilal Karton Çalışması

Fotoğraf 3: Cezaevinde Mukavva ile Yapılan Balta-Saat Çalışması

Fotoğraf 4: Cezaevinde Yapılan Sandık Çalışması

Fotoğraf 5-6: Cezaevinde Boncuktan Yapılan Kuş Figürü

Fotoğraf 7-8: Cezaevinde Örne Tekniği ile Yapılan Yılan Figürü

Fotoğraf 9: Cezaevinde Yapılan Denge-Saat Çalışması

Fotoğraf 10: Cezaevinde Yapılan Dövme

Fotoğraf 11: Cezaevinde Yapılan Dövme

Fotoğraf 12: El ve Parmak Üzerine Yapılan Dövme Örneği

EK-3: ETİK KURUL İZİN BELGESİ

Evrak Tarih ve Sayısı: 05.02.2021-2667	
 <p>T.C. KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu</p>	
Sayı :E-95728670-044-2667	05.02.2021
Konu :Etik İzin (Arife Aslı Demirci) Hk.	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE	
İlgi : 04.01.2021 tarihli ve 103 sayılı yazı.	
<p>Enstitünüz Sosyoloji Anabilim Dalı 180461119 numaralı öğrencisi olduğu belirtilen Arife Aslı DEMİRCİ'nin, "<i>İçeriden Yada Dışardan Olmak: Mekan Olarak Karaman'da Cezaevlerinin Sosyal Anlamı</i>" başlıklı tez çalışmasına ait anket çalışması etik olarak uygun bulunmuştur.</p> <p>Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.</p>	
<p>Prof. Dr. Birol ÜNER Başkan</p>	
<p>Mevcut Elektronik İmzalar</p> <p>Prof. Dr. BIROL ÜNER (Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu Başkanı) 05.02.2021 10:36 Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.</p> <p>Belge Doğrulama Kodu :BEA93904H Belge Doğrulama Adresi : https://www.turkiye.gov.tr/karamanoglu-mehmetbey-universitesi-ebys</p> <p>Adres :Yunus Emre Yerleşkesi / Karaman Bilgi için: Ferdane Yaşar Tel:0338 2262000 Belgegeçer :0338 2262023 Unvanı: Bilgisayar İşletmeni Kep Adresi: kmu.rektorluk@hs01.kep.tr Tel No: 0 338 226 2000-3026</p>	
